Univerzitea de Vest
Vasile Goldiş
Arad

Univerzita Mateja Bela
Ekonomická fakulta
Banská Bystrica

Tessedik Sámuel Főiskola
Gazdasági Főiskolai Kar
Békéscsaba

TUDOMÁNYOS ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

REVISTĂ DE ŞTIINŢĂ ŞI CULTURĂ

VEDECKý a kultúrny Časopis

XIII. évfolyam, 14. szám
anul XIII, nr. 14.
ročník XIII. č. 14.

2008

Szerkesztőbizottság – Editorial Board

LADISLAU, KLEIN
MÁTHÉ ILONA
MICHELLER MAGDOLNA
MIRIAM MARTINKOVICOVA
PUSKÁS JÁNOS

Felelős szerkesztő – Editor-in-chief

MICHELLER MAGDOLNA

Technikai szerkesztő

MORÁTH CSILLA

Borítóterv

LONOVICS LÁSZLÓ

Kiadja

Tessedik Sámuel Főiskola Gazdasági Főiskolai Kar, Békéscsaba, 2008.

Felelős kiadó

Borzán Anita dékán

Készült

A Gyomai Kner Nyomda Rt. műhelyében

ISSN szám

1454-9921

TARTALOMJEGYZÉK – CONTENTS

BORZÁN ANITA 7
A Gazdasági Kar a tudomány szolgálatában

BARTA ÁRPÁD 11
A sumér – csereforma

LADISLAU KLEIN - FLORIN DUMESCU 17
A fenntartható fejlődés és a marketing mint a gazdasági kérdések megközelítésének két lehetősége

HADDAD, GEORGE 22
Mezőgazdaság Szíriában és az élelmiszer ellátás biztonsága

NAGY RÓZSA 29
Az adórendszerek fejlődésének tendenciái az Európai Unióban 1. rész

HRABOVSZKI KATALIN 38
A szervezeti tudás menedzselésének stratégiai alternatívái

KELLE VERONIKA 44
A mezőgazdasági termelés tendenciái Békés megyében

CARMEN NĂSTASE 52
The EU policy in research, development and innovation domain – Romanian case

ĽUBOŠ ELEXA 57
Research and development as an integral part of Lisbon agenda - main problems in Slovakia

SZÉLES IVETT – KOLLÁR KITTI – BARANYAI ZSOLT 68
Területi különbségek vizsgálata a közép-magyarországi, valamint a dél-csehországi régiók gazdaságaiban

VLADIMÍRA KLEMENTOVÁ 77
Selected problems of obligatory insurance contributions burden of labour in connection to Lisbon Strategy implementation

SZABO IOAN ALEXANDRU 86
Hogyan érvényesülnek a megadóztatás elvei a román Adótörvénykönyvben

ISPAS ROXANA 93
The analysis of the covering of the budgetary deficit in Romania 2002-2007

FODOR MÓNIKA - HORVÁTH ÁGNES 98
Fogyasztói preferenciák és a szolgáltatásválasz-tás motivációi a hazai munkahelyi étkeztetés piacán

BARANYAI ZSOLT – VÉGH KLAUDIA – BELOVECZ MÁRIA – SZÉLES IVETT 106
Területi egyenlőtlenségek az európai mezőgazdaságban

ÁRPÁSI ZOLTÁN – BAGOSSY RENÁTA 116
Emberi erőforrás fejlesztés az egészségturizmusban

PÉTER BADINSZKY – ZOLTÁN SZABÓ – ANIKÓ GERGELY – ZOLTÁN SZÉLES 120
Usefulness of the Author Drived Document Management System

CRISTIAN HAIDUC - GABRIELA KATALIN DAVID 128
Dezvoltarea turismului rural în zona de Nord-Vest a României – un posibil model

BODNÁR GÁBOR 138
Gazdasági erő és innovációs képesség – Néhány területi következtetés a Békés megyei vállalkozások körében végzett reprezentatív fölmérés alapján

GULYÁS LÁSZLÓ 144
Munkanélküliség és regionalitás Magyarországon 1990-2005

KOVÁCS MIHÁLY 152
A középszint gazdálkodásának vetületei

LADISLAV KLEMENT 159
Innovation Activities of Small and Medium Sized Enterprises in Wood and Furniture Industry in Slovakia

MALATYINSZKI SZILÁRD 170
Developing human resource in County Békés – as it is seen by mayors

ILDIKÓ MAROSI - ANDREA BENCSIK 176
Meeting requirements in connection with expectations of labour market in higher educational system

MIROSLAVA VINCZEOVÁ 181
Financing innovative smes with a focus on business angels

MONICA BIJA 187
Election strategies of romanian political marketing

MÁTHÉ ILONA 198
A kulturális különbségek hatása az üzleti életre

KÖLCSEYNÉ BALÁZS MÁRIA 209
From analysis to strategy

MIHÁLY KOVÁCS 217
Future of the local administration

KRAJCSÓNÉ KRASZKÓ ILONA 225
Hallgatói vélemények a számadatok tükrében

BIRIS RODICA TEODORA 232
Mehrsprachige volkslieder

SZABO IOAN ALEXANDRU 239
A pénzmosás – mint gazdasági, pénzügyi és valutáris jelenség Románia viszonylatában

SZIRA ZOLTÁN - VARGA ERIKA 252
A fenntartható fejlődés egyes indikátorainak meghatározása a hulladékgazdálkodásban különös tekintettel a veszélyes hulladékokra

VÉGH SÁNDOR 259
Az atomenergia reneszánsza

VARGA ERIKA 267
A kompetenciák jelentősége az emberi erőforrás-menedzsmentben és az oktatásban

BORZÁN ANITA

A GAZDASÁGI KAR A TUDOMÁNY SZOLGÁLATÁBAN

A 2009. január 1-je óta Szent István Egyetem Gazdasági Karaként működő békéscsabai kar kollégái nevében szeretettel köszöntöm a Perspective-Kitekintés tudományos periodika olvasóit. A 2009. esztendő a Békés megye székhelyén folyó oktatás történetének újabb mérföldköve, ezért fontosnak tartom, hogy a város felsőoktatási tevékenységének rövid kronológiáját vázoljam.

Békéscsabán 1986. szeptember 1-jén a Debreceni Tanítóképző Főiskola Békéscsabai Kihelyezett tagozataként vette kezdetét a felsőoktatás. A tanítóképzés 1990. július 1-jétől az önállóvá váló Békéscsabai Tanítóképző Főiskolán folytatódott. Az 1992. március 26-i határozat értelmében az intézmény a Kőrösi Csoma Sándor Főiskola nevet vette fel.

1998. január 1-jén létrejött a Körös Főiskola, a békéscsabai Kőrösi Csoma Sándor Főiskola és a szarvasi Brunszvik Teréz Óvóképző Főiskola integrációjának eredményeként.

2000. január 1-jével három jogelőd intézményből alakult meg a Tessedik Sámuel Főiskola. A jogelőd intézmények: a Körös Főiskola, valamint a DATE Mezőgazdasági Víz- és Környezetgazdálkodási Főiskolai Kara (Szarvas) és a GATE Mezőgazdasági Főiskolai Kara (Mezőtúr).

A Tessedik Sámuel Főiskola Körös Főiskolai Karából, mely a korábbi Körös Főiskolát foglalta magába, 2001. augusztus 1-jén vált ki önálló karként a Gazdasági Főiskolai Kar. 2006. január 1-jén a mezőtúri Mezőgazdasági Főiskolai Kar a Tessedik Sámuel Főiskolából történő kiválást követően a Szolnoki Főiskolához csatlakozott.

2009. január 1-je óta a Szent István Egyetem Gazdasági Karaként működünk. Képzési kínálatunk az alábbiak szerint alakult:

- Tanítóképzés kezdete: 1986 (szarvasi áthelyezéssel Békéscsabán megszűnt 2004)
- Közgazdasági képzés kezdete (pénzügyi szak): 1994
- Személyügyi szervező szak: 1997
- Gazdálkodási szak: 1999
- Intézményi kommunikátor felsőfokú szakképzés: 2003
- Új alapszakok: 2006
  Pénzügy és számvitel szak
  szakirány: vállalkozási
  Gazdálkodási és menedzsment szak

szakirány: marketing, regionális gazdálkodás, üzleti információs rendszerek, vállalkozás- és projektmenedzsment
Andragógia szak
szakirány: személyügyi szervező, művelődésszervező
Műszaki menedzser szak
szakirány: logisztika, informatika

- Banki szaküguintéző felsőfokú szakképzés: 2008
- 2008 decemberében regisztrációra benyújtott felsőfokú szakképzéseink:
  Közösségi-civil szervező
  Nemzetközi szállítmányozási és logisztikai szaküguintéző
  Projektmenedzser asszisztens
  Számviteli szaküguintéző

Szakirányú továbbképzési szakok regisztrációjára is sor került:

- Közvetítés (mediáció),
- Humánerőforrás-tréner (hazánkban elsőként hirdettük meg),
- Pénzügy-vállalkozási,
- Vállalkozás- és projektmenedzser,
- Regionális gazdasági szakértő (magyar-román tagozat),
- Gazdasági informatikai menedzsment.

A tanulmánykötet a 2008. november 6-án a Magyar Tudomány Napja alkalmából rendezett konferencia előadásait ismerteti meg olvasóinkkal. A Tudomány Napja egy jeles esemény, melyet 1997 óta ünnepel a Magyar Tudományos Akadémia (1. ábra). Az Országgyűlés 2003-ban nyilvánította hivatalosan is a magyar tudomány ünnepévé november 3-át, vagyis azt a napot, amikor 1825-ben Széchenyi István birtokainak egy évi jövedelmét ajánlotta fel a Magyar Tudós Társaság létrehozásának céljára.

1. ábra:
A Magyar Tudományos Akadémia neoreneszánsz épülete

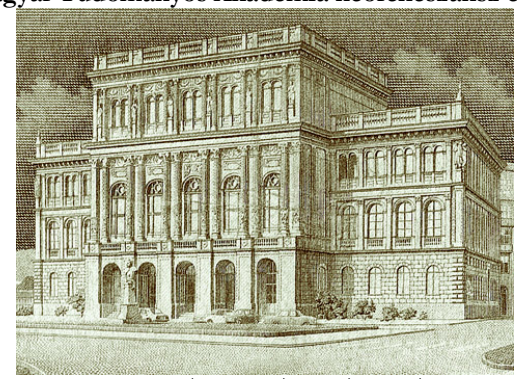

Forrás: www.sztaki.hu/providers/sciday/images/akademia2.jpg

A megemlékezés, a rendezvények és rendezvénysorozatok a tudomány és a kutatómunka népszerűsítésére, valamint a hazai és a nemzetközi tudományos kutatás eredményeinek bemutatására irányulnak. A Gazdasági Kar programjai a korábbi évek gyakorlatához igazodva, 2008 novemberében is azt erősítették meg bennünk, hogy a tudománynak fontos szerepe van az oktatásban, és fordítva is igaz, tehát fontos a tudományos utánpótlás szempontjából a minél magasabb színvonalon folytatott oktatás.

Tanulmányomban kapcsolatot keresek a Gazdasági Karon szervezett Tudomány Napja és a 2008. évi címként megfogalmazott „A lisszaboni reformok magyarországi megvalósítása, különös tekintettel a Dél-Alföldre" között. Az uniós országok állam-és kormányfői 2007. december 13-án írták alá a Lisszaboni szerződést. A Reformszerződést elsőként az aláírást követő 4 nap múlva hazánk ratifikálta. A szerződés a 27 tagúvá terebélyesedett Európai Unió működésének hatékonyabbá tételére irányul. Az első kötődés máris adódik, hiszen az egyetemi integrációval a Békéscsabán dolgozó munkatársak azon óhaja realizálódik, amellyel hatékony, önálló és fenntartható gazdálkodást kívánnak megvalósítani.

A Reformszerződés a béke, a hozzá kapcsolódó társadalmi értékek és a népek jólétének előmozdítását is megfogalmazza. Célkitűzése a határok nélküli Európában a szabadságon, a biztonságon és a harmonizáló jogi térségen alapuló együttműködés szorgalmazása. Az Unió a jóléti piacgazdaság követelményéből adódóan a fenntartható fejlődésért is munkálkodik, amelynek elvárásait a pénzügyi válság idején kiemelten kell kezelnünk. A kiegyensúlyozott gazdasági és árstabilitás, a versenyképesség, a hatékony foglalkoztatási politika a környezet állapotának megóvásával, illetve javításával párhuzamosan a tudományos és technológiai haladást is szolgálja. Mindezek a szempontok a békéscsabai felsőoktatásra is leképezhetők, hiszen gyakorlat-orientált, versenyképes és innovatív képzésekre törekszünk. Hallgatóinkkal közös célunk képzéseink elismertetése a befogadó piacon.

Az Unió külön feladatának tekinti a területi kohéziót, továbbra is tiszteletben tartja a gazdag kulturális-nyelvi tarkaságot és gondoskodik Európa kulturális örökségének megóvásáról. Ennek a kulturális sokszínűségnek mi is részesei vagyunk, elegendő a Tudomány Napi meghívásunkat elfogadó aradi Vasile Goldis Egyetem, aradi Aurel Vlaicu Egyetem, valamint a Craiovai Egyetem révén egyre kiterjedtebbé váló román, illetve a besztercebányai Bél Mátyás Egyetem által képviselt szlovák biztos kapcsolati tőkére gondolnunk. Ezúton köszönöm meg a Károly Róbert Főiskola, a Szolnoki Főiskola és a Szent István Egyetem előadóinak, hogy megtiszteltek bennünket és emelték konferenciánk fényét előadásaikkal.

Kétségtelen, hogy a Reformszerződés céljai mindennapjainkhoz nagyon sok szállal kapcsolódnak, elegendő a hazai felsőoktatás jobbítására való törekvéseinket, területi kötődésünket, kapcsolatrendszerünket és a fenntarthatóságot kiemelni.

Záró gondolataim között ajánlom Eötvös Loránd: Az egyetem feladatáról írt sorait: „Növelni, talán meg kell kétszerezni egyetemünkben a tanári állások számát. Nem új tanszékek rendszeresítését értem én ez alatt; nem is mindig csak rendszeresített tanszékekhez keressük a tudóst, hanem inkább az érdemes, a tudós kedvéért állítsuk fel a tanszéket. Ha Magyarországnak például tíz kiváló romanistája vagy tíz kiváló fizikusa van vagy lesz, s ez bizony nem sok, akkor gondoskodnunk kell, hogy ez a tíz romanista vagy tíz fizikus ne csak megélhessen, de olyan körülmények között élhessen, melyek zavartalan tudományos foglalkozását és tanítását lehetővé teszik”

(http://jelesnapok.oszk.hu/prod/unnep/a_magyar_tudomany_napja).

A tudós hazája széles e világ, szoktuk mondani; de ne feledjük soha, hogy Magyarország délkeleti szegletében a Szent István Egyetem Gazdasági Kara is ehhez a világhoz tartozik.

Felhasznált irodalom

- Európa – Lisszaboni Szerződés, europa.eu/lisbon_treaty/index_hu.htm
- Jeles Napok – A magyar tudomány napja jelesnapok.oszk.hu/prod/unnep/a_magyar_tudomany_napja
- Magyar Tudományos Akadémia, www.mta.hu
- www.sztaki.hu/providers/sciday/images/akademia2.jpg

BARTA ÁRPÁD

A SUMÉR – CSEREFORMA

„Ha a napba nézvén elveszted a látást,
Szemed okold, ne a nagy sugárzást."
(Gilgames eposz)

Összefoglaló

A körülbelül 4000 éve megszületett pénz kialakulásában nagy szerepe volt a sumer kultúrának, ármérceként alkalmazták az ezüstöt, de ez a forgalom lebonyolításában még nem vett részt. A dolgozat a sumer-csereforma bemutatását kiegészíti a történelmi háttér felvázolásával, utal az örökségre és az örökösökre, akik közreműködtek a pénz kialakulásában.

Kulcsszavak: csereforma, sumér-csereforma, pénz, ezüst, sékel, értékarány-mérés, klíring

A jelen és a jövő „hasznos" kutatása mellett, mintegy kikapcsolódásként talán megengedhető esetenként e múlt „haszontalan „felidézése. Segíti a lelkiismeret furdalást, ha valamilyen apropót tudunk találni a tévelygéshez. Ez most legyen a következő: Ur város időszámítás előtti 2007 körüli elfoglalása és lerombolása (amely formálisan a pénz születésnapja) és az időszámítás kezdete között nagyjából annyi idő telt el, mint az időszámítás kezdete és napjaink között. Más megközelítésben: a pénz nemrég volt, vagy éppen most 4000 éves.

A csereformák lényege

A pénz a csere fejlődésének eredménye, ezért kialakulását a csere fejlődésében szokás nyomon követni. A fejlődés különböző stádiumait csereformáknak nevezzük. Az egyszerű vagy véletlen csereforma a legősibb, itt véletlenszerűen keletkezik maga a felesleg és véletlenszerű a csere bekövetkezése is. Mindenesetre az a termék, amely mérte a cseretárgy értékét („ árát"), el is cserélődött arra, tehát forgott.

A kifejlett csereformában a felesleg már gyakoribb, több a csere szándék. A biztosabb csere érdekében több termékben fejeződik ki a cseretárgy értéke, majd ezek közül valamelyikre elcserélődik.

Az általános csereformában az adott földrajzi, gazdasági térségben minden termék egy termékben fejezi ki az értékét. Az általános egyenértéket megtestesítő termék a domináns használati érték, amely végül is minden termékkel szemben a közvetlen kicserélhetőség állapotában van.

A következő csereforma már a pénzforma, azaz az arany (ezüst) megjelenik, mint egyenérték, de nem csak egy piacon, hanem a társadalom egészében, majd az egész világon. (A pénz kezdettől fogva arany/ezüst, de az arany/ezüst kezdettől fogva nem pénz.) Az arany, mint pénz, értéket mér, azaz árakat fejez ki és forog, mivel lebonyolítja a forgalmat.

Egy láncszem azonban hiányzik a csereformák között: miért lépnek be a nemesfémek ebbe a szerepbe? A megfejtés a sumér-csereforma. Náluk ugyanis az árak kifejezője az ezüst (tehát pénzforma) , de szűk körű ez az értékmérés (tehát általános csereforma) , de az ezüst nem forog, azaz nem vesz részt a cserében Az ezüst valójában értékarányokat fejez ki (mint a mai pénz) egy sajátos klíringrendszerben.

A sumér piacon nincs csak eladó, vagy csak vevő, mert aki elad annak vennie is kell, aki viszont venni akar, annak előbb utóbb eladással kell az ügyletet lefedeznie. A csere inkább külkereskedelem, s kevésbé belkereskedelem. Az eladó például árpájáért más neki szükséges nyersanyagot kaphat, mondjuk rezet. Számára az ügylet árucsere, ami inkább a kifejlett csereformát idézi, mint az általánost. A csere érdekessége az, hogy az ügylet sorozat rögzítésre kerül (agyagon) ,úgy mintha bizonyos mennyiségű ezüst lenne,de nem az. Az ezüst valójában egy elszámolási, lejegyzési egység a jövő számára, mert az eladó azt sosem kapja meg, a vevőnek pedig sosem kell az ezüstöt odaadnia.

A cserélők számára közömbös, hogy az ügyletet éppen ezüstben rögzítik, lehetne az bármi más, még akár pont egység is. Az ezüst nem forog, s az egyszerű klíring rendszerben valójában a cseretárgyak értékarányát fejezi ki.

Az értékarányból adódóan az ezüstnek nem kell valós értékkel rendelkeznie,ezt jelzi például az aranyhoz való viszonya .A képlet egyszerű: az arany a nap, az ezüst a hold jelképe, az arany az év, az ezüst a hónap s talán a réz lehetett a nap ,így azonos súlyú arany annyi ezüsttel egyenértékű,ahányszor egy holdhónap belefér a napévbe, valamint annyi réz ahány nap van egy évben. Az arany azonban túl ritka és drága, a réz pedig a mindennapok legfontosabb nyersanyagává vált, valós piaci értéke lett, maradt tehát az ezüst.

Az értékarány mérését segíti, pontosabb precízebb lesz a nyilvántartás, ha ezüstből ármércét alakítanak ki.180 árpaszem képezte a mérce alapját, ennek súlya kb.7,3 gr, ez lett 1 ezüst sékel, 60 sékel pedig 1 mina, kb.437 gr.

Történelmi háttér

Az őskor és az ókor fordulóján sok nép vonult át Mezopotámián, és közülük jó néhány hagyott hátra emlékeket. A legjelentősebb letelepült nép délen, a Tigris és az Eufrátesz delta vidékén a z i.e. IV. évezred második felében a sumér volt. A sumérok eredete, őshazája, vándorlásuk iránya, nyelvi rokonságuk máig sincs megnyugtatóan tisztázva. Nyelvüket eddig egyetlen

ismert nyelvvel sem sikerült minden kétséget kizáróan rokonítatni. Mítoszaik sem segítenek, mert nem szólnak sumer őshazájukról, önmagukat e terület őslakóinak tartották, civilizációjuk vívmányait az istenektől kapottnak hitték. (Nem véletlenül merült fel velük kapcsolatban, hogy idegen bolygó gyermekei).

I.e. 3000 körül a sumér civilizáció véget vetett a rendszeres, mindent megsemmisítő áradásoknak –„véget ért az özönvíz, elkezdődött a történelem."- írja frappánsan például egy tankönyv. (Forrás: Felhasznált irodalom 4. szám 78.oldal.)

A sumérok közel ezeréves történelmét az alábbi szakaszokra szokás bontani:

- Az önálló városállamok kora i.e. 3000 -2500.
  A harmadik évezred első fele a városállamokra oszló, de társadalmilag és kulturálisan egységes Sumer virágkora. Az önálló városok megerősödésének, a csatornarendszerek kiépültek. Legjelentősebb személyisége a kornak Gilgamas, legjelentősebb városai pedig Kis és Ur.
- A hegemóniák kora, i.e.2500-2350.
  Az i.e. 25. század elejére a kereskedelmi kapcsolatok rendszeressé váltak, jelentőségük megnőtt. Mivel minden városállam gabonát és kézműipari termékeket igyekezett eladni és fát, követ fémeket és állatokat vásárolni, egymás vetélytársaivá váltak. Ezért egy-egy erősebb város megpróbálta Sumer egész kereskedelmét ellenőrzése alá venni. Az egységesítési folyamat szövetségekkel és hódításokkal valósult meg.
- Az akkád nagyhatalom kora, i.e.2350-2230.
  Sumer első egyesítése az akkád Sarrukín nevéhez fűződik. Új várost alapított Agade-t városát, melyből az akkád népnév ered. A hivatali és katonai arisztokrácia léte kizárólag az uralkodó kegyétől függött. Jövedelmét is tőle nyerte, ezért feltétlenül támogatta a királyt. A király öt és fél ezres hadsereget tartott, ami a korban félelmetes ármádiának számított.
  Az új uralkodó nem avatkozott be a városok belső ügyeibe, de falaikat leromboltatta. Sarrukín a meghódított városok templomgazdaságait beolvasztotta a királyi birtokba, ezzel a földek többsége a király tulajdonába került. Ő irányította a templomot, a palotát, a közmunkát, ellenőrizte a raktárakat, az elosztást. Hatalma korlátlan és ellenőrizhetetlen volt. Az államilag is támogatott, katonailag is biztosított kereskedelem kikapcsolta a peremvidék népeinek közvetítő kereskedelmét. Ez a gazdaságpolitika bizonytalanságot okozott a környezetben, amely előre vetítette a helyzet erőszakos megoldását. A guti betörés véget vetett az akkád birodalomnak. A fővárost a bosszú eltörölte a földszínéről, úgy hogy romjait mindmáig nem találták meg.

- A guti megszállás, i.e.2230-2050.
  A gutik északi vidéken élő nomád állattenyésztők voltak, akik képtelenek voltak arra, hogy az ölükbe hullott birodalmat működtessék. A be nem avatkozás politikája végül is virágzó gazdaságot eredményezett.
- A sumer nagyhatalom kora, i.e.2076 -2007.
  Az országot Ur várása egyesítette újra, s ez az uralkodás jelenti a sumér-akkád civilizáció fejlődésének végkifejletét. Ur újbóli megerősödésének alapja a tengeri kereskedelem, többek között a rendkívüli katonai fontosságú réz beszerzése. Gazdasági, katonai és politikai erőn alapulva sikerült lényegében egész Mezopotámiát meghódítani.
  A városok helyreállították a csatornahálózatot, víztárolók épültek, megjavították az elszikesedett talajt. Az egész országra kötelezően érvényes mértékrendszert is bevezettek.
  Gyökeresen újjászervezték a közigazgatást, az így kialakított hivatalnokrendszert tekinthetjük minden bürokrácia bölcsőjének. A hivatalszervezet élén az uralkodó állt, aki istennek nyilvánította magát. Elvileg az istenkirály volt az összes földterület tulajdonosa, de a földek 40 százalékán faluközösségek működtek. A fennmaradó terület tartotta el az uralkodót, a templomok papságát, a hadsereget és a hivatalnokokat.
  Az i.e.III. évezred végén a térség éghajlata melegebbé,szárazabbá vált,ezzel elindult a nomád népek újabb vándorlása. Sumer szövetségesei elpártoltak, sorra szakadtak el a közép mezopotámiai és keleti városok. Megerősödött a helytartók önállósodási törekvése,a városok újra felépítették falaikat. Egy kitört éhínség és egy újabb támadás végül is végett vetett Ur hatalmának. I.e. 2007 körül a támadók lerombolták Urt, kirabolták az országot.
  A sumérek beolvadtak az akkádok közé. A sumer nyelv hivatalos-templomi, holt nyelvé vált, eltűntek a sumér városok is. A z öntözés okozta szikesedés miatt a földművelés összeomlott, a romvárosok között nomád kaldeusok legeltették nyájaikat. A fejlődés súlypontja végérvényesen Közép-Mezopotámiába helyeződött át.

A közel ezer évig fennálló Sumer jellemzésére - a teljesség igénye nélkül - íme, néhány gazdasági és kulturális jellemző:

- A mezopotámiai társadalom gazdasági alapja egész fejlődése során elsődlegesen a mezőgazdaság. Fő terménye az árpa volt, de termesztettek búzát és kölest is. Az olajt szezámmagból nyerték, az egyik kalóriaforrás a datolya volt.
- Könnyen és korán háziasították a kecskét, a juhot, igaerejéért tartották a marhát, teherhordónak a szamarat. A szárnyasok közül jelentős volt a kacsa és a liba.
- A kézműves mesterségek szinte mindegyike ismert és magas szinten termelt. Készítettek sört, datolyás kalácsot, téglát, agyagedényeket,

fontak, szőttek. Kovácsok, féműntők és fémművesek tevékenykedtek a városokban.

- -A belső piacok csak a későbbi korra alakultak ki, főleg a városok növekedésével. A domináns a távolsági kereskedelem volt.
- A sumér társadalom alapja a város, 15-20 város alkotta Sumert. A városok lakossága átlagosan 40-50 ezer fő lehetett, a környező falusi térségekkel együtt akár 100 ezer is. Kimagaslott a sorból Úr városa, ennek lakosságát 250-360 ezer főre becsülték.
- Itt alakult ki az ékírás, a raktári nyilvántartások és pénzügyi elszámolások lebonyolítására. Fejlett volt a matematika és geometria. Számrendszerük alapja a 6 volt.
- Csillagászati ismeretük egyik bizonyítéka a naptár. A napot 12 részre osztották, ahogy a nap pályáját is. Ezzel létrejött a csillagászati állatöv. Az évnek tehát 12 holdhónapja van, egy holdhónap 4 hétnapos hétből áll. A naptári pontatlanságokat szökőhónapok beiktatásával korrigálták. stb.

Örökség és örökösök

Örökség címszóval, a korábban már jelzett sok-sok sumér érték közül kettőt emelnék ki. Az egyik az, hogy a sumérek összekapcsolták a nemesfémeket (ők konkrétan az ezüstöt) az áruforgalommal, az értékek-árak kifejezése révén. A sumér csereforma valójában árucsere, mert az „eladó" a saját terméke révén jut a kívánatos másik termékhez, bár ebben technikailag az ezüst megjelenik. A templom által végzett klíring jellegű elszámolási rendszerben az ezüst úgy játszik szerepet, mint bár mely más értékarány kifejezésre alkalmas dolog.

A másik az ármérce, amely gyorsabbá teszi a termékek értékbecslését, mert nem csak egy mérték van, hanem egymásra épülő értékmérce rendszer.

A sumér értékek legfontosabb és közvetlen örököse az Óbabiloni birodalom lett, ie.2000-1595 között. Megszűnik a sumer bürokrácia, így a jól működtetett elszámolási rendszer. A kereskedők jogilag továbbra is az uralkodó ügynökei maradtak, valójában kezdtek függetlenedi tőle. A sumér rendszerben soha nem kellett odaadni az ügyletben meghatározott ezüstöt, most viszont az elszámolási rendszer hiányában igen. Aki eladott megkapta az ezüstöt, aki vett ezüsttel kellett kiegyenlítenie az ügyletet. Valójában most született meg a pénz, mert most az ezüst nem csak árat, értéket mér, hanem már forog is, az is rendelkezik piaci értékkel. Az óbabiloni polgárok így egymással már ezüstben kereskedtek, de a külkereskedelemben is már elkérik az ezüstöt, így a partnerek is ezüsttel fizetnek, néha - néha más irányú kereskedelmükben ők is ezüstöt kérnek. Az ezüstnek pénzként való használata tehát természetes lesz a közel-keleten majd később a főniciai kereskedők tovább viszik a Földközi tenger térségébe is.

Egy agyagtábla megörökítette a Szin Kaszid uralkodása (i.e. 1865-1804) idején érvényes árakat."Uralkodása idején a királyságban érvényes árakon egy

sékel ezüstért a helyi szabvány szerint három mérő árpát, 12 mina gyapjút, tíz mina bronzot vagy három mérő szezámolajat lehetett kapni." (F.i. 3. sz.6. oldal)

Más jellegű példa a jól ismert Hammurapi kőoszlopáról (i.e. 1792-1750): „ Ha egy közember arcul üt egy másik közembert,tíz sékel ezüst kártérítést kell fizetnie."(F.i. 3.6. oldal) Itt a pénz már nem csak forgalmi eszköz, hanem már fizetési eszközként is funkciónál.

A 180 árpaszemre alapuló mértékrendszer az előbbi példákban is megjelent, tehát tovább élt. Használták Lydiában, ismerték a zsidók, s még a görögök is, akik majd megkezdik az áttérést a 10-es mértékre. Lydiában 1 talentum 30,3 kg, 1 mna 505 gr., és egy sékel, ami természetesen 180 gabonaszem, 8,4 gr. A zsidóknál 1 sékel 210 búzaszem. A görögöknél a korai korszakban 1 font, azaz 1 mna 60 sékel, ez 436 gr, tehát 60x180 búzaszem.

Az ezüst arany átváltási arány a 13,333:1, egészen Nagy Sándorig fennmarad, ő fogja 10:1 re változtatni. A font pénznévként még ma is létezik például Angliában.

Felhasznált irodalom

- Az emberiség krónikája, Offícia Nova K. 1990
- Bácskai T. – Huszti E. – Simon P: A pénz - A kaori kagylótól az euróig, Yuki Stúdió Bp.2003
- Cribb J, Joe: A pénz, Park K. Bp. 1991
- Herber A. – Martos I. – Moss L. – Tisza L. : Történelem – A kezdetektől i.e. 500-ig, Budapesti Eötvös József Gimnázium, Bp. 1993
- Jaksity György: A pénz természete, Alinea K. Bp. 2004.

LADISLAU KLEIN - FLORIN DUMESCU

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS ÉS A MARKETING MINT A GAZDASÁGI KÉRDÉSEK MEGKÖZELITÉSÉNEK KÉT LEHETŐSÉGE

Összefoglaló

A tanulmány a fenntartható fejlődés és a marketing kölcsönhatásával foglalkozik. A fenntartható fejlődés komplex kérdései az ökológia, a szociológia és a közgazdaság köréhez tatoznak és ma csak a globalizáció keretén belül tanulmányozhatók. A marketing a közgazdaság tudomány egyik modern része és az alaptétele az, hogy a vállalkozó feladata a fogyasztó igényének kielégítése úgy, hogy egyúttal profitot is termeljen. Ha a marketing tevékenység megfelelő módon történik, akkor az nem csak a fenntartható fejlődéssel egy irányba mutat, de azt elő is segíti. Ha viszont a marketing nem megfelelő módszerekhez nyúl, ez a fenntartható fejlődés ellen fordul.

***Keywords*:** sustainable development, marketing, globalization

Bevezetés

A fenntartható fejlődés kérdését sokan és sokszor tárgyalták és itt is, ebben a körben is többször taglaltuk ennek a fogalomnak a különböző vetületét. Ezért ezúttal csak röviden és a témához kapcsolódóan fogom érinteni.

Legegyszerűbben a fenntartható fejlődést úgy határozhatjuk meg, mint a fejlődésnek az a módja, amely biztosítja az eljövendő generációk létét és fejlődését is. Mint ismeretes a társadalomnak a források biztosításával való fejlődése először a Rioi konferencián vetődött fel 2002-ben, majd a Brundtland bizottság jelentése használta elsőként a fenntartható fejlődés kifejezést. Viszont a gazdaság és a társadalom biztonságos, fenntartható fejlődése már ennél sokkal előbb is foglalkoztatta a világ gondolkodóit, közgazdasági szakértőit. Például kiemelkedő volt a Worldwatch Institute valamint a Római Klub keretén belül folytatott tevékenység (Gabor D. *et all.,* 1983, Commoner B., 1980).

A fenntartható fejlődés kérdései komplexek, de lényegében három alapvető tudományhoz tartoznak – ezek az ökológia, a szociológia, valamint a közgazdaságtan. A közgazdászok a folyamatok profitorientáltságát követik, az ökológusok a környezet fenntartását, a szociológusok pedig a javak igazságos elosztását szeretnék elérni. E kereteken belül a közgazdaság célkitűzése a termelés növelése, valamint az erőforrások gazdaságos felhasználása. Látszatra viszonylag egyszerű a három tudományt külön-külön művelni, de sokszor nehézségek merülnek fel, főleg ha a határterületekről van szó (Beaton R., Maser Chr., 1999). Amint az alábbiakból kiderül, külön-

külön mindhárom tudomány nehézségekkel küzd, amikor a fenntartható fejlődést kutatja.

Még annyit meg kell jegyezni, hogy a fenntartható fejlődéssel nem tudunk úgy foglalkozni, hogy a globalizációt figyelmen kívül hagyjuk. A globalizáció már régen megkezdődött, de a kifejezést elsőnek Theodore Levitt, a Harvard Business School tanára használta 1983-ban (Dado J., Petrovicova J., 2008). A gazdasági és a társadalmi folyamatok globálisak, a környezeti problémák nem állnak meg a határokon belül, tehát az egész kérdéskőr csak a globalizáció figyelembe vételével közelíthető meg.

A marketinggel kapcsolatban eleve le kell szögezni, hogy nem szinonimája a reklámnak és nem is egy elegánsabb megnevezése az árusításnak. Marketing a cél-piacok felkutatása, a vásárlok megtalálása, megtartása és fejlesztése, mindezek a termékek és szolgáltatások minőségének javítása és jobb kommunikálása révén.

Kotler szerint a marketing felhasználásával a vállalkozás kielégítetlen szükségleteket és vágyakat fedez fel, e szükségletek és vágyak mértékét méri fel, valamint azt hogy mekkora hasznot hozna a vállalkozásnak ezek kielégítése (Kotler Ph., 2004). Ezek alapján a vállalkozás eldöntheti, hogy milyen piacokat céloz meg, mely terméket vagy szolgáltatást viszi a maga által kiválasztott piacra. A marketing egyik alapelve az, hogy a vállalatnál, a cégnél mindenkinek a vásárlóra kell összpontosítani.

Nem arról van szó, hogy olyan jó módszereket találjanak ki, amelyek az akármilyen legyártott árut eladhatóvá tegyék, hanem hogy a vásárló részére autentikus értéket gyártsanak és kínáljanak. A marketing nem csak az árusításból áll, hanem piackutatásból, a kutatás eredményeinek megfelelő áru megtervezéséből és legyártásából, az áru ismertetéséből és végül az áru értékesítéséből. A marketing egy hosszú távú erőfeszítés eredménye, és ha jól végzik, akkor a marketing tevékenység az áru legyártása előtt kezdődik és az értékesítés után is tart. Forsyte szerint (Foryte, 2005) a marketing alaptétele az, hogy első a vásárló és a termelő és eladó feladata a vásárló igényeinek kielégítése, úgy hogy közben profit is keletkezzen.

Az előbbieknek megfelelően a marketing négy fő eleme az áru, az ár, az elosztórendszer és az ismertetés (és a reklám is idetartozik).

A marketingben használt egyik alapvető technika a vásárlói viselkedés megismerése (Dowling G., 2004). Ez azt jelenti, hogy felmérik a fogyasztást, a társadalmi és demográfiai helyzet például a nem, a kór, a foglalkozás figyelembe vételével, valamint gazdasági mutatók, például az árak és jövedelmek függvényében (Teodoru M. C., 2004). A vásárlási viselkedésnek a megismerése annál is inkább lényeges, mivel az emberek többsége inkább emocionálisan, mint racionálisan hozza meg vásárlási határozatát (Blythe J, 1988). Ennek alapján a vásárlók nagyon különbözők lehetnek egymástól, de abban hasonlítanak, hogy meg lehet őket győzni, hogy vásároljanak, és ezt megteheti az adott cég is, de a konkurencia is. A vásárlói szokások

tanulmányozása nem csak a praktikus szükségletekre vonatkozik, hanem az áru és annak megvásárlásának hedonisztikus, élvezeti részére is. Nem csak az áru, de maga a vásárlás is lehet élvezet és a marketer ezt is kihasználhatja.

A marketing és globalizáció kötődnek egymáshoz. Marketing szakértők szerint nem is világos hogy a globalizáció növeli a marketing szükségességét és szerepét vagy fordítva, a marketing az, amely a globalizációt segíti elő. Olyan állítások is vannak, hogy a 20. század 90-es évei óta a jó marketing nagyobb előny a versenypiacon, mint a fejlett technológia. Az is igaz hogy a globalizált világban a vállalatok marketing együttműködése is nélkülözhetetlen. Mindez igaz nem csak a nemzetközi piacón jelenlévő vállatokra vonatkozóan, de azok is ki vannak téve a nemzetközi versenynek, amelyek kizárólag a belföldi piacón vannak jelen (Dado J., Petrovicova J., op. cit.).

Az tény, hogy a globalizált világban az életmód és a fogyasztási szokások homogenizálódnak. Az is igaz, hogy a globális világban a kínálat is változatosabbá válhat, úgy az anyagi javak esetében, mint a kulturális modellek terén. Itt lép fel az állam szerepe, úgy is, mint a helyi, régiós jelleg védelmezője, de úgy is, mint a piacok sokféleségének inspirálója és védelmezője (Mazurek-Lopacinska K., 2008).

1. Vizsgálati anyag és módszer

Kérdezhetjük, tehát, hogy **marketing vagy fenntartható fejlődés?** Párhuzamot vonva a fenntartható fejlődés lényege és a marketing céljai és módszerei között kiderül, hogy addig, ameddig az alkalmazott marketing arra korlátozódik, hogy felmérje a potenciális vásárló igényeit, hogy megtegye az áruajánlatát, megszervezze az ellátási hálózatot, addig a kettő között semmi féle ellentét nincs. Sőt, a korrekt marketing pontosan felméri a reális szükségletet és biztosítja azt, hogy a piacon csak a fogyasztó által kívánt áru és szolgáltatás jelenjen meg, kiküszöbölve a pazarlást, szükségtelen áru termelését és áruba bocsátását.

A modern marketingnek viszont vannak módszerei és lehetőségei olyan igények gerjesztésére is, amelyek a vásárló reális szükségleteit vagy reális anyagi lehetőségeit túllépik. Ez esetben a marketingfogások a fenntartható fejlődéssel ellentétes irányba visznek. A források eltékozlását, a megvásárolt szükségtelen áru utólagos eldobásával, fel nem használásával a környezet szükségtelen szennyezését, a beruházások, például épületek forrás hiány miatti be nem fejezést okozzák.

Talán nem lényegtelen megemlíteni azt, hogy a világon most végigsöprő válság az ingatlanpiacon indult az amerikai jelzáloghitelekkel. A könnyen nyújtott ingatlanvásárlásra szánt hitelek, de az utólag lényegében minden tartós fogyasztási cikkre világszerte, a mi országainkban is, kiterjesztett kisebb hitelek is hasonló szerepet játszottak. Ez a hitelezési rendszer lényegében marketing módszernek tekinthető, olyan módszernek, amely a

szükségleteket vagy ezeknek a képzetét gerjesztik, vagy látensen létező vágyakat, sokszor racionálisan teljesíthetetlen vágyakat, agresszíven a felszínre hoznak. Most már mindenki látja, hogy ez ellentétes a fenntartható fejlődéssel.

2. Eredmények, következtetések

Megállapíthatjuk azt, hogy a fenntartható fejlődés és a marketing két olyan terület, amelyben a közgazdasági szakembereknek fontos szerepük van. Legalább elméleti szinten, a modern világban, a két terület között negatív kölcsönhatás nincs. A mindennapi életben, viszont, a marketing a fenntartható fejlődéssel ellentétes cselekvésre is biztathat. Erre a hitelkrízis a legjobb példa.

Talán nem véletlen az, hogy az idei közgazdasági Nobel-díjat Paul Krugman kapta a fenntartható fejlődés – kereskedelem kapcsolat tanulmányozásában elért eredményeiért. A díj indoklásában az szerepel, hogy a Princetoni professzor olyan új elméleteket fogalmazott meg, amelyek a szabad kereskedelem és a globalizáció kérdéseire adnak választ.

Részünkre, akik a jövő közgazdászainak képzésében van szerepünk, a fenti következtetéseknek gyakorlati és a jelen időben érvényes hatásuk van. Arról van szó, hogy az ifjú generációt a tisztesség és a kiegyensúlyozott megoldások felé kell irányítanunk akkor is, amikor makrogazdasági akkor is, ha mikrogazdasági kérdésekről van szó. A jövő közgazdász generációi gazdasági gondolkodásának alap eleme a minőség keresése kell legyen, tehát annak biztosítása, hogy az áru előállításának, a szolgáltatásnak, mindennemű probléma megoldásának központi kérdése az, hogy a fogyasztó reális igényét elégítse ki úgy, hogy egyúttal a termelőnek, a szolgáltatónak és a kereskedőnek tisztes hasznot hozzon.

Összefoglalás

A fenntartható fejlődés és a marketing a közgazdászok két fontos munka területe. Legalább elméleti szinten a két terület szakemberei úgy segítik a modern társadalom fejlődését, hogy negatív kölcsönhatás a két terület között nem jelentkezik. A minden napi életben, viszont, a marketingek a fenntartható fejlődéssel ellentétes hatása is lehet. A hitelkrízis lehet a legjobb példa erre.

Talán nem véletlen az, hogy pont az idei közgazdasági Nobel-Díjat Paul Krugman a fenntartható fejlődés és a kereskedelem kapcsolatának tanulmányozásáért kapta. A svéd Nobel bizottság azt emelte ki, hogy a Princetoni professzor olyan új elméleteket dolgozott ki, amelyek a szabad kereskedelem és a globalizáció kérdéseit válaszolják meg.

Részünkre, akik a jövő közgazdászait képezzük ki, ezek a következtetések különös jelentőséggel bírnak – arra ösztönöznek, hogy a jövő közgazdász generációját a tisztesség és a kiegyensúlyozott mikro- és makrogazdasági megoldások felé irányítsuk. A minőség keresésének elve, vagyis a fogyasztó reális szükségleteinek megfelelő áru, szolgáltatás, megoldások, kell a jövő közgazdász generációjának alaptétele legyen úgy, hogy a termelő, a kereskedő és a szolgáltató is megtalálja a számítását.

Abstract

The paper deals with the sustainable development – marketing relationship. The complex questions of sustainable development are mainly problems of ecology, sociology and economy ant they can be studied nowadays only in conditions of globalization. Marketing is a modern part of the economic science. Its fundamental idea is that the main duty of a business man is to fulfill the consumers' demand making profit at the same time. If marketing is suitable, it not only acts towards the same direction with sustainable development, but also helps in such a development. But if the marketer uses not suitable methods, this can act against sustainable development.

Felhasznált irodalom

- Betaon R., Maser Ch., 1999, Reuniting Economy and Ecology in Sustainable Development, Lewis Publishers, Boca Raton, London, New Zotk, Washington DC;
- Blythe J., 1998, Comportamentul consumatorului, Ed. Teora, Bucureşti;
- Dado J., Petrovicova J. (editors), 2008, Problems of marketing Management in Globalisation, Proceedings of the Papers from the 6th International Symposium, Banska Bystrica, Slovakia;
- Dowling G., The Art and Science of Marketing, Marketing for Marketing Managers, Oxford University Press, New York;
- Forsyth P., 2005, Marketing pentru profit, noţiuni fundamentale, Ed. Niculescu, Bucureşti;
- Kotler Ph., 2004, Marketing de la A la Z, Ed. Codecs, Bucureşti;
- Mazurek-Lopacinska K., 2008, Globalisation and Culture in Shaping Consumer Behaviour, in Problems of marketing Management in Globalisation, Proceedings of the Papers from the 6th International Symposium, Banska Bystrica, Slovakia;
- Teodoru M. C., 2004, Comportamentul consumatorului, Ed. Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca.

HADDAD, GEORGE

MEZŐGAZDASÁG SZÍRIÁBAN ÉS AZ ÉLELMISZER ELLÁTÁS BIZTONSÁGA

Összefoglaló

Szíria mezőgazdasági szektora történelmileg az ország GDP-jének legnagyobb részét biztosító ágazat volt, mely 2006-ban a névleges teljesítmény 29%-át tette ki. A szektoron belül az állattenyésztés körülbelül 35%-át tesz ki, míg a gyümölcs és gabonatermesztés több mint 40%-at jelent. A termés nagy része otthoni fogyasztásra kerül és a legnagyobb mezőgazdasági export bevételt a gyapot biztosítja. Az ipari növények kereken 11%-át teszik ki a mezőgazdasági terményeknek.

Az ország területének mintegy 32%-a, azaz körülbelül 5,94 millió hektár alkalmas földművelésre, amelynek mintegy 83%-át (4,94 millió hektárt) művelnek is. A művelhető földterület mintegy 62%-a (3,7 millió hektár) az északi határnál fekvő Aleppó és AL Haszaka, illetve az Eufrátsz menti Rakka tartományokban helyezkedik el. A három tartományban termelik meg az ország gabonájának és gyapotjának zömét – Haszaka tartományból származik mindkét termény 50%-a . A tengerparti tartományokban a téli, a déli és középső térségben a nyári gyümölcsök és zöldségek termelése a jellemző. A mediterrán éghajlatú parti síkságon narancs- és citromültetvényeket, szőlőt és olajfaligeteket művelnek, a terméketlen vidékeken pedig tevét, juhot és kecskét tartanak.

***Kulcsszavak*:** Szíria – Mezőgazdaság – Termelés

Mezőgazdaság Szíriában és az élelmiszer ellátás biztonsága

Bevezetés

A mezőgazdaság termelés alakulása Szíriában

A szír mezőgazdaságot két fő ágazatra lehet osztani, a növénytermesztési ágazat, és az állattenyésztési ágazatra.

A növénytermesztés ágazat; 79 fő fajtát termesztenek, és sok másodlagos (mellékes) fajták is bekerülnek a termesztésbe. A növénytermesztési ágazat 2006-ban 271milliárd Szír Líra (SP) jövedelmet hozott, amely 65% -ka a teljes (aggregált) mezőgazdasági termelésből származott. Az nagyüzemi növénytermesztés 42 % -át teszi ki a zöldség- és a gyümölcs ágazat. Itt több mint 40 fajtát termesztenek. A mezőgazdasági termelésben ritka az olyan ország, ahol ilyen sok féle gyümölcsöt, zöldséget termesztenek.

A gabonatermelés, a teljes növénytermesztésből származó jövedelmek 22 % -át teszi ki.

Az állattenyésztés ágazat; A termelést 22 fő csoportra lehet osztani, amelyek jövedelme 147 milliárd Szír Lírát tesz ki. A teljes (aggregált) mezőgazdaságból származó jövedelmek 35 % -át tette ki az állattenyésztés 2006-ban.

Jelentős fajták a juh, borjú, marha. A hústermelés mellett a másik legfontosabb produktumok a tej és a tejtermékek, amelynek az értéke 2006-ban 55 milliárd Szír Líra volt, így 38%-kal részesedett az állattenyésztés jövedelméből. A tojástermelés 2006-ban 13,5 milliárd Szír Lírát tett ki, amely 9 %-ka az állattenyésztésből származó jövedelmeknek.

1. kép

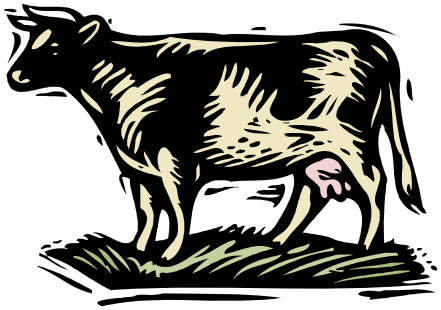

1. ábra
A mezőgazdaság termelés fejlődése Szíriában:

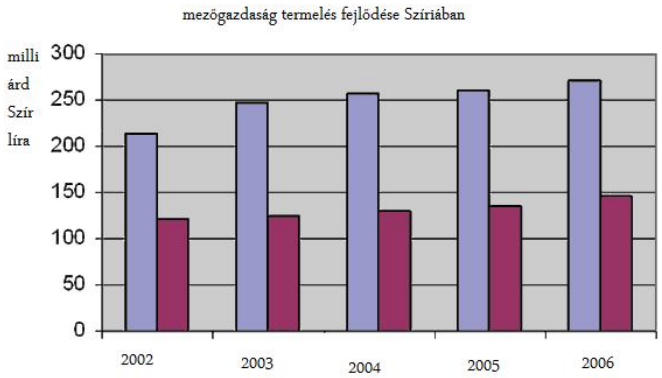

Sötét szürke =állattenyésztés
Világos szürke=növénytermesztés

A mezőgazdasági termelés fejlődése technológiánként

Szíria éghajlati adottságai jelentősen befolyásolja a mezőgazdasági termelés lehetőségeit. Nem elég összehasonlítani az adott évi termelést a korábbi évekkel, hanem meg kell vizsgálni az újonnan bevont területek nagyságát is, ugyanis az egységnyi területek hozamai mutatják meg a technológia fejletségét. A mezőgazdasági fejlesztése egy hektárra jutó terméseredmény növekedését kell, hogy jelentse. Szíriában 2002-es 337 milliárd Szír líra értékű termelés 2006-ra 417 milliárd Szír lírára nőt, ez 23%-a növekedés négy év alatt. Az a növekedés technológiafejlesztés következmények, tehát növekedett a hektáronkénti termelési hozam is.

A zöldség ágazatban a termésátlag 12%-kal nőtt a termőterület azonban csak 0,34%-kal növekedett. A gabona ágazatban is volt növekedés különösen a búzánál, amelynek termelés átlag 32% növekedett, még a termőterülete csak 153 hektárral több 2002-hez képest. Az árpa, a lencse és a borsó hozama csökkent ez elmúlt években miközben e termékek a piac árai emelkedtek. A gyapot hozama 10%-kkal növekedett ebben az időszakban, de a termőterület csökkent kb. 36 hektárral, ezért a termés mennyisége tulajdonképpen nem változott.

A gyümölcsök között a terméshozam az olíva bogyónál nőtt. Az olíva fák mennyisége növekedett kb. 1 millió fával, ezzel szemben az alma, szőlő, barack termésmennyisége 10%-kkal csökkent az idő alatt.

Az állattenyésztés szektorban a szarvasmarhák száma 984 ezerről 1 millió fölé emelkedett. Ennek a szarvasmarha állománynak a termelése 1,3 millió tonna tej évente.

A Szíriában legfontosabb haszonállat, a juhok száma is növekedett 13,5 millióról, 17,5 millióra, ebben az időszakban.

2. ábra

A mezőgazdaság termelés alakulása Szíriában:

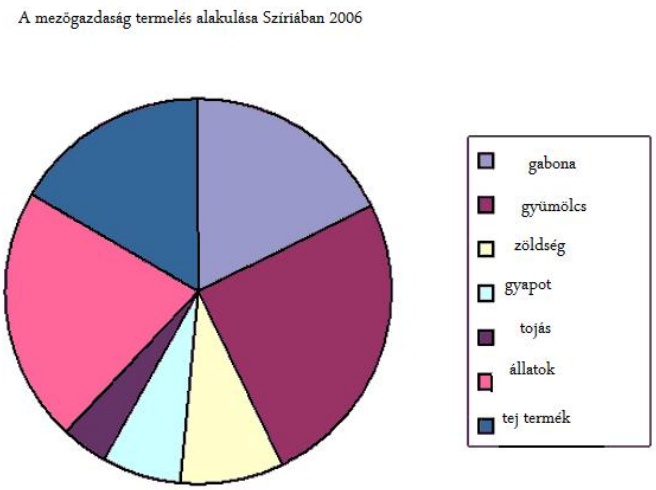

Az élelmiszerellátás biztonsága és az egy főre jutó mennyiség

I. növénytermesztés

1.) **Gabonaágazat**: a gabonatermelés alakulása Szíriában, 2006-os évben 5,2 millió tonna volt, a gabonatermelésen belül a búzatermelés 4,5 millió tonna volt, amelyből egy főre jutó mennyiség 250 kg/fő/év. Az állam nagy mennyiségű stratégiai tartalékot tárol az állami tárolókban.

2.) **Hüvelyes növények**: a hüvelyes növények termelés mennyisége 2006-ban 240 ezer tonna különböző fajtából, pl. bab, borsó, lencse, stb. Az egy főre jutó mennyiség 13 kg/év.

3.) **Gyümölcstermesztés**: a gyümölcstermesztés alakulása 2006-ban 3 millió tonna. Egy főre jutó gyümölcsfogyasztás 167 kg/év. 21 fajtát termesztenek; olíva, citrom, alma szőlő, stb. A termés jelentős része megy exportra Európába, ahol nagy piaccal rendelkezik. Különösen az olíva olaj, amely a világ 10 legjobb fajtája közé tartozik, egy főre jutó olívafogyasztás Szíriában 14 kg/év.

4.) **Zöldségtermesztés**: Szíriában a legfontosabb ágazatok közé tartozik, 2006-ban 4 millió tonnát termesztettek. Az egy főre jutó zöldségfogyasztás 222 kg/év.
23 zöldség fajtát termesztenek és ebből a legfontosabb a zöldségnövények a paradicsom, burgonya uborka. Ennek egy része exportra kerül, túlzott export miatt a belföldi piac ár emelkedett.

5.) **Ipari növénytermesztés**: Szíriában 16 fő fajtát termesztenek, különösen gyapot, cukorrépa, ezek együttesen 2,8 millió tonnát tettek ki 2006-ban.

A termés mennyisége 2002-évhez képest 3,2 millió tonnával csökkent a 2006-os évben. Ennek az oka az volt, hogy:

- csökkent a termelés
- import árak olcsóbb.

A gyapottermesztés 2006-ban 1,5 millió tonna/év. Egy főre jutó gyapot mennyiség 83 kg/év.

Cukorrépa kb. 67 kg/fő/év, amely nem elég a hazai szükséglet kiegészítésére ezért cukor import behozottal szükséges. Emellett az állam nagy támogatásban részesíti a cukorrépa ágazatott.

II. állattenyésztés:

1.) **A tej és a tejtermékek Szíriában**: 2006-ban a tejtermelés 2,12 millió tonna volt. Az egy főre jutó tejfogyasztás 117 kg/év. Tejtermékek (vaj, sajt, stb.) mennyisége 2006-ban 131 ezer tonna/év. Egy főre jutó tejtermékek fogyasztása 7,3 kg/év.

2.) **Tojás**: 2006-ban a tojás mennyisége 3,5 milliárd darab, egy főre jutó 195 db/év. vagy lehet mondani kb. hetente 4 tojás.

3.) **Csirkehús**: 2006-ban csirkehús termelése 172 ezer tonna/év. Egy főre jutó csirkehús fogyasztás 0,96 kg/év (egy család 4 tagból áll, akkor hetente fogyaszt 1kg csirkehús).

4.) **Vágóhídi hústermelés**: Évente kb. 2 millió darab állatott vágnak le a vágóhidakon. Ezen kívül meg ugyan ennyit még, amelyet nem hivatalosan vágnak le, levágásra kerülnek, pl. borjú, juh marha, stb.

5.) **Méz:** Az elmúlt években egyre nagyobb jelentőséggel bír a méztermelés. 2006-ban a méztermelés 21 ezer tonna, korábban csak 2 ezer tonna volt, egy főre jutó mézfogyasztás 1,16 kg/év.

6.) **Hal**: évente 17 ezer tonna hallat halásznak Szíriában, amelyből 4 ezer tonna tengeri hal, 13 ezer tonna édesvízi, folyókból és tavakból.

Egy főre jutó hal fogyasztás 0,9 kg /fő /év, de a tengeri halból 0,2 kg /fő /év, amely nagyon kevés ahhoz képest, hogy az ország a Földközi- tenger partján fekszik.

Eredmények

1. táblázat

Szíria mezőgazdaságának főbb termékei 2006-ban:

Termékek	Egy főre jutó (Szír líra)	Egy főre jutó (kg)	Hozam/év (1000t)
Gabona	3290	289	5278
Gyümölcs	4650	162	2924
Zöldség	1625	222	3922
Hüvelyes	379	14	240
Gyapot	1222	83	1511
Tejtermékek	3059	117	2120
Tojás	3928	195db.	3500db.
Méz	75	1,1	21
Hal	89	0,9	17
Csirkehús	750	10	172
összesen	20692	917	16421

Forrás: saját adatfeldolgozás a szír mezőgazdasági statisztikai évkönyvből

Összefoglalás

1. Szíria mezőgazdasága nagyon sokrétű, termelésnek sokféle fajtájával találkozhatunk, és az elemzésnél fontos szempont a termelés fejlődése.
2. Az agrárszektorban nagy fejlődés volt az elmúlt 4 években növekedett a termőterület nagysága, és a hozam mennyisége. Nőtt ennek következtében is az új technológiák bevezetése és használata. Ezenkívül a fejlődés köszönhető az állam támogatásának is. Az új öntözés rendszert vezettek be, ez által az öntözendő területek nagysága megnőtt, gátakat építettek, szaktanácsadásban részesítették a gazdákat. Ennek következtében jelentős fejlődés történt a zöldség, a gyümölcs és a gabona ágazatokban. A vizsgált időszakban Szíria mezőgazdasági exportőrként jelent meg az arab és az európai piacon.
3. A vizsgált időszakban megfigyelhető, hogy néhány alapvető élelmiszer alapanyag termelése csökkent. Azoké sajnos, amelyek nagyon fontosok a szír konyhában, borsó, burgonya, lencse, szőlő. A mennyiségi csökkenés hatására ezen termékek árai növekedtek.
4. Az állattenyésztés az elmúlt években jelentős fejlődést mutatott. Nőtt a tojás, hús, méz, termelés, és ezeknek egy részét exportálták. Itt meg kell említeni a tojástermelésben meglévő feketemunka arányának növekedését. 2002-ban még csak 1189 engedély nélkül működő tojásüzem volt. 2006-ban már 2813 „feketén dolgozó" tojásüzem lett, amely 137%-os növekedést jelent. Ezt a jelenséget azért fontos vizsgálni és súlyának megfelelően kezelni, mert a nem hivatalos tojásüzemek a madár influenza esetén semmilyen központi óvintézkedés alá nem fogják tudni bevonni.
5. A szír mezőgazdaság fedezi a szír állampolgárok élelmiszer ellátást. Az országban minden szükséges élelmiszer fajtát megtermelnek. Az

emberek élelmiszer szükségleteit hazai forrásból tudják kielégíteni, amely az élelmiszerekkel való ellátás biztonságát jelent.

6. Az export mennyiség 35 milliárd Szír Líra, az import mennyiség kb. 23 milliárd Szír Líra. Főként a nyers termékeket exportálnak, amely azzal jár, hogy a további feldolgozásból származó többlet értéket elveszítik
   Szír Líra = Syrian Pound
   1$ = 50 Szír Líra

Abstract

The agriculture sector in Syria gives the largest part of the GDP, which was 29 % in 2006. And in this sector the animals production was about 35 %, the fruits and the grains were more than 40 % this production is used in the country for consumer, and the most part of export is from cotton. The industry plants give 11 % of the agriculture production.

Only 32 % of the country area which is about 5, 94 million hectares are used for cultivation, and from this only 83 % is under using (4, 94 million hectares). From the cultivation area more than 62 % is located in the north part of the country Aleppo, Hassaka, Raka which is on the Euphrates river, and this three governorates are produce the mean production of grain and cotton, especially in AL Hassaka governorate about 50 %. And between this area and the sea part there are the summer fruits and vegetables. On the sea sides there are orange, lemon, grape, apple and olives trees. And in the rural places there are cows, sheep, goat, and some of camel.

Felhasználható irodalom

- Szír Mezőgazdasági Statisztikai évkönyv 2007.
- Szír Statisztikai Évkönyv2007.
- Szír agrárminisztérium kiadványok 2007.
- Science Series**.** Tishreen University Journal. Eco. & Leg. Science Series **200**7
- Arab organization for agricultural development 2007.

NAGY RÓZSA

AZ ADÓRENDSZEREK FEJLŐDÉSÉNEK TENDENCIÁI AZ EURÓPAI UNIÓBAN 1. rész

Összefoglaló

A tanulmány az Európai Unió adórendszerét vizsgálja, ebbe a környezetbe helyezi el a magyar adórendszert. A terjedelem miatt az I. részben az állami újraelosztás mértéke gazdasági modellek alapján kerül bemutatásra, majd az adóbevételek nagyságát a GDP százalékában vizsgáljuk. Egy későbbi tanulmányban az adóbevételek szerkezetének összehasonlítására kerül sor.

Az EU tagországok adórendszere, nemzetközi összehasonlítás

Az EU-15 országok az állami szerepvállalás, a piachoz való viszony, az újraelosztás mértéke alapján négy különböző modellbe sorolhatók[1], ezért az EU országok adórendszereinek összehasonlítását elsősorban nem tagállami bontásban, hanem ezen modellek segítségével, fogjuk elvégezni. Ez a négy modell a következő: skandináv, angolszász, kontinentális és mediterrán. Mielőtt az adórendszereik összevetését megtennénk, előtte röviden szeretném ezeknek a modelleknek a legfontosabb jellemzőit ismertetni[2].

A *skandináv, északi modell* országai közé hagyományosan Dánia, Finnország és Svédország sorolható. A modell elsősorban a nagyvonalú szociális transzferjeiről, erőteljes adóztatásáról, jelentős és hatékony jövedelem-újraelosztásáról ismert. A szociális védelem állampolgári jog, és az ellátás teljesen univerzális. A szociális kiadások ebben a modellben a legmagasabbak. Európai Uniós összehasonlításban jelentős a közszférában foglalkoztatottak aránya (20%). A skandináv rendszert az intézményi szolidaritásnak és koherenciának köszönhetően, a jóléti állam kvázi-ideáltípusának tekintik. (Ferrera – Hemerijck – Rhodes [2006] 25-29. o.)

Az *angolszász, liberális modell* képviselői az Egyesült Királyság és Írország. Jellemzően a társadalombiztosítás szintje igen alacsony, a jogosultsági szabályok szigorúak, a segélyezés rászorultság igazolásához kötött és az univerzális ellátások köre szűk. A szociális szolgáltatások (egészségügy, oktatás) fejletlenek, a családtámogatási rendszerük pedig gyengének mondható. Az adóbevételek és az állami újraelosztás mértéke relatíve alacsony. A modell filozófiája, hogy az állami beavatkozás amennyire csak lehet, legyen semleges, azaz nem szabad, hogy korlátozza az egyéni

[1] Sapir [2005] európai szociális tipologizálása
[2] Bakács-Borkó [2006] munkája alapján

döntéseket és a piaci folyamatokat, inkább segítse azokat. (Bakács-Borkó [2006] 9. o.)

A *kontinentális modell*t Németország, Franciaország, Ausztria és a Benelux államok alkotják. Ez a modell sokkal összetettebb, mint a skandináv vagy az angolszász. A munkabéreket terhelő közterhek fedezik a társadalombiztosítási rendszer működését, amely nagyvonalú transzfereket[3] biztosít. (Bakács-Borkó [2006] 7. o.) A nagyvonalú biztosítási jogosultságok[4] magas járulékrátákat igényelnek. Az ellátásokban részesülők köre igen széles, és magas szintű, így a kiadási és adószintek magasak. Ezen országok erősen szabályozott munkapiacait a foglalkoztatottság alacsony szintje jellemzi. (Ferrera – Hemerijck – Rhodes [2006] 33-37. o.)

A *mediterrán modell* országai: Görögország, Olaszország, Spanyolország és Portugália. Sok tulajdonsága alapján a déli modell besorolható lenne a kontinentális modellbe, de számos olyan közös intézményi jellemzővel bírnak, ami indokolttá teszi kiemelésüket. A mediterrán modell országai nem rendelkeznek átfogó szociális hálóval, a garantált szociális minimum bevezetése is csak nemrég történt meg, de még nem teljes. A szociális juttatások jelentős részét nyugdíjakra fordítják[5], továbbá fontos a foglalkoztatás védelme és jellemző a korengedményes nyugdíjazás. Problémát jelent ezekben az országokban a kevésbé hatékony jövedelem-újraelosztás, a feketegazdaság kiterjedtsége, az alacsony foglalkoztatási szint, a magas munkanélküliség és az elöregedés[6]. (Ferrera – Hemerijck – Rhodes [2006] 38-40. o.)

„Az *újonnan csatlakozott országok* nem, vagy csak nagyon nehezen sorolhatók be az egyes gazdasági és szociális modellekbe." A földrajzi elhelyezkedésüket és történelmi múltjukat tekintve erősen kötődnek a kontinentális modellhez, és a bismarcki elveken[7] nyugvó jóléti rendszerekhez, de ez a fejlődési vonal a kommunista típusú gazdasági rendszer működése miatt megtört. Ezek a gazdaságok próbálnak a nyugat-európai jóléti államok valamelyik típusa felé közelíteni, esetleg kombinálni azokat (Bakács-Borkó [2006] 10-11. o.).

---

[3] Elsősorban foglalkoztatás alapúak, valamint kereset és hozzájárulás függőek.

[4] Különösen az érett nyugdíjrendszer.

[5] Az összes szociális kiadás legmagasabb részét emészti fel, mint bárhol Európában.

[6] Olaszország és Spanyolország az egyik leggyorsabban elöregedő népesség a világon.

[7] „A Bismarck-i rendszer a XIX. században, a kölcsönös segélyezési kezdeményezésekre épülve a gazdaságilag aktív népesség egyes, jól meghatározható kategóriáit biztosította bizonyos káresemények bekövetkezése esetén. E rendszert – amelyet elsőként Németországban vezettek be – alapvetően a jövedelemfüggő ellátások jellemezték. A modell a munkáltatók és a munkavállalók járulék befizetéseiből finanszírozza az ellátásokat, tehát a munkáltatók és a munkavállalók közötti egyfajta szolidaritást juttatja érvényre. E rendszer alapvetését követő professzionális szociális biztonsági rendszerek alakultak ki a Németországgal szomszédos államok többségében, így például Ausztriában, Belgiumban, Franciaországban, továbbá a kelet-közép-európai országokban és a dél nyugati államokban." (Lengyel-Gellérné dr. Lukács-Rézműves [2003] 3-4. o.)

Az állami újraelosztás mértéke a vizsgált modellekben

A fentiekben vizsgált négy európai gazdasági és szociális modell közös jellemzője, az Európán kívüli fejlett országok gyakorlatával összehasonlítva, hogy az állam szerepe jelentős[8]. Az államháztartási újraelosztás nagysága a GDP 35-55%-a között alakul, ami azt tükrözi, hogy az európai gazdaságok állami apparátusa jelentős szerepet tölt be a szolgáltatások és termelés területén, így jelentős hatást gyakorol az adott régió és ország versenyképességére. A kiadások szerkezetét tekintve a szociális transzferek mértéke és jellege jelentős eltér a vizsgált modellek között, amire néhány szóban a modellek ismertetése során már utaltunk.

1. ábra

Az állami újraelosztás mértéke a vizsgált modellel országaiban, 2005

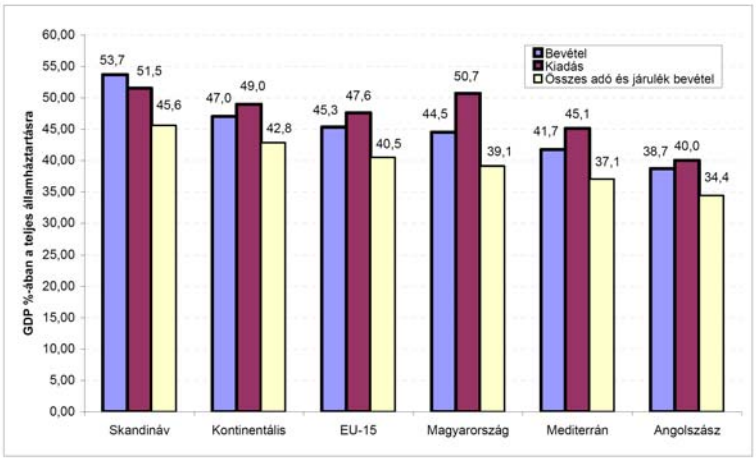

Forrás: Bakács-Borkó [2006] 13. o., EUROSTAT adatai alapján

Az 1. ábrából jól látható, hogy az összes bevétel vonatkozásában a skandináv modell 53,7%-os szintje a legmagasabb, a legalacsonyabb (38,7%) pedig az angolszász országokban. Az EU-15 átlagot (45,3%) meghaladja a kontinentális országok 47%-os adata, a mediterrán országok 41,7%-os mutatója viszont jelentősen alulmarad ettől. Magyarországon az államháztartás bevétele a GDP 44,5%-át tette ki 2005-ben, amely az EU-15 átlagához közelít, így a kontinentális és mediterrán újraelosztás szintje között helyezkedik el. Érdemes megemlíteni, hogy csupán a skandináv modell volt képes pozitív államháztartási egyenleget produkálni 2005-ben. Az állami újraelosztás mértéke jól példázza a különböző modellek piaci szemléletét is. (Bakács-Borkó [2006] 12-18. o.)

[8] Pusztán az államháztartás méretének fűnyíró-elvszerű csökkentése nem vezet el a hatékonyabb állami szerepvállalás felé.

Az EU tagországok adórendszere

Az adórendszerek egységes kezelését, illetve nemzetközi összehasonlítását nehezíti, hogy az országok között nem alakult ki közös fogalmi rendszer; az adókulcsok tág szélsőértékek között mozognak; eltérőek az adóalapok; illetve jelentős különbségek vannak az eljárási szabályokban is.

A fejlett országok adórendszere meglehetősen vegyes és bonyolult szabályok szerint működik, ezért a *közös jellemzőik* vizsgálatához az alábbiak feltárása szükséges (Pitti [2007]):

- milyen mértékű a globális adóterhelés a GDP %-ában
- mit adóztatnak, s milyen adónemeket alkalmaznak
- milyen mértékű adókötelezettséget írnak elő
- milyen vetítési alapot használnak
- milyen a kedvezmények, mentességek köre.

Dolgozatomban a fent említett tényezők közül a globális adóterhelést, az adóbevételek szerkezetét, illetve az adókötelezettség mértékét vizsgáljuk; a vetítési alapok, illetve kedvezmények, mentességek körének különbözőségeire, ahol szükséges, utalást fogunk tenni.

A nemzetközi összehasonlítást az *OECD* és az *Eurostat 2005-ös, illetve 2006-os adatai* alapján végezzük, hozzátéve, hogy mivel a GDP önmagában is részben becslésre épül, ezért a GDP arányos adóterhelés alapján felállított országok közötti rangsor félrevezető lehet. (Krekó-P.Kiss [2007] 8. o.

Jövedelemcentralizáció

A *jövedelemcentralizáció* az állam által elvont jövedelmek összértéke, amit a nemzetközi gyakorlatban, az összehasonlíthatóság miatt a *GDP százalékában határoznak meg*. Ha a jövedelemcentralizáció mértéke magas, a GDP 50%-át meghaladó érték, akkor ez jelentheti azt, hogy az állam viszonylag sok feladatot lát el és finanszíroz, vagy jelentős külföldi adóssága van, esetleg rosszul gazdálkodik. Jövedelemcentralizációs hányad (azon belül az adóbevételek mértéke) és egy ország gazdasági fejlettsége közötti kapcsolat

Ezt a fejezetet Benedek és szerzőtársai (Benedek-Lelkes-Scharle-Szabó [2006] 123-124. o.) munkája alapján mutatjuk be. Az Európai Unión belül meglehetősen *szoros összefüggés van egy ország gazdasági fejlettsége*, azaz az egy főre jövedelem *és az adóbevételek mértéke között*.

2. ábra

Az adóbevételek aránya és az összjövedelem az EU27 tagországokban, 2005

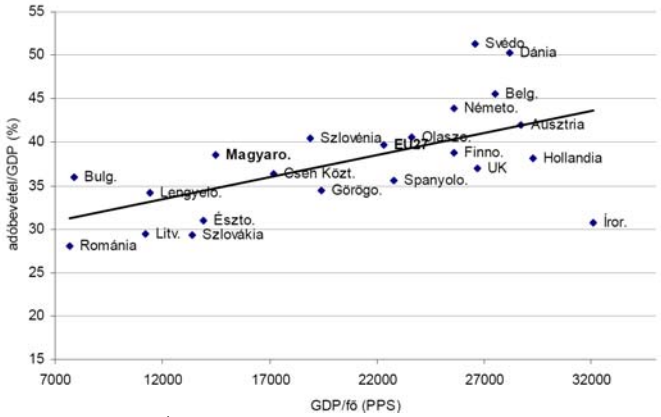

Megjegyzés: GDP/per fő (2004-ben, PPS alapon) és összes adóbevétel a GDP %-ában 2004-ben EU, AMECO adatbázisa alapján.
Forrás: PM [2007a] 2. o.

Az alábbi 2. ábra az adóterhelés és a jövedelemszint közötti pozitív kapcsolatot mutatja be, mely szerint minél nagyobb az egy főre jutó jövedelem az Európai Unió tagországaiban, arányaiban annál többet von el az állam adóbevételek formájában. Ez az összefüggés azonban nem feltétlenül jelent ok-okozati kapcsolatot, hiszen e két változó együttmozgása többféle módon is előállhat. Elképzelhető, hogy a gazdagabb államok többet költenek közösségi fogyasztásra, vagy a többet költő államok gazdasága gyorsabban növekszik, illetve lehet mindkettő, vagy egy harmadik, közös tényező következménye is akár. Az átlagoshoz viszonyítva, a nagy jóléti rendszert működtető svéd, illetve dán államháztartás relatíve nagy, míg az ír államháztartás nagyon kicsi az ország fejlettségéhez képest. Magyarország esetében azt mondhatjuk, hogy hozzávetőleg a fejlettségi szintjének megfelelő adóbevételt szed be az állam.

Az összes adóbevétel alakulása az Európai Unió tagállamaiban

A 20. század elején az *ipari országok*ban az adóbevétel csupán a GDP 10%-a körül mozgott, a két világháború között ez az arány 20% fölé emelkedett, majd a II. világháborút követően, a növekvő jóléti kiadások miatt, a hetvenes évekre elérte a GDP 34%-t. (Stiglitz [2000] 398. o.) Az 1930-as évekig az adózásban a *fedezeti elv* volt a meghatározó, ami azt jelentette, hogy a bevételek legnagyobb részét a hadikiadásokra fordították (háborús időkben növelték, békésebb időszakokban csökkentették az adóbevételeket). Elsősorban a közvetett adók, mint például a tized és a vámok képezték a bevételek jelentős hányadát, közvetlen adókat csak

rendkívüli esetekben vetettek ki. Az 1930-as évek gazdasági válsága nyomán előtérbe került a fokozott állami szerepvállalás szükségessége (*keynesiánus gazdaságpolitika*), így az adóbevételek is tovább nőttek. Az 1950-60-as években az államok feladatvállalása fokozódott, úgy mint társadalombiztosítás, oktatás, kutatás-fejlesztés, vagyis a növekvő kiadások fedezetéhez még több bevételre volt szükség.

A fejlett országok adóbevételei 1965-2004 között, a GDP százalékában

Az OECD adatai alapján megállapítható, hogy egy *hosszú távú növekedési tendencia* jellemzi az *adóbevételek GDP-hez viszonyított arányát* mind az *Európai Unió* tagállamaiban, mind pedig az *OECD* országaiban. Ez a növekedési tendencia szoros összefüggésben áll az állami szektor növekvő szerepvállalásával a gazdaságban, hiszen az adókat és társadalombiztosítási járulékokat azért kellett emelni, hogy finanszírozni tudják a növekvő kormányzati kiadásokat, különös tekintettel a nyugdíjakra, az egészségügyi ellátásra, az oktatásra és egyéb szociális juttatásokra. (EC [2007] 4-5. o.)

3 .ábra

Az összes adóbevétel a GDP százalékában 1965-2004 között

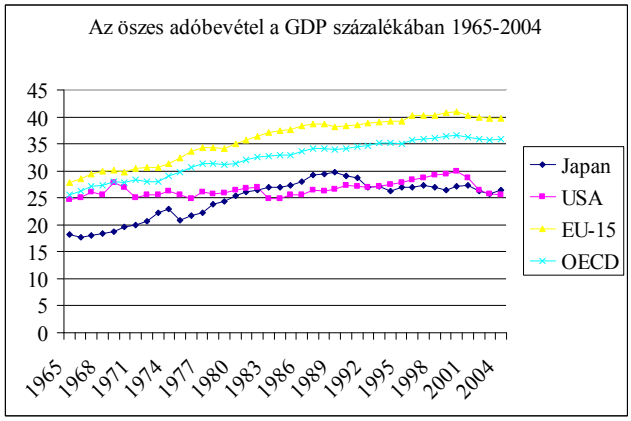

Forrás: OECD Factbook, 2007 adatai alapján (saját szerkesztés)

Az Egyesült Államok adóterhelését csekély mértékű ingadozás jellemzi 1965 óta (lásd 2. ábra), folyamatosan a GDP 25%-a körül alakult az adóbevételek nagysága. Az USA mellett, Japán is az alacsony adóterhelésű országok közé sorolható, ahol az összes adóbevétel ugyan több mint 10 százalékponttal nőtt a nyolcvanas évek végéig, azonban jól látható, hogy egyfelől igen alacsony értékről indult (18,2%), illetve az 1989-es 29,8%-os csúcs óta csökkenő tendencia jellemzi.

Hetényi István Az adórendszerek és az adóigazgatás fejlődésének tendenciái az OECD-országokban, és az ezzel kapcsolatos hazai teendők

című tanulmányában a következőképpen foglalja össze az adóterhelés tendenciáját: „1965-ben az adóráta (összes adó- és tb-járulék a GDP %-ában) az OECD egészében 25,8% volt, és ez 2003-ra 36,3%-ra nőtt. 1965–75 között a növekedés 4,3%, 1976–85. években 3,2%, 1986–95-ben 2,2%, 1995 óta 1,1%. Tartalmilag az első időszak a jóléti politika kiszélesítését, a második időszak a kínálati közgazdaságtan és a költségvetési hiány hatását tükrözte, 1995 óta az adóteher alakulását a konjunkturális helyzet és az adók megfékezésének szándéka együttesen jellemzi." (Hetényi [2006] 88-79. o.)

A GDP-ben mért teljes adóteher a csúcsát az ezredfordulón érte el Európában, azóta évente átlagosan 0,2 % ponttal csökkent, egészen 2005-ig. Az elmúlt évtizedek nagyrészt töretlen növekedése révén a központosított bevételek nagysága is korábban elképzelhetetlen mértékűre emelkedett. A bevételek legfőbb forrásául az adók szolgálnak, de néhány évtized alatt bebizonyosodott, hogy az állam korlátlannak tűnő igénye nem tartható. Az egyre növekvő progresszió és az ezzel járó elvonási szint miatt általánossá vált az adó eltitkolása, növekedett a szürke- vagy éppen a feketegazdaság részaránya, és nyilvánvalóvá vált a túladóztatás negatív, hatékonyságot rontó hatása. Az első jelentős emelkedés az 1999-es fordulópont után, a legtöbb országban, 2005-ben következett be, amikor az összes adó GDP-hez viszonyított aránya fél százalékponttal nőtt. A 2005-ös emelkedést követően az adózás szintje az 1995-ös szinten állt.

A 2001-ben megindult, meglehetősen agresszív adószint csökkentéseknek köszönhetően mérséklődött az adóbevételek mértéke. A ciklikus tényezők kedvezőtlen hatása következtében 2002 után a tervezett adóbevételek kisebb mértékben nőttek, így az adószintek csökkentése is lelassult. A 2003-2004 fordulóján véget ért világgazdasági dekonjunktúrát követően megindult növekedés felgyorsította a prociklikus adók bevételeit az Európai Unió tagállamaiban, emellett viszont igyekeztek csökkenteni deficitjeiket, amely következtében elhalasztották további adócsökkentéseiket. Az adószintek 2005-ös növekedése egybeesett a fellendülés ütemének átmeneti lassulásával: EU-25 növekedése 1,7%-ot tett ki, szemben a 2004-es 2,4%-kal. 2006-ban a gazdasági növekedés ismét felgyorsult (2,8% körüli szinten) és az adóbevételek is kedvezően alakultak.

Számos oka van annak, hogy az állami bevételek az adókból és társadalombiztosítási járulékokból a GDP százalékában miért térnek el egymástól évről évre. Általában a legfőbb okok között említhető a gazdasági aktivitás változása (a foglalkoztatás szintje, áru és szolgáltatás forgalom, stb.) és az adótörvényekben (adószintek, adóküszöb, adómentesség, stb.) lévő különbségek.

Az Európai Unió tagállamaiban, a GDP-ben mért összes adóbevétel súlyozott átlaga 39,6%-t tett ki 2005-ben, amely igen magasnak mondható, hiszen ez az érték körülbelül 13 százalékponttal haladja meg az USA és Japán hasonló értékét (lásd 3. ábra). Azonban ez az érték nem csak e két állammal

összehasonlítva magas, hanem általában véve, hiszen a nem európai OECD államok közül egyedül Új-Zélandon haladja meg ez az érték a GDP 35%-át.

4 .ábra

Adóbevételek a GDP arányában az EU tagállamokban, az USA-ban, Japánban és Norvégiában, 1995-ben és 2005-ben

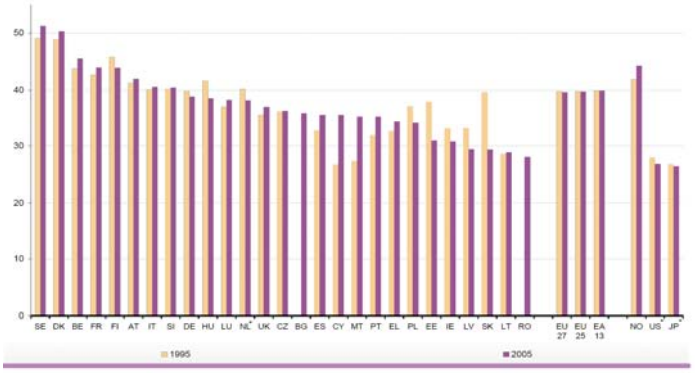

Megjegyzés: Japán adatok 1995/2004. USA 2005-ös ábrája nem végleges (OECD 2006a)
Forrás: EUROSTAT [2007] 26. o.

Ez a magas átlag azonban nem jelenti azt, hogy minden egyes EU tagállamban magas ráták vannak, nyolc tagállamban jelenleg is 35% alatt van ez az érték. Az adózás szerkezete és szintje jelentősen eltér az Európai Unió tagállamain belül. A 4. ábrából jól látszik, hogy az adóbevételek részesedése a GDP-ből (beleértve a társadalombiztosítási járulékokat is) nagyon változó, hiszen a romániai 28%-tól egészen a svédországi 51,3%-ig terjed. Általánosságban, az adózás GDP-ben mért aránya jelentősen magasabb az EU-15-ben, mint a 12 új tagállamban, de vannak kivételek: például az írországi összes adó aránya, több mint 6 százalék ponttal az EU-27 átlaga alatt, míg a szlovén és magyar meghaladja azt. A *fejlettebb országokban* elsősorban azért *magasabb az adóterhelés* szintje, mert ezen országok kiadási oldalról fűtött költségvetése nagyobb bevételeket követel meg.

Az erőteljes adóztatásáról ismert skandináv modell országainak származik a legnagyobb bevétele GDP arányosan az adókból, őket a kontinentális modell országai[9] követik. Az angolszász országokban az adóbevételek és az állami újraelosztás mértéke relatíve alacsony, hiszen a modell filozófiája szerint az állami beavatkozásnak amennyire csak lehet, semlegesnek kell lennie, nem szabad korlátoznia az egyéni döntéseket és a piaci folyamatokat. Az Egyesült Királyság és Írország azonban az 1970-es évektől kezdve, kiváltképpen sikeresen stabilizálták a GDP százalékában mért összes adóbevételt egy 35% körüli szinten. A mediterrán államokban

[9] Kivétel: Hollandia és Luxemburg

kevésbé hatékony a jövedelem-újraelosztás, a feketegazdaság kiterjedt, alacsony a foglalkoztatás szintje, magas a munkanélküliség és az elöregedés, így alacsony az adókból származó bevétel nagysága. Az újonnan csatlakozott országoknak a GDP arányos adóbevétele nem éri el az EU-27 átlagát, aminek az 1990-es évek második felében végrehajtott jelentős adóteher csökkentés az oka. A legnagyobb visszaesést Szlovákia mutatja, ahol az összes adóteher 39,6%-ról 29,3%-ra esett vissza a vizsgált időszak alatt, míg Észtországban ez az arány 7% ponttal csökkent (37,9%-ról 30,9%-ra). A legnagyobb növekedés Cipruson (26,7%-ról 35,6%-ra) és Máltán (27,3%ról 35,5%-ra) volt megfigyelhető, de a szintjük ennek ellenére is az EU átlag alatt maradt.

HRABOVSZKI KATALIN

A SZERVEZETI TUDÁS MENEDZSELÉSÉNEK STRATÉGIAI ALTERNATÍVÁI

Összefoglaló

A 90-es években kibontakozott és teret nyert nézetek szerint a tudás a modern, posztindusztriális gazdaság működésének alapvető eleme. A tudásalapú gazdaság- és vállalatszemlélet, a tudás, mint erőforrás felértékelődése azonban két egymás mellett párhuzamosan létező tudásszemléletben jelenik meg. Egyrészt az információtechnológia eszközeinek fejlődése következtében a korábbinál nem tapasztalt mértékben a kodifikált (explicit) tudás került a középpontba. A lényegi tudást a kodifikált tudásként azonosító nézetek a tudást piaci árunak, explicit és megragadható dolognak tartják, a szervezetek feladatát pedig a tudás, mint tulajdon megszerzésében látják, a szellemi tulajdonjogok birtoklásán keresztül. Ezzel párhuzamosan a stratégiai menedzsmentkutatások domináns paradigmája, az erőforrás alapú elmélet nyomán kibontakozott tudásszemlélet a vállalatok számára az egyediséget jelentő, a versenytársak által nem másolható tudás és képességek megszerzésében látja a hosszú távú versenyelőny forrását, ezért az elmélet szerint az explicit, kodifikált tudással szemben a mások számára láthatatlan tacit tudás a vállalatok versenyképességének valódi alapja.

A tudás fogalma, kategóriái

A szervezeti tudással foglalkozó nagyszámú szakirodalom ellenére a tudásnak nem létezik általános konszenzuson alapuló definíciója. Davenport és Prusak (2001) pragmatikus leírása a tudásról jól rávilágít ennek okára, a tudás heterogenitására, kontextusba, kultúrába ágyazott, evolúciós, kumulált, tartalom és folyamat jellegére *„A tudás körülhatárolt tapasztalatok, értékek és kontextuális információk heterogén és folyton változó keveréke, szakértelem, amely keretet ad új tapasztalatok, információk elbírálásához és elsajátításához, s a tudással rendelkezők elméjében keletkezik és hasznosul. A vállalatok nemcsak dokumentumokban és leltárakban őrzik meg azt, hanem a szervezeti rutin részeként, az eljárásokban, gyakorlati tevékenységekben és normákban beágyazódva is jelen van."*

Lam (2000) Polányi (1962) nyomán a tudást két dimenzió mentén kategorizálja. Episztemológiai szempont szerint a tudás explicit és tacit formát ölt, az ontológiai dimenzió szerint pedig, mint egyéni és kollektív tudás jelenik meg. A tacit más néven szótlan tudás személyes, kontextusspecifikus, ezért nehezen formalizálható és kommunikálható. Ezzel szemben az explicit, ill. kodifikált tudás formális, szisztematikus nyelv közvetítésével közölhető/átadható.

A szervezeti tudást a tacit-explicit dimenzió mentén modellezve, a Barney-féle stratégiai erőforrás-kritériumok alapján (Barney, 1991) a tacit tudás jelenti a hosszú távú versenyelőny forrását, annak kontextusfüggése, „ragadós" és ezért nem másolható jellege miatt. A tacit tudás szervezeti jelentőségének megítélésénél azonban ez csak az érem egyik oldala. A tacit tudás jellemzői a fent említett kétségtelen előnyei mellett a szervezeten belüli tudásátadás, tudásintegráció ellen hatnak. A vállalatok egyediségét jelentő tacit tudás nemcsak a versenytársak számára másolhatatlan, de a vállalaton belüli hatékony kihasználása is korlátozott. A szervezetnek ezért mérlegelnie kell a tacit tudás kodifikációjából származó előnyt és annak veszélyét, hogy a tudás lemásolhatóvá válik. A szervezetek számára ezért az a nagy kérdés, hogy a vállalaton belül hogyan maximalizálják a tudás abszorpcióját és transzferjét, miközben kontrollálják és irányítják ugyanennek a tudásnak a szétterjedését a vállalaton kívül. A tacit tudás kettős jellege (a versenyelőny forrása, ill. a szervezeti tudástranszfer gátja) miatt a szervezeti tudással kapcsolatos egyik legfontosabb kérdés, hogy mely tudást ossza meg és transzferálja a vállalat és mely tudást érdemes megvédenie, mások számára láthatatlan formában tartania.

A szervezetek tudásbázisa

A vállalati tudás architektúráját, a tudás explicit-tacit kombinációját, a tacit tudás teremtésének, mobilizálásának képességét, a szervezeti tanulási folyamatok mintáit egyrészt a makrogazdasági környezet intézményrendszere, másrészt a vállalati sajátosságok határozzák meg (Lam, 2000). A külső környezet oldaláról az oktatási és képzési rendszer, a munkapiac típusa, a karrierminták azok a kulcsfontosságú társadalmi intézmények és rendszerek, amelyek a hatással vannak a szervezetben zajló munkafolyamatok szervezésére és a vállalat tudásbázisára. Az un. elit képzési rendszer (pl. USA, Egyesült Királyság) az akadémiai jellegű, formalizált, kodifikált tudásnak ad nagyobb szerepet, a problémamegoldó gondolkodást háttérbe szorítja. Ezzel szemben a szélesebb körű oktatási és képzési rendszer (pl. Németország és Japán) elismeri az elitképzés mellett a szakmai képzés fontosságát, a kooperatív, decentralizált munkaszervezést, az interaktív tanulást támogatja, a szervezeti képességek kiépítése során a tacit tudásnak rendel nagyobb szerepet.

A munkapiac oldaláról az angolszász modellben a tudás és képességek elsőszámú hordozója az egyén, a formalizáltság és mobilitás magas szintű. Ezzel szemben a japán modellt a belső munkaerőpiac, a formalizáltság és a kodifikáció alacsony szintje, a tacit tudás nagyobb szervezeti szerepe jellemzi, a tanulási folyamatok szervezetorientáltak, az innovációs folyamat inkrementális.

A vállalati tudást a vállalat belső környezetének jellegzetességei alapján megközelítve a szervezeti tudás architektúrájára a vállalat tudásteremtő,

tudásintegráló, új tudást befogadó, tudástranszferáló képessége van hatással. Kogut és Zander (1992) szerint a vállalat versenyképességének meghatározó dimenziója a vállalatok azon tudása, ahogy a szervezeti kontextuson belül hatékonyan képesek tudást teremteni és transzferálni.

A szervezet új tudás befogadó képességét Cohen és Levinthal (1990) az abszorpciós kapacitás (absorptive capacity) fogalmával írja le. Az abszorpciós kapacitás alatt azt a képességet értjük, amellyel a szervezetek felismerik, hogy a szervezeten kívül hol található értékes tudás, és amellyel képesek ennek befogadására és képesek azt beépíteni termékeikbe, ill. szolgáltatásaikba.

A tacit explicit tudásformák egymás közti interakciója révén a szervezet képes tudást teremteni. Nonaka és Takeuchi (1995) tudásspirálja, az un. SECI-modell 4 lépcsőben írja le az egyéni tacit tudás szervezeti szintű tudássá alakítását.

A szervezeti tudás menedzselése

A tudásmenedzsment (knowledge management – KM) a stratégiai menedzsment diszciplina és a gyakorlat talaján álló irányzat. A KM a szervezeti teljesítmény javítására irányul, a szervezeti tudás terjesztésének és áttételének problémamegoldásán, a szervezeti tudásbázis kiépítésén keresztül. A tudás mobilizálásának lehetőségeit tekintve az explicit-tacit tudásformák élesen elválnak egymástól. A explicit/kodifikált tudás jól mobilizálható és aggregálható, a tapasztalaton és egyéni akciókon alapuló implicit (tacit) tudás mobilitása korlátozott, megszerzése csak tapasztalati tanulás útján lehetséges. Az explicit tudás dominanciájával jellemezhető szervezeteket formális ellenőrzés és kontroll, a folyamatok és munkakörök sztenderdizáltságának magas foka jellemzik. Az explicit tudás könnyen sztenderdizálható és aggregálható, ezért kiépíthetők a munkafeladatok végrehajtásához szükséges tudástárak. Az explicit tudás menedzselésének központjában ezért az információtechnológia eszközök állnak. Ezzel szemben a tacit tudás alapú szervezeteket decentralizált struktúra, informális koordinációs mechanizmusok jellemzik. Ennek oka, hogy a tacit tudás szétszórt és szubjektív. Nem sztenderdizálható, a tudás hordozójától nem leválasztható, előre nem meghatározható. Mobilizálásához ezért a tudással rendelkező autonómiája és elkötelezettsége szükséges. A tacit tudás mobilitása elsősorban az információs kapcsolatokat támogatni képes HR-stratégia függvénye.

Az IT és HR szerepének megértéséhez lényegesen járul hozzá Hansen et al. (1999) tanulmánya. A szerzők a tudásintenzív iparágakban működő vállalatok tudásmenedzsment stratégiáit tanulmányozva, a vállalatok domináns tudásformái alapján a hagyományos Porter-féle versenystratégiákat (költségvezető és megkülönböztető) kiegészítő két tudásstratégia kategória bevezetését javasolják; a kodifikációs stratégia és a személyre szabott stratégia választékát. A *kodifikációs tudásstratégiát* választó vállalatok tudásállományának

domináns komponense az eredeti tudáshordozóról leválasztott, kodifikált, vállalati adattárakban „raktározott", a vállalaton belül bárki számára gyorsan hozzáférhető, újrahasznosítható explicit tudás. A kodifikációs stratégia kulcskérdése az erős, beruházás-igényes IT támogatás. Ilyen stratégiát követ pl. az Andersen Consulting, az Ernst & Young és a Dell.

A *személyre szabott tudásstratégia* ezzel szemben a tacit tudáskomponensre épül, ahol a tudás nem válik el annak hordozójától. A tudás megosztása személyes kontaktuson, dialóguson alapul. A tacit tudás mobilizálásának, a tudás megosztásának eszközei a személyes kapcsolatok, találkozások, a telefon, e-mail, videokonferencia. A stratégia segíti a problémák mélyebb, kontextusban történő megértését. A tudásmenedzsmentet támogató információtechnológia, a számítógépek szerepe nem egyszerűen a tudás tárolása, hanem a tudás kommunikációjának elősegítése, a tacit tudást hatékonyan terjeszteni képes vállalati, személyközi tudáshálózatok kiépítésének támogatása. A személyre szabott tudásstratégia sikeres kivitelezéséhez az azt támogató szervezeti kultúra kiépítése kulcsfontosságú, ezért a hangsúly a funkcionális stratégiák közül itt a HR stratégián van, a toborzás, kiválasztás, képzés rendszerének támogatnia kell az ügyfelek egyedi igényeire szabott megoldásokat. A tanácsadó cégek közül pl. a McKinsey személyre szabott stratégiát követ, az ügyfeleknek nyújtott tanácsok tacit tudásban gazdagok, ennek megfelelően az árak is magasabbak, mint a sztenderdizált szolgáltatásokat nyújtó kodifikációs stratégia esetében.

Bármelyik tudásstratégia sikerre vezethet, de a választás a két alternatíva között nem vagylagos, az alkalmazott versenystratégia határozza meg a tudásstratégiák közötti választást. Ugyanakkor a választás nem kizárólagosságot jelent, hanem a kombinációk közötti választást, ahol valamelyik stratégia dominál. Hansen et al. (1999) 80-20 százalékban határozza meg a két stratégia kombinálásának ideális arányát, így elkerülhető a versenystratégiák (költségvezető, megkülönböztető) közötti egyértelmű választás hiányánál már ismert „középen megrekedés" (stuck in the middle) jelenség.

Összegzés

A tacit tudás kétségtelenül a vállalatok stratégiai erőforrása, a versenyképesség potenciális forrása, ugyanakkor ezzel párhuzamosan a tudás szervezeti terjedésének gátja. A vállalatnak ezért először azt a kérdést kell megválaszolnia, hogy mely tudást védje meg, tartsa mások számára láthatatlan formában, ill. mely tudást transzferálja, ossza meg. A tudás védelmének nem a szabadalmak védjegyek bejegyzése az alkalmas eszköze, hanem a tacit tudást mobilizálni, ugyanakkor a lényeges tudást elrejtve tartani képes szervezeti kultúra. Minden szervezet tudása a tacit-explicit tudásfajták valamilyen arányú kombinációja, amit egyrészt a vállalat külső környezete, másrészt belső környezete befolyásol. A tudás kombinációja hatással van a

szervezetek tudásteremtő, új tudás befogadó, valamint tudáselosztó, tudástranszferáló képességére. A szervezeti tudás hatékony mobilizálása érdekében különösen a tudásintenzív iparágakban fontos a vállalatok számára a tudásstratégiai alternatívák közötti választás. A tudásstratégiai alternatívák (kodifikációs és személyre szabott) a szervezet versenystratégiája (költségvezető, megkülönböztető) mellé rendeltek, annak megvalósulását segítik, és iránymutatást adnak a szervezet IT és HR funkcionális stratégiájának kialakításához.

Abstract

The study argues that the tacit component of knowledge undoubtedly is the strategic resource, the source of competitiveness of the firm. In order to maintain its uniqueness the firms should establish a culture supporting the strategic tacit component to remain invisible for the competitors and at the same time mobilizing the other parts of tacit knowledge that are the major hurdle against the diffusion and leverage of knowledge. Every firm represent a unique combination of tacit and explicit knowledge influenced by external and internal factors enabling companies to create, adapt, acquire new knowledge and transfer knowledge to varying degree. The study identifies the main extern and intern factors influencing the tacit knowledge base of the firm and suggest that two knowledge strategies (codification and personalization) as strategic choices complementary to the competitive strategy of the firm should be introduced to support the better exploitation of the knowledge base. IT and HR strategies are not central of knowledge management only functional strategies directed to support the knowledge strategy applied within the firm.

Irodalomjegyzék

- Barney, J. B. (1991): Firm resources and sustained competitive advantage. Journal of Management , Vol. 17, No 1, 99-120
- Cohen, Wesley. M. – Levinthal, Daniel. A. (1990): Absorptive capacity: A new perspective on learning and innovation. Administrative Science Quaterly, 35, March, 128-152
- Davenport, Thomas H. – Prusak, Laurence (2001): Tudásmenedzsment. BKE Vezetőképző Intézet Kossuth Kiadó (Working Knowledge – How organizations manage what they know, Harvard Business Shool Press, Boston, Massachusetts, 1999
- Hansen, Morten T. – Nohria, Nitin – Tierney, Thomas (1999): What's your strategy for managing knowledge? Harvard Business Review, March-April, 106-116
- Kogut, Bruce. – Zander, Udo (1992): Knowledge of the firm, combinative capabilities, and the replication of technology. Organization Science, Vol. 3, No. 3, August

- Lam, Alice (2000): Tacit knowledge, organizational learning and societal institutions: An itegrated framework. Organization Studies, 21/3, 487-513
- Nonaka, I. – Takeuchi, H. (1995): The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation. Oxford University Press, New York
- Polányi, M. (1962): Personal knowledge. The University of Chicago Press, Chicago

KELLE VERONIKA

A MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS TENDENCIÁI BÉKÉS MEGYÉBEN

Összefoglaló

Békés megyében a gabonatermesztésnek, a sertés-, szarvasmarha- és baromfitartásnak évszázados hagyományai vannak. Sajnos a megye jövedelemtermő képessége csökken, gazdasági, demográfiai adatai romlanak, egyre többen vállalnak munkát más gazdasági szektorban. A szántóföldi növénytermesztés meghatározó ágazat, mely tradicionálisan gabona és ipari növénytermesztési szerkezetű, szerkezetváltás nem történt, erőltetése nem is indokolt, mivel a megye adottságai és a termelés évszázados hagyományai az előzőekben említett növények termesztését indokolják. A főbb növények termőterület, illetve egy hektárra jutó árbevétel (a napraforgó kivételével) csökkent az elmúlt években. Ugyanez a tendencia figyelhető meg a megye állattenyésztési ágazatai közül a szarvasmarha ágazatban és a sertés ágazatban tartott állatok létszámát illetően is. Ágazati szinten a csökkenő tendencia alól a baromfi ágazat sem kivétel, tehát elmondható, hogy a juhászat kivételével minden ágazatban erős változások zajlottak le. A vizsgálat célja feltárni Békés megye agrárgazdaságának, főbb növénytermesztési és állattenyésztési ágazatainak alakulását, valamint a változások okait 1998-tól napjainkig.

***Kulcsszavak*:** Békés megye agrárgazdasága, szántóföldi növénytermesztés, állattenyésztés

Bevezetés

Nagy jelentőségű Magyarországon belül a Dél-Alföldi Régió (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád). Ez a három megye Magyarország déli határán található, az ország területének 20%-át foglalja el. Földrajzi helyzete miatt, az ország Európai Unióhoz való csatlakozása után, egyben az Unió délkeleti határa is lett. A régió a kedvező földrajzi adottságoknak és a jó minőségű földnek köszönhetően átlag feletti mezőgazdasági potenciállal rendelkezik, a természeti erőforrások koncentráltan és jó minőségben állnak rendelkezésre. A régió éghajlata igen kedvező főként a növénytermesztés számára, a napsütéses órák száma, az évi középhőmérséklet megalapozzák a hő és fényigényes növénykultúrák termesztését különös jelentőséget tulajdonítva a vetőmagtermesztés lehetőségének. A nagy arányban megtalálható mezőségi talajok a bőséges tápanyag utánpótlás szempontjából kedvezőek. A száraz – esetenként aszályos – nyarak veszélyét ellensúlyozzák a gazdag felszíni vízfolyások által biztosított öntözési lehetőségek. A Dél-Alföldi Régió egyike

hazánk azon régióinak, ahol a természetes ökoszisztéma számos térségben viszonylagos nyugalmat élvez. (Simon, 2005) A térséget nem véletlenül nevezik Magyarország éléskamrájának, hiszen a termőföld több mint háromnegyedét szántóföldek borítják. (Fókuszban a Dél-alföldi Régió agrárgazdasága, 2001).

A Dél-Alföldi Régión belül Békés megye fekvése értelemszerűen meghatározza gazdaságának profilját is. A térség gazdaságában meghatározó szerepet játszik a mezőgazdaság, az élelmiszer-feldolgozás. Békés megyében találhatók az ország legjobb minőségű termőföldjei. A hektáronkénti átlagos aranykorona értéke minden második településen 30 feletti, és ezen belül minden ötödik településen meghaladja a 40-et. A termőterület kimagaslóan magas hányada, több mint 90 %-a szántó, amelyen a megyék közül a legtöbb búza és kukorica terem. (Végh, 2001) A megye gazdaságföldrajzi adottságai, fekvése természeti tényezői, éghajlata, talajadottságai elsősorban a középső és déli részeken kedveznek a mezőgazdasági termelésnek. Ennek megfelelően a megye mezőgazdaságában igen nagy súllyal bír a növénytermesztés, ahol évek hosszú sora óta, a „nagy kultúrák" a meghatározóak – kalászos gabonák, kukorica, napraforgó –, ami a természeti adottságok mellett a múltban szerzett termelési tapasztalattal, a termelési technológia mobilitásával és a relatíve biztonságos értékesítéssel magyarázható. (Békés megye agrárgazdaságának helyzete, 2007) Békés megyében rendkívül meghatározó szerepe van a mezőgazdaságnak, így különösen nagy figyelmet érdemel problémáinak megoldása is. Számos probléma egyike a mezőgazdasággal foglalkozók számának csökkenése, melynek egyik fő oka az ágazatban elérhető alacsony jövedelem.

A vizsgálat során az adatokat a Békés megyei Statisztikai Tájékoztató 1998 és 2006 között megjelent kiadványai, a központi statisztikai hivatal (ksh) által elvégzett általános mezőgazdasági összeírás (amö) eredményadatai, valamint a Békés Megyei Földművelésügyi Hivatal, majd Békés Megyei Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal 1998 és 2007 között elkészített agrárgazdasági jelentései szolgáltatták. Az adatokat általános és speciális elemzési módszerekkel vizsgáltam, táblázat segítségével szemléltettem. A vizsgált időszak 1998-2007-ig terjedt, az adatbázisokban rendelkezésre álló adatok esetenként ennél rövidebb időszakra álltak rendelkezésre.

A jelentősebb növénytermesztési és állattenyésztési ágazatok alakulásának tendenciái Békés megyében az elmúlt 9 évben

Békés megye az ország egyik legmélyebben fekvő és legnagyobb megyéje, legfőbb természeti kincse a termőföld, melynek minősége (29Ak/ha), jóval kedvezőbb az országos átlagnál (20,9Ak/ha). Összes földterülete 540 000 ha, melynek 85%-a termőterület – ennek 96%-át a mezőgazdaság hasznosítja, 3% az erdő, a többi nádas és halastó. A megye gazdaságföldrajzi adottságai, fekvése természeti tényezői, éghajlata,

talajadottságai elsősorban a középső és déli részeken kedveznek a mezőgazdasági termelésnek. A művelési ágak között meghatározó a szántó, mely az ország szántó területének közel 9%-át foglalja magában. A szántó művelési ágon belül kiemelkedő a gabonafélék területe, mely az összes szántónak tartósan 60% feletti részét foglalja el, ezzel Békés megye az ország legnagyobb gabonatermő vidéke. A gabonaféléken túl jelentős szerepet töltenek be az ipari növények, ezek közül legjelentősebb a napraforgó.

Szántóföldi növénytermesztés

A szántóföldi növénytermesztés meghatározó ágazat Békés megyében, mely tradicionálisan gabona és ipari növénytermesztési szerkezetű. A növénytermesztési ágazat pozíciói 1999-ben sajnos hasonlóan az előző éviekéhez romlottak. Alapvető problémaként jelentkezett a forráshiány, valamint a rendkívüli csapadékmennyiséget követő belvízkárok. Gondot jelentett a megyére tradicionálisan jellemző vetésszerkezet, mivel a világtúltermelés és a szomszédos országok emelkedő gabona vámtarifái hatására egyre nehezebb a feleslegként jelentkező búza és kukorica értékesítése. 1999-ben az azt megelőző évekhez hasonlóan az értékesítést továbbra is súlyosbította az állattenyésztés abrakfogyasztó ágazatai termelésének stagnálása. (Békés megye agrárgazdasága, 1999.)

A 2000-es esztendő a szántóföldi növények vízellátása szempontjából a szélsőségek éve volt. A növénytermesztési ágazat pozíciója – elsősorban a belvíz és aszály sújtotta területeken – tovább romlott. Ez a tendencia főképpen a Körösök és a Berettyó térségére jellemző, de mozaikszerűen a megye más, rosszabb vízgazdálkodású talajokkal rendelkező területeire is.

2002-ben a kalászosok termőterülete 2001. évhez viszonyítva 3 %-kal csökkent, ezen belül az őszi vetésűek - az elmúlt évi értékesítési nehézségek miatt - 8 %-kal kisebb területen kerültek elvetésre. Az utóbbi években fokozatosan nőtt a kukorica vetőmag előállítására használt termőföld részaránya. A napraforgó vetésterülete - a kedvező felvásárlási áraknak köszönhetően - a 2000. évinek közel kétszeresére emelkedett. A 2003-es évet – 2000. év után ismét – aszályos időjárás jellemezte. Az éves csapadékhiány 100 mm körül alakult. A szárazság károsító hatását fokozta a több hónapon keresztül tartó rendkívül meleg időjárás. Az elmúlt évben megállapított tény, miszerint a legnagyobb területen termelt növények által elérhető összes árbevétel már évek óta szinte azonos szinten áll, míg a felhasznált ipari termékek árai tíz, vagy e feletti százalékos mértékben növekedtek évente a megelőző árszinthez képest, nem változott 2002-ben sem. (Békés megye agrárgazdasága, 2002.)

Az 1. sz. táblázat a három fő növénytermelési adatait tartalmazza 2001 és 2007 között. A táblázatból kitűnik, hogy a betakarított terület ugyan a

kukorica kivételével növekedett, a termésátlag viszont jelentősen csökkent, ami alól kivétel a napraforgó, ahol kisebb mértékű növekedés tapasztalható.

1. sz. táblázat

Jelentősebb szántóföldi növények betakarított területei és termésátlagai Békés megyében:

Növény	Betakarított terület (hektár)						
	2001.	**2002.**	**2003.**	**2004.**	**2005.**	**2006.**	**2007.**
Búza	117703	110463	120307	126730	121059	113290	125490
Kukorica	110607	116725	81481	95672	98300	105600	93542
Napraforgó	27325	39602	56618	51100	49500	57800	60939
	Termésátlag (tonna/ha)						
	2001.	**2002.**	**2003.**	**2004.**	**2005.**	**2006.**	**2007.**
Búza	4,48	3,39	2,97	6,2	4,5	3,7	3,9
Kukorica	7,11	4,91	3,41	6,8	7,2	6,5	4,5
Napraforgó	1,78	2,01	2,20	2,7	1,9	2,2	2,4

Forrás: Békés megye agrárgazdasága alapján saját szerkesztés

2004-ben – a beköszöntő téli hónapokat kivéve – az ország és a megye mezőgazdaságának lényegesen kevesebb megpróbáltatással kellett szembenéznie az időjárás tekintetében, mint egy évvel korábban. A hőmérsékleti- és csapadékviszonyok optimális körülményeket teremtettek a szántóföldi növénytermesztés számára. A párás klíma azonban nagyobb termelői odafigyelést és agrotechnikai hozzáértést követelt a termelőktől. Emiatt a növény védőszer felhasználás terén jelentős többletköltség merült fel a megelőző száraz évekhez képest. A növénytermesztés hozamai az elmúlt tíz év legmagasabbjaként értékelhetők. A jó termés viszont sajnálatos módon túltermeléssel párosult, ami felvevőpiac nélkül, azonnali árleszorító hatást fejtett ki. (Békés megye agrárgazdasága, 2004)

Az aszály mellett a kedvezőtlen tél vagy a előforduló belvíz okozott jelentős kipusztulást és terméskieséseket a 2005-ös és 2006-os években. A hirtelen és nagy mennyiségben lezúduló csapadék következtében kialakult belvízkárok a megye két térségében is okoztak jelentős károkat. Mindezek ellenére a kalászos gabonák átlagos hozamot produkáltak. Az őszi betakarítású növények közül a napraforgót döntő többségében szerződéssel termesztik, a közepes terméshozam, a betakarítás kori hűvös, csapadékos időjárás miatt jövedelmezősége a várt alatt maradt. A legnagyobb vetésterületű őszi betakarítású növény a kukorica, ahol 2005. évben rekordtermést takarítottak be.

2007-ben az őszi vetésű növények fejlődését nagymértékben meghatározta a tél során a viszonylag kis hótakarás és csapadékhiány. A tenyészidőszakban kialakult rendkívül magas 40-42 °C hőmérséklet évszázados rekordot döntött meg, ami meghatározta a terméseredményeket a 2007-es évben. Mindezek hatására a búza csak átlagos hozamot produkált, a kukorica hozama pedig jelentősen csökkent. Az előző évekhez képest az agrotechnikai hiányosságok is hatványozottan jelentkeztek szélsőséges

hozamokban. Az összes növény felvásárlási ára soha nem látott mértékben emelkedett, ennek következtében a hozamérték csökkenés nem mutatható ki, így elmondható, hogy a növénytermesztés jó gazdasági évet zárt. A példátlan áremelkedésnek elsődleges oka a világpiacon jelentkezett árukereslet megjelenése. A nagy népességű országok, főleg Kína és India gazdaságának erősödése, a vásárlóerő megjelenése átalakítja ezen országok lakosainak táplálkozási szokásait. Többet fogyasztanak, és az élelmezésben nő a hús aránya, ami a takarmány felhasználás növekedésével jár. A másik ok a növények energetikai célú felhasználásának megugrása. Ez egy bizonytalan piac, mivel valójában nem közgazdasági alapokon, hanem egyéb stratégiai, politikai elhatározásokon nyugszik. A harmadik helyen áll az áremelkedés okai között az aszály és más elemi kár okozta hozamcsökkenés. Sajnos az állattartókat – főleg a sertés- és baromfitartókat – ez nehéz helyzetbe hozta, az amúgy is gyenge pozíciót szinte elviselhetetlenné téve. Mindez előre vetíti a takarmányfogyasztó állattenyésztési felvásárlási árak elkerülhetetlen jelentős emelkedését, vagy az ágazat drasztikus visszaesését. (Békés megye agrárgazdaságának helyzete, 2007)

Gyümölcstermesztés

A gyümölcstermesztés jelentősége - különösen országos összevetésben - messze elmarad a zöldség ágazat mögött. A zöldség ágazattól eltérően a gyümölcsösök esetében az ültetvényes gazdálkodás minőségi jellemzői (pl. faj-, fajtaösszetétel) hosszabb távra is meghatározzák a termelést, ezért a piaci folyamatokra való rugalmas reagálás több évet is igénybe vehet. Az országosan meghatározó fajok közül számottevő mennyiséget csak ringlóból és szilvából termelnek Békés megyében, a csonthéjasok közül a meggy termesztése tűnik előnyösnek a megyében. A kisebb jelentőségű fafajok közül a mandula állomány tűnik országos szinten is számottevőnek. A bogyós gyümölcsök közül a málna, a ribiszke és a szamóca lehet kitörési pont a termőre fordulás viszonylag rövid ideje és a piaci lehetőségek következtében. (Simon, 2005)

Állattenyésztés

Békés megyében az állattenyésztés, illetve az állati termékek előállítása döntően a rendelkezésre álló takarmánybázis függvényében alakult a rendszerváltásig. Az iparszerű termelési rendszerek terjedése, a kukorica, mint alapvető takarmánynövény térfoglalása a vetésterületben, valamint a meghatározó takarmányfélék átlagos hozamának emelkedése az állatállomány növekedésében is visszatükröződött. Ez a folyamat Békés megyére különösen is jellemző volt a rendszerváltás előtt, mert a nagyon jó minőségű helyi csernozjom talajokat így tudták a leghatékonyabban kihasználni. A rendszerváltást követő általános piacbeszűkülés és takarmányhozam

termeléskiesés megindította az állatállomány kényszerleépítését, de a kilencvenes évek végétől komoly hozamnövekedés indult meg. Az utóbbi évtizedben a vágómarha kibocsátás közel megduplázódott, de vágósertésből, vágó lóból, vágójuhból számottevő növekedés, sőt vágótyúkból, vágópulykából több mint 100%-os, vágólibából 500%-os hozamnövekedés történt. Ilyen szintű növekedés a régió többi megyéire nem jellemző. A kifejt tej és a tyúktojáshozam mennyisége közel változatlan maradt. (Simon, 2005)

Az ágazatban az elmúlt években jelentős beruházások nem történtek építészeti vonatkozásban, ezzel ellentétben a technológia-korszerűsítés terén javulás tapasztalható. Az elmúlt években jellemző volt az ágazat egészére, hogy szinte folyamatosan értékesítési problémák merültek fel, valamint az értékesítési árak csaknem valamennyi állatfaj esetében csökkentek. Mindezek következtében az ágazat jövedelmezősége csökkent, sőt több állatfaj esetében veszteséges időszakok voltak. Mindezek ellenére azonban a gazdálkodók az előző évekhez képest lényegesen nagyobb számban igényeltek állattenyésztési támogatást, mint korábban, és az elfogadott pályázatok után kifizetésekre kerülő támogatási összeg meghaladta a 100 millió Ft-ot. Békés megyében az állatállomány létszám alakulását 2007. évig eltelt időszakban a 2. sz. táblázat adatai jellemzik.

2. sz. táblázat

A megye állatállományának létszámadatainak alakulása (ezer darab)

Vizsgált év	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007. 04.01.
Szarvasmarha állomány	58	56	60	57	52	54	52	49	49	51
ebből tehén	..	..	25	23	22	22	23	21	21	..
Sertés állomány	515	472	468	481	503	470	349	345	384	392
ebből anyakoca	..	..	34	35	38	29	24	26	28	..
Juh állomány	32	41	49	51	37	62	38	55	42	41
ebből anyajuh	..	..	37	35	28	45	26	42	26	..
Baromfi állomány, tyúkféle	1441	1546	1.629	1.780	1.514	1.571	1.542	1.518	1.206	1.438
ebből tojó	..	..	970	1.122	1.124	946	916	1.104	740	..

Forrás: KSH Békés Megyei Igazgatóságának adatai, Békés megye agrárgazdasága 2000., 2002., Békés megye agrárgazdaságának helyzete 2007. alapján saját szerkesztés

2000-ben a megye állattenyésztési ágazataiban örvendetesen megállt mind az összlétszám, mind pedig az anyaállat létszámok csökkenése valamennyi állatfajban, ennek következtében nőtt az állati termék előállítás volumene is, de 2001-től a létszámadatokat tekintve (a sertés ágazat kivételével) ismét csökkenést tapasztalhatunk.

A megye állattenyésztési ágazatai közül valamennyi ágazatban az állatok létszáma 2002, 2003 és 2004 években további csökkenést mutattak, kivétel a tehénállomány csekély mértékű növekedése, illetve a baromfiállomány 2002-

ről 2003-ra való kismértékű növekedése. Az állattenyésztésben 2004. éven keresztül jelentős értékesítési problémák voltak. A felvásárlási árak a sertés, a baromfi és a juh ágazatban sajnálatosan folyamatos változást mutattak, amelyek általában csökkenésben realizálódtak, így a gazdák kénytelenek voltak 2004 folyamán meglehetősen komoly veszteségeket elkönyvelni. Sajnos az elmúlt években általánossá váltak a túltermelés által létrejövő piaci zavarok, az eladhatatlan termékkészletek, a negatívan befolyásolt piaci lehetőségek és ennek következtében a sokszor rendkívül alacsony felvásárlási árak. Békés megyében az állattenyésztést 2005. és 2006. években valamennyi állatfaj esetében további létszámcsökkenés jellemezte, az állatlétszám soha nem látott mélységeket ért el. Némileg bíztató lehet a 2007 első felében mutatkozó kismértékű növekedés.

Az állattenyésztésben az elmúlt években igen nagy értékesítési problémák voltak. A felvásárlási árak a sertés, a baromfi és a juh ágazatban sajnálatosan folyamatos változást mutattak, amelyek általában csökkenésben realizálódtak, így a gazdák kénytelenek voltak az év folyamán meglehetősen komoly veszteségeket elkönyvelni. Sajnos általánossá váltak a túltermelés által létrejövő piaci zavarok, az eladhatatlan termékkészletek, a negatívan befolyásolt piaci lehetőségek és ennek következtében a sokszor rendkívül alacsony felvásárlási árak.

Az állattenyésztés minden ágazatának jelenlegi helyzetét nagyban meghatározza, hogy az adott állattartó rendelkezik-e takarmánytermő területtel, vagy minden takarmányt vásárlással szerez be. Az ágazat nehéz helyzetével az agrárvezetés is tisztában van. A közösségi keretek által meghatározott mozgástéren belül több pozíciójavító intézkedés született, illetve van készülőben (takarmány ráfordítás, tárolás támogatása; állatjóléti támogatások folytatása; előre hozott kifizetések; beruházási támogatások; állategészségügyi költségek részbeni átvállalása). Az Európai Unióba való belépés után sajnos akadály nélkül érkeztek a húsok húskészítmények nemcsak az unió belső piacáról hanem a legkülönbözőbb termelési helyekről ami tovább rontotta az állattenyésztési ágazatok pozícióját. Mindezek azonban nem elegendők az ágazat érdemi helyzetbe hozására. Elkerülhetetlen a felvásárlási árak jelentős növelése, de erre kormányzati eszközök a piacgazdaságban nem lehetnek.

Abstact

Within Hungary the Southern Great Hungarian Plain region (Bács-Kiskun, Csongrád and Békés county) is very significant. These counties are found on the border of Hungary in the south and take up 20 per cent of the country' s area. The region has favourable geographical conditions, good-quality soil and above-average agricultural potential. Nearly 8 % of agricultural area of the country can be found in Békés county. The conditions of agricultural production are favourable as 82% of the total area

of the county is suitable for cultivation and the rate of crop land is prominently high, more than 90% of it is plough-land. Plough-land crop production is a determining sector in Békés county which is of grain and industrial crop producing structure. The purpose of this presentation is to explore the changes in agricultre of Békés county from 1998 to these days.

Felhasznált irodalom

- Békés megye agrárgazdasága 1998-2004, Békés Megyei Földművelésügyi Hivatal kiadványa, Békéscsaba.
- Békés megye agrárgazdaságának helyzete, Békés Megyei Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal kiadványa, Békéscsaba, 2007.
- Békés megyei Statisztikai Tájékoztató (1998-2002), Központi Statisztikai Hivatal Békés megyei Igazgatósága, Békéscsaba.
- Fókuszban a Dél-alföldi Régió agrárgazdasága, a Békés Megyei Agrárkamara kiadványa, 2001.
- Simon S. (2005): A mezőgazdasági termelés jellegzetességei a Dél-alföldi régióban, Körös Tanulmányok Tessedik Sámuel Főiskola Gazdasági Főiskolai Kar Békéscsaba 21-34. pp.
- Tájékoztató Békés megye 2005. évi agrárhelyzetéről és a jelenlegi aktualitásokról, Békés Megyei Földművelésügyi Hivatal kiadványa, Békéscsaba.
- Tájékoztató Békés megye agrárhelyzetéről, Békés Megyei Földművelésügyi Hivatal kiadványa, Békéscsaba, 2006.
- Végh Zoltán (2001): Az ország „éléskamrája", Magyar Mezőgazdaság, 2001, 56. évf. febr. 21.

CARMEN NĂSTASE

THE EU POLICY IN RESEARCH, DEVELOPMENT AND INNOVATION DOMAIN – ROMANIAN CASE

Abstract

Starting with Lisbon Strategy, the European Union launched for the period 2007 – 2013 a set of initiatives that regards the research and innovation, the EU policy in research and policy, the global competitiveness of the universities and research institutes, entrepreneurial abilities development and knowledge transfer in products and services. This paper discusses about the role of EU policy in research and development concepts and especially about the roles of universities and enterprises. In European Union next to the communitarian institutions, the national authorities and diverse international organizations / organisms (OECD, World Bank, WTO etc.) give more importance to the sector of education and is offering assistance in order to assure the quality of the educational processes for being a factor of human development, sustainable economical growth and social cohesion.

In European Union, each member state assumes the entire responsibility for the educational systems and for the content of educative programs, based on the subsidiary principle. The EU role is to contribute to the development of a qualitative education by encouraging the cooperation between member states and, if is necessary, by completing their actions for the porpoise of developing the European educational dimension, by favoring the mobility and by promoting the European cooperation between educational institutions.

Keywords: EU policy, global competitiveness, research, development, innovations

1. Some aspects about the EU policy regarding the research, development and innovation domain

The European Union gives a main role to the *research, development and innovation domain* (*RDI)* for consolidation of the competitiveness and for the economical growth. The important investments in research, development and innovation are essential for prosperity and economical growth at the level of those 27 member states of the EU. Starting with Lisbon Strategy, the European Union launched for the period 2007 – 2013 a set of initiatives that regards the research and innovation, the global competitiveness of the universities and research institutes, entrepreneurial abilities development and knowledge transfer in products and services.

The legal basis of the EU in R&D domain, starts with the CECO Treaty, Euratom Treaty, EEC Treaty, European Unique Document (Act), Maastricht Treaty etc. From the main objectives of the EU policy in R&D domain we mention the followings:

a.) Realization of an *European Research Area* (ERA), especially through FP1-FP7 tools, but also through common actions such as EUREKA, COST, European Scientific Foundation, Structural Funds, Regional Projects etc.

b.) Correlation between the national policies and EU strategies in order to eliminate the "superposition" of some efforts in activities as research, innovation, new technologies, environment protection, public health, unemployment control etc; through this direction, it is pursue the improvement of the costs-benefits ratio in R&D, common utilization of resources and of the research infrastructure and promotion of some domains as IT, telecommunication, nanotechnologies, biotechnologies etc.

c.) The Activities of Research and Technological Development at the EU level have as the main goal the improvement and growth of the European industry competitiveness and improvement of the quality of life, and also to become a constant support that can contribute to the development and promotion of other Community's policies. In a generally way, in the R&D domain we will also find the results of some EU strategies for promotion of the innovation, growth of the annually number of licenses in sectors as telecommunication, nanotechnologies, biotechnologies, IT etc. As Toffler remarked, at all analysis levels, from the life style and culture continuing with military problems, but most of all business environment and economy, the difference between Europe and USA become more obvious(Toffler, 2006).

The EU goal, mentioned through the Lisboan Strategy, is that until 2010 the R&D expenses should get to an intensity of 3%(indicator calculated as weight of the R&D expenses in the GDP), and from this 70% to be financed by the business enterprise sector.

2. Research, development and innovation network

The European Union gives a main role to the research, development and innovation domain (RDI) for consolidation of the competitiveness and for the economical growth; this domain will be called synthetically Research and Development (R&D). Innovation is central to the development of successful economies. Less-favoured countries and regions are often those that lack the capacity to innovate and, consequently, that the ability to improve their position in today's competitive global market. Capacity to innovate helps

countries and regional groupings achieve advantageous positions in key industries and services sectors.

Research, development and innovation networks designed to promote innovative inputs can secure competencies in areas of expertise unattainable by individual countries and institutions. RDI plays a significant role in securing a critical mass of human and financial resources.

Technological innovations comprise new products and processes and significant technological changes in products and processes. An innovation has been implemented if it has been introduced on the market (product innovation) or used within a production process (process innovation). The complete innovation process involves creation of the new and its implementation. The later can be done directly or after a transfer process through the knowledge market. The innovation infrastructure bridges the research system and the innovation drivers, basically including:

- Incubators, which provide basic infrastructure for start-ups;
- Technological parks, which provide experimental facilities;
- The knowledge market (transfer of intellectual property and technological transfer).

In particular, the evolving views reflect the transition from the linear view on the innovation process to the current systemic one. While both of them position RD as either the initiating or the decisive factor of the innovative process most recent approaches tend to give always-higher emphasis to factors defining innovation outside research and even outside the technological progress, as well as to other related sides of the phenomenon as organizational and managerial changes. The proposed framework is based on the most recent theoretical background underpinning the Lisbon strategy and its further developments and describes both the role of innovation in the economic structure of a country, and the functionality parameters of the innovation system defined. Usually the innovation process involves five elements:

- the research system (which is the center of knowledge production);
- the innovation drivers (enterprises, which transform knowledge into market products);
- the innovation infrastructure;
- the capital and financing channels;
- the labor resources and education services (human capital).

In reality the five elements are often overlapping, as for instance a research unit can also function as an innovation driver, companies might have their own research units, etc. but theoretical simplification may be more useful in order to grasp better the different functions of an RDI system.

3. The role of universities regarding the research, development and innovation domain – the Romanian case

The University Stefan cel Mare is one of the most important institutions in the higher educational field in the north – east of Romania. The university is offering a modern educational-curriculum, following the example of modern universities of Europe, but, in the same time, keeping her own traditions. The University Stefan cel Mare is a public institution educating in total 12000 students in nine faculties, with a number of 315 staff, teachers and researchers (2007). The main contributions of University in local context are to be located in: research activities; educating skilled labor force for local industries, namely forest industry, food industry, machineries and equipment; improving education and continuous education for practitioners, managers, namely in tourism-related issues, forest investment construction; partnership with different institutions and firms.

University Stefan cel Mare of Suceava encourages innovation and research and development (R&D) projects among business: has led or participated in over 80 projects that means a major role in region. We present the last project which involved the research, development and innovation domain

The VISEC (Virtual Incubation of Student Entrepreneurs Cross Border) project will help to enable the border region between Romania and Ukraine to consider promoting entrepreneurship projects outside of formal school activity, as an educational leisure and as a learning activity for young people. The VISEC project is a precursor for the establishment of business incubators in the region. With the VISEC project crucial insights will be gained in the need, willingness and possibilities for the establishment of business incubators in the cross-border region in the coming years. The goals of the VISEC project are: boost the cross-border economic development process by increasing the amount of entrepreneurs who are establishing start-ups cross-border; to upgrade human resources by enhancing the number of start-up entrepreneurs cross-border with viable business plans and by training local trainers.

The primary target group of the VISEC project is young people from universities and schools of higher education who are finishing or just finished their studies. The secondary target group of the VISEC project is established SMEs who are looking for strong growth opportunities cross-border. The final beneficiaries are the partners involved who strengthen their capability to enhance entrepreneurship and enterprise development to contribute to cross border regional economic development.

The TESCA (Tourism Entrepreneurship in Suceava and Chernivtsy Area) project is a Human resources development project and will contribute to a steady upgrade of entrepreneurial skills and sustainable business cross border enterprise cooperation from the tourism field.

Common Interests of the partners are: to develop an endogenous capacity to train, develop and coach local entrepreneurs; to proof that common activities can have direct economic and social benefits through tourism development; to demonstrate the capacities of the involved institutions to obtain similar results in other regions; to adopt an entrepreneurship development method which is both efficient and effective; to increase number of local/international high-tech companies in tourism field.

University Stefan cel Mare of Suceava are also involved with the North-East Regional Development Agency, in the **project RIS DISCOVER NE**. The project objective is to develop the first Regional Innovation Strategy in North -East Region Romania that will contribute to the valorisation of its economic potential, based on an innovation support system. Those projects are a precursor for the establishment of business incubators in the region.

Conclusion

Research and development policy is one of the European Union's priorities. Research with education and innovation, forms the "knowledge triangle" to maintain the economic dynamism and social model. All new forms of organization, including research, development and innovation network, require novel modes of cooperation between a variety of partners in the public as well as the private sectors. The institutional forms including the RDI network, invigorate knowledge-based socio-economic development, thereby posing challenges to traditional economic theories and practices.

Bibliography

- Drucker P., (2004) – Managing in the Next Society, St. Martin Press; traducere Managementul viitorului, Editura ASAB.
- Nastase C., Popescu M., etc (2008) - The research, development and innovation for consolidation of the competitiveness and for the economical growth – The role of University in regional innovation development, University Vasile Goldi□, Arad Conferece
- Nicolescu O., Plumb I., (2003); – Abordări moderne în managementul şi economia organizaţiei, volumul I – Management general al organizaţiei, Editura Economică
- Toffler A., (1996); – The Eco-Spasm Report; translated Raport despre eco-spasm, Editura ANTET, Oradea.
- Toffler A., Toffler H., (2006); – Revolutionary Wealth, 2006; translated Avuţia în mişcare, Editura ANTET.
- Wallace H, ş.a. (2005); – Policy-Making in the European Union, 5ft edition, Oxfod University
- http://europa.eu/research/era/publication

ĽUBOŠ ELEXA

RESEARCH AND DEVELOPMENT AS AN INTEGRAL PART OF LISBON AGENDA - MAIN PROBLEMS IN SLOVAKIA

Abstract

Growth and competitiveness of companies both in industry and service sector depend on their ability to conform themselves very rapidly towards possible changes, to utilize own innovative potential and to develop products or offer services of high quality. These challenges refer to companies of different sizes but they seem to be most actual in small businesses at all.

European Council in March 2000 established competitiveness to be the most important priority. Main objective is to develop European Union as most competitive and dynamic knowledge economy in the world. Consequently the support of innovativeness and flexibility is considered to be as integral part of this effort.

Lisbon agenda as a compilation of complex policies and reforms prefers innovations as a component of regulation and economic framework. Key objective is to increase investments into research and development activities up to 3 % of GDP. New cohesion policy programs, 7th framework program and framework program for competitiveness and innovations offer quite a lot financial perspectives aimed on the innovations.

Submitted paper describes European research and innovative activities since revision of Lisbon agenda in 2005. It focuses primarily on problems in application of agenda priorities in Slovak republic. It is based on research realized in 2007 in SMEs in automotive industry and research realized in textile industry in 2008, both in Slovak republic. Generall overall data which presented come from available European as well as national statistical resources.

***Keywords*:** Innovations, competitiveness, investments, research, development.

Introduction

The transformation of Europe into a dynamic knowledge-based economy is the objective of what is known as the Lisbon agenda of structural reforms since 2000. European Heads of State and Government set themselves the goal of increasing Europe's overall level of investment in research to 3 % of GDP by 2010, and of raising the share of research funded by business. Such goal, and its achievement, is very important, even though it has to be told, that it looks to be too optimistic. The amount of innovations,

mainly in Central and Eastern Europe lag behind those realized in Western Europe. The economic potential of many countries doesn't enable to put as much resources into activities, which hasn't visible results for many people. Otherwise the increase of investments into innovations and their expose through research and development should require decrease in investments of other budgets. And interconnection between economic and political cycle in this way logically prefers short-term remedy before long-term strategic vision with uncertain and invisible result.

Furthermore, besides public investments even the increase of private investments seems to be unreal, especially in considered magnitude. Potential of national companies is limited by their position on both national and international market and by their success expressed in available financial resources. Successful international or multinational companies are not allocating the research activities all around the world in the same extent as it is in placement of production facilities. Therefore most of investments into research and development of such companies are realized in developed countries. Consequently total contribution is higher then investment in formerly transforming countries.

In 1993 the EU, Japan and the US dominated the world scene, accounting for some 83% of total R&D expenditure. By 2005, that figure had declined to 72%. The EU is still the largest producer of scientific knowledge but we lag behind the US in citation impact in all scientific disciplines and EU Universities are underrepresented in the rankings of the world's top Universities. Current results of broad research told us, that in TOP20 world universities only two of them are from Europe.

Countries like Slovakia because of such development, particular dependability on state subsidies, are facing up to quite sophisticated problems. In Slovakia the amount of private investments represents less then 0,23 % of GDP. Total investments have been decreasing continuously for several years. The number of researchers is also dropping. And even the „national agenda" for implementation of changes was elaborated, its implementation will be difficult and „harvest" of results unpredictable.

European insuffiency in research and development activities

The increasing importance of newly emerging countries in globalised R&D is not only due to their rapid economic development and rising share in world GDP, but is also due to substantial increases in their R&D intensity (R&D expenditure as percentage of GDP). Still more newly emerging economies are occurring, new business environment is developing and the sources of competitiveness such as technology and human capital are more evenly distributed than ever before. With such development the EU represents a diminishing share of worldwide population, GDP and R&D

investments (EU-27 accounts for 25 % of global R&D expenditure compared with 29 % ten years ago), and newly emerging economies are no longer competing on the basis of low-cost activities only.

Since 1990s the EU has no longer been catching up with the US in terms of productivity. And the truth is, that its hasn't been catching up even more trends, including research and development. Lisbon strategy in comparison to such results looks like logical reaction, aimed at overcoming of rivals results and own problems as well. R&D is increasingly considered to be a key source for sustaining economic growth and welfare. But repeating of strategies in different form (Lisbon Strategy in 2000, the Barcelona '3%' objective in 2002 for more investment in research in Europe with increased private sector funding and the renewed Lisbon Strategy from 2005), their optimization and consideration of their factuality shows, that words put on paper and openly presented are not so easily turned into practice.

Recent evidence on trends up to 2005 shows, however, that the EU is not yet on track to meet these targets. Only a small number of Member States (Austria, Denmark, Ireland, Germany and Finland) have over recent years experienced rates of growth which, if they are maintained, would be sufficient to advance these countries significantly towards their targets. A larger group of countries has experienced a positive average rate of growth since 2000, but will need to step up its efforts significantly if it is to deliver on the level of ambition reflected in these targets. An equally large group of countries has experienced a negative average rate of growth over the past five years and will therefore need to reverse a declining trend if it is to start progressing towards these targets.

In 2005, only 1.84 % of GDP was spent on R&D in EU-27. In Japan, the US and South Korea, and in spite of some minor short-term fluctuations, the trend over the past decade has been much more positive. Advanced economies such as the European Union, the US and Japan represent a shrinking share of global R&D expenditure worldwide. According to OECD data, the EU-27 share declined from 29 % in 1995 to 25 % in 2005. Similarly the US and Japan have lost 4 and 3 percentage points respectively of their shares over the same period. The private sector contribution to the financing of R&D in the EU has not progressed substantially over the past 10 years. R&D financed by the business sector remained at about 1 % of GDP in the EU, without any noticeable variation over the decade. In 2004, the private sector financed 64 % of total R&D in the US, 67 % in China and 75 % in both Japan and South Korea, compared to only 55 % in the EU.

Key research figures in European Union

According to data coming from research realized by Organization for economic cooperation and development (OECD) in 2003, Switzerland is the

most innovative country within Europe. As the most important criterion in this research was used the amount of new patents which registered.

As presented in following table, this research was focused primarily on ranking through number of patents. Other criterions, for example number of researchers, investments into research and development, the chart should be different. But it is necessary to take into account, that number of employees expresses just amount of persons interested within these activities, investments express amount of financial inputs, while patents are real results and embody the work of all people (researchers and non-researchers) and application of all financial resources. Following table present the best of the best in Europe.

Table 1

Most innovative countries in Europe in 2003

No.	Country	Number of patents per million inhabitants	Number of researchers per 1000 employees	Investments into R&D (% of GDP)	Most active corporation in patents enlisting
1.	Switzerland	106,7	6,1	N/A	Novartis - 440
2.	Germany	76,0	7,2	2,5	Siemens - 2319
3.	Netherland	72,6	4,9	1,7	Philips - 4425
4.	Sweden	72,3	12,7	3,8	Ericsson - 485
5.	Luxembourg	51,7	7,3	1,6	N/A

Source: http://www.cbc.ca/technology/story/2008/06/20/f-forbes-europe.html

According to different data focused primarily on research and development expenditures as a percentage of total gross domestic product the situation is a little bit different. The three Nordic countries, Sweden, Finland and Denmark, as well as Germany and Austria, top the EU ranking with values above 2.4 % of GDP and therefore form the group of high R&D-intensive Member States. In fact, Sweden and Finland spend significantly more than 3 % of the national wealth on R&D.

Based on their SII scores the countries can be divided into the following groups. This grouping also takes account of performance over a 5 year time period in order to increase robustness (2007, p.25):

- Sweden, Switzerland, Finland, Israel, Denmark, Japan, Germany, the UK and the US are the innovation leaders, with SII scores well above that of the EU27 and most other countries. Sweden has the highest SII of all countries, but its leading position is mostly based on strong inputs.
- Luxembourg, Iceland, Ireland, Austria, the Netherlands, France, Belgium and Canada are the innovation followers, with SII scores below those of the innovation leaders but equal to or above that of the EU27.
- Estonia, Australia, Norway, Czech Republic, Slovenia, Italy, Cyprus and Spain are the moderate innovators with SII scores below that of the EU27.

- Malta, Lithuania, Hungary, Greece, Portugal, Slovakia, Poland, Croatia, Bulgaria, Latvia and Romania are the catching-up countries. Although their SII scores are significantly below the EU average, these scores are increasing towards the EU average over time with the exception of Croatia and Greece. Turkey is currently performing below the other countries included in the European innovation index.

In 2005, EU R&D intensity amounted to 1.84 %, but at the same time it is true, that most of them were realised in western countries.

Main problems of research and development in Slovakia

Very simple conclusions from above mentioned table can be done also from point of view of separate standings of Slovakia. For purposes of comparison and giving reasons of its absence in this list we can set following examples. Because of comparability we also assemble crucial data in 2003.

Total number of patents enlisted in 2003 was 212, but just 64 of them were really accepted (ÚPVSR, 2003, s. 20). It means that 1 million of inhabitants attracted only 12 patents (compare with 106 in Switzerland). In this year in area of research and development were employed 20 928 employees, from this number 16 108 on the position of researcher. Based on this we can state that 7,44 researchers hit on 1000 employees. Total employment reached 2,165 million (http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=2053).

Chart 1

Share of researchers on total employment (in %)

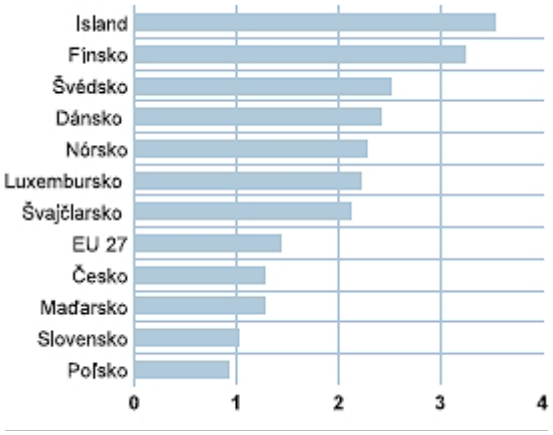

As to the investment into research and development we had observed gradual decrease for several years. It stagnated deeply under 1 % of GDP. In 2003 it was 0,58 % (0,51 % in 2007). All previously mentioned facts

altogether emphasize the fact, that Slovakia is not among the best countries from the point of view of innovations. On the other hand, contrary to this, we have to say that it ranks as almost the worst.

Slovakia ranks in 22nd place on the summary innovation index for the EU countries and 28th out of all 33 countries. It is not better than fore last in knowledge creation and last in innovations and entrepreneurship. Better results have been noticed in innovation drivers, due to an above average performance on youth education, and substantially better for applications. Above average performance was made also on new-to-market sales of innovative products and employment in medium-high and high tech manufacturing. The reason is quite simple, because strong orientation on automotive and electronic industry is supporting both results, manufacturing and employment at the same time. Very low scores can be found when considering community trademarks and industrial design. Moreover Slovakia has exceptionally low scores (6% or less of the EU average) in share of university R&D financed by business and venture capital.

Let's proceed towards analytical insight into topic. Insufficient innovation activity is not the only problem considering the total performance. One of the most significant problems is made by huge regional disparities between Bratislava region (or western Slovakia generally) and other underdeveloped regions of Slovakia (as to the crucial macroeconomic indicators as well as to the indicators of research and development). Besides unequal economic development their consequences are causing crucial obstacles and limitations in growing potential of companies which interested. Even though it has to be admitted that there exist more than just this one limiting factor in middle and eastern regions. Insufficient infrastructure, both traffic and research, high unemployment rate, low number of sophisticated workplaces, bad scholarships structure of inhabitants and just a moderate inflow of foreign direct investments altogether are not able to create necessary assumptions needed for development of innovation activities.

Table 2

Basic indicators of regional research and development, innovation capacities and innovation performance in Slovakia in 2005

Region	Bratislava	Western Slovakia			Middle Slovakia		Eastern Slovakia		Total
Indicator		Trnava	Trenčín	Nitra	Žilina	B. Bystrica	Prešov	Košice	
R&D organizations	105	22	33	20	27	21	19	25	272
R&D employees	7564,2	927,4	663,5	1015,8	890	955,5	392,8	1919,7	14329
Total expenditures on R&D (mil.EUR)	85,72	16,43	19,39	10,62	12,32	8,9	5,14	15,43	173,95
Private expenditures on R&D (mil.EUR)	15,34	10,38	15,96	4,24	7,64	4,23	3,34	5,48	66,61
Share of total expenditures on GDP (v %)	1,09	0,65	0,7	0,32	0,42	0,25	0,16	0,37	0,59
Share of private expenditures on total (in %)	17,89	63,19	82,33	39,89	62,01	47,5	64,93	35,54	38,29

Source: Slovak statistical office. 2005. Ročenka výskumu a vývoja na Slovensku. In: Strategic evaluation on innovation and the knowledge based economy in relation to the structural and cohesion funds for the programmin period 2007-2013.

According to data of EIS (European Innovation Scoreboard) from 2005 the innovation activity in Slovakia was changed in year-to-year comparison only in minimum way. As positive can be recorded just the increase of private expenditures on innovations with 160 % of EU-25 average and expenditures on information and communication technologies (95 % of EU-25 performance). Of course, these results have been reached through the purchase of high tech facilities, mainly because of multinational companies investments and investors entering Slovak market. Expenditures used within corporate research and development seem to be most troubleshooting because of just 38 % of EU-25 average, following by public expenditures with only 25%. Support of research and development realized by corporations in academical area reached pure 5 % and patents acceptance miserable 3 % of average value within EU-25.

All these information point at one crucial fact, that Slovak companies are rather manually intensive than oriented on sophisticated products and service. Also this is the reason why expansion of production in recent years has frequently been criticized. Such type of production is being search for because of lower production costs, what is in era of globalization famous trend and moving force of capital inflows and outflows. So the main point is that bad situation in innovations could be very hardly eliminated, when all possible investors will look for pure low cost production.

Unfortunately, the most of companies is not able to offer more than effective and cheap production. And the reasons are not only because of

preferences of investors, but also on the ground of their position in supply chain (where not every company is asked and forced to offer more, to innovate) and because of objective problems referring to a lack of appropriate know how or qualified workforces. Consequently, the production with higher added value is not creating a substantial part of GDP and Slovak research is not developed internationally.

Sustainment of competitiveness on micro- and macroeconomic level is still under examination, mainly by reason of potential outflow of foreign investors. It doesn't matter if we discuss the position of automotive, electrical, textile, welding or any other branch, the development of every industry entails to support research and development and consequently its personalization in practical innovations. Unfortunately higher economic growth in Slovakia is caused mainly through intensive and extensive expansion of just several branches – automotive and electric industry. And therefore their position is a little bit superior towards the resting ones. Also the TOP 100 companies in Slovakia consist of many of them.

> In 2007 we realized research just within the small and medium sized enterprises in supply chain of multinational automotive and textile companies. In the research sample 64 % of enterprises permanently realized their own research and development. A different example can be given by textile suppliers, from those just 34 % realized R & D activities.

Most common reason for absence of R & D activities in small and medium sized enterprises is in automotive industry their centralization in parent company or subsidiaries in different countries, or their concentration in previous, respectively following parts of supply chain. Such fact is consequently the reason for pure adaptation without general research or substantial innovations. On the other hand this can be a simple way of possible decrease of costs. Other reason are in most cases common for both automotive and textile companies and the most frequent one is the lack of financial or human resources.

In spite of the fact that 60 % of companies perceived research and development very positively, only 47 % really make it. On the other hand from 30 % negatively thinking companies full enough (88 %) realize it. In both branch average yearly investments reached 4 % of revenues. The maximum value reached 15 %.

According to data of European commission within „old" EU member Portugal is at least innovative country with 26 % of innovative companies and Spain with 29 %. In comparison to these data Slovakia is even worse, because it has just 17 % of companies with innovative potential (Štatistický úrad, 2000). If we compare this information with activity of companies in automotive industry (64 %), we find out, that it recorded an extraordinary result.

Table 3
The share of innovative companies within EU and Slovakia

Companies	EU 15 (%)	Slovakia (%)	Automotive industry in Slovakia (%)
Total	51	17	64
Small	43	7,3	50
Middle	58	16,9	61

Source: Self-processing based on data from European Commission, Statistical Office and own research

While the science and education is considered to be key factor defining economic and social development of each country, research and development is considered to be necessary condition of further breakthrough and development of every industry and consequently of every company which keeps up its competitiveness as intensive as possible. Even though the research results utilization in practice is being considered as problematic and questionable, in Slovakia their implementation is double as bad. Moreover current financial crisis which is still in progress limits the potential expansion of corporate expenditures. Companies which didn't realized R&D activities before won't start doing it right now. Active companies will cut their investments and probably all companies will suffer from decreasing demand and reduction in production. Even very competitive branches (like automotive and electric) are threatened and afterwards also the total economic growth will be restricted. Unfortunately, strong competition can be conquered by intensive research but no innovation is able to overcome skepticism or absence of customer demand. Even enthusiasm is not sufficient, even proclamations are not enough. Moreover, and unfortunately once again, without help coming from private sector public funds are not able to cover desirable extent of R & D activities. Therefore companies should be motivated for participation, actively supported in their effort, not only in Slovakia, but according to the optimistic Agenda goals even in all EU countries.

Conclusion

Slovakia as small country is not disposing with significant natural resources, therefore its prosperity and competitiveness should be based on rapid and effective acquisition of new knowledge and its application in new products, technologies or services. Research and development, including technological innovations create main pillars of knowledge economy. They

can not be realized without human resources of high quality, neither without qualitative technological equipment. In private sector all this is on decision of managers in charge, how to handle with it, how intensively to be interested within, how much money to invest, in order to create and utilize all knowledge in fulfilling of corporate strategic goals. Lisbon agenda, moreover, is dependable on decisions of all companies and results of all member countries.

Application of new technologies into production process, into new products, ability to innovate, to develop, to invent, all represent significant key factors of competitiveness. Especially in process of globalization small countries are strongly defending their position on global markets because of possible outflow of investments. Benefits made by innovations are making these corporations a little bit vulnerable, because they became dependable on their further re-application, on additional investments, which make process of innovations perpetual and never ending. Unfortunately not every company is able to realize research and development individually, many of them evenly by no means. This was proved by results of our research. In spite of this absorptive ability of such companies oriented on external environment can be mitigated by intensive cooperation even between heterogeneous companies. Corporate clusters are making such effort very intensive and enable to integrate work of both big and small business entities. It is a great pity, that such potential, the presence of global industries, is not utilized in Slovakia in full extent.

Bibliography

- Druga, P. 2006. Slovakia lags behind in innovations.<online>.Available at: <http://noweurope.com/2006/01/13/slovakia-lags-behind-in-innovations/>
- KLAS, A. 2003. Hospodársky klub.<online>.Available at: <www.mesa10.sk/cdata/865/SEF_Zbornik_2003_internet.pdf>.
- KLEMENT, L. 2008. Bariéry širšieho využívania moderných technológií v malých a stredných podnikoch v drevárskom a nábytkárskom priemysle na Slovensku a možnosti ich odstránenia. In: Proceedings of reviewed papers from international scientific conference of PhD. Students. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2008. ISBN 978-80-8083-582-8.
- KLEMENTOVÁ, V. 2008. Odvodové zaťaženie a jeho prejavy v činnosti podnikateľských subjektov. In: Proceedings of reviewed papers from international scientific conference of PhD. Students. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2008. ISBN 978-80-8083-582-8.
- O'Sullivan, D. 2002. Framework for Managing Development in the Networked Organisations. Olson, P. 2008. Europe´s most innovative countries.<online>. Available at: <http://www.forbes.com/2008/06/18/european-innovative-countries-tech-innovationeu08-cx_po_0618countries.html>

- R&D Scoreboard 2007. <online> Available at: < http://www.innovation.gov.uk/rd_scoreboard/?p=2>
- Štatistický úrad SR. 2005. Ročenka výskumu a vývoja na Slovensku. In: Strategic evaluation on innovation and the knowledge based economy in relation to the structural and cohesion funds for the programmin period 2007-2013.
- Úrad priemyselného vlastníctva. 2003. Výročná správa 2003. <online>. Available at: <http://www.upv.sk/pdf/r_2003.pdf>
- http://www.businessweek.com/magazine/content/06_17/b3981405.htm
- http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=2053

SZÉLES IVETT – KOLLÁR KITTI – BARANYAI ZSOLT

TERÜLETI KÜLÖNBSÉGEK VIZSGÁLATA A KÖZÉP-MAGYARORSZÁGI, VALAMINT A DÉL-CSEHORSZÁGI RÉGIÓK GAZDASÁGAIBAN

Összefoglaló

Az Európai Unió regionális politikája során a tagországok stratégiai célja a régiók gazdasági-társadalmi fejlesztésén keresztüli kohézió megvalósulása, amely kialakulását számos tényező befolyásolja. Magyarországon az új térszerkezet kialakulását a rendszerváltás, a külföldi tőkebefektetésekre épülő gazdasági megújulás mellett számos társadalmi konfliktus is nehezítette és nehezíti napjainkban is. Ezen folyamatokhoz hasonlóan Csehországban is több területi irányultságú gazdasági összefüggés figyelhető meg, melyek befolyásolták a meglévő egyenlőtlenségek kialakulását. Mindezeket figyelembe véve igyekeztünk feltárni a Közép-magyarországi, valamint a Dél-csehországi régió tőkevonzó-képességének párhuzamosságait illetve különbségeit. A két régió különbségeit a legfontosabbnak tartott területi gazdasági mutatók tendenciáin keresztül vizsgáltuk. (A kutatás a Tudományos és Technológiai (TéT) Alapítvány CZ-12/2006, OMFB-00606/2007 támogatásával készült).

Kulcsszavak: területi különbségek, régiók fejlődése, fejlettségi mutatók, új térszerkezet

Bevezetés

Nemes Nagy – Szabó [2001] véleménye szerint a területi egyenlőtlenségek, s így a regionális fejlettségi különbségek kialakulásában több tényező játszik szerepet. A földrajzi tér különböző természeti, társadalmi és gazdasági adottságokat biztosít az egyes térségek fejlődése számára, mely tényezők ráadásul a történelem folyamán folyamatosan átértékelődnek. A helyi (pl. ásványkincsek, ivóvíz) és helyzeti energiák (például folyó menti fekvés) a települések és rajtuk keresztül egész térségek pozícióit határozzák meg.

Káposzta – Nagy [2003] által elfogadott tény, hogy a földrajzi elhelyezkedés, az infrastrukturális viszonyok, a település környezete, valamint a munkaerő minősége mind a versenyképességet meghatározó tényezők. Emellé társul még az egyedi, különleges tudás megjelenése, amely egy jelentős versenyképességi faktor, amely a fejlett országok tudás-alapú gazdaságában mindinkább terjed.

a) A régiók bemutatása

A két régió alapvető jegyei jelentős különbségeket mutatnak, hiszen míg az országos viszonylatban legmagasabb népsűrűséggel rendelkező Közép-magyarországi régió 2,538 km²-nyi összterületén 2,451,000 lakos tömörül, addig a Dél-csehországi régiót képező 10,056 km² területen 620,000 lakos él, valamint országosan nézve itt a legalacsonyabb a népsűrűség mindössze 62 fő/km².

A magyar központi régió jelentősége a szekunder valamint a tercier szektorban mutatkozik meg, azonban a régió mezőgazdaságának területi szerkezetét tekintve említést érdemel, hogy míg a Budapest közeli területeken az intenzív kertészeti kultúrák dominálnak, addig a távolabb eső területeken a hagyományos állattenyésztés és a szántóföldi növénytermesztés jellemző. Országos viszonylatban a zöldség-gyümölcs-, valamint a tejágazat meghatározó.

A Dél-csehországi régiót alapvetően a mezőgazdaság és a turizmus jellemzi. Megjegyzendő, hogy a primer szektor kétszer annyi munkaerőt foglalkoztat, mint a nemzeti átlag, amely a halászatnak, valamint a fakitermelésnek köszönhető. Továbbá jelentős a feldolgozóipar, mint például a textil-, tejipar, valamint a sör-, papír- és gépgyártás.

Az egyes régióknak, így a Közép – magyarországi, valamint a Dél – csehországi régiónak sajátos karakterük van, ami eltérő lokális problémákkal jár együtt.

Magyarországon az új térszerkezet kialakulását a rendszerváltás, a külföldi tőkebefektetésekre épülő gazdasági megújulás, a párhuzamosan meglévő válságjelenségek mellett számos társadalmi konfliktus is nehezítette és nehezíti napjainkban is. A magyar központi régió lokális problémája a nagyvárosi túlzsúfolt koncentrációból ered. A koncentrálódó ipari termelés vonzotta a munkaerőt, így a vidékről a nagyvárosokba vándorló lakosság kiemelkedően magas népsűrűséget eredményezett. A megnövekedett népességet kiszolgáló tercier szektor tovább fokozta a társadalmi-gazdasági aktivitás helyi összpontosulását.

Csehországban is több területi irányultságú gazdasági összefüggés figyelhető meg, melyek befolyásolták a meglévő egyenlőtlenségek kialakulását. Ilyen volt többek között Kovács – Kucerová [2006] megállapításai alapján a kilencvenes években elinduló jóléti, valamint jövedelempolitikai rendszerek változása.

A Dél – Csehországi régióban a rendszerváltozás okozta privatizáció során a nyersanyagokra koncentrálódott nehézipari központokban gyors hanyatlás indult meg. Az üzemek bezárása a munkanélküliség növekedéséhez vezetett. Az ipari alapú értéktermelés lecsökkent, amely a lakosság folyamatos elvándorlását vonta maga után, illetve az ingatlanok értékcsökkenése miatt helyben ragadt a munkaerő, amelynek egy része a mezőgazdasági termelésből való megélhetést választotta.

Az EU tagállamai – így Magyarország valamint Csehország is – a gazdasági-technológiai és társadalmi átalakulási hullámok újabb és újabb dimenzióit emelik előterébe a regionális tagozódásnak (napjainkban az információs társadalom hálózatainak kiépítettsége és elérhetősége egyike az új tagoló dimenzióknak).

1. Anyag és módszer

Általában elmondható, hogy a vizsgálni kívánt társadalmi-gazdasági jelenségek területi különbségei többdimenziósak, ezért több, ún. alapmutatóval jellemezhetők.

Igyekeztünk minél több mutatót (változót) összegyűjteni, ami jól jellemzi egy-egy régió gazdasági helyzetét. A mutatók kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy mindkét régióra rendelkezésre álljanak, jól strukturálhatók legyenek, és összetett mutatókat is lehessen belőlük készíteni.

A legtöbb adat forrása a magyar valamint a cseh Központi Statisztikai Hivatal Területi Statisztikai Évkönyve volt. Továbbá vizsgálatainkhoz nagy segítséget jelentett a Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) valamint az Eurostat adatbázisa is.

Vizsgálatunkat indokolta az, hogy napjainkban egyre kitüntetettebb szerepet kap – az Európai Tanács által kimunkált tízéves stratégia – a Lisszaboni Stratégia megvalósítási folyamata. A megfogalmazott célkitűzés az, hogy 2010-re az Európai Unió a világ legdinamikusabb és legversenyképesebb tudásalapú gazdaságává váljék, egy olyan gazdasággá, amelyet a folyamatos gazdasági növekedés, a társadalmi összetartás, környezetünk tiszteletben tartása, valamint a teljes foglalkoztatottság jellemez. Ezen célok közül kutatásunkban a gazdasági növekedésre, expanzióra, valamint a teljes foglalkoztatottságra helyeztük a hangsúlyt két régióra, nevezetesen a Közép-magyarországi, valamint a Dél-csehországi régióra vetítve.

A tanulmány fő feladatának tekinti, hogy bemutassa ezen két régió területi hasonlóságait illetve különbségeit a főbb területi gazdasági mutatók tendenciáinak vizsgálatával.

A kutatás során az alábbi hipotézisek fogalmazhatók meg:

- A centrumok tőkevonzó-képessége alapvetően befolyásolja egy régió gazdasági fejlődését, amely maga után vonja a jövedelem növekedését, a beruházások emelkedését, valamint a munkanélküliség csökkenését.
- Az új térszerkezet legfontosabb erőforrása a humán tőke, a képzettség, az innovációs képesség, amely tényezők mind a főváros, mind pedig a nagyvárosok mindegyikében alapelemei a viszonylagos stabilitásnak.

Ahhoz, hogy regionális elemzést végezzünk, mindenképpen szükséges a regionális versenyképesség fogalmának értelmezése. Az OECD Regional Competitiveness and Skills [1997] című anyaga szerint a regionális versenyképesség általános megfogalmazása: „…képesség olyan javak és szolgáltatások előállítására, amelyek a hazai és nemzetközi piacokon is értékesíthetők, miközben az állampolgárok növekvő és hosszútávon fenntartható életszínvonalat érnek el". Másfajta megfogalmazás szerint a regionális versenyképesség „…nyitott gazdaságban a régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint létrehozására".

A regionális versenyképesség mérésekor meg kell határozni, hogy mit értünk egy régió jövedelmén és hogyan mérjük. Nagy – Káposzta [2006] tanulmányukban említést tettek arról, hogy az Európai Unió a NUTS-2 szintű régiókban az egy lakosra jutó GDP-vel méri a régiókban keletkező jövedelmek nagyságát. Az egységes versenyképesség fogalmában a relatíve magas jövedelem (amit az egy főre jutó GDP-vel mérünk) és a relatíve magas foglalkoztatottsági szint (amit a foglalkoztatottsági ráta mutat) a két fő tényező.

Az egy lakosra jutó GDP felbontható három szorzótényezőre:

GDP/Lakónépesség = GDP/Foglalkoztatottak *
Foglalkoztatottak/Munkaképeskorúak *
Munkaképeskorúak/Lakónépesség

1. ábra.

A régiók, térségek és városok versenyképességének piramismodellje

Forrás: Lengyel Imre, Közgazdasági Szemle 2000

Lengyel [2000] szerint a piramismodellben egy régió versenyképességét meghatározó tényezők három egymásra épülő szintje különböztethető meg. A piramis talapzatát a hosszú távú sikerességhez elengedhetetlen társadalmi és gazdasági faktorok alkotják, a középső részén az alaptényezők találhatók, amelyekre a versenyképesség definíciójában szereplő kategóriák épülnek

(régióban képződő jövedelmek, a munkatermelékenység és a foglalkoztatottság), míg a piramis csúcsán a régió lakosságának életszínvonala, életminősége foglal helyet.

Már Adam Smith is megfogalmazta, hogy egy ország, régió fejlődésének, gazdasági növekedésének célja az ott élők „jólétének", életszínvonalának és életminőségének javítása.

Az ENSZ az 1990-es években a GDP és a GNP mellett egy új mutatószámot, az ún. HDI-t (Human Development Index = Emberi Fejlettség Indexe) is bevezetett, amely tartalmában elszakad a jövedelemszintekre korlátozódó fejlettségi mutatóktól, mivel a jövedelemszint mellett a várható élettartam, az iskolázottság is szerepet kap a komplex mutató kiszámításakor. Husz [2001] véleménye alapján az emberi fejlettséget mérő index kidolgozásának az volt az alapgondolata, hogy a fejlett és fejlődő országok – bruttó hazai termékkel mért – gazdasági fejlettségén túl egy komplexebb mutató alkalmazásával azok humán fejlettsége is összehasonlítható legyen. Smahó [2004] tanulmányában olvasható, hogy az Emberi Fejlettség Indexének számításában több alkalommal lényeges módszertani korrekciókat hajtottak végre, aminek következtében az indexek időbeli összehasonlítása megfelelő körültekintést igényel. A részindexek számításánál felhasznált minimum és maximum értékeket 1994-ben rögzítették, ezért a HDI értékek időbeli összehasonlítása ettől az évtől kezdve releváns.

Az Emberi Fejlődés Index részindexei a következőképpen számolhatók ki:

- GDP-index: $W(y) = \dfrac{\log y - \log y_{\min}}{\log y_{mac} - \log y_{\min}}$
- Várható élettartam-index: $L(y) = \dfrac{y - y_{\min}}{y_{mac} - y_{\min}}$
- Oktatási teljesítmény-index: E(y)= 2*felnőtt alfabetizációs-index + 1*beiskolázási-index

A három részindex egyszerű számtani átlagaként számítható ki a Human Development Index, ami lényegében egy mutatószám, melynek lehetséges értékei 0 és 1 közé esnek. Általános megállapítás, hogy azok az országok, melyek 0,8-nál magasabb HDI értékkel rendelkeznek, magas humán fejlettségűnek számítanak.

2. Eredmények, következtetések

Ezen tanulmány során a Dél-csehországi, valamint a Közép-magyarországi régió foglalkoztatottsági, munkanélküliségi helyzetére,

valamint a Human Development mérésére tértünk ki, mind regionálisan, mind pedig országosan.

2. ábra.

A foglalkoztatottsági ráta alakulása 2000-től 2007-ig a Dél-csehországi valamint a Közép-magyarországi régióban

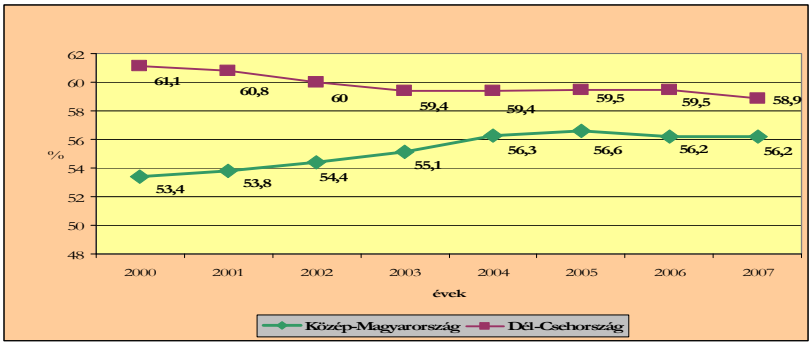

Forrás: A magyar valamint a cseh Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján saját számítások

A Dél-csehországi valamint a Közép-magyarországi régióban a foglalkoztatottsági és munkanélküliségi ráták vizsgálata során megállapítható, hogy a Dél-csehországi régióban 2000-ben a foglalkoztatottsági ráta 61,1 %-nak felelt meg, amelyhez 5,82 % munkanélküliségi ráta párosult, hasonló munkanélküliségi arány tapasztalható 2006-ban, melyhez 59,5% foglalkoztatottsági arány tartozott, ami arra enged következtetni, hogy jelentős munkaerő elvándorlás történt más régiók javára.

3. sz. ábra.

A munkanélküliségi ráta alakulása 2000-től 2007-ig a Dél-Csehországi valamint a Közép-magyarországi régióban

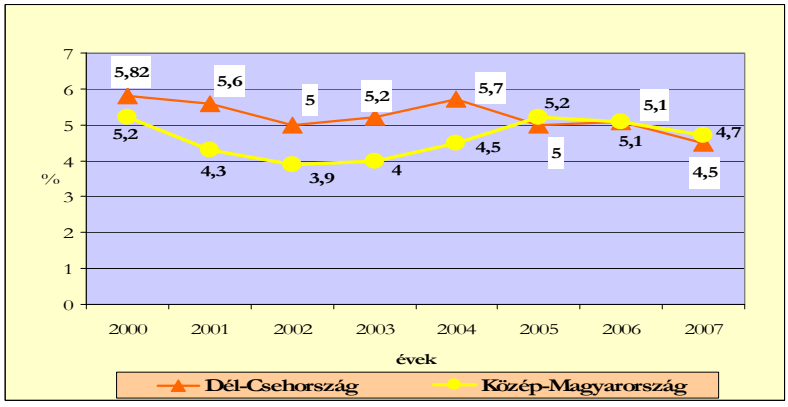

Forrás: A cseh valamint a magyar Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján saját számítások

Az a tény, hogy a foglalkoztatottsági ráta 2000-től 2007-ig folyamatosan csökkenő tendenciát mutat, a régió német-osztrák határ menti fekvésével magyarázható, hiszen a jobb keresetek reményében megnövekedett az ingázási hajlandóság, valamint az elvándorlás.

A kutatás során megfigyelhető, hogy a Közép-magyarországi régió ezzel ellenkező tendenciát mutat, például amíg 2000-ben az 53,4 %-os foglalkoztatottsági arányhoz 5,2 % munkanélküliségi ráta tartozott, addig a foglalkoztatottsági trendvonalon 3,2 %-os emelkedés tapasztalható a 2005. évben. Ezt az emelkedést a régióba ingázó munkaerő határozta meg, erősítvén ezzel a területi egyenlőtlenségeket.

A Közép – magyarországi régió helyzetelőnye abból adódik, hogy a vizsgált terület magába foglalja Magyarország fővárosát, Budapestet. A főváros speciális esete az alacsony munkanélküliségnek, illetve a viszonylag magas vándorlási potenciálnak. Az elmúlt néhány évben megjelentek a szuburbanizáció, valamint az agglomerálódás jegyei, amely folyamat Budapest 300,000 fős lakosságvesztését okozta. A külföldi befektetők, valamint a vállalkozások számának emelkedése következtében a munkanélküliségi ráta 2005 óta csökkenő tendenciával bír ezen régióban.

4. sz. ábra.

Az Emberi Fejlődési Index alakulása 1995-től 2006-ig a Dél-csehországi régióban, valamint Csehországban

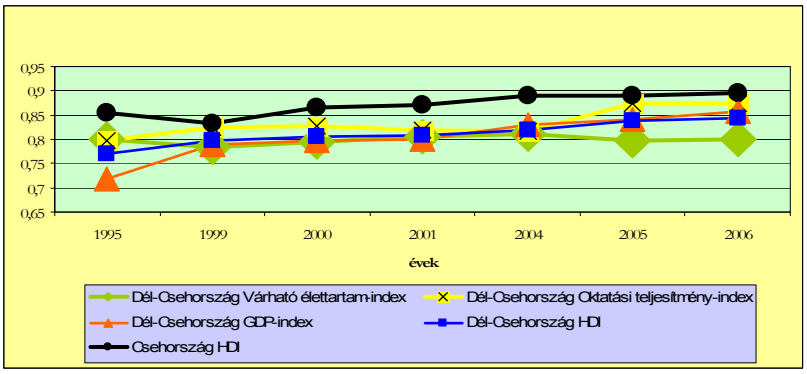

Forrás: EUROSTAT adatok alapján saját számítások

A grafikonok alapján megállapítható Csehország magasabb Emberi Fejlettség Indexének értéke, amely az időben bevezetett reformok következménye, valamint az, hogy 1992-es év végén megtörtént Csehszlovákia kettéválása, amely előnyt jelentett az akkori Cseh Köztársaság gazdaságának. Ezzel ellentétben Magyarország HDI – trendjét vizsgálva szemmel láthatóan alacsonyabb értékek figyelhetők meg, mely a késleltetett, halogatott reformoknak köszönhető.

Az általunk vizsgált területi egységeken belül meghatározott GDP és HDI között – szakirodalmi források szerint – fennálló erős pozitív korrelációt saját számításaink is megerősítették.

5. sz. ábra.

Az Emberi Fejlődési Index alakulása 1995-től 2006-ig a Közép-magyarországi régióban, valamint Magyarországon

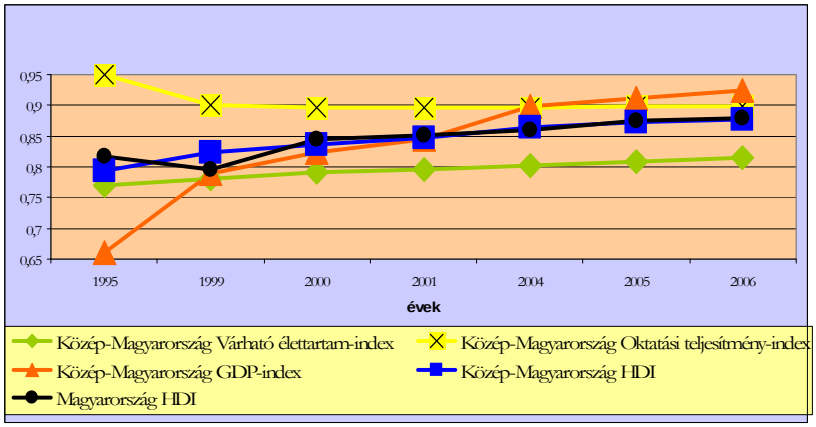

Forrás: EUROSTAT adatok alapján saját számítások

A 4. és az 5. ábrából egyértelműen látszik regionális HDI és GDP indexek együttmozgása, amely arra enged következtetni, hogy a GDP index az Emberi Fejlettség Indexének legerőteljesebb, determináló eleme. Ebből kifolyólag a HDI index értelmezése során tekintettel kell lenni mind a nemzetgazdasági szintű, mind a regionális GDP számítás hiányosságaira, pontatlanságaira. Ezek közül a legfontosabbak: a fekete gazdaságból származó jövedelmek, valamint a nem piaci módon folyó termelés (házimunka) nem jelennek meg a GDP-ben, s a bruttó hazai termék a környezeti ártalmak okozta jólétcsökkenést sem veszi figyelembe, miközben azok elhárítási költségei megjelennek a ráfordítások között.

Összefoglalás

Arra kell törekedni, hogy a vizsgált régiók adottságaiknak leginkább megfelelő termelést folytassanak, és a legfontosabb tényezőre, a humánerőforrásra odafigyelve, a leghatékonyabb gazdálkodást produkálják. Ennek alapját a sikeres ágazatok további fejlesztése teremtheti meg, de a belső erőforrások aktivizálása a tudás és innováció kiterjesztése a hálózati gazdaság fejlesztése is fontos. A kis- és középvállalkozások szerepének államilag támogatott további ésszerű növelése elengedhetetlen.

Koncentrálva minden fent említett tényezőre, újabb és újabb jelentős beruházókat sikerül mindkét régiónak „megállítani" és helyben tartani, lehetőséget adva a szakképzett munkaerő foglalkoztatására, melynek következménye a jövedelmi szintek, valamint az életszínvonal emelkedése.

Abstract

Through the European Union's regional policy the strategic objective of member states is the realization of cohesion over economic and social development of regions.

In Hungary the formation of the new place structure were made difficult by the change-over, the economic regeneration which is based on foreign capital investments. Similarly to these processes in Czech Republic it can be observed more regional economic connection, which had influenced the formation of available disparities. On the basis of all these in our research we try to explore the parallelisms and disparities of capital attractive ability of the Central Hungarian and the South Bohemian region. We investigate the differences of two regions through the most important of regional economic indexes. (The research was supported by Foundation of Science and Techniques CZ-12/2006, OMFB-00606/2007.)

Felhasznált irodalom

- Husz, I. (2001): Az Emberi Fejlődés Indexe. Szociológiai Szemle 2001/2. pp. 72-83.
- Káposzta, J. – Nagy, H. (2003): A new challenge to be faced by Hungary: Regional inequalities. Bulletin of the Szent István University, Gödöllő,2003 p. 166. ISSN 1586-4502
- Kovács, I. – Kucerová, E. (2006): The Project Class in Central Europe: The Czech and Hungarian Cases. Journal Compilation, European Society for Rural Sociology. Sociologia Ruralis, Vol. 46.,Number 1, January 2006
- Lengyel, I. (2000): A regionális versenyképességről. Közgazdasági Szemle, XLVII. Évf., 2000.december p. 976.
- Nagy, H. – Káposzta, J. (2006): Economic development strategies and development zones in the European Union. Bulletin of the Szent István University, Gödöllő, 2006 p. 166.
- Nemes Nagy, J. – Szabó, P.: Regionális folyamatok, regionális fejlődés. In: Beluszky- Kovács-Olesák (ed.) (2001): A terület-és településfejlesztés kézikönyve. CEBA Kiadó Budapest 2001. In: Csizmady, A. – Husz, I. (ed.) (2004): Település-és városszociológia Szöveggyűjt. Gondolat Kiadó Budapest 2004. pp. 234-240. ISBN 963 9567 46 9
- OECD (1997): Regional Competitveness and Skills, OECD, Párizs, p. 207. In: Lengyel, I. (2000): A regionális versenyképességről. Közgazdasági Szemle, XLVII. Évf. 2000. December p. 974.
- Smahó, M. (2004): A humán fejlettség regionális dimenziói. MTA Regionális Kutatások Központja, Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Széchenyi István Egyetem Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola, Győr, 2004

VLADIMÍRA KLEMENTOVÁ

SELECTED PROBLEMS OF OBLIGATORY INSURANCE CONTRIBUTIONS BURDEN OF LABOUR IN CONNECTION TO LISBON STRATEGY IMPLEMENTATION

Introduction

Every enterprise with no respect to its size, legal form or line of business operates in a certain entrepreneurial environment whose quality determines a range and level of business performance. In business environment there are many external factors of diverse character that influence the conditions of entrepreneurship with different intensity. Some of these factors influence only specific groups of enterprises while others impact activities of all the enterprises globally, some factors affect the business activities positively as stimulating factors, some of them work negatively as barriers of establishing and developing of entrepreneurial activities. Among factors of business environment significantly influencing development of entrepreneurship in Slovakia is ranked also a system of obligatory insurance contributions that represent a cardinal part of total financial burden of enterprises. According to conducted surveys the entrepreneurs themselves constantly indicate insurance payments as the main factors of long-term development of entrepreneurship.

The implementation of Lisbon Strategy which is aimed at creation of job opportunities and growth of employment depends much on effectiveness of compulsory insurance system and level of insurance burden of labour. Motivation of enterprises to employ labour force is strongly influenced by compulsory insurance contributions burden in the form of financial and administration burden.

The main aim of the article is to identify the major problems of current obligatory insurance system in Slovakia focusing on impacts of high insurance burden on employment, entrepreneurial activities and reasons of ineligible changes in behaviour of enterprises. The paper contains the results of empiric research of compulsory insurance burden conducted by using of questionnaires and structured interviews. It also includes the secondary data connected to researched topic.

1. Influence of insurance contributions system on business environment

Obligatory social and health insurance contributions represent indirect tools of state economic policy. All these compulsory contributions have a character of additional tax burden because the level of payments depends on

income of tax payer. From the point of view of entrepreneurs the insurance payments represent, equally as taxes, regular and compulsory expenses influencing the labour costs and cash-flows of enterprise.

High level of insurance burden generally causes that human resources are too expensive for employers and creation of jobs is limited by this reason. The insurance payments influence the price of labour, level of personnel costs, creation of jobs and level of employment. An inadequate insurance burden is one of basic reasons of high unemployment in Slovakia. Its reduction would enable to make the price of labour more real and increase the quantity of disposable financial means of enterprises.

The level of insurance contributions is considerably reflected in willingness of enterprises to employ. The higher contributions the employers and sole proprietors must pay the lower motivation to creation of jobs and indirectly to entrepreneurship. An increase of secondary costs of labour in the form of insurance payments leads to increase of labour prices that accompanied by growth of other costs results in reduction of labour force by employers and consequently induces growth of unemployment. Insurance contributions push the labour force into the position of more expensive production factor in comparison to other production factors. Excessive insurance burden works against jobs creation because of rising average and marginal costs of labour (Marková, 1998, s. 56).

Compulsory insurance payments induce high financial burden of enterprises which consecutively causes decreasing of financial sources and restricts development of further entrepreneurial activities with negative impact on investments creating an essential precondition for permanent economic growth and competitiveness of enterprise.

The level of insurance burden must be evaluated also in international context. Its decrease is an important factor of foreign capital inflow because potential investors consider except of tax burden also total labour costs influencing investment attractiveness and competitiveness of Slovakia in relation to other countries.

2. Negative impacts of compulsory insurance burden on business activities

The insurance burden stays a remaining barrier of entrepreneurship despite a reform of insurance system in 2004. In comparison to tax reform, the reform of compulsory insurance system have not brought about considerable decrease in financial burden of enterprises and its stimulating effect on enterprises have not been shown. The reasons consist in remaining weaknesses of compulsory insurance system that hinder its improvement, increase of its efficiency and deform behavior and decision making of economic subjects. For illustration we mention some consequences of high

insurance burden and its impacts on activities of enterprises that were revealed within primary research. We also identify the reasons of ineligible changes in behaviour of enterprises.

Optimization of insurance burden

In comparison to reformed tax system that brought about stimulating elements, the current compulsory insurance system encourages more to avoiding payments. High insurance burden creates the preconditions for optimization of insurance payments, e.g. by optimization of wages paid off by employers, by adjustment of tax base that is used for setting of insurance contributions by sole-proprietors or by spreading of incomes over a time period.

The entrepreneurs often pay off low wages during a year in order to minimize insurance payments derived from them and at the end of the year they pay off profit shares or rewards that are taxed only by corporate income tax. Because the threshold for paying insurance has its minimum but also maximum limit, some employers pay during a year insurance payments from minimum threshold responding to low wages paid to employees and at the end of the year they pay limited insurance from maximum threshold because of significantly higher wages paid off to employees.

In comparison to employees the sole-proprietors pay insurance only from the half of their tax base. That is also a reason for speculative establishing of sole-proprietorship aimed at insurance contributions savings. It is similar by limited liability companies established by employees who invoice their performance to "former" employer. They pay themselves low wages responding to low insurance payments during a year and at the end of the year they earn profit that is not burdened by insurance. As advantages for "former" employers we can mention lowering of administration burden, lowering of financial burden from paying of insurance contributions, sickness benefits, social care about employees, transfer of responsibility to pay taxes and insurance contributions to former employee and more flexible relationship (possibility to agree on price of labour, savings of wage costs in case of lack of orders or decrease in activities of enterprise). Increase in number of sole-proprietors in Slovakia is not only a result of improving business environment but also a consequence of administration and financial burden connected to employing of labour force.

In connection to high insurance payments the employees make also an effort to declare officially lower wages in labour contract than paid off to employees in reality, i.e. they pay insurance only from officially declared sum of money (usually minimum wage) and then pay off additional part of wage unofficially without paying insurance. This practice reduces not only incomes of insurance companies but harms also employees because the benefits they receive from insurance companies depend on sum of insurance payments.

Compulsory insurance payments as a barrier of jobs creation and reason of unemployment

High level of insurance burden is generally considered one of the main barriers of growing rate of employment in Slovakia. Because the obligation to pay insurance contributions increases the labour costs of all the employees, in practice the enterprises fire employees in order to reduce these costs. According to the results of our research approximately one third of respondents solved the problem of inability to pay insurance by reducing of number of employees and there was a strong correlation between the size of enterprise and dismissing of employees. We have also found out that sole-proprietors, especially small entrepreneurs are forced to fire employees more often than enterprises that are legal entities.

Insurance contributions influence decision making of enterprises about employing of new employees because except of sum of wage the costs of employer are automatically and directly proportional increased by sum of insurance payments bound to the volume of gross wage of employee. This fact requires respecting of current insurance burden level by planning of wage costs and total costs of enterprise.

Another problem closely connected to compulsory insurance burden is employing of low qualified labour force that is restricted by minimum wage stated by law (no possibility of individual agreement) and obligation of employer to pay insurance contributions from minimum wage that makes such a labour too expensive and does not respond to labour productivity of low qualified employees (the labour costs of low qualified employees are higher than the market value of activities they perform).

The insurance burden concerns also employing of disabled employees or entrepreneurship performed by disabled entrepreneurs. In current insurance system there are not enough factors stimulating employers to employ disabled people or stimulating disabled people to start up a business (to become a self-employer). Some social aspects were even cancelled by tax and insurance system reforms. On the other hand enterprises are obliged to pay a penalty in case they do not fulfill the number of disabled employees set by the law according to the total number of employees. We assume that the more effective way to desired social behavior of enterprises would be positive stimulation, e.g. allowances in the form of lower rates of insurance payments, lower thresholds or activation bonuse.

Illegal work induced by compulsory insurance burden

The higher financial and administration burden by insurance payments is the higher motivation of entrepreneurs to avoid legal norms and paying of insurance contributions. As positive example we can mention the tax reform by which was reached higher motivation to declare incomes through

simplification of tax legislation, lowering of tax rate or valorization of deductable items from tax base.

In the system of social and health insurance payments still exists a high motivation of enterprises to avoid paying or intentionally shorten insurance payments. 14 % of respondents in our research confessed to illegal employing or to paying of contributions only from a part of paid wages. Of course in reality this number is probably higher because of sensitive question. These respondents were mainly small enterprises and sole-proprietors at the same time. The majority of them tried to solve the problem of high insurance burden by reducing of number of employees as well.

Giving of preference to services of sole-proprietors is also one of results of high insurance burden connected to employing of labour force on labour contract. For enterprises it has become a solution how to decrease the personnel costs and also a range of administration jobs connected to employing. In order to reduce number of sole-proprietors working for former employees or speculative establishing of sole-proprietorships, in 2007 there was adopted an adjustment in Labour Code. By this adjustment a new term of dependent work was introduced. This work can be performed only by employees working on labour contract. The main aim of this novel is to transform sole-proprietorships back to labour contract jobs. The problem is that such a measure can result in the effort of employers to finish cooperation with sole-proprietors with consecutive termination of sole-proprietorships, increase of illegal jobs, or reduction of insurance burden that is not desired.

Financial burden of compulsory insurance payments

Insurance contributions represent for enterprises regular payments enforceable by law representing a significant part of their financial burden. For enterprise they mean a cost item which reduces revenues and consecutively earned profit. By paying of insurance contributions the disposable means that can be used for development of enterprise are reduced. If an enterprise is not able to pay contributions or is late, its financial burden is increased by penalties. By the lack of money an enterprise can be forced to pay the debts towards insurance companies by using of wage sources. Insurance contributions increase the personnel and total costs of enterprise, especially in enterprises with high share of live labour (labour force) in total value of production and where the labour can not be substituted by machines or another form of capital (e.g. service providing companies).

The ratio between sum of income tax and compulsory insurance payments paid by employer and employee to total labour costs of employer expresses the indicator called tax wedge. It measures the level of tax-insurance burden. In 2007 it reached in Slovakia the level of 38,5 % from

which the share of average insurance contributions of employer created 20,8 % and the share of employee created 10,6 % of total labour costs. The rest (7,1 %) was represented by income tax. It means that 61,5 % of total labour costs incurred by employer received an employee as a net wage. In 2005 it was only 47,50 %.

The insurance burden still has not gone through cardinal changes. There were implemented only partial corrections, e.g. in level of insurance rates and thresholds or in benefits paid from particular insurance funds. Decrease of total sum of insurance rates paid by employer from 38 % to 35,2 % in 2004 induced decrease of insurance burden. On the other hand the enterprises are obliged to pay employees sickness benefits from own sources during first ten days of sickness and these do not figure as fiscal burden of enterprises. Except of that also an administration burden of employers has been increased. Introduction of this system evoked by entrepreneurs an effort to minimize sickness of employees as well as firing of employees with high rate of sickness.

Atomization and complicatedness of compulsory insurance contributions system

Among problems of compulsory insurance system is ranked not only the level of financial burden induced by insurance payments but also its atomization and complicatedness. The procedure of insurance contributions calculation is very complicated and unstable. The insurance system integrates a variety of insurance rates and thresholds. The public scheme involves 13 types of insurance contributions from which five concerns employees and eight employers. Some insurance contributions have a character of taxes because there is no interconnection between the sum of paid insurance and redeemed compensations. This is one of the problems that hinder reaching of higher efficiency of insurance system.

Distribution of insurance burden between employer and employee makes the total price of labour unclear. Social Insurance Company creates seven funds that are used for providing of social insurance benefits. While six funds are in permanent surplus (e.g. unemployment or sickness insurance), the fund of retirement and disability insurance is deficit and must be covered by money from other funds. Atomization of social insurance payments is inefficient that is why a rationalization and restructuring of social insurance system is necessary.

The procedure of insurance contributions calculation differs from type of incomes (dependent work or entrepreneuring) and insurance rates are differentiated according to type of insurance payer. The threshold for employer and employee is a gross wage of employee, while threshold of sole-proprietor is set as proportional part of a half of tax base from the previous year (moreover the statement of threshold depends on type of insurance – health or social). The level of minimum and maximum threshold is regularly

updated but the time of update for health insurance is different from social insurance. Minimum monthly threshold is derived from a current minimum wage and maximum threshold is derived from 1,5 or 3 multiple (depending on type of insurance) of average wage in national economy. The problem is that by continuous increasing of minimum wage is raising also a level of insurance burden of economic subjects paying contributions from minimum threshold bounded on minimum wage. This concerns especially small sole-proprietors with low turnovers who pointed at this problem in the questionnaires and during interviews. In order to simplify the calculation of insurance contributions, the level of maximum threshold should be unified for all types of insurance, e.g. derived from living minimum or totally cancelled.

Administration barriers of entrepreneurship

In connection to compulsory insurance system it is necessary to focus attention not only on financial (visible) but also administration (invisible) burden of enterprises, i.e. transaction costs. Entrepreneurs themselves often complain about administration duties resulting from laws regulating particular types of insurance. On this fact agreed also respondents in our research within opened question analyzing factors of insurance burden. Especially small entrepreneurs who do not employ specialists incur much time and effort in order to administrate agenda for tax office, public insurance companies and Statistical Office.

Communication with institutions responsible for compulsory insurance contributions could be easier and faster with electronic sending of documents that is currently not sufficient and requires delivering of documents physically as well. Documents, records and reports can be sent by post as well but entrepreneurs deliver them rather personally because of penalties from late deliveries or miscarriage. A problem consists in duplicate providing of information to particular insurance companies, tax office and Statistical Office though these institutions could distribute the information to each other.

Except of common wage agenda the enterprises are obliged to send the information about all the changes regarding employees to insurance companies, register and deregister employees in insurance companies, deliver monthly reports, calculate, pay and administrate contributions for employees and enterprise itself, process an annual settlement of health insurance etc. On the other hand the enterprises are involved in paying of compensations in case of sickness, reporting of maternity and parental leaves or occupational injuries. Administration of agenda and archiving of relevant evidence require additional personal and technical capacities of enterprise.

In order to simplify and improve administration operations related to compulsory insurance payments it would be convenient to implement unified form for calculation of both insurance payments and taxes and to

unify collection of insurance contributions including taxes in one common institution which would cover also providing of all social benefits and social services at the same time.

Conclusion

By the system of compulsory insurance payments a state intervenes the activities of enterprises and their economic processes, influences conditions and determines the rules of entrepreneurship. The motivation of entrepreneurs to start up and develop entrepreneurship depends much on level of compulsory insurance burden. From the point of view of entrepreneurs a high insurance burden definitely figures as one of radical factors and barriers of business environment.

Heavy insurance burden of wages does not stimulate enterprises to development of business activities and creation of jobs. The solution of high insurance burden of entrepreneurship should be one of the prior aims within process of improving quality of business environment. The need for radical changes in compulsory insurance system is emphasized not only by Slovak entrepreneurs and their organizations but also by foreign institutions. Up to now the realized measures oriented on insurance system enhancement have had only partial character and have not solved this problematic integrally. Decrease in insurance rates itself is not sufficient and can not be realized without restructuring of whole insurance system. One of the main assumptions of insurance burden reduction is decrease in public expenditures. The current insurance system consists of excessive number of various insurance funds. On the other side from these funds are financed tenths of benefits, bonuses and compensations that makes the system unclear, administrative demanding, complicated and less effective.

For reaching of more effective insurance system it is necessary to make insurance rates real, to cancel insurance payments and compensations of sickness insurance, injury insurance and unemployment insurance and transform them into commercial insurance based on voluntariness, to cancel insurance payments into security fund and transfer the responsibility for fulfillment of obligations towards employees in case of insolvency onto employers themselves. The retirement and health insurance could be eventually changed into voluntary contributions with emphasis on individual responsibility of insured persons. Health insurance has basically the tax not insurance character therefore it could be excluded from insurance and included into tax system.

We agree on suggestions of Conservative institute of M. R. Stefanik that are aimed at individual responsibility of economic subjects, competition among providers of social services, private and voluntary schemes of financing, restriction of compulsory solidarity, voluntariness by social needs

financing (e.g. by commercial insurance) and subsistence guaranteed by state financed from taxes. Conversion into voluntary commercial insurance, continuous reduction of insurance rates and finally total abolishment of compulsory social insurance payments accompanied by transfer of some insurance contributions into tax system should bring decrease of insurance burden of labour.

Only a systematic solution of high compulsory insurance burden can bring up an effective support of entrepreneurial activities and business environment stimulating to creation of job opportunities and leading to fulfilment of Lisbon Strategy.

Bibliography

- ELEXA, Ľ. 2008. Hodnotenie inovačného potenciálu vybraných odvetví v kontexte vývoja slovenskej ekonomiky. In: *Scientia Iuventa 2008, Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie doktorandov, Banská Bystrica, 13. jún 2008*. Banská Bystrica : Univerzita Matej Bela; Ekonomická fakulta, 2008. Zborník príspevkov na CD. ISBN 978-80-8083-582-8.
- KLEMENT, L. 2008. Bariéry širšieho využívania moderných technológií v malých a stredných podnikoch v drevárskom a nábytkárskom priemysle na Slovensku a možnosti ich odstránenia. In: *Scientia Iuventa 2008, Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie doktorandov, Banská Bystrica, 13. jún 2008*. Banská Bystrica : Univerzita Matej Bela; Ekonomická fakulta, 2008. Zborník príspevkov na CD. ISBN 978-80-8083-582-8.
- MARKOVÁ, V. 1998. Faktory ovplyvňujúce rozvoj malých a stredných podnikov. Banská Bystrica : EF UMB, 2000. 123 s. ISBN 80-8055-166-9.
- Podnikateľská aliancia Slovenska. 2006. Komplexný audit prekážok podnikania na Slovensku. Dostupné na internete: <http://www.hayek.sk/images/stories/PDF/publikacie/app.pdf>.
- Svetová banka odporúča novým členom EÚ znížiť odvodové zaťaženie. Dostupné na internete: <http://www.profini.sk>.
- TREND Analyses. 2006. Možnosti znižovania daňovo-odvodového zaťaženia na Slovensku. Bratislava : Podnikateľská aliancia Slovenska. Dostupné na internete: <www.alianciapas.sk/menu_projekty_znizovanie_dani_odvodov_2006_publikacia.pdf>.
- Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení.
- Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti.
- Zákon č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení.

SZABO IOAN ALEXANDRU

HOGYAN ÉRVÉNYESÜLNEK A MEGADÓZTATÁS ELVEI A ROMÁN ADÓTÖRVÉNYKÖNYVBEN

Bevezető

A megadóztatás, a törvényes előírások alapján történő, egész sor intézkedés és művelet foganatosítása az adózó, jogi vagy fizikai személyekkel szemben. A megadóztatás kettős tartalommal rendelkezik, az első politikai természetű, míg a második technikai jellegű – és az adó tárgyának nagyságát, valamint az adó mértékét hivatott megállapítani. Az idők folyamán, a megadóztatás formáinak – a mindenkori követelményeknek megfelelően – elvárásokkal és elvekkel kellett szembetekintsenek.

Az első szabályok (elvek) megfogalmazása, a klasszikus gazdasági gondolkodás legkiemelkedőbb alakja, A. Smith nevéhez fűződik és valóságos bölcs mondásokká váltak az adórendszerek területén. Ezek az elvek, a maguk formájában, mai napig sem vesztettek érvényességükből, annak ellenére, hogy a modern és kortárs gazdasági szemlélet törekvései nyomán sokat módosultak.

1. A klasszikus gondolkodás megadóztatási elvei

A klasszikus gazdasági - iskola mindenkor arra törekedett, hogy racionálisan építse ki adórendszerét, olyan megadóztatási elvek alapján, amelyek megfelelnek a kor politikai, gazdasági és társadalmi követelményeinek, valamint bizonyos technikai elvárásoknak.

Következésképpen, A. Smith megfogalmazta azt a négy alapelvet (bölcs mondást), amelyek az adópolitikát kívánják irányítani, mégpedig:

a.) A megadóztatás helyessége, A. Smith első szabálya, amely az államot arra kötelezi, hogy bármely adó kivetése esetében figyelembe kell venni az adózó személyfizetési lehetőségeit és azt a feltételt, hogy az adózás ne legyen kapcsolatban az államtól járó előnyökkel.

A fenti elv megfogalmazása kapcsán, a klasszikus iskola képviselői megtagadták a „per capita„ adók kivetését, amely látszólagosan az adózók egyenlőségét biztosítaná az adóteher elviselésében, viszont a valóságban egyenlőtlenséget kelt az adózó személyek fizetési lehetőségeit tekintve. A „per capita" adók helyett a klasszikus iskola képviselői egy olyan adórendszer bevezetését szorgalmazták, amely egy egységes kvóta alkalmazását jelentette az adózó személyek jövedelmére. Ilyen módon, minden adózó személy olyan adóterhet kell elviseljen, amely szoros kapcsolatban áll a jövedelme nagyságával.

Később, a modern iskola szemléletében, az előbb ismertetett megadóztatás módosulást szenvedett, minthogy, egy magas jövedelmű személy könnyebben kifizeti azt az adót, amely egy bizonyos pontos (fix) százalékot képez a jövedelméből, mint egy olyan személy, aki csak annyi jövedelemmel rendelkezik, amennyi a megélhetőségét biztosítja. Ezért, a modern iskola, a progresszív (emelkedő) megadóztatást javasolja, azzal a megjegyzéssel, hogy a kortársi iskola képviselői az egységes adózási kvóta visszaállítását szorgalmazza.

b.) A megadóztatás bizonyossága, azt jelenti, hogy az adó nagysága a törvény alapján legyen megszabva és nem önkényesség folytán. Ilyen formában kiküszöbölhetővé válnak bizonyos visszaélések az adóhivatali tisztviselők részéről az adókivetésekkel kapcsolatban.

c.) Az adók beszedésének kényelmessége, amely arra kötelez, hogy a fizetési időpontok és módozatok megfeleljenek az adózó személyek szempontjainak és az adóztató jövedelem megvalósításának időpontjának.

d.) Az adók gazdaságossága, azt feltételezi, hogy mindegyik adó nyereséges és az adó-hozam minél nagyobb legyen. Egy magas adó-hozam elérése érdekében megfelelő arányt kell biztosítani a bevezetett törvényes adók (amelyek ne hassanak nyomasztóan az adózókra) és azon költségek között, amelyek az adók kivetésével és beszedésével kapcsolatosak.

Az említett szabályok (elvek) alkalmazása a jelen gazdasági helyzetben nem elképzelhető csak olyan módosításokkal, amelyeket a modern és kortárs gazdasági szemlélet képviselői eszközölnek új követelményeket állítva a megadóztatás területén.

2. A megadóztatás elvei a modern és kortárs gondolkodásban

Ezen elvek kidolgozása – melyek alkalmazása és módosítása újabb szabályok bevezetésével – Richard és Peggy Musgrave közgazdászok nevéhez fűződik, és a „Public Finance in Theory and Practice" című munkájában jelentek meg -, mint a modern és kortárs adópolitika alapelvei. A szerzők, a következő követelményeket állítják a megadóztatás elveit illetően:[10]

a.) az adózás méltányos legyen, olyan értelemben, hogy minden személyre helyesen vessék ki adókötelezettségeiket;

b.) az adórendszernek biztosítania kell a hatékony kezelést, a törvényes keretek között – az adóköteles személyek érdekeinek megfelelően;

c.) a megadóztatással járó költségek, minél alacsonyabb szinten legyenek és kompatibilis helyzetben álljanak más célkitűzésekkel;

10 Richard A. Musgrave, Peggy B. Musgrave: „Public Finance in Theory and Practice" M.C. Gran – Hill Book Company 1973, 1118. oldal.

d.) a bevezetett adók enyhítő befolyást kell gyakoroljanak a hatékony piacok gazdasági döntéseire és ugyanakkor a privát gazdasági szféra hatékonyatlan oldalainak kiigazításának eszközévé váljon;
e.) az adók összetételeinek biztosítania kell egy bizonyos adó-politika alkalmazását azon célkitűzések megvalósításáért amelyek, a gazdaság megszilárdítását és növekedését szolgálják.

Geoffrey Whitehead a megadóztatás elveinek egy másik szakértője, aki az A.Smith bölcs mondásain kívül, a további elvek figyelembe vételét szorgalmazza: [11]

a.) az adóköteles személyek egyenlő elbírálásban részesüljenek, ami a megadóztatás elvileg helyes jellegét hivatott biztosítani;
b.) a megadóztatással járó költségek, minél alacsonyabb szinten legyenek – mint adó-hozami követelmény;
c.) az adók olyan hatásainak elhárítása, amelyek a munkavállalás ellen ösztönöznek;
d.) az adórendszerek egyeztetése, a mindenkori kormányok politikai elképzeléseivel és azok módosítási törekvéseivel, tekintetbe véve az adók szerepét az állam beavatkozó intézkedési keretében.

A fent említett megadóztatási elvek alaposabb megvilágításban szerepelnek, a kortárs gazdasági iskola egyik kiváló képviselőjének, a Nobel - díjas Maurice Allois[12] munkáiban.

A megfogalmazott elvek között, vannak egyes klasszikus – liberális megadóztatási jellegűek, viszont mások olyan elvet képviselnek, amelyek összhangban vannak a modern és kortárs gondolkodással vagy éppen disszonanciában vannak azokkal. Az előbbi kategóriákba tartoznak az azon elvek, amelyek tiszteletben tartják az egyénítés, a hátrányos megkülönböztetés kizárása, a személytelenség, a semlegesség, az adózó személy elért jövedelmétől függő differenciált kezelés szabályait, és konszenzusban (egyetértésben) vannak a klasszikus adóügyi elméletekkel, valamint a hagyományos megadóztatási eljárásokkal.

Meglepő viszont az, hogy a francia közgazdász, míg az adók semlegessége mellett áll síkra, (amely elvet a modern iskola kizárt), ugyanakkor javasolja az egyénítés elvének és a szintetikus adók eltörlését, amelyek a modern iskola adórendszeri nézőpontjainak meghatározó elemei.

11 G. Whitehead „ Economia" Sedona kiadó, Temesvár 1997, 385-388 oldal.

12 Constantin Tulai „ Finanţele Publice şi Fiscalitatea" Cărţii de Ştiinţă kiadó, Kolousvár – Napoca, 2003, 211-212 oldal.

3. Megadóztatási elvek a román Adótörvénykönyv tükrében

Az országok megadóztatási elvei a törvényhozó szervek által elfogadott törvényes rendelkezésekben kapnak helyet és arra hivatottak, hogy felelősséget biztosítsanak a hátrányos megkülönböztetés elkerülésében, az adóügyi hatékonyság és erkölcsiség érdekében.

Következésképpen, az említett megadóztatási elvek sokfélesége a kortárs adóügyi elméletekkel megerősítve, érdeklődésünk középpontjába hozta annak az átvizsgálását, hogy a törvényhozó miként szelektálta és értelmezte ezeket az elveket az adótörvénykönyv megalkotásában.

Első látásra úgy tűnik, hogy a Törvénykönyv II. fejezetében, olyan jogszabályok vannak, amelyek törvényesítik az A. Smith által kidolgozott négy megadóztatási elv érvényességét, nevezetesen:[13]

- az adóügyi intézkedések biztosítják a semlegességet a különböző beruházó kategóriák, tőkék és vagyoni formák tekintetében, egyenlő feltételeket teremtve a román és idegen tőkebefektetők számára;
- a megadóztatás bizonyossága, világos jogszabályok megfogalmazásán keresztül, elkerülvén az önkényes értelmezéseket és biztosítván a fizetési határidők, eszközök és összegek pontos megállapítását, minden adófizető esetében, oly módon, hogy minden adóköteles személy ismerhesse és követelhesse a ráháruló adóterhet és meghatározhassa, hogy milyen hatást gyakorolnak a menedzseri határozatok az adókötelezettségek terén;
- az adóügyi méltányosság, a fizikai személyek esetén, amely biztosítja a jövedelmek nagysága szerinti megadóztatását;
- a megadóztatás hatékonysága, az adótörvénykönyv előírásainak tartósságának biztosításával és ezek nem kívánatos visszamenőleges hatásainak kiküszöbölése azon fizikai és jogi személyeket illetően, akik fontos beruházásokat eszközöltek egy másik adótörvénykönyv alkalmazása idején.

Az adótörvénykönyv előírásait elemezve, kitűnik az, hogy a semlegességi és a méltányossági elvek esetében, a jogi megfogalmazások és értelmezések egyenesen furcsa és eltérő tartalmúak – az említett klasszikus bölcs mondásokkal és szabályokkal szemben.

Ilyen módon, az adóügyi intézkedések semlegességi elve, úgy ahogy ezt a román adótörvénykönyv tükrözi, kizárólag csak tulajdoni formáktól független beruházókra és tőkékre vonatkozik, figyelmen kívül hagyva az adófizető fizikai (tulajdon) személyeket. Ez a megfogalmazás azt a célt követi, hogy eltávolítsa azt a pozitív megkülönböztetést a külföldi beruházók

13 Lásd az 571/2003 sz. Adótörvényt, megjelent a Hivatalos Közlöny I részében, a 927/2003. dec. 23. számában.

esetén, mely szerint kiváltságot élveztek a belföldi beruházásokkal szemben az előző törvénykönyv értelmében, kiváltság, mely nem vezetett a külföldi beruházások ösztönzésére, viszont hátrányára volt, annak idején, a román tőkebefektetőkre.

A semlegesség alkalmazásával kapcsolatban, a hátrányos különbségtétel kizárása révén, hangsúlyoznunk kell, hogy a román adótörvénykönyv nem minden esetben támogat olyan szabályokat, amelyek az összes adókötelezetteket hivat érinteni, mindenféle egyenes vagy közvetett megkülönböztetést nélkülözve.

Következésképpen, a semlegesség elvének alkalmazása a hátrányos megkülönböztetés kizárása folytán, igen kétséges hatást gerjeszt a román Adótörvénykönyv esetében, miután a profitadó (jövedelem adó) csak a rentábilis (jövedelmező) vállalatokra érvényes míg azok, amelyek veszteséggel zárnak – többek között hibás menedzselés folytán – kivételt képeznek a jövedelemadó fizetése tekintetében – sőt, jutalomként a legtöbb esetben állami támogatásban is részesülnek. Ezen pozitív megkülönböztetés kizárása érdekében, a jövedelemadó helyettesítésére, egy, a vagyonra megszabott adózás bevezetése volna követendő példa, amely kedvezően befolyásolná a jövedelmek mozgását, a cselekvő vagyon kihasználását; viszont, nem szabad lebecsülnünk a beruházásra való esetleges elbátortalanító hatását.

A megadóztatás méltányosságát tekintve, felismerjük azt a tényt, hogy ez az elv kizárólag a fizikai (tulajdon) személyekre irányul, holott az adórendszer egészére kellene vonatkoznia és ne szorítkozzon csak a fizikai személyek elbírálására.

Különben is, a nyugati modern adórendszerekben, a méltányosság elve érvényes mind a jogi, mind pedig a fizikai személyekre, és lehetőséget nyújt többféle adózási forma alkalmazására, függetlenül az adófizető minőségétől és természetétől.

A méltányosság elvének szempontjából, a jelenlegi adótörvénykönyv pozitív megkülönböztetést tesz a kisvállalatokkal kapcsolatban, mivel a többi gazdasági egységekhez képest, az előbbiek választhatnak a 2,5 százalékos bruttó jövedelemadó és a 16 százalékos profitadó között. Ezen kívül, a bruttó jövedelem megadóztatását választó kisvállalkozók bruttó jövedelmébe (a többi vállalatokkal szemben) nem számítják be azokat a jövedelmeket, amelyek támogatásból, a befektetések értékesítéséből és készletek variációjából származnak.

A méltányosság elvénél maradva, kiemelést érdemel az, hogy ez az elv megszövegezése az adókönyvben[14], az annak idején létező politikai irányvonalak ütközéseit tükrözi, azaz, a munkából származó jövedelemnek progresszív (emelkedő) megadóztatását, az egyik oldalon – és az ugyanazon jövedelmek arányosan való megadóztatását egységes kvóta alkalmazásával, a másik oldalon.

14 Lásd az 571/2003 Adótörvénykönyvet a 927/2003 december 23. számú Hivatalos Közlöny I – részében.

Véleményünk szerint, mindkét megadóztatási forma az adóügyi méltányosság elvének tiszteletében tartását jelenti, minthogy az arányos megadóztatás egységes kvóta alkalmazásával, az adó arányos növekedését vonja maga után, a jövedelem növekedésével egy időben; viszont nem gyorsabb arányban, mint a jövedelem gyarapodása. Mindezek ellenére, jótékonynak értékeljük a progresszív megadóztatásról való lemondást és az egységes kvóta bevezetését az adók megállapítására, melyek a korábbi reformtörekvések lényeges kívánalmát képezik.
Másképp fogalmazva, a munkából származó jövedelmek jelenlegi megadóztatása arra serkenti az összes adóköteles személyeket, hogy növeljék jövedelmeiket pótmunka végzésével és ugyanakkor érdekeltté teszi őket a takarékoskodásban és a beruházások növelésében, amely irányító fonalát képezi a társadalmi – gazdasági fejlődésnek.

Ami a megadóztatás bizonyosságát és hatékonyságát illeti, mindkét elv a mindenkori elégedetlenséget kívánja eltávolítani az üzleti életből, az adótörvénnyel kapcsolatos ingatagságot, a törvényes előírások kétértelműségét hivatott eltörölni, amelyek nehézségeket okoznak mind a belföldi, mind pedig a külföldi befektetőknek.

Végül, ki kell emelni azt a tényt, hogy a megadóztatással kapcsolatos törvényes előírások elvonatkoztatnak a kényelmes adóbehajtástól és az adók hozamától, megtartván a régebbi törvények hiányosságait, amelyek kidomborítják a fizetési határidők szinkronizálatlanságát az adófizető jövedelmeinek időbeni megvalósításával, valamint a globalizálási eljárás hatékonyságát, amelyek azokban az időkben is nyilvánvaló tények voltak.

4. Következtetések helyett

Azért, hogy a megadóztatás elvei, amelyekre adórendszerünk alapszik, megfeleljenek a politikai és gazdasági kívánalmaknak, úgy véljük, hogy időszerű lenne belefoglalni az adótörvénykönyvbe több más elveket is.

Főképpen, gondolunk a kényelmes adóbeszedés elvének érvényesítésére, az adó-hozam szabályának elfogadására, valamint az adók rugalmassági elvének bevezetésére, amely utóbbi az adók alkalmazkodását jelentené az állami jövedelemnek konjunkturális szükségleteihez.

Ezen elvek törvényerejű rendeletté válása és betartása a megadóztatás területén, pozitív hatásokat eredményezne az adók kettős szerepében, mégpedig mint állam-költségvetési forrás, és mint kincstári mozgatóerő.

Abstract

The paper approaches the taxation principles that are the basis for the different fiscal systems that are expressed in the legal rules adopted by the legislative forum of the national states, so that they assure the political responsibility necessary for avoiding some discriminations, that offend the efficiency and fiscal ethics.

After examining the taxation principles expressed by the representatives of the classical school, as well as those of the modern and contemporary school, the author brings in the centre of his preoccupations the analysis of the way in which the legislator from Romania selected and interpreted the principles of the Fiscal Code.

In the end of his research, he comes to the conclusion that, for taxation principles to be fitted with some political, economical, social and technical desiderata, it is convenient to include other principles in the actual normative background, too.

Apart from the neutrality of the fiscal measures, the taxation assurance, the fiscal equity and the taxation efficiency, the author pleads for the promulgation of the principles` comfortableness, the principal of the fiscal efficiency, as well as for the principle of the taxation flexibility, action that would have a positive impact on the two taxes`functions: a resource for covering the public expenses and a fiscal indicator.

Felhasznált irodalom

- C. Tulai, „Finanţele Publice şi Fiscalitatea", Casa Cărţii de Ştiinţă, kiadó, Kolozsvár – Napoca, 2003
- C. Tulai, S.Şerbu, „ Fiscalitatea comparativă şi armonizări fiscale", Casa Cărţii de Ştiinţă kiadó, Kolozsvár – Napoca, 2005
- XXX Lásd az 571/2003 számú Adótörvénykönyvet az utólagos módósitásokkal és kiegészitésekkel, Hivatalos Közlöny 927/2003 dec. 23. számában

ISPAS ROXANA

THE ANALYSIS OF THE COVERING OF THE BUDGETARY DEFICIT IN ROMANIA 2002-2007

Abstract

In the following paper, we have started from the premise that the budgetary deficit is caused by the accelerated growth of the public expenses. We have analyzed the budgetary politics in Romania for the years between 2002 and 2007 that follows the control of the budgetary deficit and that watches the budgetary expense through both the prism of the income sources and that of the non-inflationist financing requests of the public sector.

Keywords: Budgetary deficit, conjectural phenomenon, extern credibility, methodology implementation

Public expenses of the PIB	2002	2003	2004	2005	2006
Public debt (% of PIB)	23.3	24.6	24.9	26.4	26
Actual primary redundancy	0.7	0.9	0.7	0.5	0.2
Necessary primary redundancy					

In October 2001, FMI has granted Romania with a new stand-by credit of 300 millions DST, for 18 months.

The actual budget deficit

As the expenses grow larger than the public incomes, there results a hole in the public budgets.

The budgetary deficit is caused by the accelerated growth of the public expenses, by the slowing of the growing rhythm of the revenues or of the conjectural phenomenon that can transmit their influence through the exchange rate and usury rates.

As for the deficit of the consolidated budget, through the maintaining at a reasonable level it has been created the possibility of counteract of the "rent" that the commercial banks have extracted commonly from the founding of the budgetary deficit. This had a favorable impact on the

monetary politics sustain in the attempt to decrease the inflation rate and of the usury rates in economy. The decrease of the usury rates represented an essentially precondition in the reduction of the inflation rate in the following period of time. The battle for the usuries reduction is better judged if seen from more perspectives: the need itself to reduce the deficit and to avoid the eviction effect between the governmental credit and the real economy, the sustaining need of further sustain for the economical growth on sustainable economical basis, the main resources abatement for economical problems that have a medium term impact, the pension system reform and the harden of the bank sector under the conditions when the public debt was bigger than 30% from the total of the budgetary expenses. The priority of monetary politics was sustaining the economical growth in the conditions of the reduction of the inflation rate from a level under 10% in 2004. The sustain of the Romanian exports competition and of the change of extern balance, it was thought that to be realised through the depreciation of the exchange rate, which would be situated at the most of the annual inflation rate. The extern credibility increase was realised through the increase of the value reserve of the state, which permitted the improvement of a risk cote of the country and its expanse on the private capital market.

The main objective of the budgetary politics for the years 2002-2007 consists of the budgetary deficit control, watching the dimensioning of the budgetary expenses through the prism of the income sources and non-inflationist finance requirements of the public sector, with mostly from extern sources. In this direction, are taken into account:

- The finite of the budgetary deficit at about 3.5% from the PIB in 2002 and about 3% between 2003-2005.
- The finance of the deficit will be done non-inflationist, with a pending from external sources.
- The improvement of the state pay office management activity.
- The coherent regalement of the secondary state titles market.

The consolidation of the financial management capacity at the level of MFP through the improvement of the management methods in the circulation cash. Also it is paid a special attention to the improvement of the lineation degree to the ESA 95 norms in the cadre of the annually notification of the deficit and governmental debt. In November 2001 it has been transmitted experimentally the first official rapport, in the procedures of taking over the Romanian fiscal supervision techniques and methodology by the LIE.

The budgetary deficit will be maintained at a comparable level with the convergence criteria from Mastricht to sustain the macro stabilization efforts, the supplementary decrease of the inflation rate and the maintenance of the current account deficit in sustainable limits.

The main objective on a middle term of the fiscal politics was the consolidation of the public finances with the purpose of increasing the stabilizing role. On a short term is necessary to avoid the appearance of the eviction effect and the decrease of the extricated pressures over the current count deficit. The purpose of the fiscal politics measures is the reduction of the structural deficits and the creation of necessary conditions for the symmetrical functioning of the automatic stabilizers.

In the conditions when the budgetary deficit is limited on medium term at a level approximately of 3% of PIB is needed an increase in the public incomes to sustain the additional expenses. The actual level of the incomes, approximately 30% of the PIB is not sufficient for the highly mentioned objectives.

The implementation of the ESA 95 technology has known a significant improvement with the notification of the deficit and of the governmental debt transmitted in 2002. This highlighted the importance of the operations between the government and the rest of economy, and also the fact that these operations can significantly modify he deficit calculated in the cash base. Therefore, the credits untaken from the AVAB (the agency that has to take and recover the credits) to which there have been emitted state titles are considered capital transfers and have seriously harmed the budgetary deficit especially between 1998 and 1999. As a consequence, on the future it is necessary that this type of operations to be done in a supervised cadre that would not percale the followed deficit targets. Also, there has been calculated for incomes given in the accrual base using the temporal adjusted method, and also expenses owed, partially for the state budget. Because of the inflationist environment, the results influences have been favorable, but during the inflation reduction, it is possible that the sense of these influences to reverse. In perspectives, once with the accounting introduction in the accrual base is expected an increase of the data accuracy and also the calculation of usuries in the accrual base.

The resulting deficit, according to the ESA methodology is usually smaller, mainly as a following of the bigger cover sphere of the data, at the net determination, borrowing/net lending, taking into consideration in the auto financed public institutions and the pay office budget, who have an extraordinary sold.

The budgetary evaluation on the ESA methodology 95 (base option)

					% of the PIB
	2002	2003	2004	2005	2006
Incomes	36,7(30.5)	37,8(30.5)	35,8(30.1)	35,2(30.2)	34,6(30.3)
Expenses	40,1(33.7)	40,5(33.4)	38.2(32.8)	37,6(32.9)	37,0(33.0)
Deficit	-3.4(-3.3)	-2.7(-2.9)	-2.4(-2.7)	-2.4(-2.7)	-2.4(-2.7)

- the dates between brackets are calculated according to the intern methodology for comparison.

The budgetary evaluation on the base of ESA 95 methodology (alternative option)

					% of the PIB
	2002	2003	2004	2005	2006
Incomes	36,7(30.5)	37,8(30.5)	36,1(30.2)	35,5(30.3)	34,9(30.4)
Expenses	40,1(33.7)	40,5(33.4)	38.5(32.9)	37,8(33.0)	37,3(33.1)
Deficit	-3.4(-3.3)	-2.7(-2.9)	-2.4(-2.7)	-2.4(-2.7)	-2.4(-2.7)

- the dates between brackets are calculated according to the intern methodology for comparison.

Comparing to the dates presented by PEP in 2002, these differences have enlarged as a following of the introduction of the accrual dates. There have been some reserves taken into consideration at the estimation of the accrual dates on the period of 2004-2006, mainly those regarding the estimation of the emitted state titles for the unperformed credits, taken by the AVAB, which have reported as capital transfer.

At the abrogation of the budgetary law in 2002, the government assumed a deficit of 3.5% from the P113 in the conditions of a foreseen economic growth of 4.5%.

The assumed budgetary deficit from the PIB

	2002	2003	2004	2005	2006
GDP growth					
-In 2002	4.5	5.0	5.2	5.5.	5.1
-In 2003	5.3	4.5	5.2	5.5	5.1
-Differences	0.8	-0.5	0.0	0.0	0.0
Budgetary deficit					
-In 2002	3.5	3.0	3.0	3.0	3.0
-In 2003	3.3	2.9	2.65	2.65	2.65
-Differences	0.2	0.1	0.35	0.35	0.35

The cumulated growth on 2002 and 2003 registered an over number of the initial foreseen of 0.3%. From the point of view of fiscal targets, the deficit on 2002 was smaller with 0.2 percent than the predictions.

Bibliography

- Arrow K., *Social choice and individual values*, Yale University, 1964
- Drehuta E., Neamtu Gh., *Bugetul public,* Editura Agora, Bacau, 1992

- Gill J.B.S., *A diagnostic framework for revenue administration,* World Bank technical papers nr.472
- Mosteanu T., *Buget si trezorerie publica,* Editura didactica si pedagogica RA, Bucuresti 1997
- Musgrave R. A., *The theory of public finance,* Mc Grow, New York, 1959
- Vacarel I., Anghelache G, Mosteanu T., Bistriceanu Gh., Bercea F., Bodnar M., Georgescu F., *Finante publice,* Editura Didactica si pedagogica, Bucuresti, 2007
- Wildawski A., *The politics of budgetary process,* Little Ground, Boston, 1964

FODOR MÓNIKA - HORVÁTH ÁGNES

FOGYASZTÓI PREFERENCIÁK ÉS A SZOLGÁLTATÁSVÁLASZTÁS MOTIVÁCIÓI A HAZAI MUNKAHELYI ÉTKEZTETÉS PIACÁN

A téma elméleti háttere – a munkahelyi étkeztetés szerepe az otthonon kívüli élelmiszerfogyasztásban.

Tanulmányunkban ismertetésre kerülő primer kutatás keretében, a házon kívüli étkezés egyik alternatíváját, a munkahelyi étkezést vizsgáltuk. A jellemzően olcsó, kedvezményes munkahelyi étkezés igénybevétele a rendszerváltást követően *2001-ig jelentős mértékben visszaesett*. (Lehota, 2001.) Ennek egyik *oka*, hogy *csak a legnagyobb vállalatok*, közintézmények tudták biztosítani dolgozóik részére az *étkezési lehetőséget* saját étterem vagy menza működtetésével, támogatott áron. Másrészt magyarázza a visszaesést az a tény is, hogy a *vidéken élő nők* egy jelentős része *kiszorult a munkaerőpiacról*, csökkentve munkahelyi étkezés potenciális igénybevevőinek létszámát. A gazdasági kényszerűség és a lehetőségek beszűkülése következtében, - főként az alacsony jövedelmű rétegeknél - a főzés ismét a legfőbb háztartási munkává lépett elő.

A folyamat további felerősödéséhez hozzájárulhatott az is, hogy az európai tendenciákhoz hasonlóan hazánkban is egyre többen behódoltak az egészségkultusznak, – különösen a fiatalabb, magasabb jövedelmű és státuszú nők – így a munkahelyi közétkeztetésre ebből a fogyasztói a rétegből is mind kevesebben tartottak igényt (Mikesné, 2004).

A munkahelyi vendéglátás 2001 után azonban fejlődésnek indult: a dinamikusabb növekedés az egységek számában és bevételében egyaránt megmutatkozik. Ez a fejlődés messze meghaladta azt a mértéket, ami a hazai kiskereskedelmi forgalom alakulását jellemezte.

A mélypontról történő elmozduláshoz nagymértékben hozzájárult, hogy a hazánkban megjelenő nagy létszámot foglalkoztató *multinacionális vállalatok* irodaházai többnyire konyhával, étteremmel rendelkeznek. A hazai munkahelyi étkezés fejlődését, újbóli elterjedését támogatta az *adómentes étkezési hozzájárulás* inflációt meghaladó mértékű növekedése, továbbá az, hogy *ma már egyre több munkahely felvállalja* a meleg étkeztetéssel járó többletköltségeket. Egyre bővülő igény mutatkozik tehát az olcsó és gyors *meleg étkezési lehetőségek* iránt a munkanapok alkalmával. (Rudolfné Katona Mária, 2003.)

A kutatás célja

A kutatás során célunk volt vizsgálni, hogy milyennek ítélik a munkahelyi étkezés lehetőségét a válaszadók az ár, minőség, kényelem és idő hasznossági tényezők relációjában.
Célunk volt a munkahelyi étkezésre hatást gyakorló tényezők elemzése; a munkanapokat jellemző étkezési alternatívák igénybevétele mögött álló motivációk feltárása.
További célkitűzés volt, hogy megvizsgáljam van-e összefüggés az élelmiszerfogyasztási szempontok és a munkahelyi étkezés megválasztásánál szerepet játszó tényezők között.

Mintavétel módja, kutatás körülményei

A kutatás során tudatos, kvóta szerinti mintavételt alkalmaztunk. Alapsokaságnak a hazai felnőtt foglalkoztatottakat tekintettük. A rendelkezésre álló statisztikai nyilvántartások által, régiók és nem szerinti bontásban alkalmazott életkor kategóriák nem estek egybe teljesen az általunk felállított kategóriákkal. Kutatásunk szempontjából azonban a legfontosabb életkorcsoport a 18-60 éves korosztály mintán belüli aránya az egyes régiókban, nem szerinti bontásban, arányaiban hasonló összetételt mutat, mint a tényleges alapsokaság esetében.

A publikációnkban közölt eredmények részeredmények, a felmérés alkalmával kérdésből álló sztenderdizált kérdőívet alkalmaztunk, annak kérdéseire kapott válaszok összesítéseként alakultak ki az eredmények.

A kutatás eredményei
A munkahelyi étkezés igénybevételének legfőbb motivációi

A munkahelyi étkezés megítélésének, szerepének elemzése során állítások minősítésére kértem a válaszadókat, 1-től 5-ig terjedő diszkrét szemantikus differenciál skála alkalmazásával.

Az eredmények szerint *a munkahelyi étkezés legfőbb jellemzője, hogy meleg ebéd fogyasztásának lehetőségét biztosítja munkanapokon. A főzést kiváltó kényelmes megoldás, mellyel a főzésre fordított idő is megspórolható, ugyanakkor anyagi áldozattal jár, mivel drágább megoldás a főzésnél.*

Az eredmények szerint a munkahelyi étkezés a minőség, idő és kényelem hasznossági tényezők szintjén előnyt élvez a főzéssel szemben, egyedül az ár szempontjából jelent kedvezőtlenebb megoldást. Ennek ellenére, vagy talán épp ezért, mégsem vált általános gyakorlattá hazai szinten igénybevétele. Ez azt igazolja, hogy az ár szerepe minden más tényezőnél magasabb prioritást élvez a hazai élelmiszerfogyasztók ítéletében. Az erős árérzékenység lehet a

legfőbb oka annak, hogy a munkahelyi étezés szolgáltatását minden elismert és észlelt előnye ellenére sem veszik gyakran igénybe a hazai alkalmazottak.

Munkanapokra jellemző étkezési megoldások

Az árérzékenységet igazolta a munkanapokra jellemző étkezési megoldások gyakoriságának vizsgálata is: a többség ugyanis még mindig a legolcsóbb megoldást választva, otthonról hozott ételt fogyaszt munkanapjain.

Bár a munkanapokon erős igényként fogalmazódik meg a lakosság körében a meleg étel fogyasztása, és az ehhez szükséges infrastruktúra az általam megkérdezett munkavállalók 81,9 %-ának rendelkezésére is áll, mégsem állítható, hogy a többség ezt gyakran igénybe is venné.

A főzést kiváltó alternatívák, szolgáltatástípusok között az igénybevételének gyakorisága szerint kialakult rangsor azonban már nem csak az igénybevevői árérzékenységet tükrözi vissza. A *legkedveltebb csatornatípus a menza* volt - mely ár-érték arányt nézve az egyik legolcsóbb megoldás - *melyet a büfé, a munkahely közeli étterem, a munkahely közeli gyorsétterem és az ételkiszállítás igénybevétele követett*. A munkahely közeli étterem, harmadik legkedveltebb alternatíva lett, megelőzve az átlagárak alapján olcsóbb és mindenképpen időigényesebb megoldást, az ételkiszállítást is. Ez kvantifikálja az alapozó fókuszcsoportos vizsgálataim előzetes eredményeit, mely szerint, a munkavállalók sok esetben azért keresik fel a munkahelyen kívüli éttermeket, mert így legalább az ebédidő alatt elmehetnek munkahelyükről. Ezáltal legalább az ebédidőt más, a munkavégzés helyszínétől eltérő környezetben tölthetik el. (Kvalitatív fázis, 2008.)

A szolgáltatás alternatívák igénybevételének gyakorisága szerint élen végzett a menza és büfé, melyek korábbi felméréseim alkalmával is a legkedveltebb alternatívák voltak (Pest, 2003; Heves 2005). A menza előnye leginkább abban áll, hogy gyorsan, helyben meleg étel elfogyasztására ad lehetőséget. A büfé kínálata pedig a köztes étkezéseknek kedvez, melyek egyre nagyobb szerepet kapnak munkanapjainkon is.

A munkanapokat jellemző étkezési megoldásokat determináló tényezők megítélése

A munkahelyi étkezés konkrét formájának megválasztása során a legfontosabb hasznossági tényezők a belső és külső minőség elemei, („az étel íze", „a kellemes környezet", „változatos menü") a megfelelő ár-érték arány és az idő („könnyen megközelíthető legyen", „gyors kiszolgálás") voltak.

1. táblázat:

Munkanapok étkezési módjának megválasztásában szerepet játszó tényezők

tényezők		**átlag**
legfontosabb tényezők átlag>=4		
Külső minőség elemei	étel íze	4,60
	kellemes környezet, légkör	4,20
Belső minőség elemei	változatos menü	4,18
Ár-érték arány	megérje az árát	4,32
Idő dimenzió elemei	könnyen megközelíthető legyen	4,12
	gyors kiszolgálás	4,10
fontosabb tényezők átlag>=3		
Ártényező elemei	alacsony ár	3,80
	fedezze a munkahely a költségek egy részét	3,43
	étkezési jeggyel lehessen fizetni	3,13
Belső minőség elemei	laktató ételt kapjak	3,95
	hagyományos ízek	3,55
Külső minőség elemei	teríték látványa	3,69
Észlelt minőség	étkeztetőnek legyen minőségbiztosítási rendszere	3,46
Promóció, tájékoztatás	étkeztetőről legyen információs, promóciós anyag	3,07
kevésbé fontos tényezők átlag <3		
Kényelem	ételt kiszállítsák	2,95
Egészségtudatosság	dietás menü	2,72
	bio ételek	2,33
különleges ízek	egzotikus ételek	2,41

Forrás: Saját kutatás, 2008. N=1000 fő

A fontosabb hasznossági tényezőnek ítélték a mintatagok, hogy a szolgáltatásnyújtó minőségbiztosítási rendszer birtokában legyen. Az egyre inkább bizalomvesztett fogyasztó számára garanciát jelent, hogy étkeztetője hatóságilag elismert, tanúsított minőséget nyújt számára. Emellett a

fogyasztó igényli, hogy erről és egyéb szolgáltatás-feltételekről tájékoztatást kapjon. Az eredmények szerint a vendég igényli a megfelelő mélységű és megfelelő intenzitású tájékoztatást szolgáltatójától. Fel kell ismerniük az étkeztetőknek is, hogy a bizalomépítésben, a vendégmegtartásban megfelelő figyelmet kell szentelni a kommunikációs politika elemeinek.

A fontosabb tényezők közé került az étkezési hozzájárulásnak, az étkezési jegy beváltásának biztosítása is, vagyis a költségek megosztásának lehetősége, a munkahelyi étkezés munkavállalót terhelő kiadásainak részbeni átvállalása. Ez az eredmény is igazolja, hogy valós igények állnak azon a törekvés mögött, mi szerint egyre több munkáltató igyekszik felvállalni a meleg étkezéssel járó többletkiadásokat étkezési támogatás, vagy étkezési jegy formájában. Mindezek ellenére sem állítható, hogy általános gyakorlat lenne hazai szinten a támogatásnyújtás ezen formája. A megkérdezettek 51%-nak munkahelye ugyanis nem járul hozzá az üzemi étkezde költségeihez, ezen munkavállalók nem kapnak kedvezményes áron munkaebédet. Akik pedig kapnak, jellemzően kismértékű, a havi üzemi étkezési költségük mindössze 33, 36%-át fedező támogatásban részesülnek. Annak ellenére, hogy az étkezés módjának/körülményének megválasztásában a fontosabb tényezők között említették az étkezési jeggyel történő fizetés lehetőségét, az étkezési jegy felhasználása munkaebéd alkalmával nem volt jellemző a mintára: a válaszadók kevesebb, mint 30%-a fizet étkezési jeggyel munkaebéd során és ez a támogatás is kiadásainak mindössze 31, 97%-át fedezi.

A munkahelyi étkezési módjának megválasztását determináló tényezők megítélésében az étel kiszállításának biztosítása feltűnően alacsony fontossági átlagértéket kapott, ami összecseng azzal az eredménnyel, miszerint az ételkiszállítás lehetőségével nagyon kevesen és nagyon ritkán élnek munkanapokon.

Összességében tehát elmondható, hogy mind az élelmiszer külső és belső minőségéhez kapcsolódó tényezők, az árhoz köthető elemek és az idő hasznossági tényezők dominálnak a munkanapokra jellemző étkezési mód megválasztásában.

Kutatásom során alap célkitűzés volt, hogy megvizsgáljam van-e összefüggés az élelmiszerfogyasztási szempontok és a munkahelyi étkezés megválasztásánál szerepet játszó tényezők között. Ezért az élelmiszerfogyasztási szempontok során kapott rangsorértékeket összehasonlítottam a munkahelyi étkezés módjának megválasztását jellemző értékekkel.

Élelmiszerfogyasztási szempontok és a munkahelyi étkezés kapcsolata

A megkérdezettek által az egyes hasznossági tényezőkre adott átlagpontszám szerint a legfontosabbak egy élelmiszer kiválasztáskor a termék külső és első minősége, valamint a megfelelő ár-érték arány.

2. táblázat:
Élelmiszerválasztás szempontjai

tényezők		átlag
legfontosabb tényezők átlag>=4		
külső minőség	frisseség	4,7
	íz, illat	4,63
ár-érték	megérje az árát	4,26
belső minőség	változatosság	4,08
fontosabb tényezők átlag>=3		
egészségtudatosság	mesterséges anyagoktól mentes	3,88
belső minőség	vitamin-ásványianyag t.	3,86
külső minőség	szép külső megjelenés	3,85
kényelem-praktikusság	megfelelő kiszerelés	3,73
egészségtudatosság	táplálóérték	3,44
kényelem-praktikusság	gyorsan elkészíthető	3,41
	hosszú eltarthatóság	3,37
	praktikus csomagolás	3,29
ár	olcsó	3,29
kevésbé fontos tényezők átlag<3		
eredet	földrajzi eredet	2,91
egészségtudatosság	alacsony kalóriatartalom	2,9
márka	márkanév	2,92

Forrás: Saját kutatás, 2008. N=1000 fő

Legfontosabb kritériumok a frissesség, íz, illat lettek, ezeket követte a megérje az árát állítás, vagyis az ár-érték arány összetevője. Tehát a rangsorértékek egy tudatos, minőségorientált szemléletről tanúskodnak, olyan fogyasztói magatartásról, melynek fő jellemzője, hogy megfelelő minőséget kíván megfelelő áron.
A minőségen belül érdekes eredmény volt, hogy a külső termékjellemzőket (frissesség, íz, illet) lényegesebbnek minősítették a válaszadók, mint a beltartalmi értékeket (ásványianyag-, és vitamin-tartalom). Az alacsony kalóriatartalom, mint beltartalmi érték szerepe pedig kifejezetten háttérbe szorult a többi hasznossági tényezővel szemben.

Általánosságban elmondható, hogy a termék minőségi paraméterei határozottan elsőbbséget élveznek az idővel szemben.
Az idő hasznossági tényező szerepét olyan értelemben vizsgáltam ezen lista alapján, hogy az otthoni ételkészítést mennyire könnyíti, gyorsítja meg. Az ételkészítés és élelmezés praktikumai (gyors elkészíthetőség, praktikus csomagolás, megfelelő kiszerelés, hosszú eltarthatóság) az átlagértékek szerint a fontosabb tényezők közé kerültek, megelőzve az ár szerepét: az olcsóság kritériumát, a földrajzi eredet, vagy a márkanév észlelt hasznosságát.

A munkahelyi étkezés módját meghatározó tényezők esetében is a legfontosabb szempontok a belső és külső minőség elemei, („az étel íze", „a kellemes környezet", „változatos menü") a megfelelő ár-érték arány voltak, de ez esetben az idő dimenzió elemei is („könnyen megközelíthető legyen", „gyors kiszolgálás") hasonlóképp prioritást élveztek.

Záró gondolatok

Összességében tehát elmondható, hogy az élelmiszer külső és belső minőségéhez kapcsolódó tényezők és az árhoz köthető elemek dominálnak mind az élelmiszerválasztás mind az munkanapokra jellemző étkezési mód megválasztásában. Egyedül az idő szerepének megítélése mutat differenciát: az étkezés mód megválasztásában dominánsabb szerephez jut, mint az élelmiszerfogyasztás általános. Az eredmények tükrében megállapítható, hogy a munkahelyi étkezés konkrét formájának megítélésben az egyén élelmiszerfogyasztói preferenciája meghatározó szerepet játszik. Ezért úgy gondoljuk, hogy az étkeztetők számára is hasznos információkat adhatna az igénybevevők élelmiszerfogyasztási preferenciájának átfogó elemzésére. Az élelmiszerfogyasztási magatartás szerint kirajzolódó sajátos igények célcsoport-orientált és ezáltal jobban pozícionálható szolgáltatáskínálat kialakítását tehetné lehetővé.

Felhasznált irodalom

- Mikesné Mencző Beatrix [2004]: A házon kívüli étkezés szerepe, Gazdaság és Statisztika 2004/1.sz.52-53.p.
- Lehota, J. (szerk.) (2001): Élelmiszergazdasági marketing. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Rudolfné dr. Katona Mária [2003]:Az intézményi vendéglátás; Budapesti Gazdasági Főiskola, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kara, Budapest 2003

BARANYAI ZSOLT – VÉGH KLAUDIA – BELOVECZ MÁRIA – SZÉLES IVETT

TERÜLETI EGYENLŐTLENSÉGEK AZ EURÓPAI MEZŐGAZDASÁGBAN

Összefoglaló

A kutatás az FADN adatbázis alapján az európai mezőgazdaság jövedelmezőségének – országos szintű – területi egyenlőtlenségeivel foglalkozik. A területi differenciák okainak magyarázatára több aspektusból modellekkel vizsgálja a mezőgazdasági vállalkozások által realizált jövedelmek és az azt befolyásoló tényezők alakulását. Különösen fontos prioritás a műszaki fejlesztés szerepének azonosítása az üzemek különböző dimenziókban értelmezett teljesítményeiben. (A kutatás a K 63231 OTKA téma támogatásával készült.)

Kulcsszavak: hatékonyság, jövedelmezőség, mezőgazdaság, műszaki fejlesztés, támogatás.

Bevezetés

A különböző dimenziókban definiálható területi egyenlőség, kohézió megteremtése a tagállamok között az Európai Uniós politikák kiemelt fontosságú területe. Jelen kutatás tárgyát a mezőgazdaságban kimutatható területi differenciák képzik, különböző jövedelmezőséget leíró és ahhoz kapcsolódó indikátorok alapján. Munkánk során a szakirodalmi megalapozásban és módszertani kérdésekben a következő szakirodalmi forrásokra támaszkodtunk: KOPÁNYI 2004; TAKÁCS 2002; MAGÓ 2000; TAKÁCS 2003; BUZÁS ET. AL. 2000; TAKÁCSNÉ GYÖRGY 1994; TAKÁCS 2008; TAKÁCS – TAKÁCSNÉ GYÖRGY 1999.

1. Anyag és módszer

A kutatás alapvetően szekunder adatok felhasználásával készült, amelyek az Európai Unió nyilvános Farm Accountancy Data Network (FADN) adatbázisából származtak. Az adattár az európai mezőgazdaságra vonatkozó adatokat 1989-2006 közötti időszakra tartalmazza, melyből jelen kutatáshoz – a Magyarország számára is releváns – 2004-2006 közötti időszak adatait használtuk fel a 25 tagországot illetően. Az adatbázisban szereplő 152 standard változóból a kutatáshoz a következő változók kerültek lekérdezésre: (A) Total labour input (Összes élőmunka felhasználás), (B) Total output (Összes kibocsátás), (C) Total specific costs (Összes specifikus költség), (D)

Total farming overheads (Összes általános költség), (E) Total external factors (Összes külső költség), (F) Taxes (Adók), (G) Buildings (Épületek), (H) Machinery (Gép), (I) Total subsidies - excluding on investments (Összes támogatás – kivéve beruházás).

A kutatás alapfeltevése volt, hogy a gazdálkodók összes jövedelme (y) a mezőgazdasági tevékenység eredménye és a folyósított támogatások összegeként határozható meg. Az ilyen irányú megközelítés helytállóságát bizonyítja Popp [2000] által szerkesztett tanulmány is, mely szerint az Európai Unió mezőgazdaságában a jövedelmezőséget a termelés hatékonysága és a prémiumok nagysága határozza meg. A mezőgazdasági tevékenység eredményének (kvázi hatékonyságának) kifejezésére a Közgazdasági kislexikonban megfogalmazott jövedelmezőség[15] definíció alapján, bevezetésre került egy „*nyers jövedelmezőségi mutató*"[16] (P), amely a korábbiakra hivatkozva, a (B)-[(C)+(D)+(E)+(F)] összefüggéssel számítható (tulajdonképpen ez vállalkozásszintű fedezeti összegként is felfogható), és egy „*támogatottsági mutató*" (S), amelynek értékét a I tétel értéke adja. A vizsgálatok során vetítési alap az Annual Work Unit-ot (AWU) (A) volt (ami az Uniós nómenklatúra szerint 2200 óra éves munkavégzésnek felel meg), így a gazdálkodói jövedelmezőséget ($y \bullet L^{-1}$) (EUR/AWU) a nyers jövedelmezőségi mutatóból előállított produktivitási mutató ($P \bullet L^{-1}$) (EUR/AWU) és a támogatottsági mutató ($S \bullet L^{-1}$) (EUR/AWU) összege fejezi ki.

$$\frac{y}{L} = \frac{P}{L} + \frac{S}{L}; \qquad (1)$$

ahol: y= összes jövedelem; P= saját jövedelemtermelő képesség; S= folyósított támogatás; L= éves munkaerő felhasználás.

Különösen fontos kérdés, hogy a mezőgazdaság saját jövedelemtermelő képessége, produktivitása ($P \bullet L^{-1}$) milyen tényezőkre vezethető vissza. Champsaur [1990] véleménye szerint a jövedelmezőséget a tőke/munka és a kibocsátás/termelési kapacitás közötti összefüggés adja meg. Ezt a feltevést adaptálva a produktivitás kifejezésére a következő összefüggés adható meg:

$$\frac{P}{L} = \frac{K}{L} x \frac{P}{K}; \qquad (2)$$

ahol: K= lekötött tőke nagysága [(G)+(H)]; P= saját jövedelemtermelő képesség; L= éves munkaerő felhasználás.

---

[15] A jövedelmezőség (vagy más néven rentabilitás) „… az árutermelő gazdasági tevékenységnek az a követelménye, hogy az eredmény haladja meg a ráfordításokat…" [Brüll 1987, 249 p.]

[16] A mutató meghatározásánál az FADN adatbázisban definiált összes költségtételt figyelembe vettük, kivéve az amortizációs költségeket, mivel azok közvetlenül nem befolyásolják a gazdálkodói jövedelem alakulását.

Ennek megfelelően $K \cdot L^{-1}$ (EUR/AWU) az eszközellátottságot fejezi ki, illetve közvetve utal a felhasznált tőke és munka arányára és kifejezi a műszaki fejlesztés színvonalát, a $P \cdot K^{-1}$ (EUR/EUR) pedig az eszközök jövedelemtermelő képességét írj le, más megközelítésben egy tőkehatékonysági mutató.

Az 1. és 2. összefüggést, mint kétváltozós függvény is felírható, diagrammjai az 1. ábrán láthatók. A kétváltozós függvények térbeli elemzése körülményes, ennek feloldására bevett elemzési módszer az ún. szintvonalelemzés, melynek során síkban is (Descartes-koordinátarendszer) ábrázolhatjuk a vizsgált tényezőket.

Az előbbi indikátorok felhasználásával a megfigyelési egységek egy aggregátum (EU-25 országok 2004-2006 közötti) átlagától való relatív eltérés alapján kerültek ábrázolásra. A megfigyelési egységek relatív elhelyezkedési pozíciók meghatározását – az abszolút értékben mutatkozó jelentős differenciák okán – alapvetően szemléltethetőségi okok magyarázzák. Az ábrázolás az alábbi összefüggéssel történt:

$$P(x,y,z) = \left(\frac{(x_i - \overline{X})}{\overline{X}}; \frac{(y_i - \overline{Y})}{\overline{Y}}; \frac{(z_i - \overline{Z})}{\overline{Z}} \right); \qquad (3)$$

ahol: x_i ; y_i ; z_i az egyes megfigyelési egységekre vonatkozó ismérv értéke; $\overline{X};\overline{Y};\overline{Z}$ pedig az aggregátum referenciaátlagai.

Az 1. összefüggés alkalmazásakor minden esetben az x változó a produktivitást, az y a támogatottságot a z pedig a jövedelmezőséget fejezte ki, míg a 2. összefüggésben az x az eszközellátottságot, y a tőkehatékonyságot és z a produktivitást jelentette.

A kétdimenziós Descarte-féle koordinátarendszerben történő grafikus ábrázolás során a jövedelmezőséget leíró additív összefüggésből (1) következik, hogy a produktivitás (*x tengely*) és támogatottság (*y tengely*) alapján negatív, konstans meredekségű „*izo-jövedelem*" görbék szerkeszthetők (z), melynek minden pontja azonos jövedelemszintet fejez ki. A 2. összefüggés változó meredekségű „*izo-quant-ok*" szerkesztését teszi lehetővé. Az eszközellátottság (*x tengely*) és a tőkehatékonyság (*y tengely*) alapján hiperbolák szerkeszthetők, amelynek minden pontja szintén azonos produktivitási szintet fejez ki. Ugyanakkor módszertanilag fontos megjegyezni, hogy a 3. összefüggés bevezetése okán a hiperbolák a (0;0) origójú koordináta rendszerből eltolódtak a (-1;-1) origójúba.

1. számú ábra
A kétváltozós függvények háromdimenziós diagramjai

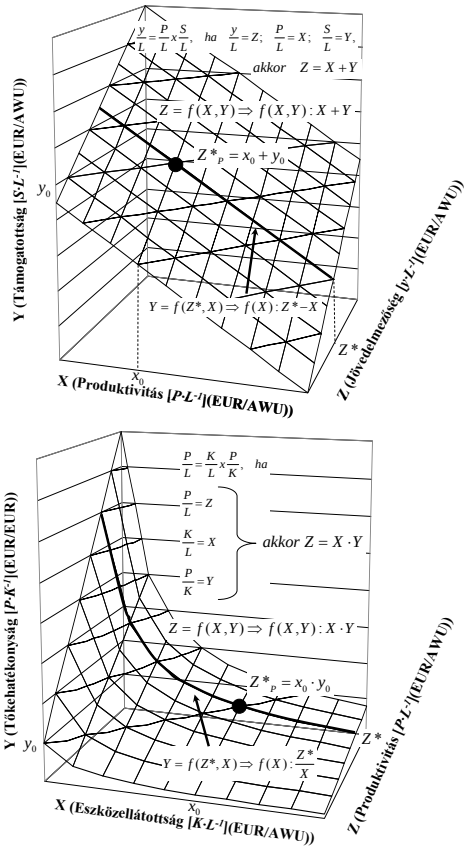

Forrás: saját szerkesztés

A vizsgálatok során az egyváltozós statisztikai módszerek (átlag-, szórás-, relatív szórásszámítás) mellett alkalmaztuk a főkomponens-analízis módszerét is.

Fontos további módszertani adalék, hogy a modellszámításoknál az FADN adatbázisból a 2004-2006 időszakra lekérdezett változók egyszerű számtani átlagát használtuk. Az egyes változók esetén a szóródási terjedelem vizsgálata variációs együtthatókkal (relatív szórás) történt.

2. Eredmények

A kutatás első mozzanataként a gazdálkodók által realizált összes jövedelemben meglévő területi differenciákat vizsgáltuk az 1. modell alapján (2. ábra). A tapasztalat azt mutatja, hogy az Európai Unió 25 tagországa mezőgazdasági termelőinek átlagos jövedelempozíciójában jelentős

különbségek vannak. Markánsan két országcsoport határolható le: a régi (EU-15) tagországok átlag feletti összes jövedelemmel; újonnan csatlakozott (EU-10) országok átlag alatti összes jövedelmezőséggel (*Z izo-jövedelem görbék mentén*). Ez előbbi kategorizálás az összes jövedelem egyik komponense, a fajlagos támogatottság vonatkozásában még többé-kevésbé helytálló (*Y tengely mentén*), viszont a másik összetevőt jelentős saját jövedelem-előállítás (*X tengely mentén*) esetében más sokkal vegyesebb a kép. Mindez azt jelenti, hogy az európai mezőgazdaságban a gazdálkodók jövedelemvolumenében megnyilvánuló területi differenciák meglétét egyrészt a támogatási feltételrendszerben fennálló különbségek okozzák. Természetesen nem elhanyagolható tényező ebben a relációban a saját jövedelem-előállító képességben (termelési hatékonyságában) kimutatható eltérés, amely még a későbbiekben vizsgálat tárgyát képezi.

Miután a vizsgálatokat három év átlagának felhasználásával végeztük, módszertani korrektség okán foglalkoznunk kell az időszakra vonatkozó értékek szóródásával is. A elemzéseknél referencia-átlagként használt Uniós átlag-értékek variációs együtthatója (X-4%; Y-10%; Z-6%) viszonylag alacsony szóródásra utal. A tagállamok szintjén, az EU-15-öknél az egyes indikátorok szóródása alacsonyabb érékek között mozgott (X: 5-34%; Y: 2-22%; Z: 1-10%), míg az újonnan csatlakozottak esetében nagy változékonyságról beszélhetünk (X: -330-34%; Y: 5-42%; Z: 3-16%) a vizsgált időszakban. Összességében a vázolt szóródási terjedelmek tendenciájában nem befolyásolják a kapott eredményeket, ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy – főként az EU-10 országok vonatkozásában – a saját jövedelemtermelés ilyen nagy arányú hektikussága problémás.

2. ábra

A gazdálkodói jövedelmek területi differenciái az Európai Unió mezőgazdaságában (2004-2006 átlagában)

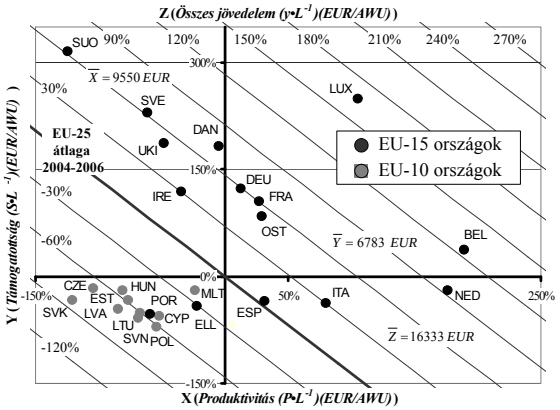

Forrás: saját szerkesztés

Az előzőekben utaltunk rá, hogy a realizált jövedelemtömeg területi eltéréseinek oka – a fajlagos támogatások mellett – a saját jövedelem-előállítás különbözősége. A továbbiakban a 2. modell segítségével az ezen a területen megfigyelhető folyamatokat tanulmányoztuk (3. ábra).

3. ábra

A saját jövedelemtermelés területi eltérései az Európai Unió mezőgazdaságában (2004-2006 átlagában)

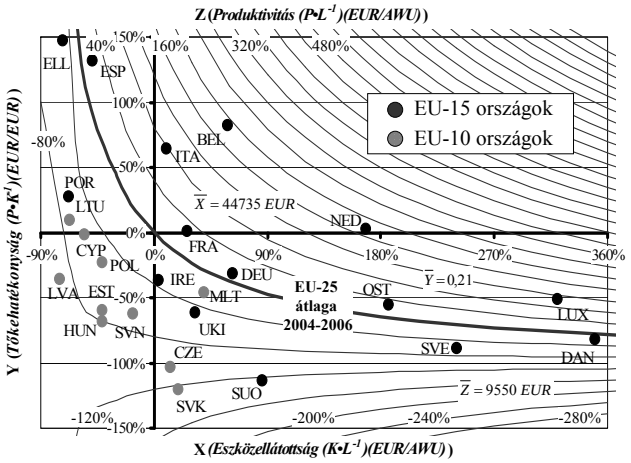

Forrás: saját szerkesztés

A vizsgálatok eredményei Uniós tendenciák alapján egyértelműen rámutattak, hogy a mezőgazdasági vállalkozások saját teljesítménye szorosan korrelál az eszközellátottság (műszaki fejlesztés) színvonalával, ugyanakkor nagyon fontos, hogy az így rendelkezésre álló kapacitások mellé – azok megfelelő szintű kihasználásán keresztül – hatékony működtetés is társuljon.

Az értékek szóródását illetően elegendő csak az eszközellátottságra kitérni (mert a többi vagy származékos mutató, vagy már az előzőekben tárgyalt). A számított relatív szórás mutatók az indikátor alacsony szóródását mutatták a 2004-2006-os időszakra mind Uniós (5%), mind tagállami szinten (1-26%), ami megerősíti a kapott eredmények reális voltát.

A változók közötti összefüggések kimutatásának és az információ tömörítésének egyik módszere a főkomponens-analízis. A Minitab programcsomaggal elvégzett vizsgálat a $\lambda_k \geq 1$ feltétel alapján két szignifikáns főkomponenst azonosított, amelyek az összes variancia 74%-át magyarázzák. A főkomponens koefficiensek mátrixa alapján (1. táblázat) a PC1-nek a az összes jövedelem, a támogatottság, az eszközellátottság, a termelékenység és az átlagos üzemméret háttérváltozókkal való kapcsolata tekinthető szignifikánsnak. A második főkomponens alapvetően a produktivitás és a tőkehatékonyság értékeit determinálja jelentősen. A kapcsolat iránya mindkét főkomponens (és háttérváltozói) esetében pozitív.

1. táblázat

A PCA elemzés outputja

Variable	**PC1**	**PC2**	PC3	PC4	PC5	PC6
Összes jövedelem [EUR/AWU]	**-0,460**	-0,177	0,190	0,307	-0,303	0,032
Produktivitás [EUR/AWU]	-0,301	**-0,466**	0,304	-0,254	-0,411	0,297
Támogatottság [EUR/AWU]	**-0,374**	0,214	-0,029	0,715	-0,029	-0,256
Eszközellátottság [EUR/AWU]	**-0,411**	0,197	0,299	-0,252	0,639	-0,036
Tőkehatékonyság 1 [EUR/EUR]	0,132	**-0,600**	0,307	0,033	0,234	-0,664
Termelékenység* [EUR/AWU]	**-0,486**	-0,096	-0,112	-0,127	0,303	0,240
Átlagos üzemméret [ESU]	**-0,363**	-0,016	-0,632	-0,395	-0,228	-0,488

**Termelékenység: Bruttó kibocsátás/Élőmunka-felhasználás.*

Forrás: saját számítás

A munka folytatásaként az egyes megfigyelési egységek ábrázolását végeztük el a szignifikánsnak ítélt főkomponensek koordinátái alapján (4. ábra). A kapott eredmények alapján négy cluster lehatárolása lehetséges.

4. ábra

Ország-clusterek az európai mezőgazdaságban

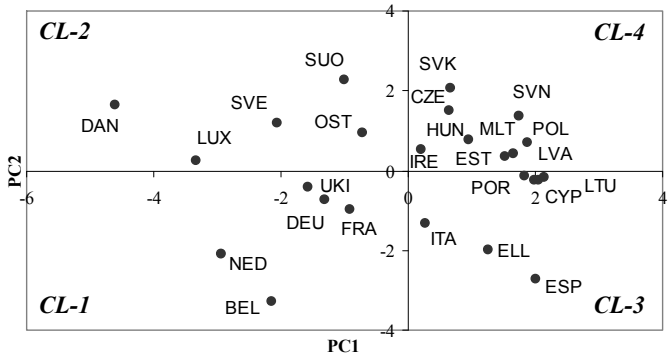

Forrás: saját szerkesztés

Az egyes clusterek jellemzői a következőképp alakulnak:

- CL-1 csoportba tartozó országok mezőgazdaságának jellemzői: nagy átlagos üzemméretek; magas támogatottsági szint; magas volumenű realizált összes jövedelem; jelentős technikai ellátottság, magas színvonalú műszaki fejlesztés; magas élőmunka-termelékenység és saját

jövedelem-előállítás a rendelkezésre álló technikai erőforrások hatékony kihasználása mellett;

- CL-2 csoportba tartozó országok mezőgazdaságának jellemzői: nagy átlagos üzemméretek; magas támogatottsági szint; magas volumenű realizált összes jövedelem; jelentős technikai ellátottság, magas színvonalú műszaki fejlesztés; magas élőmunka-termelékenység DE alacsony saját jövedelem-előállítás, az erőforrások alacsony szintű kihasználása mellett;
- CL-3 csoportba tartozó országok mezőgazdaságának jellemzői: kis átlagos üzemméretek; alacsony támogatottsági szint; alacsony volumenű realizált összes jövedelem; szerény technikai ellátottság, alacsony színvonalú műszaki fejlesztés; alacsony élőmunka-termelékenység DE magas saját jövedelem-előállítás a rendelkezésre álló technikai erőforrások hatékony kihasználása mellett;
- CL-4 csoportba tartozó országok mezőgazdaságának jellemzői: kis átlagos üzemméretek; alacsony támogatottsági szint; alacsony volumenű realizált összes jövedelem; szerény technikai ellátottság, alacsony színvonalú műszaki fejlesztés; alacsony élőmunka-termelékenység és alacsony saját jövedelem-előállítás a rendelkezésre álló technikai erőforrások kihasználatlansága mellett.

Következtetések

Az FADN adatbázison elvégzett vizsgálatok alapján a következő összefoglaló megállapításokat tettük:

- A folyamatosan egységesülő Európa agrárszektora a termelők átlagos jövedelme szempontjából erős polarizáció jeleit mutatja. Az összes realizált jövedelem volumenében élesen lehatárolhatók a régi EU-15 országok és az újonnan csatlakozott zömében közép-kelet európai országok csoportjai, ami a régi tagországok jelentős versenyelőnyét eredményezi. A vázolt jelenségben két tényező hatása azonosítható: saját jövedelem-előállító képesség (termelési hatékonyság) és támogatottság színvonala.
- A kutatási eredmények a mezőgazdaság jövedelmezősége szempontjából 2004-től markánsan kétpólusúvá váló Európában a termelők saját jövedelem-előállító képességében megnyilvánuló hatékonyságának és támogatottságának jelentős differenciáit mutatják alapvetően a régi tagországok javára. Mindez különösen az újonnan csatlakozottak számára hátrányos, hiszen ez az eddig meglévő fejlettségbeli különbségek további mélyülését eredményezik.
- A vizsgálatok határozottan rávilágítottak, hogy a mezőgazdasági vállalkozások saját teljesítménye szorosan összefügg az eszközellátottság, vagy más megközelítésben a műszaki fejlesztés színvonalával.

Ugyanakkor további peremfeltételként fogalmazódik meg, hogy az így rendelkezésre álló kapacitások mellé azok hatékony működtetése is társuljon.

- Európai tendenciákból nyert empirikus tapasztalatok is bizonyítják, hogy a hatékonyság növekedésének egyik kézenfekvő megoldása a koncentráció, amely végbemehet üzemi szinten, vagy virtuálisan a gazdálkodók kooperációin keresztül. Ez utóbbi folyamat megvalósulása lenne kedvezőbb alternatíva a mezőgazdaság szociális-társadalmi szerepvállalása szempontjából.
- A magyar mezőgazdaság vonatkozásában jelentős lemaradás mutatható ki az átlagos jövedelmezőségben a fejlett nyugat-európai országokhoz viszonyítva. Mindezek okán – hivatkozva az európai tapasztalatokra – felértékelődik a jelenleg elérhető fejlesztési források szerepe. Ugyanakkor rendkívül fontos kritérium azok hatékony felhasználása. A jelenlegi magyar üzem struktúrában ennek reális megoldása a gazdálkodók együttműködésein keresztül képzelhető el.

Abstract

On the basis of FADN database, the research focused on the regional inequalities of profitability of European agriculture, at national level. Models from multiple aspects are used for examining the income realized by agricultural enterprises and the influencing factors, in order to explain the reasons of regional differences. High priority is given to the identification of role of technical development in the performance of farms in different dimensions. The research was supported by OTKA project K 63231.)

Felhasznált irodalom

- BRÜLL, M. (1987): Közgazdasági kislexikon. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.
- BUZÁS GY. – NEMESSÁLYI ZS. – SZÉKELY CS. (2000): Mezőgazdasági üzemtan I. Szaktudás Kiadó Ház Zrt.
- CHAMPSAUR, P (1990): Macroeconomics. The MIT Press. Cambridge.
- KOPÁNYI M. (2004): Mikroökonómia. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest.
- MAGÓ L. (2000): „Relationship between Farm Machine Requirement and Farm Size", Gazdálkodás, Scientific Journal on Agricultural Economics – English special edition Vol. XLIV., No. 1., p. 66-75.
- TAKÁCS I. – TAKÁCSNÉ GYÖRGY K. (1999): Mezőgazdasági kis- és közepes vállalkozások működésének finanszírozási kérdései. Gazdálkodás. XLIII. 2. 10-19. pp.
- TAKÁCS I. – TAKÁCSNÉ GYÖRGY K. (1999): Mezőgazdasági kis- és közepes vállalkozások működésének finanszírozási kérdései. Gazdálkodás. XLIII. 2. 10-19. pp.

- TAKÁCS I. (2003): A few aspects of capital-effectiveness of agricultural assets. In Studies in Agricultural Economics. No. 99. 85-98. pp. ISSN 1418-2106
- TAKÁCS I. (2008): Change of asset efficiency in EU agriculture: challenges for new members. XIIth Congress of the European Association of Agricultural Economists. Ghent. Belgium. Proceedings. CD:\Papers\537.pdf. 5 p.
- TAKÁCSNÉ GYÖRGY K. (1994): A családi gazdálkodás méretére ható tényezők modellvizsgálata I., II. Gazdálkodás. 38. 4. 65-69 pp.; 38. 5. 54-60 pp.

ÁRPÁSI ZOLTÁN – BAGOSSY RENÁTA

EMBERI ERŐFORRÁS FEJLESZTÉS AZ EGÉSZSÉGTURIZMUSBAN

Összefoglaló

Az egészségtudatos életmód köztudatban történő elterjedésére reagálva a turisztikai szektor vállalatai is ennek a trendnek megfelelően alakították át kínálatukat. Ehhez a speciális igényhez viszont speciálisan képzett személyzetre is szükség van. Mindezzel lépést kell tartson, tehát a képzések és oktatások kínálata is, mivel az emberi erőforrás oldalnak meghatározó szerepe van a szolgáltatásokat igénybe vevő vendégek elégedettségének formálásában, ami ahhoz vezethet, hogy újból igénybe veszik azokat.

Kulcsszavak: egészségturizmus, tréning, szolgáltatói szektor

Az egészségtudatos életmód fokozódó térnyerésére reagál a turizmus iparág is. A megváltozott fogyasztói igények kiszolgálásához szükség van képzett alkalmazottakra, akik kellőképpen motiváltak a vendégek megfelelő szintű ellátása iránt. Az alábbiakban megvizsgáljuk, hogy az egészségturizmus iránti igényt – és azon belül a wellnesst - kiszolgáló intézmények humánerőforrás szerkezete milyen új, jellemző munkakörökkel bővült, azaz melyek azok a speciális, csak erre az ágazatra jellemző foglalkozás típusok.

Az egészségturizmusban dolgozókat illetően szükséges a specializáció és a sokszínűség fogalmait megemlíteni, mivel az általános turizmushoz képest, ebben az esetben olyan egészségjavító, megőrző szolgáltatások nyújtása a cél, amely több-kevesebb szakmai ismeretet is igényel. Az orvosi ellátás esetén ennél természetesen komolyabb szakismeretről beszélhetünk. A továbbiakban megvizsgáljuk az átlagostól eltérő főbb munkaköröket és egy konkrét példán keresztül megnézzük, hogy milyen lehetőségek kínálkoznak az emberi erőforrás fejlesztése szempontjából fontos képzések területén.

A hagyományos egészségügyi hivatásoknak központilag szabályozott rendszere van. Aki például orvosként szeretne dolgozni, orvosi egyetemet kell elvégeznie. Az ápolók, mentősök, szülésznők stb. úgyszintén egy meghatározott végzettséggel, képesítéssel kell rendelkezzenek szakmájuk végzéséhez. Ezek a szakemberek mind speciális helyet foglalnak el az egészségügyben mintegy láncot alkotva.

Az egészségügyet tágabb értelemben is lehet definiálni. Ide tartoznak mindazok a szolgáltatások, tevékenységek, melyek nem esnek az országos egészségügy finanszírozási körébe. A magánbefektetések – mint minden más területen- az egészségügyben egyre nőnek. Egyre több fitness-stúdió, wellness szálloda nyílik, egyre több termék és szolgáltatás lelhető fel a piacon

az egészséges táplálkozással, mozgással, pihenéssel és szépségápolással kapcsolatban. Keresettek azok a szakmák, melyek a fent említettekkel kapcsolatban tanácsadással, információval és felügyelettel szolgálnak. Új szakmák alakultak ki a fitness és wellness területén. Ezen szakmák legtöbbje nincs államilag szabályozva. Legtöbbjük ún. tanuló-szakma, mint például a kozmetikus. Csakúgy mint a szűkebb értelemben vett egészségügyi dolgozóknál, ezekben az új szakmákban is több nő dolgozik mint férfi.

1. Szakmai elvárások

Ha valaki ezekben az új szakmákban szeretne dolgozni a szaktudás és szakértelem mellett elengedhetetlen a magas szociális kompetencia, hiszen mindegyik szakterületen központi helyet foglal el az emberekkel való foglalkozás. Éppen ezért elengedhetetlen, hogy az illető szeressen emberekkel dolgozni, jó kapcsolatteremtő legyen és jó kommunikációs készségekkel rendelkezzen. Ezen kívül az egyes szakmáktól függően szükség van a következőkre: megfigyelőkészség, türelem, megértés, megbízhatóság, felelősségtudat, csapatban való munkavégzés, szervezési készség, valamint magas fokú testi terhelhetőség és pszichológiai stabilitás.

2. Nem szabályozott szakmák

Fitness és wellness területén a legtöbb szakma még nincsen szabályozva. Magáncégek számtalan tanfolyamot hirdetnek, melyek elvégzése után „tanácsadók" „coach"-ok „tanárok" és „trénerek" hagyják el az osztálytermeket. A többnapos hétvégi tanfolyamoktól kezdve az internetes kurzusokon át a több hónapon és éven keresztül tartó kurzusokig, minden megtalálható a piacon. Ezek minősége és ára is nagyon változó. Általában semmilyen előfeltétel nem szükséges a képzésekre történő jelentkezéskor, tehát nincsen szükség (egészségügyi) szakmai tudásra.

Magyarországon az egyetemi és főiskolai képzés mellett az úgy nevezett OKJ-s rendszeren belül is lehetőség van államilag elismert végzettséghez jutni. Az új szakképzési törvénnyel új OKJ képzések jelentek meg a magyar piacon. 2008 szeptemberétől államilag elismert szakma pl. a személyi edző, a szállodai animátor és a wellness tanácsadó. Számtalan további OKJ-s képzés létezik még a wellness - fittness szakterületen. Némelyek olyan hangzatos elnevezéssel, mint a wellness-, jógaoktató, wellness tanácsadó, aqua tréner, fitness-wellness asszisztens vagy wellness és SPA menedzser.

A wellness szakmák képzésével és továbbképzésével kapcsolatban több probléma is felmerül. A turizmus képzések – Magyarországon is számtalan ilyen felsőfokú képzés létezik – ezen területén még nem léteznek hivatalos végzettségek. Ennek többek között az az oka, hogy a turizmus szakirányok

gazdasági beállítottságúak, míg az egészség területére sorolható szakirányok tanításának középpontjában az ápolás és az adminisztráció áll. Az új egyetemi vagy főiskolai szakirányok kialakításánál tehát a döntéshozók is két különböző területről származnak, mégpedig gazdasági és egészségügyi területről. Olyan szakmákat, képzéseket kell létrehozni, melyek mindkét irányzatból tartalmaznak tananyagot.

Az egészség- és wellness-turizmusban dolgozó szakemberek négy különböző irányból származó kompetenciával kell, hogy rendelkezzenek. A következő táblázat összefoglalja ezen kompetenciákat.

1. táblázat

Egészség- és wellness-turizmusban dolgozó szakemberek kompetenciái			
Szakkompetencia	**Metódus-kompetencia**	**Szociális kompetencia**	**Személyi kompetencia**
szakmákon átívelő	változékony munka szituáción múló megoldás	teljesítményorientáltság	koordinációs képesség
szakmai	önálló gondolkodás tervezés, megvalósítás és ellenőrzés	kész a változásokra	szervező képesség
szakmában elmerülő	alkalmazkodó képesség	empátia képessége	kombinációs képesség
szakmát kiegészítő		kommunikációs képesség	meggyőzőképesség
vállalatra vonatkozó		tettre készség	döntést hozó képesség
tapasztalaton múló		kooperációs képesség	megbízhatóság
		igazságosság	vezetői képességek
		Segítőkészség csapat-szelleműség	

Forrás: Neuhaus, 2005, 126. p,

Az egészségturizmust érintő szakmák, munkakörök tekintetében a német szakirodalom, az alábbi területeket említi.

Az első ilyen munkakör a *Wellness-tanácsadó.* Elsősorban a wellness iránt érdeklődők önálló tanulását és ön-felmérését támogatja. Segítséget nyújt wellness ajánlatok kialakításában és wellness-intézmények orientációjában. Képzéséhez elengedhetetlen egy pszichológiailag megalapozott tanácsadói kompetencia.

A *Wellness-animátor* támogathatná az egészséggel kapcsolatos önálló kezdeményezéseket a szociális környezetében. A wellness intézményekben ösztönzi, bíztatja a vendégeket különböző szolgáltatások kipróbálására és új gépek használatánál segítkezik. Feladatai elvégzésekor pedagógiai hozzáértés szükséges.

A *Wellness-tréner* tanfolyamokat, bevezetőket és kurzusokat tart az új wellness-szolgáltatásokról, és azok hasznosságáról. Képzi az egészség-wellness területén tevékenykedő önsegélyező csoportok vezetőit. Specializálódásának megfelelő alapképzésre van szüksége, pl. sporttudomány

Fitness szakirány esetén vagy ökotrofológia étkezési tanácsadás szakirány esetében.

A *wellness-menedzser* a wellness-intézményeket vezeti. Gazdasági menedzsment, munkatársak vezetése, a kínálat megtervezése és marketing tartozik a felelőségi körébe. Közgazdasági ismeretek alapvetőek a képzéshez.

A *wellness-tervező* képzését olyan témákkal kapcsolatban hozták szóba, mint pl. új wellness-intézmény berendezése. Építészeti és mérnöki tudományok képeznék ezen szakemberek képzésének alapját.

A *Wellnesstudomány* és wellness filozófia képezné az alapját (alapképzés) ezeknek a wellness szakmáknak. Az erre épülő, fent említett fő képzések különböző szakirányokként jelennének meg.

Az egészségturizmus kapcsán tehát különösen fontos lenne egy jól képzett szakembergárda, illetve hozzáértő team összeállítása. A bemutatott képzési modell az egyik út lehetne a megfelelő emberi erőforrás képzés és fejlesztés szempontjából.

Abstract

Health and wellness tourism is a special sector of tourism with special type of guest, who has special needs. Therefore it is important to have highly qualified personnel, such as wellness trainer, wellness manager, etc. Because of the development of the health conscious wellness trend, it is also important to develop the HR side of the service.

Felhasznált irodalom

- Dettmer, Harald (1998): Tourismus 1 - Tourismuswirtschaft, Köln, 1998
- Karoliny Mártonné, Lévai Zoltán, Poór József (2006): Emberi erőforrás menedzsment a közszolgálatban, Szókratész, 2006
- Kaspar, Claude (1995): Gesundheitstourismus im Trend, Bern, 1995
- Nahrstedt, Wolfgang (2001): Freizeit und Wellness: Gesundheitstourismus in Europa - Die neue Herausforderungen für Kurorte, Bd. 21, Bielefeld, 2001
- Roóz, József (2006):Az emberierőforrás-menedzsment alapjai, Perfekt, 2006
- Schwaiger, Jürgen (2007): Megatrend Gesundheitstourismus, VDM Verlag, Saarbrücken, 2007

PÉTER BADINSZKY – ZOLTÁN SZABÓ – ANIKÓ GERGELY – ZOLTÁN SZÉLES

USEFULNESS OF THE AUTHOR DRIVED DOCUMENT MANAGEMENT SYSTEM

Abstract

Effective support of document processing workflows requires large amounts of content from different digital sources. In this paper we introduce an innovative conceptual an *author drived document management system* and its applications supporting document cataloging and document management. The basic concept of the document cataloging is, that all the texts, pictures and any elements of the final document are fragmented into **content units**. The content of each unit is labeled (title, summary, author, issue date etc.) and perceived as an individually existing information unit. The label of the unit is a multi component **marker**, that identifies its core information. This document system also provides an author personalized document catalogue, where all the content units and its source document can be searched, retrieved. With the help of this document management system a user can easily find the core surce document quickly and also edit a document from content units in a very short time.

Introduction

Nowadays the information overload means a significant problem (Gates, B. 2006), that emphasizes the fact that information-processing, evaluation and storing is gaining more and more importance in market competition. There are several publications supporting this notion that are dealing with knowledge-management (KM), content-management (CM), contextual-(Broadbent, M. 1998), semantic information management (Aumüller, D. et al. 2007) topics. This way the demand for creating and visualizing automated conceptual structures increased significantly in the past. They are mainly the informatics and knowledge-intense tasks that require finding relevant information in time. Retrieval of knowledge in contextual characteristics of contents and their organizational applications in management processes became important, Broadbent, M. (1998). They are the different knowledge structuring software and applications are the most appropriate supports of this (Biemann, C. et al. 2006). These applications are trying to make scientific or business utilization of information faster, more reliable and more effective by using different visual techniques (semantic map), data systematization, categorization, information semantic tools (Aumüller, D. et al. 2007). I agree with the statement of Herrero, L. (2000) that the role of computer based systems, including content management systems, is the same as the role of

grammar in linguistics. According to András Murányi (2007) another expectation towards knowledge management (KM) systems is that they need to provide convenient connection to other informatics systems and for this CM provides the platform.

1. Materials and Method

Documents can be found in the database of *Science Direct* and of *Springerlink* were used as sources for the current CM/KM system development study. The publications of *Expert Systems with Applications* and of *Decision Support Systems* magazines were the most useful ones. We have completed a survey via a questionnaire in order to be able to detect usefulness of CM/KM software and the rising expectations. They were mainly the knowledge, experience and expectations of those working with computers, searching for and processing information and facing problems via these work processes that we collected. The survey was completed in the first quarter of 2008. The questionnaires were sent out via e-mail to those participating in the survey or handed over personally altogether to 182 people (lecturers, researchers, small- and medium enterprises, companies).

Content and document managing („knowledge management") systems

The content management system (CM) is able to show contents systematized in a specific structure to which other functions can be linked. From information society approach all structured information is considered as content that has value for information users, this way content is *the main reactor for reaching and using*. From content management approach, content is considered as a group of information pieces (text, picture, etc.), that is creating information understandable for everyone after systematic matching. In a different expression *content* is considered generalization, common definition of knowledge, information and data (Fiedler, G. et al. 2004). CM's that are not so open but only allowing document change according to more strict rules are called document managing systems (DMS). According to András Murányi (2000) "content management" as mentioned by information technologist is an integrated unit of document handling, communication and team-work components.

Semantic Level of Information

If we add the well-structured characteristic to the above detailed information definition, we get to the semantic content approach of information. (Bar-Hillel-Carnap 1953) Robert N. Hayes (1991) worked out the information measurement system that can be considered as further

development of the Shannon information-rate. Accordingly Hayes distinguishes several processing levels and assigns a rate to each of them that is the generalization for the previous level and reflects the increasing complexity of information (Pete, K. 2007). Data analysis and management takes place at the third level where data are managed into structures that are enabling reduction of number of decisions required for their selection. At this level Hayes introduces the definition of „semantic information" and „syntax information" to measure information.

Knowledge Management (KM)

Regardless if we examine them at individual or institutional level, registration, process, transmission and management of data requires diverse and complex tools (Bőgel, Gy. 2000). Data, as first level, are themselves the text, picture, numeric, etc. type of value-carrying units derived by some measurement creating building blocks for information. Information, the second level, carries meaning understandable for the user. Knowledge composes the third level, includes all the experience, skills, analytical skills, intelligence, values, decision making and reacting models, intuition, reflexes etc., that are possessed by the human being (Bőgel, Gy. 2000). According to Broadbent, M. (1998) the knowledge management is a purposeful management process, during what personal and *contextual* knowledge of employees are utilized for the business purposes of the company. Accordingly the knowledge management systems and the content management systems creating the base for the previous are the means of structural know-how increase and systematization (Murányi, A. 2007).

2. Results

Results of the survey proved, that the information searching process has great difficulties. Some problems has been highlighted by the responders: too much additional information (44,2%), information not well systematized (42,19%), finding the relevant information is very time consuming (38,17%). According to the responders' opinion it is remarkable that the information are not properly specified (28,13%) and the customization of the information is not appropriate (25,11%) and it is leading difficulties in the everyday work (Figure 1.)

Figure 1

Barriers of the information searching

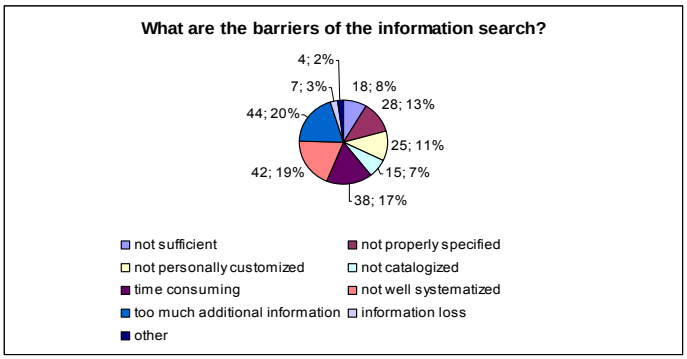

Source: Knowledge management survey, 2008. n=71 (Z., Széles et al. 2008.)

Time for information searching varies between half an hour and one hour (40%). But in many cases it lasts more than one hour (20%), so the reducing the time of information searching results in time delivery of working in other tasks. (Figure 2.)

Figure 2

Causes for purchasing knowledge management software

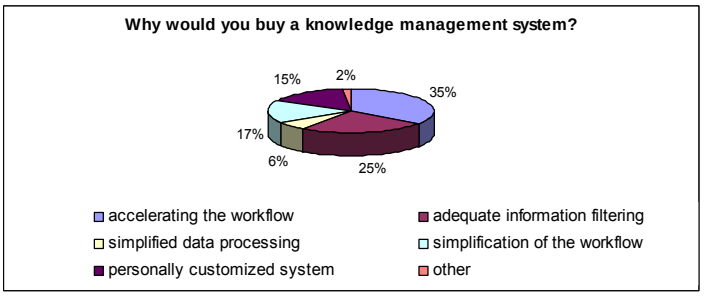

Source: Knowledge management survey, 2008. n=71 (Z., Széles et al. 2008.)

According to the Figure 3 it is clear, that the most important factor concerning the knowledge management software are: effectiveness and usability of the information (30%), the speed of searching (21%).

Figure 3

Importance of the information in the knowledge management

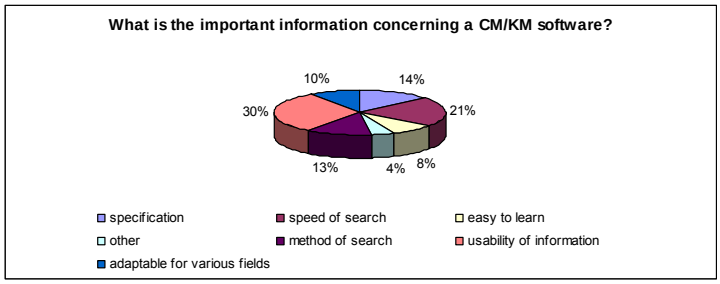

Source: Knowledge management survey, 2008. n=71 (Z., Széles et al. 2008.)

Data in Table 1 support and emphasize the importance of the topic, catalogued system based on key-word installed on the computer, where a user can find fast and easily what he is looking for. In the process of the knowledge sharing this system provides effective and essential by the help of filtering and transferring (pen drive) the relevant information targeted to the recipient.

Table 1

Events experienced by the responders during their everyday activity

	During my work mainly digital documents are processed; using the paper based information are not significant	**3,51**
	At he end of a word document it will be useful to have a link collection leading the source documents	**3,91**
	There would be useful such a software in the knowledge sharing process (e.g. corporate knowledge) that filters out all the relevant document in the actual topic and this can be copied onto a pen-drive or can be sent via the net to the addressee.	**3,97**
	There would be useful a topic, catalogued system based on key-word installed on the computer, where a user can find fast and easily what he is looking for	**4,13**

Source: Knowledge management survey, 2008. n=71 (Z., Széles et al. 2008.)

As a result of the abovementioned survey data, in the following we try to find a possible solution for the problems arised and make an attempt to design an achievable content and knowledge management system.[17] (This

[17] This conception lead to a software development, that is recently finished successfully at the Szent István University. Please visit www.badisoft.hu if interested.

conception lead to a software development, that is recently finished successfully.)

3. Concept of content development (a possible solution)

Concept of Solution

Based on the above it is obvious for everyone now that a new structure needs to be developed instead of the currently used structure having sub-folders containing contents based on some content or thematic. In other words it would make sense to create some *source-managing environment* for scientific or business purposes. (Ikenoa, H. et al. 2006). Every central message, content becomes personal during the first data entry from the point of view of the developing person (!). The base concept of the current content developing system is to create the central, substantive content (message) units systematized into a catalogued collection.

Creating the Unit of Content (CU)

In the beginning of the process of creating documents we are creating the elements of it. Every unit receives its content-specific identifiers, labels. When for example a **content unit** is getting developed, then a text-block is being developed and the source is getting attached to this. Every content unit has a typical identifying that identifies it based on its **content category**. The individual CU's can be classified based on the above. The CU's are systematized in a catalogued format, according to the content categories in the database.

Supporting the scientific aims, the individual content elements can be linked into a chain within the knowledge management system and each of them can have a different knowledge management source (every content unit can involve a link to another content unit. From information theory point of view it means that database systematized *chronologically and logically.*

Conclusions

The most frequent reason for using knowledge management (KM) software is the acceleration of work process (35%) and proper filtering of information (25%). Time loss caused by information recurrence must be mentioned as well since it was mostly considered as a disturbing factor. In this context the most important aspects are: *possibility for instant use of information (effectiveness) and how fast the information can be found.* This emphasizes the fact that most of the issues via using business and scientific database are existence of successful findings or their difficult availability and it supports the need for a standardized system that can be well-filtered and personalized. The current introduced CM/KM system and conception of data processing

seems to be appropriate, until now only at the level of expectation, to re-process existing digital contents, search them in catalogue-structure, systematize them and manage for new type of documents, create and develop content-units of them. The *primary genuineness* of the introduced content/knowledge development is the fact that it is not a complete document that gets split and then the elements interpreted individually. The process is opposite: we create meaningful content units that have significant messages and we do not create several-page documents but develop the **central message** of the final document to be completed into **content units** (write or edit them). The *secondary genuineness and function at the same time* of it development is the knowledge elements organized into individual database and the grouping ability based on content categories, and the attributes of the content unit can be **restructured, enriched additional remarks**. **Knowledge transfer** is getting realized by exporting the search results lists, links, in other words the information can become available and importing the knowledge assets of another author into a database can increase the knowledge assets of the specific organization.

Összefoglaló

A digitális kultúra, az ICT fejlesztések nem hozták magukkal az ismeretek „elektronikus barát" rendszerezését, mintegy katalogizált gyűjteménybe rendezését. Az eddigi alkönyvtárstruktúrában tárolt tartalom helyett kell egy hatékonyabban kereshető, szűrhető katalógus, ahol a dokumentumok megtalálhatóak, rendszerezettek. Jelen publikációban ismertetett rendszer a tartalomfejlesztést célozza meg, újszerű megközelítésben, ami a következő felismerésen alapul: minden szöveg, digitális tartalom rendelkezik egy központi üzenettel, tartalommal, mondanivalóval, ami köré épül fel a teljes tartalom, a teljes dokumentum. A tartalomfejlesztő rendszer alapkoncepciója tehát az, hogy ezen központi, lényeges tartalom (mondanivaló, üzenet) egységeit katalogizált gyűjteménybe rendezetten hozzuk létre, tároljuk adatbázisban és többféle szempont alapján visszakereshetővé, szűrhetővé tesszük A közösen fejlesztett tartalmak az egyéni és szervezeti tudásvagyont gyarapítják, támogatják a tudományos és üzleti értékteremtő folyamatokat.

Literature

1. Aumüller, D., Rahm (2007): Caravela: Semantic Content Management with Automatic Information Integration and Categorization, *Lecture Notes in Computer Science* (4519), 729–738. p.
2. Badinszky, P. et al. (2008): Usefulness Of Applying Personal Knowledge- And Content Management System; 13-15 October , 2008.; 5th International Conference for Young Researchers of Economics (YRS 2008); Szent István University; published on CD: ISBN 978-963-269-071-1
3. Biemann, C. et al. (2006): Automatically Building Concept Structures and Displaying Concept Trails for the Use in Brainstorming Sessions and Content Management Systems, *Lecture Notes in Computer Science* (3473), 157–167 p.
4. Bőgel Gy., 2000. *Tudásmenedzsment*. In: Verseny az elektronikus üzletben. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 120-130. p.
5. Broadbent, M. (1998): The phenomenon of knowledge management - What does it mean to the information profession?, *Information Outlook*, 23-36. p.
6. Fiedler, G., Thalheim, B. (2004): Towards Linguistic Foundations of Content, Management, *Lecture Notes in Computer Science* (3136), 348–353. p.
7. Gates, B. (2006): Az üzleti intelligencián túl: Átfogó megközelítés a vállalati információk kezelésében, http://www.c-enter.hu/tudastar/cikkek/az_uzleti_intelligencian_tul.html, 2007-09-01.
8. Hayes, R.M. (1991): Measurement of information, In Pertti Vakkari, Blaise Cronin (szerk.): *Conceptions of Library and Information Science*, Historical, empirical and theoretical perspectives, London, 268-285. p.
9. Herrero, L., (2000): Victor's leaving and his IQ goes with him, *Scrip Magazine,* 2000, 31-32. p.
10. Ikenoa, H., Nishiokaa, T., Hachidaa, T., Kanzakib, R., Sekib, Y., Ohzawac, I., Usui, S. (2006): Development and application of CMS-based database modules for neuroinformatics, *Neurocomputing* (70), 2122-2128. p.
11. Murányi, A. (2007): A tudásmenedzsment legfontosabb eszköze a tartalomme-nedzsment, http://www.iqc.hu/content.php?GRP=lite&ID=cikk2004022501, 2007-09-01.
12. Pete Krisztián (2007): Információ, http://nyitottenciklopedia.akti.hu/index.php?title=Inform%C3%A1ci%C3%B3, 2007-09-01.
13. Sebastian Bossung, Hans-Werner Sehring, Michael Skusa (2005):, 2005. and Joachim W. Schmidt: Conceptual Content Management for Software Engineering Processes, *Lecture Notes in Computer Science*, 309–323. p.

CRISTIAN HAIDUC - GABRIELA KATALIN DAVID

DEZVOLTAREA TURISMULUI RURAL ÎN ZONA DE NORD-VEST A ROMÂNIEI – UN POSIBIL MODEL

Rezumat

Turismul rural nu este un fenomen foarte recent, dar el a explodat în ultimele decenii, generând o cerere turistică fără precedent, care a stimulat la rândul ei afirmarea unor forme inedite de prestaţie turistică în mediul rural. Având în vedere potenţialul de care dispune Regiunea de Nord-Vest a României, lucrarea de faţă îşi propune să ofere un model de dezvoltare a turismului rural în zonă, pe baza unei analize-diagnostic a situaţiei prezente. Acest model a fost dezvoltat valorificând experienţa de succes pe plan european în domeniu în general, şi în particular cea a regiunii Lacului Tisza din Ungaria.

Cuvinte cheie: turism rural, model, metaplan integrat, interesaţi, cooperare

Turismul a devenit un sector de activitate plasat în rândul industriilor de vârf ale lumii, iar previziunile arată că în viitor va continua să crească. Cererea mondială de servicii turistice în anul 2006 s-a situat la nivelul de aproximativ 6.477 mld. USD şi se previzionează că va atinge nivelul de 12.118 mld. USD în anul 2016. În acelaşi timp, turiştii au devenit din ce în ce mai sofisticaţi în ceea ce priveşte cererile lor, incluzând aspecte ca : autenticitatea, originalitatea, contactele cu comunitatea locală, experienţele de învăţare, regăsirea, întoarcerea la rădăcini, redescoperirea sensului vieţii etc.

Activitatea turistică din spaţiul rural a evoluat într-o perioadă relativ scurtă de timp, transformându-se dintr-o ciudăţenie "a celor de la oraş" într-o activitate socio-economică bine conturată. Turismul rural nu este un fenomen foarte recent, dar el a explodat în ultimele decenii, generând o cerere turistică fără precedent, care a stimulat la rândul ei afirmarea unor forme inedite de prestaţie turistică în mediul rural. Oricare ar fi unghiul de vedere, dezvoltarea turismului în mediul rural este în strânsă legătură cu economia locală şi în mod special cu agricultura şi „este o formă particulară de turism, mai complexă, cuprinzând atât activitatea turistică propriu-zisă (cazare, pensiune, circulaţie turistică, prestarea serviciilor de bază şi suplimentare) cât şi activitatea economică, de regulă agricolă, practicată de gazdele turiştilor (activităţi productive de prelucrare a produselor agricole în gospodărie, de comercializare a acestora către turişti), precum şi modalităţi de petrecere a timpului liber." (Czos I.) **Elementele care ajută la conturarea conceptului de turism rural** sunt: localizarea în zona rurală; funcţionalitatea rurală, rezultată în urma manifestării trăsăturilor particulare ale lumii rurale:

gospodăria ţărănească, contactul cu natura şi cu patrimoniul material şi spiritual al lumii săteşti; dimensionarea rurală, reflectată prin respectarea mărimii, distanţei şi densităţii coordonatelor rurale tradiţionale (clădiri, străzi, anexe, spaţii de destindere etc.); specificitatea, reflectată prin dezvoltarea în timp a evidenţelor fizice şi a unui mod de viaţă ce valorifică mediul fizic, istoria, achiziţiile economice şi spirituale şi nu în ultimul rând armonia între om şi natură. Având în vedere **particularităţile turismului rural şi a agroturismului practicat în România**, este necesar să se treacă de la folosirea intensivă şi de scurtă durată a infrastructurii existente, la o folosirea extensivă, eşalonată pe parcursul întregului an calendaristic. Nivelul din ce în ce mai ridicat al preferinţelor turiştilor pentru o calitate superioară a turismului rural şi agroturismului ne determină să valorificăm la maximum întreg potenţialul acestuia, să aplicăm în practică toate strategiile pe care le cunoaştem şi astfel să putem satisface nu numai pretenţiile actuale ale cererii turistice ci şi cele viitoare

Regiunea de Nord-Vest, dispune de un potenţial important, iar analiză-dignostic a evidenţiat următoarele categorii de resurse:
A. RESURSE NATURALE: 1. Resurse turistice hidrografice; 2. Relief, monumente ale naturii şi arii protejate; 3. Flora şi fauna (biodiversitatea). 4. Potenţialul climato-turistic; 5. Arii naturale protejate;

B.RESURSE ANTROPICE : 1. Festivaluri şi evenimente; 2. Monumente arhitecturale şi istorice; 3. Muzee şi case memoriale; 4. Etnografie şi folclor; 5. Centre religioase si locuri sfinte.

Aceste date au fost obţinute cu ajutorul Consiliilor Judeţene, a Direcţiilor Judeţene de Statistică precum şi a "interesaţilor locali" din Regiunea de Nord-Vest. Menţionez că oficial nu prea există date referitoare la activitatea turistică, în special date calitative. Mai mult, o parte din indicatorii cantitativi existenţi nu sunt relevanţi, deoarece se referă la întreaga activitate turistică, fiind imposibil de extras pentru turismul rural. Mai mult avem de-a face doar cu activitatea raportată.
Cu toate acestea, cercetarea documentară şi deplasarea la faţa locului a permis depistarea **punctelor slabe ale turismului rural din regiune** concretizate în următoarele elemente-cheie:

Accesibilitate:

- Drumuri judeţene doar cu îmbrăcăminţi uşoare (împietruite) pe unele tronsoane
- Transport în comun deficitar pentru localităţile din judeţ
- Lipsa reţelei publice de transport spre zonele turistice
- Căi ferate cu stare de viabilitate depăşită
- Drumuri naţionale care nu se ridică la standardele europene şi drumuri spre zonele de interes turistic, în special în zona montană, de calitate foarte redusă.

Management al resurselor turistice:

- Cursuri de apă calitativ degradată
- Numeroase surse de poluare a apelor
- Poluarea solului de către numeroase unităţi industriale şi municipalităţi, prin depozitarea necorespunzătoare a deşeurilor menajere şi industriale
- Poluarea apelor subterane de către depozitele de deşeuri neimpermeabilizate
- Poluarea aerului de către numeroase unităţi industriale din judeţ.
- Monumente istorice, arii protejate şi monumente ale naturii neîntreţinute şi degradate
- Tradiţii, meşteşuguri şi obiceiuri reprezentative pe cale de dispariţie
- Gamă restrânsă de produse turistice şi calitatea relativ scăzută a serviciilor turistice

Infrastructură specifică şi conexă:

- Trasee turistice prost întreţinute şi neracordate la traseele europene de drumeţie
- Insuficiente spaţii de cazare şi restauraţie în zona montană
- Spaţii de cazare gen youth hostel şi pensiuni, insuficiente ca număr şi dispunere geografică
- Spaţii de cazare inestetice şi total neadaptate mediului (în special în zonele rurale)
- Dezvoltarea haotică, fără planificare teritorială şi fără avize de mediu şi construire, a unor zone turistice (ex. zona Boga)
- Infrastuctura slab dezvoltată în ceea ce priveşte: sporturile extreme, sporturile de apă, sporturile şi activităţile de agrement de masă
- Grad redus de telefonizare din zonă (2,88 posturi telefonice / 100 locuitori)
- Utilizarea redusă a gazului metan pentru încălzire şi scopuri menajere
- Număr mic de localităţi în care se distribuie gaze naturale
- Depozitare necorespunzătoare şi lipsa reciclării deşeurilor menajere şi industriale.

Promovare:

- Slaba promovare a potenţialului economic şi turistic
- Promovare fragmentară a destinaţiilor turistice şi cu mijloace învechite (insuficienta folosire a internetului)
- Inexistenţa unor puncte şi oficii de informare turistică.

Altele:

- Personal calificat insuficient (în special ghizi de turism atestaţi,

cunoscători de limbi străine) în turism şi planificare turistică;

- Lipsa unor centre de formare şi dezvoltare de resurse umane în domeniul planificării teritoriale şi al turismului
- Lipsa unor norme de aplicare a Legii 5/2000 privind ariile protejate
- Necorelarea eforturilor între autorităţile descentralizate din teritoriu şi factorii politici locali, cu putere de decizie la nivel central, în promovarea unor proiecte utile
- Insuficienţa iniţiativelor pentru promovarea dezvoltării infrastructurii
- Microclimatul necorspunzător al unor zone turistice care poate afecta negativ vizitatorii (Padis, Beiuş).
- Lipsa unor planuri locale participative de dezvoltare turistică integrate
- Lipsa datelor statistice relevante.

Toate aceste elemente au condus la concluzia firească că, **dezvoltarea turistică a Regiunii de Nord-Vest ar trebui să se bazeze pe crearea de puncte de atracţie noi pe lângă cele existente** (noi tipuri de locuri de cazare, programe pentru timpul liber, tipuri noi de servicii). Acest lucru poate fi posibil, prin realizarea unor colaborări, a unor produse comune care să cuprindă mai multe puncte de atracţie şi care să crească interesul pentru a veni în zonă şi totodată să atenueze disconfortul separat al unei singure atracţii. Încurajarea şi dezvoltarea turismului rural şi a agroturismului impune mult mai mult "ştiinţă economică în acţiune", coordonare şi consistenţă de efort. Etapa actuală, impune în opinia noastră, valorificarea experienţei „Organizaţiei satului românesc" (OVR), care, sub patronajul PHARE, a elaborat în anii 1996 – 1997 un „program de dezvoltare a satelor agroturistice". Nucleul acestui program este „Asociaţia locală pentru dezvoltarea turismului", care are menirea să dezvolte şi promoveze un turism cu „sprijinul şi sub controlul populaţiei locale având ca partener autorităţile locale". Astfel satul românesc prin valoarea turistică atestată poate deveni un "produs turistic." Pentru a da imaginea reală a spaţiului rural românesc cu spiritualitatea sa ancestrală, turismul rural şi agroturismul nu pot fi promovate ca ofertă turistică decât în contextul "satului turistic" şi al "zonei etnografice" căreia se integrează.

În opinia noastră, dezvoltarea durabilă în domeniul turismului rural din zona de Nord-Vest a României este legată de conceperea şi punerea în aplicare a unui ***meta plan integrat - Touring Nature: The Pan-european Routes to Rural Ecotourism***. Acesta are la bază coroborarea eforturilor tuturor celor implicaţi în activitatea turistică într-un teritoriu dat şi presupune antrenarea în proiectul de dezvoltare turistică durabilă a cel puţin 100 de agenţi economici dintr-o zonă, care să fi consimţit să-şi îmbunătăţească continuu calitatea activităţii lor astfel încât destinaţia ca întreg să poată fi recunoscută, clasificată şi în final inclusă în rândul destinaţiilor promovate

prin reţeaua Touring Nature[18].Toţi indivizii trebuie să coopereze şi să dezvolte o destinaţie competitivă bazată pe elemente specifice, originale şi autentice. Este vorba despre o garanţie a calităţii şi dezvoltarea mărcii destinaţiei!

Creatoarea Rutei Pan-Europene pentru Ecoturismul Rural este Asociaţia Regiunilor Europene (AER), o asociaţie non-guvernamentală cu sediul în Strasbourgh şi Brussels ce numără 255 de regiuni membre din 30 de ţări. Această iniţiativă se înscrie în spiritul obiectivelor Agendei 21 privind turismul durabil pentru perioada 2007-2013. AER caută parteneri (grupuri locale de acţiune, grupuri de localităţi rurale etc.) pentru o cooperare internaţională pe termen lung care să implice comunităţile rurale astfel încât să se realizeze dezvoltarea durabilă prin resursele locale existente puse laolaltă, creatoare de efecte sinergice. În fond joacă rolul antrenorului care-i învaţă pe beneficiari să „joace" cât mai bine şi să obţină performanţe cât mai bune în sistemul concurenţial al economiei de piaţă.

Acţiunile specifice se referă la :

- crearea infrastructurii specifice turismului rural şi agroturismului în ariile incluse în program;
- atragerea individualilor care desfăşoară activităţi ce au legătură cu turismul rural şi agroturismul şi formarea unei reţele;
- crearea unui sistem informaţional pentru arealul respectiv;
- dezvoltarea unui sistem de protejare a patrimoniului natural, cultural şi social în aria respectivă;
- certificarea tuturor produselor agroturistice în concordanţă cu normativele U.E şi legislaţia din România.

Numai în acest mod, zonele din regiunea de Nord-Vest pot fi transformate în atracţii puternice şi brand-uri. Prioritatea este să se consolideze aceste resurse, încă proaspete în România, să se îmbunătăţească calitatea lor şi să se dezvolte o infrastructură şi facilităţi care să permită primirea unui număr mai mare de turişti români şi străini fără impact negativ asupra mediului.

Soluţia propusă, crează condiţiile favorabile pentru dezvoltarea afacerilor din turismul rural şi agroturism. În prezent există unele oportunităţi de finanţare pentru dezvoltarea turismului, dar capacitatea de absorbţie a micilor întreprinzători este redusă şi ei au nevoie de un cadru organizat în condiţiile în care procedurile sunt adesea foarte tehniciste şi necesită asistentă de specialitate, cu atât mai mult cu cât dezvoltarea turismului rural şi a agroturismului solicită eforturi simultane în toate domeniile pentru ca să fie eficient (instruire şi creare de aptitudini pentru cei

[18]http://www.leaderplus.de/leaderplus/download.cfm?uuid=000B24FFC624159CBE966521C0A8D816

implicaţi, infrastructură, marketing, management de mediu). Acest metaplan integrat poate ajuta micii investitori să aibă acces la fondurile europene prin diversificarea tipului de proiecte sprijinite financiar, concentrate nu numai pe cazare ci acordând prioritate şi altor activităţi precum: servicii de ghid, tur operatori, activităţi sportive, birouri de informare turistică. Mai mult formula Touring Nature, poate asigurara asistenţa tehnică şi formula de sprijin colectiv a actorilor privaţi implicaţi. Dincolo de finanţare, crearea unui "grup operativ" ar putea asigura asistenţa tehnică operatorilor locali şi destinaţiilor mai degrabă decât controlul legal.

Un exemplu de succes îl constituie cel al regiunii Lacului Tisza, **regiune ce a implementat meta planul integrat - Touring Nature: The Pan-european Routes to Rural Ecotourism.** Sistemele tradiţionale de comandă şi control care ne erau familiare ieri sunt înlocuite de altele, mai adecvate, printre care şi aceea a construirii de reţele (între oameni şi entităţi economice). Managementul eficace nu este o problemă de a avea mai multe cunoştinţe, ci cunoaştere, adică cum să fie folosite acestea. Reunind 73 de sate şi 149 de profesioniştii locali s-a realizat:

- promovarea identităţii regiunii prin dezvoltare turistică durabilă
  - declanşarea unui proces de dezvoltare durabilă prin ecoturism rural
  - implicarea activă şi articulată a profesioniştilor locali, a autorităţilor regionale şi în general a tuturor interesaţilor în cooperare regională
  - dezvoltarea arealului rural într-o manieră durabilă utilizând resursele locale
  - promovarea eficace la nivel internaţional prin includerea în Ruta Pan-europeană de ecoturism rural (*The Pan-european Routes to Rural Ecotourism)*
  - şansele unei destinaţii de excelenţă în ecoturismul rural
  - venituri în valoare de 4,8 milioane de euro pe an
  - un număr de circa 139 500 de vizitatori în timpul celor patru sezoane.

Managementul integrat al destinaţiei turistice este mai mult decât simpla reafirmare a concepţiei de management-marketing, el reprezintă o manieră nouă de percepere de către întreprizătorul din agroturism şi turismul rural a clientului prin care determină un proces al cărui finalitate este ataşamentul acestuia, pe o durată cât mai lungă faţă de prestatorul turistic, produsele sau mărcile acestuia.

Întradevăr una dintre soluţiile la multitudinea de probleme referitoare la turismul rural şi la agroturismul românesc, care ar putea transforma zonele rurale în destinaţii importante, ar fi utilizarea intensă a **elementelor de marketing adecvate.** Dezvoltarea susţinută a promovării agroturistice, crearea şi promovarea „**brandului" turistic naţional,** reprezintă o

componentă de bază pentru atingerea parametrilor normali, optimi în ceea ce priveşte impunerea imaginii României pe piaţa internaţională ca o destinaţie bine personalizată, diferenţiată de celelalte destinaţii competitive, atragerea de investitori şi alţi parteneri strategici pentru dezvoltarea industriei agroturistice. Astfel, este necesară crearea unei **imagini agroturistice complexe**, prin introducerea unor elemente noi, diversificarea materialelor promoţionale (broşuri, CD-ROM, filme, hărţi, study-tour-uri, road-show-uri etc.) inclusiv pe regiuni, crearea brandului agroturistic naţional şi a brand-urilor regionale pentru zonele bine marcate pe piaţa agroturistică internă şi internaţională şi creşterea gradului de atractivitate.

Este motivul pentru care în finalul lucrării sunt prezentate mijloacele de promovare a turismului rural şi agroturismului.

Dezvoltarea turismului rural în regiunea de Nord-Vest, în opinia noastră, trebuie să se realize pe baza respectării următoarelor principii de dezvoltare turistică:

1. Utilizarea raţională, durabilă, a resurselor naturale şi antropice (sociale, culturale etc.)
2. Valorificarea resurselor existente fără a le distruge
3. Conceperea turismului rural şi a agroturismului ca activitate educaţională şi socială (educarea locuitorilor şi a vizitatorilor prin activităţi turistice şi interacţiunea dintre aceştia)
4. Dezvoltarea economică a judeţelor componente în ansamblu, dar şi a comunităţilor locale în particular
5. Integrarea în circuitul internaţional turistic
6. Cunoaşterea şi adaptarea la cerinţele pieţei turistice
7. Definirea identităţii turistice (ce reprezintă zona, care este identitatea culturală etc.)
8. Creşterea calităţii vieţii locuitorilor din punct de vedere material cu păstrarea valorilor spirituale.

În virtutea celor două obiective stabilite la nivel european, respectiv de a declara anul 2007, „Anul European al Egalităţii Şanselor pentru Toţi" şi „...a construi o Europă a cetăţenilor", agroturismul vine în sprijinul atingerii acestor obiective prin deplasarea accentului pus până acum pe eficienţa economică a activităţii turistice (obţinerea de profit), către eficienţa socială (raportată la individ şi la avantajele pe care acesta le obţine). Această reorientare conduce către o „umanizare" (sublinierea laturii umane) a activităţii economice, respectiv, a celei de turism rural şi agroturism.

Măsurile prioritare trebuie să vizeze:

A. MEDIUL

- Reducerea poluării mediului (a tuturor factorilor de mediu) prin implicarea activă şi continuă a factorilor decizionali şi a instituţiilor abilitate să ia masuri şi monitorizarea acestora precum şi

implementarea de sisteme de management al deşeurilor la toate nivelele (local, comunal, judeţean)
- îmbunatăţirea managementului ariilor naturale protejate.

B. RESURSELE UMANE
- înfiinţarea de CENTRE de formare şi instruire în turism, care să desfăşoare cursuri specializate;
- schimburi de experienţă între persoanele implicate în domeniu, în ţară şi în străinătate;
- formare de formatori în turism;
- îmbunătăţirea actului formal de educaţie în turism, prin stimularea practicii reale şi adaptarea curriculelor la nevoile curente în domeniu;
- creşterea numărului de ghizi locali şi ghizi specializaţi în turism, cu preponderenţă în mediul rural.

C. INFRASTRUCTURA
- îmbunatăţirea **infrastructurii generale** în comunităţile din zonele cu potenţial turistic mediu şi ridicat prin: creşterea calităţii şi durabilităţii drumurilor, extinderea calitativă şi cantitativă a reţelelor de apă şi canalizare din mediul rural, cu impact minim in mediul inconjurator, promovarea şi utilizarea de sisteme de încălzire bazate pe surse alternative de energie;
- creşterea calitativă şi cantitativă a elementelor **de infrastructură specifică activităţii turistice** prin reglementarea eficientă a construcţiilor şi amenajărilor turistice din punct de vedere al integrării acestora în peisajul natural şi cultural al zonelor unde sunt construite, adaptarea PUG-urilor la activitatea turistică a comunităţii, reamenajarea şi sistematizarea traseelor turistice, creşterea numărului de unităţi de cazare (pensiuni, case de oaspeţi) şi alimentaţie adaptate specificului cultural şi natural şi distribuţia lor eficientă, amenajarea corespunzătoare a spaţiilor de campare (cu WC ecologic, apă, loc de depozitare a gunoiului etc.).

D. PROMOVAREA TURISTCĂ
- înfiinţarea unor puncte de informare turistică în locaţii-cheie
- conceperea de materiale informative
- participarea unitară în cadrul târgurilor de turism externe şi interne, cu stand propriu al regiunii.

E. RESURSELE FINANCIARE
- mobilizarea mai multor resurse financiare pentru turism de la bugetele locale şi judeţene

- facilitarea obţinerii de fonduri din finanţări ramursabile şi nerambursabile pentru dezvoltarea turismuluiîn regiune, pentru implementarea măsurilor din strategiile şi planurile locale.

F. CREŞTEREA GRADULUI DE IMPLICARE A POPULAŢIEI GAZDĂ

- mobilizarea cetăţenilor prin punerea în acţiune a cunoştinţelor şi competenţelor
- creştera abilităţii şi capacităţii de a inova, de a converti cunoaşterea creată în bunuri şi servicii turistice viabile şi aplicarea ei pentru creşterea profitabilă.

În acest sens, promovarea ofertelor turismului rural şi agroturismului din regiunea de Nord-Vest trebuie făcută unitar şi, mai ales, concentrată spre segmentul-ţintă, astfel:

- publicitatea prin Tv sau radio - care să aibă arie naţională de acoperire, în emisiuni care să se adreseze tuturor categoriilor de vârstă, difuzate la intervale orare accesibile (emisiuni informative, turistice, documentare etc.);
- publicitatea prin internet – prin afişarea ofertelor de turism rural şi agroturism pe site-ul propriu al ministerului (www.mturism.ro), sau cel al ANT-ului. Accesul trebuie să fie nerestricţionat, informaţiile să fie reale şi actualizate în permanenţă, iar rezervările să se poată face on-line.
- relaţiile publice reprezintă o altă modalitate de promovare a acestor oferte, respectiv prin difuzarea de ştiri la televizor sau radio (mai ales în cadrul unor emisiuni informative) sau prin publicarea unor interviuri ale reprezentanţilor autorizaţi, în presa centrală.
- o formă deosebit de utilă pentru promovarea turismului rural şi a agroturismului se poate realiza prin organizarea unui târg de specialitate (Târgul Naţional de Turism şi Agroturism), în care toate organizaţiille interesate îşi pot etala oferta direct publicului ţintă (având în vedere amploarea evenimentului, acest fapt se poate realiza doar cu sprijinul autorităţii centrale în domeniu).
- la nivelul zonei de Nord-Vest – promovarea se poate realiza în mod eficient prin înfiinţarea de sedii (birouri de informare) în toate localităţile reşedinţă de judeţ (Cluj, Bistriţa, Oradea etc.), care, prin cunoaşterea realităţii zonei (cerere, nivel de trai, înclinaţia spre turism şi agroturism a populaţiei etc.) îşi poate orienta şi adapta activitatea de promovare. Deosebit de utilă ar fi publicarea unei broşuri anuale (publicitate prin tipărituri) cu oferta unităţilor turistice din zonă.

În final, potenţial există şi ceea ce se va întâmpla în legătură cu turismul rural şi agroturismul din zona de Nord-Vest depinde de conlucrarea şi voinţa tuturor celor interesaţi.

Bibliografie

- Alecu I. N., Marian C., Agroturism şi marketing agroturistic, Editura Ceres, Bucureşti, 2006
- Anderson J. C., Narus J.A., A model of distributor firm and manufacturer firmworking partnerships, Journal of Marketing, Vol. 54 (January 1990)
- Bran F., Marin D., Şimon T., Turismul rural. Modelul European, Editura Economică, Bucureşti, 1997
- Bran F., Istrate I., Turismul rural, Tribuna Economică, nr. 25-54
- Bran F., Dinu M., La Roumanie turistique, Editura Economică, 2005
- Barnes B., Fodor`s Healthy Escapes, Fodor`s Travel Publications, Ediţia a IV-a, Toronto, 1995
- Crăciun Şt., Agroturism, Editura Mirton, Timişoara, 1997
- Cristureanu C., Turism internațional: studii de caz, legislație, Editura OSCAR PRINT, Bucureşti, 1999
- Csosz I., Agroturismul montan, Editura Mirton, Timişoara, 1996
- Davidoff P., Sales and Marketing for Travel and Tourism, Englewood Cliffs, NJ, Pretince Hall, 1998
- Kotler P., Marketing for Hospitality and Tourism, Upper Saddle River, NJ, Pretince Hall, 2002
- Mead L., Welfare Reform: Meaning and Effects, Policy Currents 11, nr.2, 2001
- Manole V., Mitrache Şt., Agroturism şi turism rural, Editura Fax Press, 1996
- www.touringnature.com
- http://www.leaderplus.de/leaderplus/download.cfm?uuid=000B24FFC624159CBE966521C0A8D816

BODNÁR GÁBOR

GAZDASÁGI ERŐ ÉS INNOVÁCIÓS KÉPESSÉG – NÉHÁNY TERÜLETI KÖVETKEZTETÉS A BÉKÉS MEGYEI VÁLLALKOZÁSOK KÖRÉBEN VÉGZETT REPREZENTATÍV FÖLMÉRÉS ALAPJÁN

Összefoglaló

Jelen tanulmány területi kerete Békés Megye, a vizsgálategységei pedig a megyében működő vállalatok illetve ezek egy csoportja. A dolgozat alapját a Gazdasági Kar és a Békés Megyei Önkormányzat elvégzett, 2008-ban befejezett, a „A differenciált vállalkozásösztönzés megalapozása Békés megyében" c. kutatatása adja, melynek kidolgozásában jelentős szerepet vállaltam.

Munkámban ezt a kutatást mélyítem el azáltal, hogy a vállalkozásoktól kapott számos adatot az SPSS nevű program faktoranalízis nevű alkalmazásával elemzem a cégeket. Az elemzés során bemutatom, hogy melyek azok a cégek, amelyek egyben a legtőkeerősebbek, és leginnovatívabbak is. Figyelemre méltók azok az eredmények amelyek bemutatják, hogy hogyan alakul ki és területileg hol helyezkedik el egy erős és egyben innovatív vállalati csoport továbbá a vizsgált két tulajdonságot elemezve mi jellemzi a nem is annyira törvényszerű átfedéseket. A kérdéskör vizsgálata fontos mivel hazánk és hazánkon belül Békés megye is számos új kihívással szembesül az Unión belül és a világméretű gazdasági válság hatására is.

Bevezetés

A Békés Megyei Területfejlesztési Tanács (BMTT) és a Tessedik Sámuel Főiskola Gazdasági Főiskolai Kara (2009. január 1-től Szent István Egyetem Gazdasági Kar Békéscsaba) 2007-ben együttműködési megállapodást kötött. Az együttműködés egyik legfontosabb célja, hogy az önkormányzatoknak a fejlesztési koncepciók és programok készítése, valamint a befektetés-ösztönzési tevékenység során a megye társadalmi és gazdasági helyzetéről és az itt működő vállalkozások helyzetéről reális képük legyen. Első feladatként a TSF Gazdasági Főiskolai Kara hallgatóinak bevonásával kérdőíves és helyszíni interjú módszerével felmérés készült, abból a célból, hogy a Békés megyében működő, illetve az elmúlt időszakban idetelepült egyes gazdasági társaságok, vállalkozások pozícióját, gondjait, fejlesztési elképzeléseit, a vállalkozási környezettel kapcsolatos helyzetértékelését, észrevételeit, javaslatait megismerje (Simon I. szerk. [2008]). Az adatgyűjtés 2008 márciusában zárult.

Mint a kutatás résztvevőjének, feladatom volt a Sarkadi, Békési, Szeghalomi Kistérségekben működő, kiválasztott vállalkozások személyes interjúinak elkészítése és az egész megyére kiterjedő vizsgálati minta elektronikusan beérkezett információinak feldolgozása.

Jelen dolgozatban, a kutatás során szerzett tapasztalatokat is felhasználva, a kitöltött kérdőívek azon válaszait elemzem, amelyek számszerűsíthető értékeket tartalmaznak, nem csupán szubjektív értékítéletek. A mintegy hatvanegy kérdésből 19 felelt meg ennek a kritériumnak. A kérdések egyik fele, illetve a rájuk érkezett válaszok, jól meghatározzák egy vállalkozás gazdasági erőforrásainak volumenét. A felhasznált kérdések másik csoportja pedig megmutatja, mely cégek nevezhetőek innovatívnak, például a kutatás-fejlesztés és egyéb olyan fontos adatok alapján, amik ahhoz kellenek, hogy egy cég versenyképes maradjon a 21. század információs-technológiája által uralt világban (Lengyel I.[2003]).

Ezen két tényező összefüggéseinek együttes elemzését végeztem el, így egy komplex képet kaptam a megye vállalkozásairól. Magát a vizsgálatot az SPSS 15.0 nevű program faktoranalízis nevű alkalmazásával végeztem, a kapott értékeket pedig szövegesen kiértékeltem és az EuroOffice 2005 nevű program segítségével kistérségi szinten ábrázoltam.

1. A dolgozatban alkalmazott módszer- faktoranalízis

Az alábbiakban röviden, csak a leglényegesebb elemeket kiemelve ismertetem a dolgozat elkészítéséhez alkalmazott módszer lényegét:

Maga a faktoranalízis értő alkalmazás és meghatározott matematikai feltételek mellett alkalmas arra, hogy viszonylag egyszerűen mérhetővé tegye az összetett jelenségeket. A faktoranalízis eredményeként olyan új, komplex („látens") változók számíthatók, amelyek kapcsolatban vannak a kiinduló adatokkal, így azonosítható a tartalmuk is (von Eye - Niedermeier [1999]).

A konkrét alkalmazások, számítások esetében természetesen ennél jóval bonyolultabb számításmenet kívántatik, s grafikusan nem is érzékeltethető, de a lényeg megmarad.

A faktorok értelmezhetők, elnevezhetők a köztük és az eredeti változók közötti korrelációk (faktorsúlyok) alapján. Az eredmények könnyebb értékelhetősége, elemezhetősége érdekében ún. rotálási transzformációkat is elvégezhetünk. A megfigyelési egységekre (területegységekre) megadhatók az új változók, a faktorok értékei (faktorértékek), ezek 0 várható értékű, 1 szórású standardizált változók. Meghatározható az egyes faktorok fontossága, az, hogy az eredeti információ milyen hányadát tömörítik (sajátérték, magyarázott szórásnégyzet). Kiszámítható, hogy a faktorok az egyes változók információtartalmának milyen hányadát fedik le (kommunalitások) (Nemes Nagy J. [2005]).

A faktorértékek így térképen ábrázolhatók, a térségek osztályokba sorolhatók (Faluvégi L.[2004]).

Magának a faktoranalízisnek különféle mintaalkalmasságoknak kell megfelelnie, hogy a vizsgálat lefolytatható legyen. Így például az általános mintaalkalmasságnak vagy a kommunalitások vizsgálatának. Jelen vizsgálat az összes minta-alkalmassági mutatónak megfelelt, de hely hiányában itt nincs mód részletezni.

2. Az elemzések eredményei

A vizsgálatba bevont cégek helyzetével, működésével kapcsolatos kérdések, illetve az azokra kapott válaszok alkalmasak egyfajta tőkeerősség és innovativitás vizsgálatára is. Vagyis ezek által jól behatárolhatók például a tőkeerős valamint a magas kutatás-fejlesztési ráfordítással rendelkező cégek. Megvizsgálom, hogy ez a két, imént említett tulajdonság mennyire feltételezi egymást a valóságban.

A cégek erősorrendjét a kapott kumulált értékek jellemzik, amit az SPSS nevű program faktoranalízis nevű alkalmazása rendelt hozzájuk. A cégek rangsorát elemezve (1. táblázat) kitűnnek azok a cégek, amelyek „értékeit" összesítve a legelőnyösebb pozícióban vannak. Vagyis azok, amelyek tőkeerősek és egyben a fejlesztéseket sem hanyagolják el. Többségükben a Békéscsabai kistérségben található cégek vannak jelen a táblázatban a legnagyobb számmal, egészen pontosan tíz ilyen cég szerepel a listán, vagyis a rangsor felét ők teszik ki. Ugyanakkor majdnem minden kistérségből találunk vállalkozást a listán, csak a Sarkadi kistérség a kivétel.

1. táblázat

A Békés megyei cégek rangsora

Rangsor	***Cég neve (kistérség)***	***Értékszám***
1	AKG Alföldi Kohászati-és Gépipari Zrt (orosházai)	*8,3394*
2	UNICON ZRT (békéscsabai)	*8,08645*
3	KÖRÖS VOLÁN Autóbuszközlekedési Zrt. (békéscsabai)	*7,48842*
4	RAPIDSPED Fuvarozási és Szállítmányozási Zrt. (szeghalomi)	*5,53836*
5	Békés Drén Kft. (békési)	*5,53057*
6	Kner Packing Kft. (békéscsabai)	*4,99922*
7	Újkígyósi Falemezüzem Bt (békéscsabai)	*4,90172*
8	Szarvasi Agrár Zrt. (szarvasi)	*4,84945*
9	Hungaronatura Bt (békéscsabai)	*3,77475*
10	OLIMPIK Ipari Kereskedelmi Szolgáltató Kft (békési)	*3,77284*

11	Mezőhegyesi Ménesbirtok Zrt. (mezőkovácsházai)	*3,11036*
12	Mezőhegyesi Állami Ménes Kft. (mezőkovácsházai)	*2,77618*
13	Bólem kft (békéscsabai)	*2,47402*
14	Békéstherm Bt (békéscsabai)	*2,28329*
15	ERGOMAT BT (békéscsabai)	*2,25403*
16	Seleszt és Tsa Lapszerkesztői és Hírügynökségi Betéti Társaság. (békéscsabai)	*2,1979*
17	Zengő Ipari és Kereskedelmi Kft. (mezőkovácsházai)	*1,96123*
18	Gamma-N Kereskedelmi és Szolgáltató Bt (békéscsabai)	*1,68059*
19	Liget-Mix Kft. (szarvasi)	*1,6355*
20	Food Analytica Kft. (gyulai)	*1,44916*

Forrás: Gyűjtött adatok alapján saját szerkesztés

Ehhez kapcsolódik, hogy a megyében két kistérség is található, amelyek országosan is a leghátrányosabbak közé tartoznak: az imént is említett Sarkadi és a Mezőkovácsházai. A Sarkadi a jelen vizsgálat szerint is hozta a „papírformát" és messze utolsó helyen végzett, és a Mezőkovácsházai sem szerepelt jól.

Ez is mutatja a Sarkadi kistérség igen nehéz helyzetét, hogy bár a Mezőkovácsházai kistérség sincs sokkal jobb helyzetben, gazdasági értelemben, még ebben a kistérségben is található néhány – sajnos tényleg igen kevés – tőkeerős vállalkozás.

Az árnyaltabb szemléltetés érdekében az eredményeket kistérségi szinten ábrázolva (1. ábra) a Békéscsabai kistérség magaslik ki a mezőnyből, a legnagyobb különbség közte és az összes többi kistérség között van, míg a többit külön megvizsgálva azok között az eltérések korántsem jelentősek. A Békéscsabai kistérség fölénye tehát egyértelmű, amelyet az Orosházai követ. Utánuk következik a Békési, Gyulai és Szeghalomi kistérség. A Békési és Szeghalomi kistérség közepesen „teljesített" így nem meglepő, hogy ilyen pozícióban találhatóak.

1. ábra
A cégek Békés megyei helyzete kistérségenként

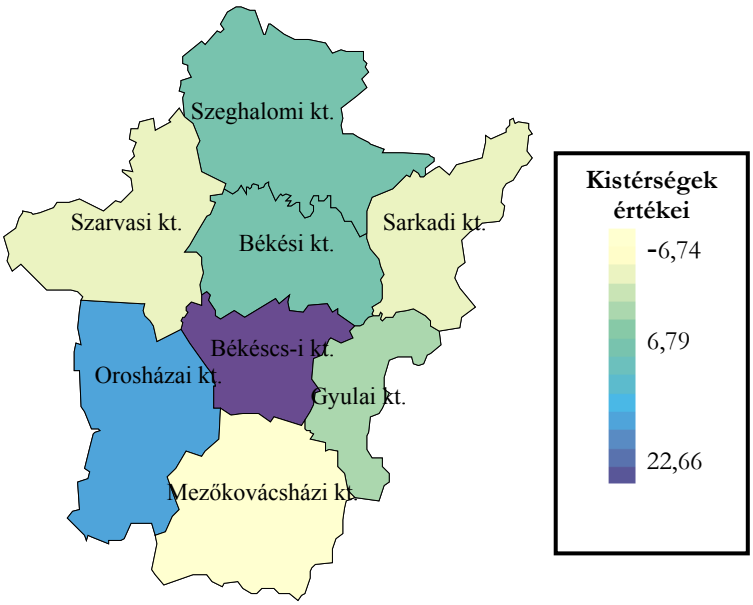

Forrás: Gyűjtött adatok alapján saját szerkesztés

A Gyulai kistérség pedig néhány mutatót tekintve igen gyenge volt – persze több előnyös mellett – ezért került a középmezőnybe. A utolsó három pedig a Szarvasi, Mezőkovácsházi és Sarkadi kistérségek lettek. Ez utóbbi kettő, vagyis a mezőkovácsházai és a sarkadi pozíciója teljesen megfelel az eddig tapasztaltakkal és összhangban van a két kistérség valós gazdasági helyzetével is.

Összegzés

Békés megye gazdasága, mint azt statisztikai adatok is igazolják, tartósan gyengélkedik. Az ipar termelése az elmúlt években szinten maradt, fajlagos értéke az országosnak még a felét sem érte el.
Ilyen körülmények között igyekezett A Békés Megyei Területfejlesztési Tanács (BMTT) és a Tessedik Sámuel Főiskola (2009. január 1-től Szent István Egyetem Gazdasági Kar Békéscsaba) Gazdasági Főiskolai Kara a megye társadalmi és gazdasági helyzetéről és az itt működő vállalkozások helyzetéről reális képet kapni.

Összegzésként megállapítható:

1. A vizsgálat reprezentatív mintán alapul, azaz nem teljes körű, ezért a kapott eredmények is csak a valós helyzet közelítését teszik lehetővé. Mindenesetre beigazolódott, hogy az alkalmazott módszer segítségével mind a kistérségek, mind pedig az egyes vállalkozások gazdasági ereje és

innovációs képessége alapján korrekt csoportosítás kapható. A mintaszám növelés a kép további árnyalását tenné lehetővé.

2. A Békéscsabai kistérség kimagaslik a mezőnyből, a legnagyobb különbség közte és az összes többi kistérség között van, míg a többit külön megvizsgálva azok között az eltérések nem szignifikánsak.
3. Ez a vizsgálat is megmutatta, hogy a gazdasági alapokat, fejlődési lehetőségeket tekintve a legtöbb problémával a Sarkadi és Mezőkovácsházai kistérségek szembesülnek.

Abstract

The territorial framework of my paper is Békés county and the research unites are a group of enterprises operating in this region. The scientific background of my work comes from a research, accomplished in 2008, based on a contract between Békés county government and our Institute of economy, aimed to analyze the „The establishment of a more sophisticated approach of initiation toward the improvement of the entrepreneurial ability of companies„ and as a member of the team I made a significant contribution to elaborate this report.

I went a bit deeper into this topic applying the factor analysis routine of the SPSS program for the chosen enterprises. I submit result that which companies are economically strongest and at the same time the more innovative. Considerable are that conclusions which indicates how are generated and where are located the groups of strong and innovative firms, further on, what kind of characteristics are significant for the companies having both features (strength and innovativeness) because these two are not always strictly linked together or are not overlapped.

To analyze such a kind of topic has practical importance because Hungary as well as Békés County are facing new challenges within the EU and need strategy to avoid or reduce the impact of the global crises.

Felhasznált irodalom

- von Eye, Alexander - Niedermeier, Keith E. (1999): Statistical Analysis of Longitudinal Categorical Data in the Social and Behavioral Sciences, Psychology Press
- Faluvégi Albert (2004): A társadalmi gazdasági jellemzők területi alakulása várható és várható hatásai az átmenet időszakában. MTA KTK, Budapest
- Lengyel Imre (2003): Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon. JATE Press, Szeged.
- Lengyel Imre - Rechnitzer János (2004b): Regionális gazdaságtan. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, p. 391.
- Nemes Nagy József (szerk. 2005): Regionális elemzési módszerek. ELTE Regionális Földrajz Tanszék, Budapest
- Simon Imre (2008) (szerk.): A differenciált vállalkozásösztönzés megalapozása Békés megyében c. kutatási jelentés, Békéscsaba, 2008

GULYÁS LÁSZLÓ

MUNKANÉLKÜLISÉG ÉS REGIONALITÁS MAGYARORSZÁGON 1990-2005

Összefoglaló

Az 1990. évi politikai és gazdasági rendszerváltás a piacgazdaság kialakulása, a munkanélküliségi ráta jelentős emelkedését hozta magával Magyarországon. 1990 decemberében a munkanélküliségi ráta még csupán 1,0% volt, de ez rövid idő alatt 10% fölé emelkedett és a 90-es években végig ezen szint körül mozgott. Sőt a 2000-es évek első felében sem csökkent jelentős mértékben. Jelen tanulmányban a NUTS 2 és a NUTS 3 szinteken vizsgáljuk meg, hogy milyen területi különbségek alakultak ki a munkanélküliségben.

Keywords: unemployment, regional discrepancies, employment mobility

Bevezetés

Az 1980-as évek utolsó harmadában a szocialista rendszer lassú gazdasági bomlásával párhuzamosan Magyarországon is megjelent a munkanélküliség. A hivatalos statisztikai adatok szerint a munkanélküliségi ráta 1987-ben 0,1%, 1989-ben 0,2% 1989-ben 0,3% volt. A politikai rendszerváltás – 1990 áprilisa első szabad választás – után felgyorsuló gazdasági átalakulás, különösen a beinduló privatizáció a munkanélküliség rohamos növekedéséhez vezetett.

1. táblázat:

A munkanélküliségi ráta (%) Magyarországon 1990-1999

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
1,0	4,1	10,3	12,9	11,3	10,6	11,0	10,5	9,5	9,7

Forrás: A szerző saját szerkesztése a „Munkaerő-piaci tükör" adatsorai alapján

Mint látható 1990 decemberében a munkanélküliségi ráta még csupán 1,0% volt, de ez rövid idő alatt 10% fölé emelkedett és a 90-es években végig ezen szint körül mozgott. Sőt a 2000-es évek első felében sem csökkent jelentős mértékben.

2. táblázat:
A munkanélküliségi ráta (%) Magyarországon 2000-2005

2000	2001	2002	2003	2004	2005
9,3	8,5	8,0	8,3	8,7	9,4

Forrás: A szerző saját szerkesztése a „Munkaerő-piaci tükör" adatsorai alapján

Tanulmányunkban azt vizsgáljuk meg, hogy a munkanélküliség milyen területi különbségeket mutat Magyarországon belül. Jelenleg Magyarország közigazgatása 7 statisztikai-tervezési régióra (NUTS 2), 19 megyére és a fővárosra (NUTS 3) oszlik. Jelen tanulmányban a NUTS 2 és a NUTS 3 szinteken vizsgáljuk meg, hogy milyen területi különbségek alakultak ki a munkanélküliségben.

2. Különbségek a tervezési-statisztikai régiók szintjén (NUTS 2)

Jelenleg Magyarországon 7 tervezési-statisztikai régió létezik, ezek az alábbiak: Közép-Magyarország (1), Közép-Dunántúl (2), Nyugat-Dunántúl (3), Dél-Dunántúl(4), Dél-Alföld (5), Észak-Alföld (6), Észak-Magyarország (7).

1. Térkép:
Regionális munkanélküliségi ráták(%) 2005

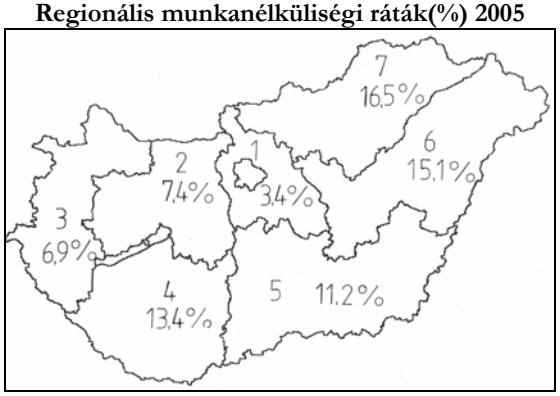

Forrás: A szerző saját szerkesztése a „Munkaerő-piaci tükör" adatsorai alapján

Az 1. térképből világosan kirajzolódik, hogy a 7 régiót a munkanélküliség szempontjából három csoportba sorolhatjuk:

1. **Alacsony munkanélküliségi rátájú régiók**
   Három régióban - Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl - a munkanélküliségi ráta kisebb mint 10%. Sőt a Közép-Magyarországon 5% alá esett.

2. **Közepes munkanélküliségi rátájú régiók**
   Két régióban – Dél-Alföld és Dél-Dunántúl – a munkanélküliségi ráta magasabb, mint 10%.

3. Magas munkanélküliségi rátájú régiók
Két régióban – Észak-Magyarország és Észak-Alföld Northern Hungary, – a munkanélküliségi ráta meghaladja a 15%-t.

Felmerül a kérdés, hogy ezek a regionális egyenlőtlenségek csak a munkanélküliség pillanatnyi állapotot tükrözik vagy hosszú távú tendenciákat. A kérdés megválaszolásához a 3. táblázat adatait kell elemeznünk. Ezek az adatok az 1991 és 2005 közötti időszak regionális munkanélküliségi rátáit mutatják. Ezen 15 év adatai alapján azt mondhatjuk, hogy a régiók három csoportba való sorolása nem egy pillanatnyi állapotot tükröz, hanem egyértelműen egy hosszú távú tendenciát mutat. Három hosszú távú tendenciát rögzíthetünk: 1. Az „alacsony munkanélküliségi rátájú régiók" munkanélküliségi rátája 1991 óta mindig kisebb volt, mint a többi régióé. Az ebbe a kategóriába tartozó három régióból kettő régió – Közép-Magyarország és Nyugat-Dunántúl – munkanélküliségi rátája soha se érte el a 10 %-ot. Az ebbe a kategóriába tartozó harmadik régió, a Közép-Dunántúl, munkanélküliségi rátája néhány éven keresztül - 1992-1996 között - 10% fölé ment, de még így is alacsonyabb volt, mint a „leszakadó régiók" és a „teljesen leszakadó régiók" munkanélküliségi rátája. 2. A „közepes munkanélküliségi rátájú régiók" – Dél-Alföld és Dél-Dunántúl - munkanélküliségi rátája 1992-től egészen napjainkig tartósan 10% körül mozog. 3. A „magas munkanélküliségi rátájú régiók" – Észak-Magyarország és Észak-Alföld - a munkanélküliségi ráta tartósan meghaladja a 15%-t.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a munkanélküliség terén az 1990-es évek elején létrejövő regionális különbségek tartósan fennmaradtak

3. táblázat:
Regionális munkanélküliségi ráták(%) Magyarországon 1991-2005

Év	Magyaro.-	Közép-Magyaro	Közép-Dunántúl	Nyugat Dunántúl	Dél-Dunántúl	Dél-Alföld	Észak-Alföld	Észak-Magyaro.
1991	4,1	1,7	3,7	2,8	4,8	5,2	6,5	7,0
1992	10,3	5,7	10,4	7,2	10,8	12,2	15,0	15,7
1993	12,9	8,0	12,8	9,1	13,1	14,7	18,2	19,1
1994	11,3	6,6	11,5	8,5	11,9	12,9	16,9	16,6
1995	10,6	6,3	10,6	7,6	11,7	11,5	16,1	15,6
1996	11,0	6,4	10,7	8,0	12,6	11,3	16,8	16,7
1997	10,5	5,6	9,9	7,3	13,1	11,0	16,4	16,8
1998	9,5	4,7	8,6	6,1	11,8	10,1	15,0	16,0
1999	9,7	4,5	8,7	5,9	12,1	10,4	16,1	17,1
2000	9,3	3,8	7,5	5,6	11,8	10,4	16,0	17,2
2001	8,5	3,2	6,7	5,0	11,2	9,7	14,5	16,0
2002	8,0	2,8	6,6	4,9	11,0	9,2	13,3	15,6
2003	8,3	2,8	6,7	5,2	11,7	9,7	14,0	16,2
2004	8,7	3,2	6,9	5,8	12,2	10,4	14,1	15,7
2005	9,4	3,4	7,4	6,9	13,4	11,2	15,1	16,5

Forrás: A szerző saját szerkesztése a „Munkaerő-piaci tükör" adatsorai alapján

3. Különbségek a megyék (NUTS 3) szintjén

Fontos megvizsgálnunk, hogy megyei szinten milyen különbségek jelennek meg a munkanélküliség rátában. Ezeket mutatja a 4. és 5. táblázat.

4. táblázat:

Megyei szintű munkanélküliségi ráták (2005)

Régió	Megye	munkanélküliségi ráta (%)	Régiós ráta(%)	országos átlag(%)
Közép-Magyarország	Budapest	2,9	3,4	9,4%
	Pest(	4,2		
Közép-Dunántúl	Komárom-Esztergom	6,8	7,4	
	Fejér	7,4		
	Veszprém	8,0		
Nyugat-Dunántúl	Győr-Moson-Sopron(	5,4	6,9	
	Vas	6,8		
	Zala	9,3		
Dél-Dunántúl	Tolna	11,8	13,4	
	Baranya	13,4		
	Somogy	14,5		
Dél-Alföld	Bács-Kiskun	10,4	11,2	
	Békés	13,0		
	Csongrád	10,7		
Észak-Magyarország	Nógrád	16,1	15,1	
	BAZ	18,9		
	Heves	11,3		
Észak-Alföld	Szabolcs-Szatmár-Bereg	18,6	16,5	
	Hajdú-Bihar	14,0		
	Jász-Nagykun-Szolnok	12,0		

Forrás: A szerző saját szerkesztése a „Munkaerő-piaci tükör" adatsorai alapján

5. táblázat

A legnagyobb és legkisebb munkanélküliségi rátájú megyék

Év	A négy legkisebb munkanélküliségi rátájú megye		A négy legkisebb munkanélküliségi rátájú megye	
1994	1. Budapest	5,9 %	1. Szabolcs-Szatmár	19,3%
	2. Győr-Moson	7,7%	2. BAZ	17,5%
	3. Pest	8,1%	3. Szabolcs-Szatmár	19,3%
	4. Vas	8,3%	3. Nógrád	17,2%
1995	1. Budapest	5,7 %	1. Szabolcs-Szatmár	19,3%
	2. Győr-Moson	6,8%	2. BAZ	16,7%
	3. Vas	7,2%	3. Nógrád	16,3%
	4. Pest	7,6%	4. Jász-Nagykun-Sz	14,6%
1996	1. Budapest	5,7 %	1. Szabolcs-Szatmár	19,7%
	2. Győr-Moson	7,4%	2. BAZ	18,0%
	3. Vas	7,2%	3. Nógrád	17,0%
	4. Pest	7,6%	4. Hajdú-Bihar	15,6%
1997	1. Budapest	4,8 %	1. BAZ	19,0%
	2. Győr-Moson	6,4%	2. Szabolcs-Szatmár	18,9%
	3. Vas	6,2%	3. Nógrád	16,3%
	4. Pest	7,3%	4. Hajdú-Bihar	15,0%
1998	1. Budapest	4,0 %	1. BAZ	17,9%
	2. Győr-Moson	5,1%	2. Szabolcs-Szatmár	17,2%
	3. Vas	6,2%	3. Nógrád	15,6%
	4. Pest	6,7%	4. Hajdú-Bihar	14,0%
1999	1. Budapest	3,7 %	1. BAZ	19,5%
	2. Győr-Moson	4,8%	2. Szabolcs-Szatmár	18,7%
	3. Vas	5,6%	3. Nógrád	16,2%
	4. Pest	6,0%	4. Hajdú-Bihar	15,6%
2000	1. Budapest	3,0 %	1. BAZ	20,3%
	2. Győr-Moson	4,6%	2. Szabolcs-Szatmár	19,5%
	3. Vas	5,2%	3. Nógrád	14,9%
	4. Pest	5,2%	4. Hajdú-Bihar	14,7%
2001	1. Budapest	2,0 %	1. BAZ	19,0%
	2. Győr-Moson	4,1%	2. Szabolcs-Szatmár	17,8%
	3. Pest	4,4%	3. Nógrád	14,3%
	4. Vas	4,9%	4. Hajdú-Bihar	13,6%
2002	1. Budapest	2,2 %	1. BAZ	19,1%
	2. Győr-Moson	4,0%	2. Szabolcs-Szatmár	16,7%
	3. Pest	3,7%	3. Nógrád	13,8%
	4. Vas	4,5%	4. Hajdú-Bihar	12,8%
2003	1. Budapest	2,4 %	1. BAZ	19,6%
	2. Győr-Moson	4,1%	2. Szabolcs-Szatmár	17,7%
	3. Pest	3,7%	3. Nógrád	14,6%
	4. Vas	4,5%	4. Hajdú-Bihar	13,1%
2004	1. Budapest	2,8 %	1. BAZ	18,3%
	2. Pest	3,8%	2. Szabolcs-Szatmár	17,5%
	3. Győr-Moson	4,5%	3. Nógrád	14,6%
	4. Komárom-E.	5,8%	4. Somogy	13,4%
2005	1. Budapest	2,9 %	1. BAZ	18,9%
	2. Pest	4,2%	2. Szabolcs-Szatmár	18,6%
	3. Győr-Moson	5,4%	3. Nógrád	16,1%
	4. Vas	6,8%	4. Hajdú-Bihar	14,0%

Forrás: A szerző saját szerkesztése a „Munkaerő-piaci tükör" adatsorai alapján

A 4. táblázat alapján kijelenthetjük, hogy az a hármas felosztás, amit a statisztikai tervezési régióknál rögzítettünk, a megyék esetében még élesebben jelenik meg. A fővárost és a 19 megyét három csoportba sorolhatjuk:

1. Az „alacsony munkanélküliségi rátájú megyék", ahol a munkanélküliségi ráta a 9,4%-os országos ráta alatt marad. Ebbe a csoportba az alábbi hét megye tartozik: Budapest, Pest, Komárom-Esztergom, Fejér, Veszprém, Győr-Moson-Sopron, Vas.
2. A „közepes munkanélküliségi rátájú megyék", ahol a munkanélküliségi ráta az országos átlag körül mozog. Ebbe a csoportba az alábbi kilenc megye tartozik: Zala, Tolna, Baranya, Somogy, Bács-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok, Békés Csongrád, Heves.
3. A „magas munkanélküliségi rátájú megyék", ahol a munkanélküliségi ráta jóval a 9,4%-os országos ráta fölé kerül. Ebbe a csoportba az alábbi négy megye tartozik: Nógrád, BAZ, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar.

Külön fel kell hívni arra a figyelmet, hogy négy magas munkanélküliségi rátájú megye közül kettőben - BAZ, Szabolcs-Szatmár-Bereg - a ráta az országos ráta duplája. Az országban lévő éles területi különbséget jól mutatja, hogy a legnagyobb munkanélküliségi rátájú BAZ (18,9%) és Szabolcs-Szatmár (18,6%) rátája 6szorosa, illetve 4szerese a legkisebb rátával rendelkező Budapestnek (2,9%), és Pestnek (4,2%).

Akárcsak a régióknál, a megyék esetében is felmerül a kérdés, hogy a 2005 évi adatokból kirajzolódó területi különbségek csak a munkanélküliség pillanatnyi állapotát tükrözik vagy hosszú távú tendenciákat. A válasz az 5. táblázat adatai alapján adható meg. Mint az 5. táblázatból látható, a négy legkisebb munkanélküliségi rátájú megye csoportja, illetve a négy legnagyobb munkanélküliségi rátájú megye csoportja 1994 és 2005 között minimális változást mutat. A négy legkisebb munkanélküliségi rátájú megyét a legtöbb esetben Budapest, Győr-Moson-Sopron, Pest és Vas alkotja. Ebbe a csoportba, a vizsgált 12 év alatt csak egyszer 2004-ben tudott bekerülni Komárom-Esztergom megye. Ezzel szemben a négy legnagyobb munkanélküliségi rátájú megyét a legtöbb esetben BAZ, Szabolcs-Szatmár, Nógrád, Hajdú-Bihar alkotja. Más megyék - Jász-Nagykun-Szolnok 1993, 1995, illetve Somogy 2004 – csal ritkán kerülnek be ebbe a csoportba.

Összegzés

Az 1990. évi politikai rendszerváltás és azt ezt kísérő gazdasági rendszerváltás, a piacgazdaság kialakulása, a munkanélküliségi ráta jelentős emelkedését hozta magával Magyarországon. Azok a területi különbségek, melyek az 1990-es évek elején jelentek meg a munkanélküliségi rátákban, az azóta eltelt 15 év során jelentősen nem változtak. A munkanélküliség terén

Magyarország különböző régiói, megyéi között jelentős és tartós egyenlőtlenségeket rögzíthetünk. A statisztikai adatok alapján kijelenthetjük, hogy munkanélküliség szempontjából az ország három részre szakadt: 1. Az alacsony munkanélküliségi rátájú megyék 2. A közepes munkanélküliségi rátájú megyék 3. A magas munkanélküliségi rátájú megyék

Joggal merül fel a kérdés, hogy ezen területi különbségek, miért ilyen tartósak. A válasz azon gazdasági és regionális folyamatokban rejlik, melyek 1990 óta zajlottak le (Enyedi, 1996). A piacgazdaság kiépülése az ország különböző részein eltérő hatással járt. Gyakorlatilag három fejlődési pálya alakult ki:

1. A Budapest-Bécs tengely mentén – beleértve ebbe a Dunántúl Balaton fölötti teljes területét – gyors megújulás történt. Azaz, ezen a területen olyan gazdaság született meg, amely alkalmassá vált arra, hogy az osztrák gazdaságon keresztül bekapcsolódjon az európai munkamegosztásba.
2. A Dél-Dunántúl és a Dél-Alföld nem tudott teljesen megújulni, a legjobb esetben is részleges megújulásról beszélhetünk. Ez azt jelenti, hogy ezeken a területeken megjelentek a modern gazdaság bizonyos elemei, de ezek még nem bizonyultak elegendőnek ahhoz, hogy fejlődési pályára állítsák a területet. Ezek területek sorsa még nem dőlt el. Kérdéses, hogy fel tudnak-e zárkózni a Budapest-Bécs tengelyhez vagy leszakadnak.
3. Az ország északi és északkeleti része egyértelműen a piacgazdaságra történő átállás vesztese. Itt található a négy legmagasabb munkanélküliségi rátájú megye. Nógrád megye és BAZ megye a szocialista nehézipar összeomlása miatt vált válságrégióvá (Lux, 2006). A megszűnő nehézipar helyén nem sikerült korszerű, innovatív termelési szerkezetet kialakítani. Ezen két megye magas munkanélküliségi rátája egyértelműen ennek a következménye. Hajdú-Bihar megye és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a szocialista korszakban is elmaradottabb része volt Magyarországnak. De ezt az elmaradottságot viszonylag jól ellensúlyozta agrárgazdaságuk. A rendszerváltás ezen agrárgazdaságot is válságba sodorta. Gondoljunk a fölbirtokviszonyok elhúzódó átalakulására, illetve a tőkehiányra. Ráadásul az ország 2004-es csatlakozása az Európai Unióhoz a problémát nem megoldotta, hanem tovább mélyítette. Az EU mezőgazdasági árufeleslege, a magyarnál olcsóbb tömegtermelése akadályozza ezen magyar területek agrárexportját.

A magyar regionalisták szerint a fentebb ismertetett fejlődési pályák azt eredményezik, hogy az ország gazdasági fejlettség szempontjából történő három részre szakadása tovább folytatódik. A területi különbségek továbbra is jelentősek maradnak, sőt növekednek. A fenti folyamatok és fejlődési pályák a munkanélküliség szempontjából azt jelentik, hogy a már meglévő területi különbségek tartósan fennmaradnak. Az ebből a helyzetből történő

egyik kitörési pont a munkaerő mobilitása lehetne. Azaz az ország északi és északkeleti részéből a munkaerő-feleslegnek a Budapest-Bécs tengely mellé kellene átköltöznie. Csakhogy a szakirodalom szerint a magyar munkaerő nem mobil (Csehné 2008/a; Csehné 2008/b). Ennek alapvetően két oka van: Egyrészt a leszakadó régiókban élők lakása jóval kisebb értékű, mint a fejlődő régióban vásárolható lakások, egy-egy lakáskategórián belül milliókban mérhetők az árkülönbségek. Másrészt a leszakadó régiókban élők iskolai végzettsége, szaktudása nem felel meg azon állásoknak, melyek betöltésére igény lenne a fejlett régiókban. Komoly programok nélkül ez a két hátrány leküzdhetetlen akadálya a mobilitásnak.

Mindezek alapján azt állítjuk, hogy a munkanélküliségi mutatókban, illetve a gazdaság fejlettségében Magyarországon jelentős és tartós területi különbségek fennállásával kell számolnunk.

Abstract

Changes in Hungary's political and economic system in the year 1990 led to the emergence of Hungarian market economy, as well as to a significantly higher unemployment rate. In December 1990 the unemployment rate was a mere 1.0%, but after that in a short period of time it reached 10%, and throughout the 1990s it remained around that level. There was no significant change in unemployment figures in the early 2000s either. Our current study is aimed at analysing in relation to NUTS 2 and NUTS 3 levels regional disparities in unemployment.

Felhasznált irodalom

- Csehné 2008/a: Munkaerőpiaci alapfogalmak, közgazdasági összefüggések. SZIE. Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. Gödöllő.
- Csehné 2008/b: Foglakoztatáspolitika és munkanélküliség. SZIE. Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. Gödöllő.
- Enyedi, 1996: Regionális folyamatok Magyarországon. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.
- Lux 2006: Az iparpolitika fejlődési pályái a volt szocialista országokban – hasonlóságok és eltérések. In. mű Rácz Szilárd (szerk.): Regionális átalakulás a Kárpát-medencében. Magyar Regionális Tudományi Társaság. Pécs. 2006. 55-64. pp.

KOVÁCS MIHÁLY

A KÖZÉPSZINT GAZDÁLKODÁSÁNAK VETÜLETEI

Összefoglaló

A mai magyar közigazgatás a következő években számos változás előtt áll, ezek közül kiemelkedik a területi közigazgatás, azaz az ún. mezo (közép) szint átalakítása. A közigazgatási rendszer jövőbeli reformja során figyelembe kell venni a történelmi gyökereket, az Uniós gyakorlatot, de semmiképp nem szabad figyelmen kívül hagyni a közgazdasági-hatékonysági szempontok mérlegelését sem.

A dolgozat készítése során végzett kutatásom célja annak megismerése volt, hogy a jelenlegi középszintű önkormányzati rendszer milyen bevételi-kiadási forrásszerkezettel működik, az egyes bevételeken, kiadásokon belül az egyes években milyen irányú változások következtek be, milyen mértékű az eladósodottság a területen. Feltételezésem az volt, hogy a források egyre inkább szűkülnek, mind nagyobb jelentősége van a saját bevételek/források növelésének, illetve, hogy a megyei szintű önkormányzati kör egyre inkább eladósodik. A kutatás módszertana kérdőíves adatgyűjtés és feldolgozás volt. A beérkezett adatok jórészt igazolták hipotézisemet.

Véleményem szerint a középszintű közigazgatási egységnek továbbra is a megyének kellene lennie, és a régiók pedig a területfejlesztés megvalósítására szolgáló intézmények lennének. Én azt gondolom, hogy a területfejlesztési feladatok, a pályáztatás, a beruházások koordinálása és ellenőrzése nem igényelne régiószinten jelentős emberi erőforrás igényt, így nem kellene egyfajta „vízfejeket" létrehozni, egy karcsú, ambár annál hatékonyabb szervezet is képe lenne megfelelni a területfejlesztés feladatrendszerének.

Problémafelvetés, célkitűzések

Szakmailag izgalmas kérdés az utóbbi években megkülönbözetett figyelemmel kísért közigazgatás területi szerkezetének változásával kapcsolatos közgazdasági nézőpont vizsgálata. Kutatásom során így arra törekedtem, hogy objektív alapon közelítsem meg a kérdést, ennek érdekében vizsgáltam meg, hogy a középszintű önkormányzati rendszer milyen finanszírozási szerkezetben működik, ez hogyan alakult a vizsgált években, illetve elemeztem azt is, hogy milyen mértékű az eladósodottság a területen.

A kutatás célja

A dolgozat készítése során végzett kutatásom célja annak megismerése volt, hogy a jelenlegi középszintű önkormányzati rendszer milyen bevételi-kiadási forrásszerkezettel működik, az egyes bevételeken, kiadásokon belül az egyes években milyen irányú változások következtek be, milyen mértékű az eladósodottság a területen. A rendelkezésre álló – kutatásom során gyűjtött - adatok a 2005. illetve 2006. évi tényleges előirányzat teljesítés összege, valamint a 2007. évi módosított előirányzat. Az elemzés során úgy tekintettem (az összehasonlíthatóság érdekében), mintha ez utóbbi adatsor a ténylegesen teljesült adatokat tartalmazná.

Hipotézis(ek)

A kutatás során azt a hipotézis állítottam fel, hogy a középszintű önkormányzatok forrásai a teljes önkormányzati rendszerhez hasonlóan egyre inkább szűkülnek, egyre kevesebb pénzből tudnak gazdálkodni, így – feltevésem szerint – mind nagyobb jelentősége van a saját bevételek/források növelésének, ami kitörési pont lehet a jelenleg gyenge középszint megerősítésének. További hipotézisként fogalmaztam meg, hogy az előzőek következményeként a megyei önkormányzatok többségének egyre nagyobb az adósságállománya.

Módszertan

A kutatásom során adatgyűjtést végeztem a vizsgálatba bevont valamennyi megyei önkormányzat vonatkozásában. Az adatok – a hitelállományra vonatkozó kérdést kivéve – teljes körűen, hiánytalanul rendelkezésre állnak, így az adatgyűjtés eredménye teljesnek tekinthető, azaz tényleges, valós adatok statisztikai feldolgozására kerülhetett sor, nem volt tehát szükség mintavételen alapuló elemzés lefolytatására. Az adatok az adatot szolgáltató megyei önkormányzatok információi, az adatgyűjtésre a Békés Megyei Önkormányzat segítségével került sor.

Az adatfeldolgozás eredményének bemutatása

Megyei Önkormányzatok bevételeinek és kiadásainak alakulása **Adatok E Ft-ban**

Megnevezés	2005. évi teljesítés	2006. évi teljesítés	2007. évi módosított előirányzat	2007. évi módosított/ 2006. teljesítés %-ban
BEVÉTELEK				
Intézményi működési bevételek	41 257 467	45 461 824	42 961 960	-5,5%
Illetékbevétel	44 113 474	45 797 967	36 726 417	-19,8%
Személyi jövedelemadó	43 164 553	48 139 759	31 542 193	-34,5%
Felhalmozási és tőke jellegű bevétel	4 462 331	10 458 030	8 299 186	-20,6%
Önkormányzatok állami támogatása				
- Normatív állami hozzájárulás	61 820 823	55 671 282	61 595 830	10,6%
- Normatív , kötött felhasználású támogatások	3 475 213	2 162 247	2 277 718	5,3%
- Színház központi támogatása	1 319 676	1 293 300	1 281 300	-0,9%
- Központosított előirányzat	2 361 934	1 985 227	900 127	-54,7%
- Egyéb központi támogatás	1 308 533	1 593 623	744 921	-53,3%
- Fejlesztési célú támogatások	15 628 144	15 008 784	16 592 080	10,5%
Átvett pénzeszközök				
- OEP-től átvett pénzeszközök	168 301 722	173 027 798	164 564 033	-4,9%
- Felhalmozási célra átvett pénzeszköz	5 978 147	8 742 072	7 368 714	-15,7%
- Működési célra átvett pénzeszköz	8 239 710	9 946 085	6 707 061	-32,6%
Kiegészítések, visszatérülések	2 222 311	1 412 964	346 656	-75,5%
Pénzforgalom nélküli bevételek együtt	22 915 928	18 894 166	20 122 584	6,5%
Költségvetési bevételek együtt	***426 569 966***	***439 595 128***	***402 030 780***	***-8,5%***
Hitelek, értékpapírok, kölcsönök bevételei	5 958 230	12 195 114	31 546 112	158,7%
Kiegyenlítő, függő, átfutó bevételek	-1 426 510	1 536 222	0	-100,0%
BEVÉTELEK ÖSSZESEN:	**431 101 686**	**453 326 464**	**433 576 892**	**-4,4%**
KIADÁSOK				
Személyi juttatások	174 655 822	180 756 879	176 839 800	-2,2%
Munkaadókat terhelő járulékok	56 499 791	56 852 814	56 033 482	-1,4%
Dologi kiadások	133 030 603	138 180 916	127 563 090	-7,7%
Pénzeszközök átadása				
- Felhalmozási célra	939 897	1 491 311	1 567 146	5,1%
- Működési célra	7 125 066	7 435 746	7 433 597	0,0%
- Előző évi előir. maradvány, pénzmar. átadása	699 968	1 558 490	1 827 891	17,3%
Ellátottak pénzbeni juttatása	4 433 775	4 711 509	4 633 317	-1,7%
Felújítási kiadások	3 435 090	3 845 011	4 131 618	7,5%
Felhalmozási kiadások	29 564 928	34 185 107	37 600 682	10,0%
Pénzforgalom nélküli kiadások	158 108	1 030 550	8 679 409	742,2%
Költségvetési kiadások együtt	***410 543 048***	***430 048 333***	***426 310 032***	***-0,9%***
Hitelek, értékpapírok, kölcsönök kiadásai	3 291 242	4 587 045	7 266 860	58,4%
Kiegyenlítő, függő, átfutó kiadások	8 082	-878 237	0	-100,0%
KIADÁSOK ÖSSZESEN:	**413 842 372**	**433 757 141**	**433 576 892**	**0,0%**

A bevételi oldal a 2006. évi növekedés után 2007-ben nominál értéken mintegy 4,4%-kal csökkent az előző évhez képest (reál-értéken még nagyobb a csökkenés mértéke), ami leginkább a központi forrás csökkenésének tudható be.

- Az intézményi működési bevételek 5,5%-kal csökkentek egy év alatt, de 2005-höz képest így is 4,1%-kal nőttek.
- Az illetékbevétel 19,8%-kal, a személyi jövedelemadó – még jelentősebben - 34,5%-kal csökkent, e két forrás az összbevétel 15,7%-át teszi ki (korábban 20,7%).
- A felhalmozási és tőke jellegű bevételek 20,6%-kal csökkentek 2007-ben az előző évhez képest, e csökkenés mögött az előző évi jelentős

növekedés áll (134,4%), hiszen a 2007. évi forrás a 2005. évihez képest 86,0%-kal magasabb.

- Az előző évhez képest az Országos Egészségbiztosítási Pénztártól érkező – egészségügyi - finanszírozás értéke 4,9%-kal csökkent, miközben ezen forrás a teljes forrásállomány 38,2%-át teszi ki, azaz a legjelentősebb forrásról van szó (bár felhasználása kötött)
- A korábbi évekhez képest a legjelentősebb változás (növekedés) a hitelek, értékpapírok bevételei soron figyelhető meg, hiszen 2007-ben egy év alatt 158,7%-os a növekedés, míg két év alatt 429,5%-kal emelkedett meg e forrás.

A kiadási oldal 2007-ben az előző évi szinten lett betervezve, azaz nincs változás a korábbi évhez képest. Két év alatt (2005-höz képest) a növekedés mértéke 4,8%.

- A kiadási oldalon a legjelentősebb tételt (40,8%) a személyi jellegű kiadások teszik ki, melyek értéke egy év alatt 2,2%-kal csökkent (két év alatt 1,3%-os növekedés figyelhető meg)
- A munkáltatót terhelő járulékok – hasonlóan a személyi kiadásokhoz – 1,4%-kal csökkentek egy év alatt.
- A dologi kiadások értéke 7,7%-kal csökkent egy év alatt, így ezen kiadások részaránya a 2005. évi 32,1%-ról 2007-ben 29,4%-ra csökkent.
- A hitelekből, értékpapírokból származó bevételek növekedésével párhuzamosan – bár kisebb mértékben – nőtt az ehhez kapcsolódó kiadások értéke is, 2007-ben a 2005. évi kiadáshoz képest 120,8%-os az emelkedés.

Összességében megállapítható, hogy a vizsgált időszakban (2005-2007.) szűkült az önkormányzati finanszírozás mértéke, melyet csak kis mértékben sikerült ellensúlyozni a saját bevételek növelésével, így a gazdálkodásra fordítható összeg csökkent, ami egyrészt azt jelenti, hogy dologi kiadásra kevesebb forrás fordítható (hiszen a személyi jellegű kiadások mértéke jogszabályban rögzített), másrészt pedig azt, hogy a vizsgált időszakban jelentősen növekedett az önkormányzatok eladósodottsága.

A kutatás során levont főbb következtetések; A középszint továbbfejlesztési lehetőségei

A magyar önkormányzati rendszer jelenlegi legfőbb jellemzője, hogy a középszintű önkormányzat, a megyei önkormányzat relatíve erőtlen. A tradicionálisan erős megyei közigazgatási szint az új önkormányzati rendszerben került az intézményfenntartó állapotába, és mint delegált testülettel működő és saját adókivetési joggal nem rendelkező egység még –

ahogy korábban elemeztem - az Európa Tanács Helyi Önkormányzatok Európai Kartájának sem felelt meg.

Bár ez a helyzet később némileg javult, de igazi áttörést csak egy, a jelenleginél erősebb, a területi társadalmi-gazdasági reálfolyamatokkal harmonizáló feladatkörű és forrásokkal rendelkező területi önkormányzat létrehozása jelentette volna. Az ehhez szükséges parlamenti többség azonban nem volt biztosítható, a probléma pedig 18 éve változatlanul megoldásra vár. Nagyszámú, alacsony lakosságszámú települési önkormányzattal rendelkező rendszerben ugyanis fokozottan szükség van erős területi önkormányzatra. Ezt igényli a központi hatalom ésszerű lebontása, a decentralizáció elvének érvényesítése is. Ugyanakkor elaprózott településszerkezetünk miatt egyes településeknek a magas színvonalú alapellátás biztosítása is gondot jelent (ez nem pótolható a megyei önkormányzatok által, ahhoz túl messze vannak), másik oldalon, pedig az érdemi decentralizációhoz nagyobb területi egységekre van szükség, mert ezt igényli a területfejlesztési funkciók ellátása és egyes fontosabb közszolgáltatások biztosítása (pl. közlekedés, szakképzés). Le kell szögezni, hogy erős területi önkormányzat területfejlesztési funkciók nélkül nem képzelhető el, az intézményfenntartás bővítése ehhez kevés. Ezen egymást erősítő érvek szólnak a jelenlegi középszint átalakítása, megerősítése mellett.

A közhatalom önkormányzati típusú gyakorlásának eredményesebbé tétele és a területi szintű közfeladatok hatékonyabb szervezése érdekében alaptörvénybe kell foglalni a megyei önkormányzatok a jelenleginél jelentősen erősebb feladat- és hatáskörét. Én azt gondolom, hogy a többségi szakirodalmi vélekedéssel ellentétben nincs szükség választott politikai régió létrehozására, véleményem szerint a meglévő megyerendszer megfelelő megerősítésével pótolható a jelenleg itt tapasztalható űr. Az önkormányzati törvényben keretjelleggel szükséges meghatározni az ehhez az önkormányzati szinthez telepítendő feladat- és hatásköröket. Éppen ezért különösen fontos a területi hatáskör-telepítés rendező elveinek rögzítése, valamint a legalapvetőbb, a megyei önkormányzati működés szempontjából létfontosságú hatásköri csoportoknak, irányoknak, kereteknek a kijelölése.

A megyei hatáskör-telepítés rendező elvei körében a vezérfonal a megyei léptékben ellátandó feladat- és hatáskörök megyei önkormányzati szintre telepítése lehet. Ennek érdekében a helyi közügy önkormányzati törvénybeni kategóriáját megyei léptékre alkalmazva kell megfogalmazni. Ekképpen a települési önkormányzati szinten célszerűen, méretgazdaságosan nem végezhető feladatokat főszabályként a megyei önkormányzatoknak indokolt ellátniuk.

A megyei önkormányzatok esetében is generális szabályként van jelen az, hogy az önkormányzati hatáskörök letéteményese a választott képviselők testülete, esetünkben a megyei közgyűlés. A megyei önkormányzati feladat- és hatáskörök meghatározása az új struktúra központi eleme.

A mai magyar közigazgatás különösen az államháztartás jövőbeli reformját figyelembe véve számos változás előtt áll. A változásoknak azonban véleményem szerint nem a megyerendszer megszüntetésére vagy teljes elsorvasztására kell törekednie, én azt gondolom ugyanis, hogy a politikai régiók létrehozásának nincsenek meg a megfelelő indokai.

Véleményem szerint a középszintű közigazgatási egységnek továbbra is a megyének kellene lennie, és a régiók pedig a területfejlesztés megvalósítására szolgáló intézmények lennének. Én azt gondolom, hogy a területfejlesztési feladatok, a pályáztatás, a beruházások koordinálása és ellenőrzése nem igényelne régiószinten jelentős emberi erőforrás igényt, így nem kellene egyfajta „vízfejeket" létrehozni, egy karcsú, ambár annál hatékonyabb szervezet is képe lenne megfelelni a területfejlesztés feladatrendszerének.

Abstract

The Hungarian public administration – especially local administration - will go through several structural changes in the next few years. The future reform of the administrations structure should not ignore historical roots, the experiences of the EU and especially take into consideration economic and efficiency aspects.

The purpose of my study was to analyze the revenue-expenditure structure of the current county level local government structure by financing sources, to trace down the timely changes in individual revenue and expenditure elements, and to assess the level of indebtedness. The finding are in line with my expectations: financing sources are narrowing down, the importance of local revenues and sources is increasing, and the local governments are getting more and more indebted.

In my opinion, the establishment of political regions lack of adequate reasons, therefore changes in public administration should not aim to abolish the current county structure. I believe, counties should remain the actors of medium level public administration, whereas regional centers should be institutions only responsible for regional development. The latter task, in addition to tendering operation and investment coordination and control do not require significant human resources at regional level. Therefore, producing "waterheads" could be avoided, and a lean and simultaneously more efficient organization could serve the needs of local development.

Felhasznált irodalom

- Agg Zoltán: Megyék és/vagy régiók Magyarországon, Comitatus különszám 2005.
- Boytha György – Papp Mónika: Az Európai Unió létrejötte, intézményrendszere és jogforrásai, Szent István Társulat, Budapest, 2005
- Dr. Csanády Ágnes – dr. Tóth József: Az önkormányzatok pénzügyei, Perfekt Kiadó, Budapest, 2002
- Csillag István: Költségvetési reformok nemzetközi összehasonlításban, Budapest, 1999.
- Európába megy a megye – Előadások és hozzászólások a 2000. szeptember 21-22-i pécsi konferencián, Pécs, 2000.
- Dr. Fürcht Pál-Kusztosné Nyitrai Edit: A helyi önkormányzatok és pénzügyeik, Consulting, Budapest, 1998.
- Mező István és Wiener György: Regionalizmus és önkormányzatiság, Gondolat-Budapest, 2005.
- Pálné Kovács Ilona: Regionális politika és közigazgatás, Dialóg Campus-Budapest-Pécs, 2001.
- Pitti Zoltán: Az önkormányzatok pénzügyi finanszírozásának modernizációja, Magyar Közigazgatás, 2003. évi 7. szám

LADISLAV KLEMENT

INNOVATION ACTIVITIES OF SMALL AND MEDIUM SIZED ENTERPRISES IN WOOD AND FURNITURE INDUSTRY IN SLOVAKIA

Introduction

The European Union is a community of countries with free movement of products, services and capital, where only high quality goods can success among demanding customers. That is why the strategy of entrepreneurs should be orientated on permanent increasing of quality of products and services. Authorities emphasize that competitive ability of economy is influenced especially by (Urban, 1994):

- level of information and knowledge of new technologies, processes, ways of labour organization, marketing etc.,
- ability to gain, successfully implement new technologies and commercially utilize them,
- ability to create and implement innovations in all processes in enterprises.

The implementation of these three factors influences the overall ranking of economy at the international markets. Product and ability to combine named three factors in the most effective way play crucial role in enterprise's growth, development and competitiveness.

Innovation is meaningful, dynamic, developing process, whose result is a positive change orientated on improving of transformation process in enterprise and better satisfying of customer's needs (Slávik, 2002).

OECD definition describes an innovation as a restoration and widening of products and markets portfolio, as a new designing, manufacturing and distributing methods and implementation of changes in work organization and labour force skills. This definition recognizes product, technological and organizational innovations.

An enterprise which wants to strengthen its market position can not rely only on improving of its price policy, promotion or distributing channels. Together with these tools of marketing mix it needs to utilize scientific and technological development too. We mean mainly improving and developing of products (product innovations), modernization of manufacturing basis (technological innovations).

Product innovations are orientated on improving of parameters and characteristics of existing products or on developing of new products. Technological innovations concentrate mostly on lowering of material, energy and labour costs, on improving of working conditions and protection

of environment (Kupkovič, 1999). Most of product and all technological innovations involve the need to invest money.

The paper deals with sources and participants of innovation activities in small and medium sized enterprises in wood and furniture industry, with intensity of innovations and with ways of cooperation with other subjects. The article presents results of empiric research within sample of small and medium sized enterprises in wood and furniture industry, which belong to traditional Slovak branches with great potential of further development and competitiveness strengthening based on implementation of modern technologies and innovations into their production. Data presented in the paper are partial results of our dissertation which was done in 2003 – 2007 at the Faculty of Economics, Matej Bel University in Banská Bystrica.

2. Characteristic of a research sample and research methodology

Wood and furniture industry in Slovakia belong to traditional and important branches in Slovak economy due to plentiful raw material basis. Main economic characteristics could be summarized in following points:

- both branches has sufficient domestic raw material basis in excellent quality. Slovakia is on 4th place according to forest area in European Union;
- branches are characterized by high ratio of small and medium sized enterprises;
- wood industry is still facing to relatively low rate of product finalization. This is caused mostly by entrepreneurs' effort to sell products in abroad quickly and get financial means as fast as it gets, without need to invest them into technology for sophisticated wood processing;
- in both branches there is relatively high export performance. Growth of export in wood industry is caused mostly by sale of raw wood in abroad without further processing. In furniture industry the export is influenced mainly by foreign investors;
- both industries could by characterized also by sufficiency of labour force and in some parts of Slovakia these branches represent the main source of employment. The employment in wood industry is influenced also by seasonality, especially during winter the production of wood is decreasing;
- location of enterprises in wood and furniture industry is not proportional. Especially middle and east regions of Slovakia concentrate the highest density of production in these industries;
- demand for wider utilization of wood, which is relatively available, renewable and has wide potential for utilization (furniture manufacturing, construction industry, fuel etc.) is in comparison to other European countries still very low. Entrepreneurs prefer easier and

economically more efficient way and raw wood with low added value is exported in abroad.

During year 2006 we made an empiric research in a sample of small and medium sized enterprises in wood and furniture industry in Slovakia. The objects of our research were small and medium sized enterprises in wood and furniture industries. Innovation activities in these enterprises represented the subject of our research.

One of its goals was to gain relevant data about participants of innovation activities in small and medium sized enterprises, about intensity of innovations and ways of cooperation with other subjects. Research sample included 488 respondents from all enterprises in wood and furniture industry in Slovakia. We have gained 82 filled questionnaires, i. e. 17 % of all sent questionnaires.

Geographical structure of the sample is presented in graph 1.

Graph 1
Structure of respondents according to regions NUTS III

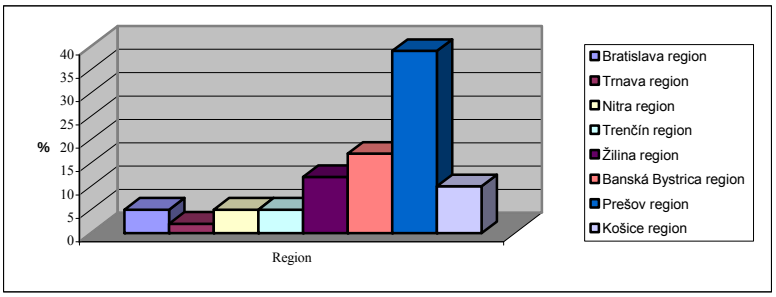

Resource: Own research.

We can see that geographical structure of the sample of small and medium sized enterprises corresponded to geographical conditions in Slovakia with the highest share of middle and east regions.

Graph 2
Structure of respondents according to size

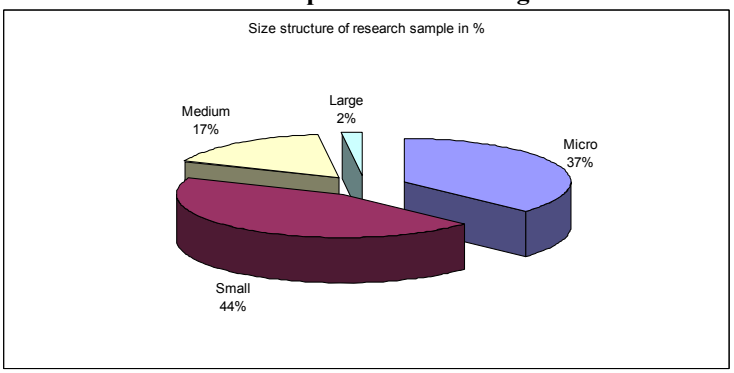

Resource: Own research.

Classification of small and medium sized enterprises in the sample was made according to directive of European Commission. In some cases we classified the enterprises only according to number of employees because they were not willing to give us other data (annual turnover, total assets). The biggest share among enterprises had micro and small sized enterprises with 81 %. Medium sized enterprises took 17 % and large enterprises 2 %. The structure of the sample corresponded to structure of basic population of enterprises in Slovak economy.

3. Innovation activities in small and medium sized enterprises in Slovakia

Presented characteristics of wood and furniture industry confirm the meaning of both industries for Slovak economy. Long-time tradition and relatively long and complicated transformation process in enterprises supports expectation of growing need to invest money in modernization of utilized technologies and in implementing of innovations in all spheres of entrepreneuring. Permanent investing into modernization of technology and into innovations is essential condition for sustaining and developing of competitive ability in small and medium sized enterprises.

M. Vráblik (2004) declares that enterprises are permanently forced to innovate in order to resist to competitors and to sustain and strengthen their position at the market. According to this assumption we asked entrepreneurs how important for them innovations are. Results are presented in graph 3.

Graph 3
Innovations and their meaning for respondents

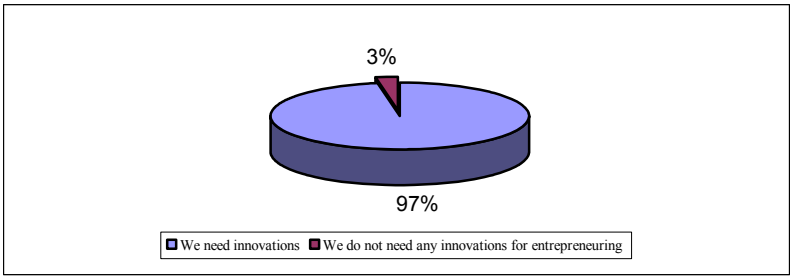

Resource: Own research.

Enterprises confirmed the importance of innovations for them in their entrepreneuring. Only 3 % of respondents were entrepreneuring in a field where no innovations were needed. We think that this kind of attitude is from long-time point of view unsustainable and entrepreneurs will not avoid to at least basic innovations, if they want to survive at the market.

We asked entrepreneurs, whether they had made any innovations in last 6 years.

Table 1
Innovation activities in the sample in 2000 – 2005 according to the size of enterprises in percents

Innovations	Enterprises			
	micro	small	medium	large
Product innovations	20,0	27,8	28,6	-
Service innovations	26,7	11,1	42,9	-
Technological and process inovations	33,3	38,9	8,0	-

Resource: Own research.

As it is presented only few of asked enterprises made any kind of innovations during 6 years. Most of micro and small sized enterprises made innovations in area of processes and technology. Among medium sized enterprises innovations were focused on products and services. Most of products innovations were orientated on implementation of new product in production and at the market or on increasing of quality of existing products. Implementation of new services for customers with goal to offer distribution of products, on-line shopping through Internet etc. were examples of service innovations in the sample. Technological and process innovations had major share among micro and small enterprises. Share of medium sized enterprises was surprisingly low, although there should be more opportunities within enterprise processes.

Respondents were allowed to choose more than one answer, therefore the real number of enterprises, which have made any innovation in 2000 –

2005 was even smaller. This fact emphasizes critically low level of innovation activities among asked enterprises.

Data collected during our research confirmed our assumption that innovation activities are usually not formalized in innovation strategy. On the other hand, the fact that innovation activities are done meaningfully is validated by answers on following question. We asked entrepreneurs, who they cooperated with by innovation activities.

Table 2
Participants on innovation activities in percents

	Enterprises				Total
	micro	small	medium	large	
Own capacities	46	46	28	-	46
Cooperation with other enterprises	14	-	44	-	14
Order in specialized enterprise	14	50	28	100	37
Other way	6	-	-	-	3
Do not want to cooperate	-	-	-	-	-
Total	80	96	100	100	-

Resource: Own research.

The most of respondents have made innovation activities by own capacities. On 2nd place there was ordering in specialized enterprise. Cooperation on innovation activities with other partners had very low share. As other way enterprises stated cooperation with university. Cooperation was specified in the field of diploma theses and dissertations. It is a pity, that this way of collecting of new ideas and innovations was declared by the least enterprises. In our opinion there is hidden a great potential of ideas and improvements. Cooperation of enterprise and student is profitable for both sides. Student can obtain useful skills and enterprise obtains creative ideas at relatively low costs.

Preferred way of cooperation was different according to size of respondents. Micro sized enterprises preferred own capacities, what is understandable because of their size and lack of financial resources. Medium sized enterprises were orientated more on cooperation with other enterprises in their branch. This kind of cooperation represents way of networking among enterprises. With increasing size of enterprises there was decreasing share of innovations created by own capacities. We need to add that it is a missed profit for medium or large enterprises, when they are not taking into account opinions and ideas of own employees.

These opinions were confirmed also by another question, which was orientated on resources of ideas and innovations in enterprises.

Table 3
Resources of innovation ideas in enterprises according to their size in percents

Resources of innovation ideas	Enterprises			
	micro	small	medium	large
Employees	35	30	25	20
Management	40	38	39	40
Cutomers	20	20	25	30
Competitors	5	10	8	10
Others	-	2	3	-
Total	100	100	100	100

Resource: Own research.

Data in table 3 present that share of management in all enterprises was approximately 40 %. Share of employees in creation of innovations was decreasing with increasing size of enterprise. This share was 35 % by micro sized enterprises and only 20 % by medium sized enterprises. We think that this share should have the opposite trend. With increasing size of enterprise also potential of ideas and innovations is growing. Importance of competitors as a resource of innovations was similar in all size groups (app. 5 – 10 %). 2 % of small and 3 % of medium sized enterprises declared also other resources of innovations. In all cases respondents mentioned students cooperating with enterprises in the form of diploma works and dissertations.

4. Recommendations for improving of innovation activities in small and medium sized enterprises

Slovak small and medium sized enterprises are growing mostly because of improving of cost effectiveness of their activities, neither by utilizing of unique domestic resources nor by innovations. Slovak government understands the importance of innovations for development of economy. In spite of the existence of some supporting tools for stimulating of innovations in enterprises, their effect is still weak. In comparison to other European countries there are only few innovative enterprises in Slovakia and also expenditures on research and development in private and public sphere are relatively low.

Government problems with allocation of free financial resources needed for stimulation of innovation activities could be successfully solved by stimulating of private sector to investing activity. We agree with following ways of private sector stimulation to innovation activities (Podnikateľské prostredie na Slovensku, 2004):

- creation of financial schemes for small and medium sized enterprises, which require cooperation with research subjects,
- commercialization of public research and development,

- implementation of entrepreneuring programmes at universities, which should be combined with business incubators including self government and regions, large enterprises and financial institutions,
- creation of financial schemes for beginning innovative enterprises,
- implementation of rewarding system for innovative enterprises – national price for innovations.

Other way how enterprises can effectively gain new ideas and innovations is their cooperation. In economic theory there is not common opinion about influence of enterprise size on innovation ability. One group of scientists prefers large enterprises, because of their financial resources, which are needed for all innovation activities. Another group of scientists state that large enterprises negatively influence development of research and science, because their size causes ineffectiveness and often changes repress economies of scale.

Personally, we agree with third group of scientists, who consider cooperation among small, medium and large sized enterprises to be the most effective way of innovation development because all participants can effectively complement to each other. Cooperation of small and medium sized enterprises with seed capital companies is similar. Smaller enterprises are usually creators of new ideas and by cooperation with seed capital companies they can transform their ideas into products. We think that, nowadays, in process of globalization the cooperation among small and large enterprises is much more effective than their reciprocal confrontation.

Following example describes how large enterprise could cooperate with smaller enterprises. A large enterprise has set four priorities of its interest (Molnár, Bernat, 2006):

a) universities and educational institutions, whose research and developing activities are financed by this enterprise,
b) governmental institutions, which are asked for financial and non-financial help for innovation activities,
c) own seed capital fund, which is used for purchase or rent of innovative ideas,
d) small and medium sized enterprises, which are selling or hiring innovations.

This example clearly defines changing of large enterprises attitude towards innovations and small and medium sized enterprises. Presented resources of innovations (c, d) could for many enterprises become strategic goals in their innovation strategy, even for their existence. If enterprise wants to be successful it does not mean that it has to finish all activities connected to introducing of innovation at the market. The goal could also be the sale of innovation to large enterprise or its rental.

Innovation process in enterprise should be orientated on meaningful creation of new ideas and improvements in provided services, manufactured products, as well as in area of internal processes. In spite of fact, that enterprises in Slovakia know the meaning of innovations and consider them as basic condition of their survival, mostly the innovation process is not formalized in strategy. We have identified some possible improvements on the side of state and private supporting institutions in following areas:

- information campaign for entrepreneurs about advantages of formalized development strategy in their enterprises, which will include innovation strategy too,
- advisory services for entrepreneurs in process of planning and implementing of partial strategies, as well as by legal protection of new solutions and products.

On the side of entrepreneurs and managers in small and medium sized enterprises we recommend in area of stimulation and development of innovations following activities:

- building of business culture based on support of innovative ideas in all processes in enterprise,
- rewarding of innovation activities of employees by financial and non-financial tools,
- active searching for incentives and information in enterprise's surrounding about possibilities of strengthening of enterprise's competitive advantage,
- active cooperation among small and medium sized enterprises and with large enterprises,
- building and strengthening of cooperation of enterprises, research and educational institutions. Cooperation in solving of practical problems of enterprises could bring various positives for all participants – universities and entrepreneurs.

Managing of innovations in enterprise is mostly intellectual process based on systematic utilization of primary and secondary data from inside and outside of enterprise. Basic condition of effective decision making is availability of huge amount of actual information. It is very hard to effectively process relevant information without support of information technologies. Keeping of information technologies in high technological level needs lot of money and many times even large enterprises have problems to collect such amount of resources. Price on the one hand and increasing need for relevant information on the other hand confirms the necessity for cooperation among enterprises in all possible areas.

Conclusions

The aim of the article was to propose recommendations for strengthening of innovation activities in small and medium sized enterprises in Slovakia. Recommendations were orientated to the area of governmental supporting tools, which should stimulate innovation activities among enterprises and to area of strategic decision making of owners and managers of enterprises. Although the empiric research was made within the sample of small and medium sized enterprises in wood and furniture industry, recommendations and conclusions are orientated to small and medium sized enterprises in all industrial branches in Slovakia.

In today's entrepreneurial practice, where knowledge plays essential role, innovations must be natural part of entrepreneuring. They are transforming knowledge into practical entrepreneuring tools. In spite of this fact, innovations in enterprises are not widespread. Reasons could be found on the side of governmental and other institutions, which should increase support of innovation activities in enterprises by financial and non-financial tools. On the side of enterprises we are missing strategic approach to innovations. Planning and managing of innovations activities in enterprises is still rarity and there are only a few enterprises, which are cooperating to each other in field of innovations. Strengthening competition at the market does not create any space for rest. Permanent and regular innovating is becoming a competitive necessity. To be successful in the future require interrupting conventions. There is a time of changes and the only way how enterprises can be successful is to accept these changes, adapt to them and utilize them for creating of unique competitive advantages.

Bibliography

- ELEXA, Ľ. 2008. Evaluation of innovation potential of chosen branches in context of Slovak economy development. In: Scientia Iuventa 2008. Proceedings of reviewed papers from international scientific conference of PhD. students. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 2008. ISBN 978-80-8083-582-8. - S.
- Informačná kancelária Európskeho parlamentu v SR. 2007. *Lisabonská stratégia*. [online] 20.10. 2007. Dostupné na internete: <http://www.europskyparlament.sk/index/index.php?ids=38&lang=sk&PHPSESSID=748c451249758c5904adf648f467d2bd>.
- KLEMENTOVÁ, V. 2008. Odvodové zaťaženie a jeho prejavy v činnosti podnikateľských subjektov. In: Scientia Iuventa 2008. Proceedings of reviewed papers from international scientific conference of PhD. students. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2008. ISBN 978-80-8083-582-8.
- KUPKOVIČ, M. a kol. 1999. *Podnikové hospodárstvo*. Bratislava : Sprint. 1999. 352 s. ISBN 80 – 88848 – 39 - 3.

- MOLNÁR, Z., BERNAT, P. 2006. Řízení inovací v malých a středných podnicích. In: Ekonomika a mangement. Ročník IX., č.4/2006. Liberec : Technická univerzita v Liberci. p. 88 – 96. ISSN 1212 - 3609
- Podnikateľské prostredie na Slovensku 2004, Biela kniha o malých a stredných podnikoch. Bratislava : NARMSP. 2004. 72 s. ISBN 80 – 88957 – 35 - 4.
- SLÁVIK, Š. 2002. Anatómia konkurenčnej výhody. Bratislava : Ekonóm, 2002, 104 s. ISBN 80-225-1587-6.
- URBAN, P. A. 1994 . Průmyslová politika – ano, či ne? Praha : Ekonom, 1994.
- VRÁBLIK, M. 2004. Soubor vybraných vědeckovýzkumných prací a případových studií s orientací na konkurencieschopnost českých průmyslových výrobců. Zlín : CEED. 2004. 374 s. ISBN 80 – 903433 – 0 - 9.

MALATYINSZKI SZILÁRD

DEVELOPING HUMAN RESOURCE IN COUNTY BÉKÉS – AS IT IS SEEN BY MAYORS

Abstract

In my research study, I have asked the mayors and notaries of County Békés what human resource means for them and how they assess human resource in their own area or settlement.

Finally, my questions have enquired about what opportunities they see in the development of human capital and what steps and measures they take towards it.

My lecture provides a comprehensive overview of how different the situation is concerning the question of human resource even in such a relatively small area of the country. How is it possible to build a regional level, cross-border and European-level cooperation on such a level of knowledge?

1. Research methods

Quantitative: In the questionnaire 'Settlements in Békés County' mayors were asked to evaluate the factors of human resources similarly to school marks. In the next part of the questionnaire I asked them to evaluate their own settlement according to the factors mentioned above.

Qualitative: I incorporated my essay questions into the questionnaire mentioned above which refer to future tendencies in human resources.

Please, write your opinion about what the tendency is in the quality of human resources.

Please, make clear what is done for the protection and improvement of the quality of human resources.

2. Results

I sent the questionnaire to every settlement of Békés County (75 settlements) by e-mail and I asked the mayors to help my work by filling in the questionnaire. Sampling was full, the rate of replying was 20 %, that means every fifth questionnaire was sent back. The rates of replying from villages and from towns were approximately similar. The questionnaire was addressed to the mayor. People who filled in the questionnaire were chief counsellor(s), application officer(s), settlement manager(s), counsellor(s) and there were some mayors who did me the pleasure of filling in my questionnaire. The questionnaires returned were filled in completely. During

processing the data the first two quantitative questions were analyzed by averaging and in text. The answers to the two qualitative questions were analyzed descriptively.

a. Quantitative questions

Question 1: Please, evaluate each factor of human resources based on their importance on a 5-grade scale similarly to school marks. Give 5 if You think that the factor is highly important, if You believe that the factor is important on an average level, give 3 and if You evaluate the factor useless give 1.

In this question mayors had to evaluate the following human resource factors:

- demographical situation
- level of health provision
- education, qualification
- employment, the situation of labour market
- economical situation
- condition of utilities
- availability of cultural factors
- access to settlements with higher level functions

People who filled in the questionnaire did not use the whole scale, that appears in the values, too. Availability of cultural factors was evaluated the least important with its 4.2 average while employment and the situation of labour market were thought to be the most important with 4.9.

Graph 1:
Human resource factors based on their importance evaluated by mayors of the settlements

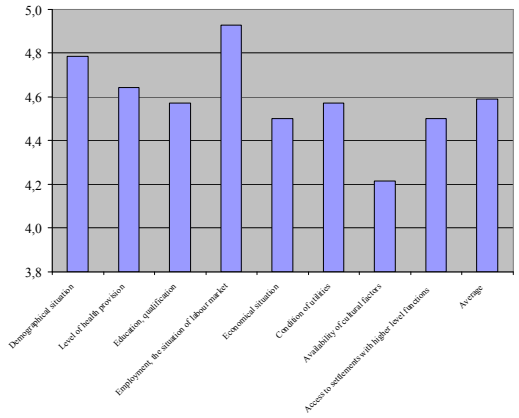

Source: Szilárd Malatyinszki

Question 2: Please, in the second column evaluate **your own settlement** on a 5-grade-scale similarly to school marks what level the given factor can reach. Give 5 if You think that the factor is excellent, if You believe that the factor is medium, give 3, and if You evaluate the factor substandard in your settlement give 1.

I asked the leaders to evaluate their own settlement according to the factors above. People filling in the questionnaire marked their villages and towns according to their importance; there was one exception who gave the maximum point to all factors.

The average of employment and the situation of labour-force and economy reached the lowest level, however, health provision and cultural factors were in the strongest position according to the replies. Comparing it to the previous question the leaders evaluated their settlement the best in the areas which they had thought to be the most important.

The own average values of the settlements – except the 'perfect' settlement – are in between 3.1 and 4.3 and in self-evaluation they reflect the ranking values provided by the detailed indicators.

Graph 2

Leaders' opinion about their own settlement based on human resource factors

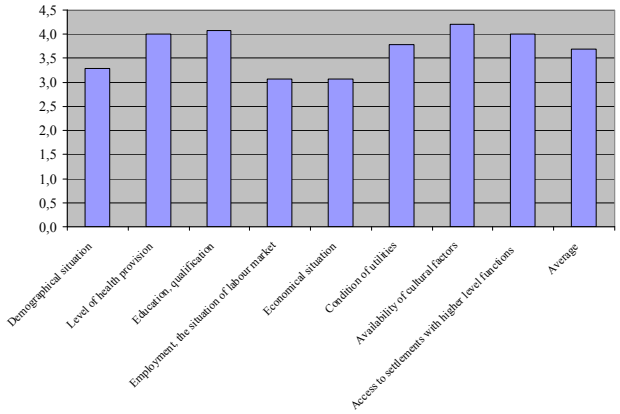

Source: Szilárd Malatyinszki

b. Qualitative questions

Question 3: What tendency can you see in connection with the quality of human resource in your settlement?

In the replies from towns the declination of industrial capacity and the lack of capital expenditure appear. Because of the out-of-date road-system and the lack of investigation the initiative is low. The decrease of the number

of workplaces implies the migration of skilled workers and white-collar workers. Young escape from unemployment to higher education and after their return they cannot find a job that is why they look for their living in the western part of the country or abroad. Feedback to the real labour-market demands in education and qualification is insufficient. Under-qualified, less mobile and older members of the population stay here, that means serious social problems to the local authorities.

There was a hope for detaining investments and economy animation by expanding the capital towards East but at the Danube this process has stopped because of the insufficient infrastructure and it seems that the process avoids the Eastern part of Hungary and it moves towards Romania.

In villages, migration of young and well-educated people and aging are more often. In a lot of cases 20 births belong to 50 deaths. Because of the low property prices fallen-behind people, retired people and unemployed people move to these settlements. Qualification level is low, so against the prosperous municipal tax and other positive conditions these people are not able to maintain their business. Because of the 'demonic circle' local tax revenues decrease, social expenses increase, consequently local authorities have smaller area for development and economy animation.

Question 4: What is done for the protection and improvement of the quality of human resources?

According to the answers, leaders think that their possibilities are too narrow and the solution can be found out of them. Most leaders try to 'gain' employers by improving educational institutions, but because of the unfavourable infrastructure, that is not local primarily, entrepreneurs do not move to this area even if there are a lot of skilled workers.

While unemployed people are supported by public project programmes, getting a new qualification are supported by providing on-the-job training places and in a lot of cases financially by grants. Newly graduates are employed primarily in public institutions for keeping qualified professionals and further education is provided for them besides rent rebate or allowance. In order to keep young pre-getting a flat and settling down are supported in a lot of settlements according to the local opportunities.

Keeping in contact with the employment office, family supporters and minority authorities is emphasized in a lot of settlements. Complex development is an attractive effort. In this settlement besides multi-level educational development professionals would be welcome to involve into complex settlement rehabilitation. In addition, cultural and touristic supply is improved together with settlement marketing which also develops employment. Unfortunately, only one settlement thinks that excellent achievements must be acknowledged and shown. Nowadays, financial

welfare is essential but from a white-collar worker's view moral appreciation is more important in a lot of cases.

Conclusion

All in all, leaders see the decrease of the quality of human resource in Békés county and the migration of the population from the county, especially skilled workers and white collar workers, in their true colours. Because of the lack of infrastructure businesses can run on a low level and new investments do not see any chance for their future plans. Consequently, employment rate is low which causes social tension. Most leaders feel that they do not have the possibility to change this tendency and according to the answers even effort has disappeared most of the times.

Összefoglaló

Kutatásomban a Békés megye polgármestereit és jegyzőit kérdeztem arról, hogy számukra mit is jelent az emberi erőforrás és miként értékelik az emberi erőforrást saját településükön. Kérdéseim arra irányultak, hogy a humán tőke fejlesztésében milyen lehetőségeket látnak, milyen lépéseket tesznek ennek irányában.

Előadásom összefoglaló képet ad arról, hogy mennyire eltérő a kép az emberi erőforrás kérdésében még egy ilyen viszonylag kis területén is az országnak. Vajon hogyan lehet ilyen tudásszintre építeni régió szintű, határokon átnyúló, európai-szintű együttműködést?

Bibliography

- ARADSZKI (1986): Békés megye elmaradott területei. Településfejlesztés, 1986/4. VÁTI, pp. 36-42.
- BECSEI (1994): A tanyai települések infrastrukturális adottságai a békési régióban, In: Békés megye jövője az európai régió együttműködése tükrében, (szerk.: Rakonczai János), Békéscsaba, pp. 122-129.
- BECSEI (2004): Népességföldrajz. Ipszilon Kiadó Kft, Békéscsaba, pp. 259-282.
- BELUSZKY (1977): A lakosság életkörülményinek járásonkénti színvonala és szerkezete, In: Földrajzi Értesítő, 1. füzet, pp. 87-177.
- BORZÁN (2004): Interregionalizmus a Dél-alföldi magyar-román határ mentén, TSF GFK, Békéscsaba, p. 126.
- FAZEKAS (1998): A munkanélküliség regionális sajátosságai, In: Ezredforduló, Stratégiai Kutatások A Magyar Tudományos Akadémián, 1998/4. szám, pp. 8-11.
- G. FEKETE (1991): A regionális alapon szerveződő településszövetségek létrejöttének hátteréről, In: Kovács T. (ed.): Válság és kiút - Falukonferencia, MTA RKK, Pécs, 299. p. (299-302)
- KOLTAI (2002): A versenyképesség regionális dimenziói, Tudásmenedzsment 2. pp. 21-27.

- KŐSZEGFALVI (1990): A szellemi infrastruktúra, In: INFO-Társadalomtudomány, 13. szám, 23. p. (23-28)
- PORTER (2000): Location, Clusters, and Company Strategy. In Clark, G.L. – Feldman, M.P. – Gertler, M.S. (eds): The Oxford Handbook of Economic Geography. Oxford University Press, pp. 253-274.
- RECHNITZER – SMAHÓ (2005): A humán erőforrások regionális sajátosságai az átmenetben. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, pp. 9-15.
- SOLOW (1957): Technical Change and the Aggregate Production Function. In.: The Review of Economics and Statistics. XXXIX: A gazdasági fejlődés feltételei, 1967, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, pp. 127-139.
- TÓTH (1990): A tudományos minősítéssel rendelkezők születési, lakó- és munkahelyinek területi sajátosságai, Tér-Idő-Társadalom, MTA RKK, Pécs, pp. 225-267.
- TÓTHNÉ S. (1997): Emberi tőke, -erőforrás, -tényező. In.: Vezetéstudomány, 1997/4. pp. 28-32.

ILDIKÓ MAROSI - ANDREA BENCSIK

MEETING REQUIREMENTS IN CONNECTION WITH EXPECTATIONS OF LABOUR MARKET IN HIGHER EDUCATIONAL SYSTEM

Abstract

Ever faster changes and more and more important preservation of competitiveness force our higher educational institutions and active players of the economy to cooperate more effectively. The most important aim of higher education is to produce as many experts as possible who bear both practical experience and theoretical knowledge. Conducting our primer research among teachers of several Hungarian higher educational institutions we wanted to find out whether these expectations of labour market reflect in those educational methods which are oriented towards the achievement of more experience and improvement of practical sense.

***Keywords*:** knowledge, higher education, expect of labour-market, teamwork, teaching methods

Introduction

Nowadays knowledge-based society and knowledge-based economy has become widely accepted and used concepts. Knowledge and learning has become important factors to individuals and enterprises as well, because they compose the knowledge-economy. Through the transfer, change and development of knowledge realise the development of economy and society where the being or lacking of interaction and participation in learning processes, as well as dropout from these accounts for developing or lagging of certain regions (Tamási, 2006).

Background

a) Higher Education and Economy

There is a demand which involves that our higher education should turn out graduates in the quality and quantity which meets the demands of job centers, head hunters, chambers and, last but not least, employers.

The Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda made a wild-range survey in connection with expectations of the economic life and labour-market in 2005. They asked labour-offices, personal consultants, chambers at not at least different enterprises, companies.

Expectations for employees highlighted by the questionnaire are practical skills, foreign languages, separateness, general personal competencies, communication skills and participation in teamwork. Besides these relevant expectations are social and lifestyle skills such as group work, conflict management and moral and ethical values.

The Questioned reflected on educational level which is decreasing owing to growth of students number as well as lack of practical education and law level of teaching of foreign languages. They criticized cooperation and its weakness of higher education and labour-market.

b) Teaching roles

The extension of higher education or mass higher education resulted the changes of teaching staff roles. Due to the rising student numbers and the lectures held for mass courses, it is difficult for the lecturer to maintain personal contacts with every student. Examinations are often made in the forms of written tests or essays, thus the master-pupil interaction is missing from the system, the performances are inflated, sometimes the talents are lost in the system and the administration tasks grow wild (Kozma, 2004)

The presented teacher's methods depend on lecturers' personality, curriculum, science, period of training and students' makings of course. If we look at the activity of participants in teaching, the following teaching methods can be differentiated (Kadocsa, 2006):

- based of teacher's work
- teacher and students work together and
- student works independently.

Intention of higher education that students gain practical skills and competencies can be capitalized in short time. We can not disregard to respect that these students will cooperate with other employees in small or big community at later workplaces. Namely lecturers need to use not only presentations, narrations, descriptions, explanations, conversation and demonstration. Teachers should use other teaching methods as well in order to coach students for capability cooperation and for team- or group work. One tool of it is that a lecture can help students to get involved in work, in working out common tasks, in answering questions, in solution problems in lessons.

c) Hypotheses:

H1: Nevertheless higher education considers that providing practical educations is reasonable and necessary, lecturers prefer presentations as educational method.

H2: Educational methods for practical skills and experiences expected in the labour-market slowly appear in higher educational courses.

H3: Universities and colleges just in a small compass search possibilities to involve members of economical life in educations.

H4: Teachers have nice opinion about own-educated, school-leaver students' preparedness.

The process of examination

In order to verify our hypotheses, we made a survey with questionnaires. The research in Hungary was made in the summer of 2008. With random sampling, altogether 100 teachers completed the questionnaires. The survey consisted of 67 multiple-choice tests and 5 open questions. The final block of the questionnaire – the questions concerning background information – ensured proper procession. The practical survey involved that the expectations of labour market can be found in higher education: teaching methods, student evaluations. The data were elaborated with MS Excel.

Results of survey

a) Importance of practical training, expansion of presenter's range, enrichment of collecting of experiences

Colleagues agree with the question that higher education should provide practical trainings in order to get graduates contributed fast to economical development of state.

It can help to prepare for work-life if the students could visit companies during the training to inspection to practice (71%). It can support the above economical members' presentation as well. Entrepreneur's attitude and training for separated employment are unregarded and lecturers' work not or hardly act on students' entrepreneur attitude.

They think importance of development of students' language skills because just about everybody is committed to speak two or more foreign languages. They are also committed that students should more often participate in different cultural programmes during their education (73%).

b) Educational methods

Most of the questionned teachers (74%) are committed to transmit widely utilizable theoretical knowledge. They even more emphasize on the offer of specific skills which can be quickly applied in labour market. You can see at this chart that how lecturers hang on presentations as teaching method and they refuse to use it rarely in own and in others courses.

It is a general opinion (75%) that students learn more if the lecture is entertaining and informative. Responders attach similar importance to project tasks in the frames of lessons from the point of view of student

progress. At the same time, the teaching aids, e.g. video, is important only by 30% of teachers, the instructional films are not or hardly important for more than half of the teachers. Projector is also cautiously used technical equipment, which is indifferent or not needed in lecture halls or classrooms by most of the teachers.

The theoretical knowledge, however, is very differently weighed by the teachers. Almost the same proportion (45 persons) said that the teaching material they used can be found or cannot be found (42 persons) in textbooks used for the courses, it means they offer their own skills, knowledge and expertise to the students.

c) Opinion about preparedness of graduetes

We got very interesting results in this theme too. More than 30% of lecturers mind that students have to much study to reach good credit and they think that others colleagues give too much good credits. In spite of this every fourth teacher thinks inverse because they do not think that students should study to much and their opinion that it is not characteristic excessive giving of good credits. Half of the questioned think that employers appreciate their graduates, but 20% of lecturers doubt in it.

Conclusions

In our days higher education has recognized importance and significance of practical trainings. There is a claim to call economical members in education. This demand and expectation is more forcible in case of smart time courses and pick up knowledge and practical experiences which can be utilized at the earliest possible moment. Market respects such specialists who are capable further learning, intercultural cooperation, teamwork, development in their profession or change of profession. But thereto suit to these demands, accordingly strait-line education the educational practice should change as well. It must be put forward the practice orientated solving of tasks principally in teamwork.

Most of the teachers are proud of their work and their graduates' knowledge (H4). But to gain satisfaction on the side of employers, the education system should help more with not only fortification of relations but providing of adequate competencies (H3). We could see that in spite of understanding of usefulness of creative and amusing lessons, the lecturers do not make the best of their possibilities (H1). It seems, these teachers stick to well-tried typical teaching methods like presentation, demonstration, explanation. If they are opened in mind to new teaching methods, its takes time to put this into practice.

Object of our further planned search is examination of teachers' behavior, lecturers' style and teamwork among teachers. We do not neglect

organizational sphere and organizational structure either. Even we can motivate for cooperation together with other people. So we don't only talk about it but we do it.

Összefoglaló

Az egyre gyorsuló változások és az egyre fontosabbá váló versenyképesség a felsőoktatás és a gazdasági szereplő együttműködését igényli. A felsőoktatás működésének legfontosabb célja, hogy rövid időn belül hasznosítható gyakorlati készségekre, széles körben elméleti ismeretekre készítse fel a hallgatókat. Magyar oktatók körében végzett primer kutatásunkban arra voltunk kíváncsiak, az oktatási módszerek reagálnak-e ezen munkaerő-piaci elvárásokra és milyen az oktatók csoportmunkához való hozzáállása.

References

- Az OECD Tematikus Áttekintése a Felsőoktatásról. Összefoglaló jelentés. 2008. április
- Barakonyi Károly (2004): Rendszerváltás a felsőoktatásban. *Akadémiai Kiadó*, Budapest.
- Dr. Kadocsa László (2006): Az atipikus oktatási módszerek. Kutatási Zárótanulmány, Budapest.
- Kozma Tamás (2004): Kié az egyetem? ÚMK, Budapest.
- Kővári György – Polónyi István (2005): A felsőfokú képzés és a gazdaság szakemberigényének összehangolási lehetőségei. OFA pályázat. Összefoglaló
- Majó Zoltán (2000): A felsőoktatás és a munkaerőpiac kapcsolata. Versenyképesség – regionális versenyképesség. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. JATEPress Szeged, 169-186. old.
- Munkaerő-piaci elvárások felmérése 2. www.felvi.hu
- Tamási Péter (2006): Néhány gondolat a tudás- és gazdasági klaszterek kialakulásáról és működéséről. Magyar Tudomány 2006/7. sz., 857-861. old.

MIROSLAVA VINCZEOVÁ

FINANCING INNOVATIVE SMES WITH A FOCUS ON BUSINESS ANGELS

Abstract

Development of competitive small and medium-sized enterprises is a focal point of interest of the European Union authorities, since it is clear today that their successful operation is one of driving powers of supporting and strengthening competitiveness of Europe in accordance with the objectives set in the Lisbon Strategy. As a shortage of appropriate sources of finance is one of the largest barriers of development of these enterprises, ensuring the access to capital has become a key priority for them. The article "Financing innovative SMEs with a focus on business angels" concerns on innovative non-banking forms of financing small and medium-sized enterprises. Our special attention is focused on business angels as a source of finance that has been relatively new and not enough used in European SMEs. The aim of the article is to characterize business angels as a source of finance and their use in small and medium-sized enterprises in Slovakia and Europe and to outline the most important problem areas that still have been obstacles in wider use of this source for the sake of improving access to finance for innovative SMEs.

Keywords: Lisbon strategy, small and medium-sized enterprises, JEREMIE, innovative sources of finance, business angels

Introduction

Capital sufficiency is one of key conditions of ensuring development of competitiveness of small and medium-sized enterprises as they are vital in development of the national economy as well as the European one. Some of barriers in their financing can be overcome by means of wider use of innovative non-banking sources of finance. Our article deals with some of them. We focus our special attention on business angels as a relatively new and so far not much used source of finance. The aim of our article is to characterize business angels, to present a survey of their use and to outline fundamental problems of their wider use in order to ensure competitiveness of small and medium-sized enterprises.

1. Innovative sources of financing small and medium-sized enterprises

Competitive small and medium-sized enterprises with their potential are considered to be a driving force of long-term sustainable development of the

European economy in accordance with the aims set by the Lisbon strategy. Ensuring necessary funds for these enterprises has become one of first-rank priorities of European authorities. An exceptional emphasis is laid on development of innovative small and medium-sized enterprises that bring on innovations as a source of economic growth and increasing performance of the economy. Many researches as well as practice have continuously been confirming that traditional sources of finance are not sufficient in meeting needs of this group of enterprises. This primarily results from "the absence of the sufficiently developed capital market, a small size of the economy, unwillingness of commercial banks to bear increased risk associated with them, insufficient capital especially in small and medium-sized enterprises and a relatively high level of credit risks" (Dufala, V., Vinczeová, M., 2007, p. 63). The financial structure of SMEs differs from the financial structure of large enterprises by several characteristic features. Regarding problems in obtaining debt sources of finance SMEs rely more on equity sources of finance, particularly on internal equity – retained profits and depreciation, and on external equity – original and additional owners´ investments. Their investment needs in the growth phase however often exceed equity. If it is not possible to obtain necessary funds in the form of debt, innovative sources of finance (including particularly investments of private equity, venture capital, business angels and mezzanine capital) become a potential capital source, in particular for starting businesses with a high development potential. Despite disadvantages that are often associated with them (dilution of ownership structures, increased influence of a new investor in management) these financial instruments bring many considerable advantages. The most important are as follows:

- new investors help not only in ensuring funds (compared to creditors) but also in management of a business,
- external equity sources of finance are long-term capital without a determined maturity in general (although private equity investments in a form of venture capital or business angels are prevailingly time-limited investments),
- shares on profit are paid to the owners only if profit is achieved and only in accordance with the decision of the owners (in contrast with loan interests),
- external equity sources of finance strengthen the capital structure, reduce leverage and thereby they increase debt capacity of a business.

Supporting the use of innovative non-banking sources of financing small and medium-sized enterprises results directly from the objectives of the Lisbon strategy. Many documents dealing with this area have been adopted at the European level, for example the decrees of the European Commission number 1080/2006, 1083/2006 and 1828/2006 concerning the structural funds for the period 2007 to 2013 and particularly the initiative JEREMIE

(Joint European Resources for Micro and Medium Enterprises) that concentrates on supporting the access of small and medium-sized enterprises to capital in the EU regions in the period 2007 to 2013.

The aim of the use of innovative financial instruments is not only to increase capital investments but also to achieve a structural change as for goods and services with a high added value, increased competitiveness and labour productivity and ensuring technology transfer.

2. Financing small and medium-sized enterprises by means of business angels

Realization of the Gap Analysis in the member states and the accessing states of the European Union was a condition of successful implementation of the JEREMIE initiative. Its aim was to find gaps between the supply and demand side of innovative financial instruments for supporting development of small and medium-sized enterprises. In Slovakia this analysis was realized in the end of 2006. The results revealed that lack of venture capital activities and not enough developed network of business angels belong to the most significant problems. As business angels represent informal investments of smaller extent, we think that they are just very perspective and flexible source of capital particularly as for innovative European small and medium-sized enterprises. This is the reason why we focus just on them in the following part of the article.

2.1. Characteristic of business angels

The term "business angel" comes from theatre terminology. It used to be associated with investors who financed expenses of preparation theatre performances and at the same time they also provided their skills and contacts with the aim to enhance to the success of the performance. The same term was also used several centuries ago by traders searching the right word for merchants (http://www.businessangels.com.au).

Business angels are informal investments of private equity in a relatively small amount. They are investments of the venture capital type. They are private persons with free sources of funds available interested in investing and active management of enterprises to which they invest. Usually they are persons of plenty managerial skills, experiences and contacts in the area of business in which they invest. Their great contribution is based just on these aspects. They often act on a local level and many are members of business angel networks. Capital they provide fills a financing gap of enterprises that need smaller amounts (generally up to 150,000 EUR). By this business angels become a "bridge" between initial internal financing and formal venture capital that can be used later. They invest directly in small and medium-sized

private enterprises in their earliest phases of development (Marková, V., 2006, p. 3).

2.2. Business angels in Europe and in Slovakia

The tradition of this form of financing has been developed mainly in Anglo-Saxon countries (the USA, Great Britain). They are usually organized in networks that play an important role in arranging a contact between the demand on the side of enterprises interest in obtaining such an investor and the supply on the side of business angels who are willing to invest their capital in these enterprises. On the European level, the European Business Angels Network (EBAN) works in Brussels. It was founded in 1999 with the help of the European Commission. The support of experience exchange among business angel networks, the increase of awareness about these networks and their significant role in the economy, the support of development and implementation of local, regional as well as national programmes of stimulation of generation of favourable environment for business angels activities – these are main objectives of the EBAN (Business Angels. Summary Brief on Private Informal Venture Capital Players, 2006). Below are data of the number of networks in the United States and Europe in order to compare in a table 1.

Table 1

Data of business angel networks in the United States and Europe in 2006 - 2007

	2006		2007	
	USA	EU	USA	EU
Networks in operation	230	211	250	234
Networks in development	22	12	18	21
Investors operating in network	9 700	8 227	11 000	10 331
Investment per round	$241 528	€ 200 178	$211 087*	€ 177 311
Number of deals	X	653	x	843

** For first six months of 2007.*

Source: Statistics compendium based on the information provided by business angel networks having responded to the survey conducted in 2007, 2007, p. 13.

Despite that the number of networks as well as the number of operating investors in Europe is higher, the total volume of investments in Europe is less than a tenth of investments of this type in the USA and investments in Europe have much smaller rate of return (Vanhanen, V., 2006). In Slovakia, the Slovak Business Angels Network (SBAN) operates. Its aim is increasing awareness of this type of investments and arrangement of the first contact between investors and applicants. The SBAN produces a database of suitable

business demands and offers. Registration in this database is free directly on its web site – www.sban.sk. The project of the Slovak Guarantee and Development Bank named "i2-Slovakia – the exchange for business angels". It started to operate in the beginning of 2003 together with Austria Wirtschaftsservice GmbH Wien. This exchange also has an aim to arrange contacts between entrepreneurs and investors. The enterprises that need funds to implement innovative projects but owing to risk or a short track record they are not allowed to obtain a traditional bank loan may apply for business angels´ capital by means of the exchange. Services associated with records in the database and arrangement contacts are paid for by enterprises as well as by investors. The informal character of investment activities of this type is a reason of that exact data of volumes and numbers of deals are hardly available. Despite of that we can assert that investments of business angels in Slovakia are of very low volumes and this form of financing enterprises is very poorly developed in our country.

The lasting unwillingness of enterprises to accept an additional investor is one of the most important barriers of development of venture investing. The National Agency of Development of Small and Medium-sized Enterprises (NADSME) executed a research in autumn 2005 focusing on finding interest and readiness of Slovak SMEs to accept non-banking forms of financing. The results revealed a rather conservative approach of our enterprises to this source of finance. More than three quarters of respondents do not admit acceptance of additional investor in their business at all. Only less than a fifth of respondents was willing to accept these funds depending on contract conditions. These funds are fully accepted only by every twentieth respondent (Pripravenosť malých a stredných podnikov na nebankové formy financovania, 2005, p. 22-23). Inadequate institutional framework on the European as well as national level generating barriers for venture capital investments, fragmentation of European capital markets, their low market capitalization and liquidity, insufficiently motivating national tax systems, shortcomings on the demand side of venture capital (insufficient business plans and other documents of low quality that could convincingly document a business potential of enterprises), lack of qualified and competent human capital for venture capital projects – these are some other significant obstacles in wider use of various forms of risk investments including investments of business angels.

Conclusion

The importance of competitive small and medium-sized enterprises for growth of European economy and meeting the objectives of the Lisbon strategy is indisputable. Lack of suitable sources of finance has still been one of the lasting barriers of their development. In the article we focus on innovative forms of financing that can contribute to successive elimination

of a financial gap associated with financing these enterprises. Our special attention is devoted to business angels. This source of capital has not been sufficiently used in Slovak as well as European enterprises. As it is an informal source of finance of smaller extent compared to formal venture capital, we think that it is very perspective and flexible particularly for innovative European small and medium-sized enterprises. Its importance is based on the fact that an enterprise obtains not only funds from a business angel but also valuable managerial experience that can significantly contribute to enhance its competitiveness and effective fulfilment of its growth potential.

This article is linked up to the faculty project number 76 "Tendencies of changes in financing small and medium-sized enterprises in the Slovak Republic after the entry to the single European market" being solved by the research team at Faculty of Economics of Matej Bel University Banská Bystrica, Slovakia.

References

- Business Angels. Summary Brief on Private Informal Venture Capital Players. 2006. Brussels: European Association of Business Angels Networks. 2006. Dostupné na internete: http://www.insme.org.
- DUFALA, V., VINCZEOVÁ, M. 2007. Teoretické východiská finančnej reštrukturalizácie. Košice : Vienala, 2007, 79 p. ISBN 978-80-89232-21-5.
- http://www.businessangels.com.au.
- http://www.rokovania.sk.
- MARKOVÁ, V. 2006. Utilizing of Venture Capital by Small and Medium-sized Enterprises in Slovakia. In: Small and medium sized enterprises in era of globalisation and integration [CD-ROM]. Banská Bystrica Faculty of Economics, Matej Bel University, 2006. ISBN 80-8083-296-X.
- Návrh postupu implementácie iniciatívy JEREMIE v Slovenskej republike v programovom období 2007-2013. 2007. Bratislava : Úrad vlády SR, 2006. Dostupné na internete: http://www.rokovania.sk.
- Pripravenosť malých a stredných podnikov na nebankové formy financovania. 2005. Bratislava : Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania. 2005. Dostupné na internete: http://www.narmsp.sk.
- Statistics compendium based on the information provided by EBAN members and networks having responded to the survey conducted in 2006. Brussels : European Business Angels Associaton, 2006. Dostupné na internete: http://www.eban.org.
- VANHANEN, V. 2006. Powering business through better access to finance. In: *Enterprise Europe Online.* 2006. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu.

MONICA BIJA

ELECTION STRATEGIES OF ROMANIAN POLITICAL MARKETING

Abstract

The main objective of this paper is to explain several reasons for which the study of political marketing has become a necessity in Romania. After a long and gloomy period of totalitarian regime, Romania managed to move forward towards political pluralism, free market economy and unrestricted communication. The rules of capitalism have invaded the entire economy while the laws of supply and demand have the ultimate power. By taking as example other democratic countries in which these rules penetrated the political sphere a long time ago, Romania is taking the first steps towards the maturity of its society. More and more political parties, political leaders, central institutions and non-governmental organizations are giving a special attention to communication as well as to the techniques and methods that are specific to the political marketing.

At the moment, the study of political marketing is the "fashion of the day" in Romania, because 2008 is an election year and therefore the political parties use all their resources in order to attract as many political "clients" as possible.

Keywords: political marketing, communication, marketing strategies, elections, political campaign

Political marketing is defined as being a group of techniques which have as objective the creation and promotion of a public institution or a person's imagine, by taking into consideration the target audience.

The November elections are totally different from all the previous ones that were organized in Romania. For the very first time people are asked to vote a person and not a party list. Voting for a single member is a majority voting system, based on a majority procedure (the list voting system being a proportional one) and it can be best described by the syntagm "The winner takes it all". The voting for one ballot system means that in an electoral district only one mandate can be elected and the elector can give only one vote. This kind of voting system can be carried out in one round (the scientific name is: majority elective system with a voting for one ballot carried out in a single tour, and having as winner the candidate who obtains the most votes, regardless their number) or in two (in this situation it is

necessary to obtain absolute majority; if this majority is not met then a second ballot tour is organized; in this case a simple majority is enough).

An election campaign, even though intense, is limited by time. An election campaign is won before the start of the actual campaign; it refers to the building and maintenance of the politician's or political institution imagine through institutional marketing, during his mandate in a public function between two election campaigns.

The election campaign is marked by a candidate's overexposure and by using the means that are specific for the commercial advertisement. His imagine and words reach the citizen immediately by posting or buying media spaces. This means that the politician will assume his electoral motivation. He/she will have to mingle with common people and ask for their vote, without claiming to pursue a different objective. The desire to get some more votes motivates certain questionable gestures. This highlights the more direct and aggressive way of the electoral communication. The exchange relation becomes much more obvious during an election campaign. The candidate offers a programme, a future, a particular type of certainty and for this the citizen gives him his vote.

Resources used in an election campaign

An election campaign involves not only strategic development but also an ample process of resource administration. If the final goal of the election campaign is to obtain as many votes as possible, its achievement is done through both a correct identification of themes and communication means and a judicious practical use of the available resources. There are four types of resources which the management of an election campaign can use and carefully administrate in order to obtain the best result possible: electoral, financial, human and time resources.

Electoral Resources

The percentage number that the parties or candidates have when they enter the election campaign is in fact the point from which the actual competition begins. However the electoral resources mean more than just this number. They also involve trust, fame and transparency. To this entire are added the messages and actions upon which the candidate has built his/her imagine, his/her past, media portrait, family and business. The electoral campaign is not an isolated space. Nothing starts from zero and therefore it is essential to assess correctly all the individual or collective resources. The battle in an election campaign is given for the undecided ones.

Financial Resources

The election campaign, which is considered to be the most complex means of communication due to the devices it resorts to, has become an important fund consumer. Although large sums of money are involved they are never enough. The efficient administration of financial resources means to obtain a maximum electoral result per spent monetary unit. The main expenses in an election campaign are done for:

- outdoor and mass-media advertising
- the production of materials which can be media or outdoor delivered (audio and video advertisements, other filmed or taped materials, banners, billboards, posters, etc.)
- the production of printed materials that can be delivered through the person to person or door to door system (leaflets, brochures, photos, calendars)
- the production of campaign gadgets (badges, stickers, key-rings, lighters, caps, scarves, T-shirts, umbrellas, notebooks, pencils, pens, flashlights, pencil cases, schoolbags, plastic or paper bags)
- the organization of events that will be attended or not by the candidate (meetings with the voters, concerts, sports events, exhibitions, book release, presentation of the local sustainers group)

For each of these products one has to estimate its efficiency from an electoral point of view. (how much does a product cost and its electoral share).

There are many debates about which are the most useful media devices for dissemination of the electoral message. It is obvious that in Romanian the television holds the lion's share. Over 80% of the Romanian citizens use television as the main source of information.

In the book entitled "Handbook of Political Marketing", the USA Republican Party consultant, Dan Schnur, makes a clear difference between what he calls *paid media* (the media in which you pay for advertising) and *earned media* defined as "any form of mass communication which the company can use without offering any financial reward to the medium that delivers it."

Schnur also says: "If the voters receive the electoral message through both ways of communication, paid and earned media, its potential impact will rise considerably. Therefore, it can be said that as it is in many another circumstances, political communication in its whole means more than just the sum of all its constituent parts.

One of the earned media channels, which more and more Romanians are using nowadays, is the internet. The Internet plays a very important role in our lives, despite the fact that statistics point out that in Romania the

percentage of those who daily access the internet is not very high. According to the data gathered in 2008, only 40% of the Romanians have internet access. Most of the internet users live in urban areas.

The internet is becoming a complementary means for spreading information. The development of national newspaper sites and even of those belonging to television channels into news portals and multimedia best highlights this phenomenon.

The evolution of blogs in Romania is a delayed tendency, taking place a few years after the mass-hysteria generated by blogs in the Western society.

What influence do these blogs have upon the political environment? How powerful is the pressure that the blogosphera has upon the political environment and can the election results be a proof of the efforts that were done by politicians within the online domain?

It is obvious that blogs will have a powerful influence on the political communication in the following years. They will exercise their influence on both electorate (subjected to new swaying sources) and politicians (subjected to new pressure sources). As a result the blogosphera, will bring many advantages to some politicians, while others will have the image and credibility seriously affected by it. It didn't take long for politicians to notice this evolution in information transfer that takes place in the virtual world. More and more politicians are using the internet to deliver their messages. There are around 150 politicians who have their private blogs. Moreover politics is a "hot" subject among bloggers. There are around 100 journalists who regularly write articles about politics on their private blogs or on those belonging to the newspaper they work for. To them we can add the 190 political analysts and various enthusiasts in the domain.

Human resources

In an election campaign there are two things that are never enough: money and people. The staff involved in a campaign operates at different levels. The message carriers who unfold their activity at a national or local level, according to their fame and trust coefficient, are the most important resource used in an election campaign. In most case these people also run for national or local positions. In a campaign strategy they can be used for:

- launching the main messages
- fighting against major attacks coming from the opposing parties
- mass-media appearances (audio-video advertisements, newspaper articles, billboards, etc.)
- visits across the countries in order to meet the voters
- giving interviews and declarations (earned media)
- telecasted confrontations with the message carriers belonging to other political parties

In Romania we do not have an industry of volunteers for election campaigns. However, the most important parties have at their disposal a number of people who are willingly to spend their time and energy for political purpose, either for free or for a small amount of money.

This autumn the candidates who run for a position in the Romanian parliament will have to face for the very first time the voting for a single member ballot system. This should allow a more exact quantification of electoral performances and promises and makes possible the representatives' penalization. Thus they might not be reelected if they do not fulfill the promises they have made to their voters. This balloting system offers public figures that are not part of the political system, the chance to enter it and bring a huge popularity capital that many politicians have never had. Nevertheless, there are political parties which have perceived long ago the advantages that might arouse if a famous person becomes one of their members. The representatives of different parties declare that any person, whether a sportsman or an artist is welcomed among them. "We respect all those who decide to involve themselves in the political life. We are opened to all new possibilities." These words belong to one of the leaders of the National Liberal Party. This party had success into recruiting well known public figures, while the Democratic Liberal Party had to face many refusals. The Social Democratic Party is in a similar situation, partly due to the fact that its president despises these "star hunt" done by other parties. "The idea of walking down the street, skimming through a tabloid and asking a certain lady or gentleman that appeared in it to join your party just because they are famous, is alien to the spirit of our party. This desperation of some political parties points out their efforts to hide the lack of members", said Mircea Geoana. For a very long time the UDMR party has criticized the voting for a single member ballot system and has claimed that certain celebrities will take advantage of it in order to enter the political system. However after a while they have decided to change their policy and accept famous people as party members. Thus Marko Bela has sent Dancs Annamari, the sexy diva of the Hungarian pop music in Romania, to run for a position in a Diaspora electoral college. Bella Karoly, the former coach of the world famous gymnast Nadia Comaneci, is on the election list of an USA electoral college.

When we refer to a politician's imagine we must consider the advice that was given by James C. McCroskey to those who want to speak in public and which imply the idea of obtaining and using credibility as a general feature made of three elements: competency, character and charisma.

1. Competency Advice
   a. mention the particular experience or the acquired qualification that authorizes you to speak about the approached theme

b. quote numerous research sources
c. point out the validity of this resources if your audience is not familiar with it
d. prove that you master the material you use and the communication situation
e. point out that you are the one who controls the language
f. do not draw the attention upon your mistakes or upon the lacks that might exist in your knowledge

2. Character Advice
   a. highlight your objectivity
   b. point out your concern for promoting real values
   c. highlight the similarities that exists between your and your audience's beliefs, attitudes, values and objectives
   d. prove the long term consistency of your words
   e. respect to your audience
   f. clearly demonstrate to the audience that you are more interested in its well being than in achieving any personal gain

3. Charisma advice:
   a. prove a positive orientation in respect with the communication situation
   b. demonstrate determination when sustaining your point of view
   c. you must be enthusiastic
   d. you must be pompous

4. General Advice:
   a. develop or strengthen your competency, character and charisma not only as a speaker but also as a person in your daily life
   b. prove that you have competency, character and charisma especially during the introductive part of your speech
   c. you should be moderate
   d. use a variety of methods to assure your credibility

The electoral message has to be clear, simple, concise, emotional contrasting when compared with the opponents' message. Furthermore it has to be convincing and its content can be positive, negative, comparative, amusing or ironic. As McLuhan says "medium is the message". In an election campaign you are the message.

Important rules of political communication

AIDA: Attention, Interest, Decision, Action
KISS: Keep it short and simple

1. Identify the electoral message
2. The message must not be changed during an election campaign. Keep the original message and repeated it over and over again. Unfulfilled promises have negative effects upon the electors' spirit. Therefore the electoral promises have to be as vague as possible.
3. Establish your own agenda/ the problems and issues to be dealt with must be selected from the results of opinion polls because the election campaign has to be about the problems that our candidate has. The opinion polls offer the politician the chance to find out how famous he/she is among voters. A credible image must not be in contrast with the one that the voters already have. The electors' perception cannot be changed suddenly but it can be corrected with the flight of time, it can be improved and adjusted to the political context. The candidates usually have an image that is more or less known to the public; the public opinion has a certain recollection of theme a certain mark with the help of which it differentiates and compares them. The candidate who does not have this imagine in the background has to create one as the election campaign is carried out.
4. The events generated by you have to be on the front page of newspapers and broadcasted during the prime time news programmes. You must have a clear picture when you choose your location for the electoral speech or for the media event.
5. The answers must be quick. A quick reaction can turn a bad news into a good news

Time Resources

Time may be the most fragile resource in an election campaign. Once lost, it cannot be regained. Therefore it must be used with the utmost care. The decisions to make visits in different parts of the country in order to meet the voters have to be taken only after a detailed analysis of the costs-benefits report and by taking into consideration the amount of time that has to be spent. The candidates have to be seen by as many voters as possible in a very short period of time. Therefore it is vital for the campaign team to know precisely where to find the electorate on which they can count on. The candidates have to figure out who they address and what kind of message must be delivered to each public category.

In order to estimate the social, economical and cultural characteristics needed to create a representative population sample, certain standard indicators are used. The way in which these indicators are created allows both the testing of the sample representative character and the carrying out of secondary analyses. There are two types of indicators:

- demographic indicators (age, sex, family members number)

- status indicators (marital status, nationality, religion, education, profession)

However, before assigning the financial, human and time resources it has to be established the electorate groups with which the candidate is going to meet.

An efficient time management means choosing a national route based on efficiency and not on relations. In Romania there are counties which have 1 million inhabitants and counties that have only 400.000 inhabitants; there are counties in which a party has a certain growth potential that can be identified through sociological studies and counties with no growth potential; a party can have powerful branches and a good imagine in one county and in another it can have weak branches and a poor imagine. A visit must have the same length in all counties regardless their population or the number of followers. Therefore, it is necessary to take a decision and make some choices which might offend certain local leaders but will assure a better management of the candidate's time and will keep him/her in a good shape throughout the election campaign.

Nowadays we are witnessing a contradictory process: as the electoral fight is becoming fiercer the public's trust in politician is decreasing. In the countries marked by the transition from one political system to another, as it is the case of Romania after the 1989 events, the intensification of political fight is accompanied by the citizens' huge interest for politics. In a situation like this the aggressive character of the political confrontation brings only electoral benefits. With the passage of time the spirits calm down and the citizens perceive the political fight in a more rational and critical manner. If in this phase the candidates are still using in their campaigns violent emotional arguments they will loose their credibility among voters. Romania has its own electoral behaviour which is neither polished nor typical. We still do not have an ideological settlement which can lead to a clear autochthonous political model and a political debate that can be easily put into a pattern. The election campaigns were and will be dominated more by emotions than by programmes and will have more negative than constructive consequences.

However it is necessary to standardize the political communication at the level of forms, rules and strategies. This standardization is one of the main arguments that are put forward when discussing the globalization of the contemporary public space.

The so called "Americanization of political communication", refers to a political communication pattern, developed within the American public space and then spread towards west-European democracies. The pattern

comprises a series of communication strategies with the help of which the politician sustains the discursive exchange with the journalists, public, opponents and public figures. This genuine political communication techniques change the politician's condition turning him/her into a real professional whose knowledge can no longer be limited to his/her own experience and political instinct.

The political communication has three fundamental dimensions whose importance varies according to the theoretical approaches: the pragmatic, symbolic and structural dimension. For Jacques Gerstle, political communication is "a group of specific theories and techniques which imply three dimensions:"

1. Pragmatic dimension: persuasion, seduction, and political negotiation
2. Symbolic dimension: language, rituals, political myths and mythologies
3. Structural dimension: communication channels

1. Pragmatics implies the study of communication practices. The pragmatist is interested in "the relation that makes the connection between the transmitter and the receiver as it is mediated through communication". The process of political communication is used in order to interact in different ways such as persuasion, seduction, information, command, negotiations, and domination. Importance is given to the type of the social relations that are established through communication and not to the message content or to the structure of the communication system.
2. In order to give a sense to their experience people use symbols. Political communication like other types of human communication uses in codes the available signs. A code is a group of signs and combination rules that are accepted by the members of a linguistic community. The signs, for example the words are selected in a group and arranged according to the rules of producing a statement or message. The research done in the political language domain highlighted the strategic possibilities that are offered by these different levels of operation. The symbols strategy implies the existence of an option between description and condensation. Condensed symbols are characterized by semantic overcharge and by an evocative, identification and projection power
3. The structural aspects of communication refer to the means through which this is carried out. This implies channels, networks and media which allow the communication stream. In political communication a difference is made between institutional channels (the parliament and government), organizational channels (political parties and other organized forces), media channels (written, audio and visual media) and interpersonal channels (social groups and relations among individuals). A distinction is made between the social and the communication sphere.

The first one has changing borders, poor trained actors with random roles and attributions. The communication network is defined as being an infrastructure, a group of material communication possibilities which is different from the communication structure seen as the total amount of communication events exchanged within a group. A communication sphere determines numerous material possibilities but does not actually determine the concrete structure of communication. A network has three factors that are important for establishing a communication structure: the information resources uneven distributed, the interest for exchanges among partners and the power distribution in terms of information (accessibility, storing and manipulation capacity and the ability to use the information at the right time).

The vast majority of treatises inspired from the communication sciences assign important sections to the drawing up of communication strategies. All these treatises present the approach as a process that has three stages.
Thus in Michel Bongrand's vision the process has the following stages:

1. the social and political diagnosis
   - gathering basic data
   - their investigation, quantification and analysis
2. strategy
   - the campaign objectives: strengthening the opinion of the already convinced electorate, seducing the undecided ones and changing the opinion of the opposing electorate; identification of campaign axes: ideological axis, political axis, personal axis, theme and programme axis; choose a slogan; do research and choose themes
3. identify the target groups
   - identify the campaign style and choose a campaign language
   - choose the means of communication

According to marketing theories at the basis of political communication has to be a good market segmentation, a correct definition of the projects that will be proposed to the voters and an efficient selection of the candidate who will present them. Once these preparatory stages are successfully overcome the next problem to be dealt with is to choose the communication means with the utmost impact but in accordance with to the extant budget. Before starting the actual campaign the chosen communication mixture has to be tested in order to find out its efficiency; afterwards a recurrence process takes place. During this process the new evolutions impose new adjustment which in their turn will determine the opponents' reactions and other new adjustments.

As a conclusion, we can say that the election campaigns represent the central and most visible element of the political show. They are and will

remain for a long period of time, the main activity of the electoral marketing consultants, although the political actors show a growing tendency to carry out activities and launch electoral messages during in-between campaign periods. The intensification of political fight as well as the perpetuation of the election campaign can tire up the electorate. However the election campaigns are going to have a more dynamic character. Having to face this perspective, the experts in this domain have to adjust their techniques so as to offer to both political actors and public, solutions that are appropriate to the social and political context.

Bibliography

- Bongrand, M- Le Marketing politique, Presses Universitaires France, 1993
- Ficeac, B – Tehnici de manipulare, Ed. Nemira, Bucuresti, 2001
- Gerstle, J – Comunicarea politica, Institutul European, 2002
- Jouve, Michele – Comunicarea- Publicitatea si Relatii Publice, Polirom, Bucureşti, 2005
- Kotler, Philip – Managementul marketingului, Ed. Teora, Bucureşti, 1997
- Marinescu, Valentina – Introducere în teoria comunicării. Principii, modele, aplicaţii, Editura Trictonic, Bucureşti, 2003
- McCroskey, J. C., Richmond, V. P., Communication: Apprehension, Avoidance, and Effectiveness, 1989
- McLuhan, Marshall - The Medium is the Massage: An Inventory of Effects, Random House, 1967, reissued by Gingko Press, 2001
- Mc Nair, B – Introducere in comunicarea politica, Ed. Polirom, Iasi, 2007
- Negrut C, Ban, O – Relatii publice si comunicare- Ed. Solness, Timisoara, 2008
- Newport, F – Cat de mult conteaza sondajele de opinie? Ed ALLFA, Bucuresti, 2007
- Popescu, I, Şerbănică, D, Balaure, V – Tehnici promoţionale, Ed. Metropol, Bucureşti, 1994
- Pedrero, M - Strategii si minciuni in politica mondiala, Ed. Litera International, Bucuresti, 2008
- Pripp, C – Marketingul Politic, Ed. Nemira, Bucuresti, 2002
- Prutianu, Stefan – Antrenamentul abilitatilor de comunicare, Ed, Polirom, Bucureşti, 2004
- Teodorescu, B – Cea mai buna dintre lumile posibile. Marketingul politic in Romania-1990-2005, Ed. Comunicare, Bucuresti, 2005

MÁTHÉ ILONA

A KULTURÁLIS KÜLÖNBSÉGEK HATÁSA AZ ÜZLETI ÉLETRE

Abstract

In the year of 'Intercultural Dialogue' the author aims at presenting in this paper how the different cultures and cultural backgrounds, the various languages interact and affect each other, as well as our mentality, way of thinking and behaviour. These impacts and effects have a significant role in every kind of activity we develop, especially in business life, when having gaps in the knowledge of the cultural background of the partner we are negotiating with could lead to sparkling errors not only as far as protocol and business etiquette are concerned; what's more, it could cause serious business loss, as well. All these could be avoided by a more thorough insight in each other's civilisation and culture, alongside with allocating more respect and tolerance to one another's customs and habits, as „When in Rome, do as the Romans do".

Kulcsszavak: interkulturális párbeszéd, kulturális dimenziók, nyelvi relativizmus, individualizmus, üzleti siker, gazdasági hatékonyság.

1. Background

1.1.Business Culture

- "Domestic business organizations can be viewed as 'mini-cultures' (composed of different people with different roles, statuses, and value systems) that operate within the wider national context."
- Individuals engage in corporate rituals, perpetuate myths and stories, adhere to norms, symbols and behavioral expectations, and use specialized vocabularies.
- Businesses are both differentiated and socially stratified in that specific roles and statuses can be identified.
- Failure to understand the influence that culture and language has on business has led to misunderstandings, miscommunications, costly marketing blunders, lawsuits, and a general undermining of corporate goals.
  (Ferraro. 2002. The Cultural Dimensions of International Business)

1.2.Language in Business

- An American airline offering service to Brazil advertised its "rendezvous lounges" in its business class section. They failed to realize that the

word rendezvous in Portuguese refers to a room for illicit sexual encounters.

- The American Dairy Association's successful ad "Got Milk?" was unfortunately translated in Mexico as "Are you lactating?"
- Chevrolet was surprised when their popular compact car, the Nova, when exported to Mexico, didn't sell. What they failed to realize was that "No va" when translated into Spanish means "no go" or "won't run".
- The failure rates of U.S. expatriates (individuals on foreign assignments) is significantly higher than for other countries; 76% of U.S. companies experience failure rates over 10%, as compared to 3% for Western European and 14% for Japanese companies.
- One of the biggest reasons for failure is the assumption that if someone is successful in their home environment, then they will be successful in an international environment.
- Research has shown that failures in international business most often result from the individual's inability to understand and adapt to the local country's ways of doing things.
- Companies are beginning to realize that the single most important criterion for success in international business is communication skills. This is followed by personality traits, such as flexibility and accommodation, individual motivation, and the expatriate's family situation.
- Important for successful communication skills are: competency in the local language, motivation to learn, and willingness to use it.
  (Ferraro. 2002. The Cultural Dimensions of International Business)

2. Culture

2.1. Culture ('kΛltŠ∂) n.= the total of the inherited ideas, beliefs, values, and knowledge, which constitute the shared bases of social action.
Nine Dimensions of Culture

- *Relationships* – importance of building relationships versus completing a job.
- *Time* – importance of personal relationships versus adherence to schedules.
- *Communication* – ways the society communicates, including gestures.
- *Hierarchy* – perception of rank in relationship to others and ways of interacting.
- *Status Attainment* – importance of personal achievement and sense of well-being.

- *Space/Proxemics* – the amount of space needed for comfort in business and personal environments.
- *Group Dependence* – importance of the individual versus the group in social and business situations.
- *Diversity Receptivity* – how roles, power, and authority are associated with gender, race, religion, and country of origin.
- *Change Tolerance* – responses to change, the need for rules, the ability to take risks, and the perception of control over one's own destiny.
  (Schell and Stolz-Loike, Journal of International Compensation and Benefits, Jan/Feb 1994.)

2.2. Corporate Cultures

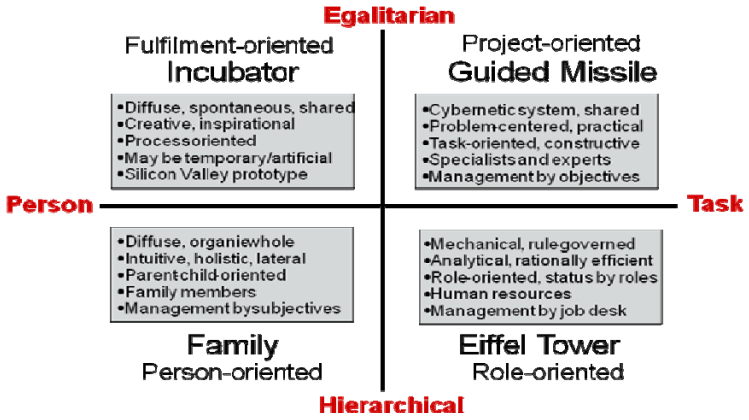

(Fons Trompenaars. 1998. Riding the Waves of Culture.)

Culture and the Workforce

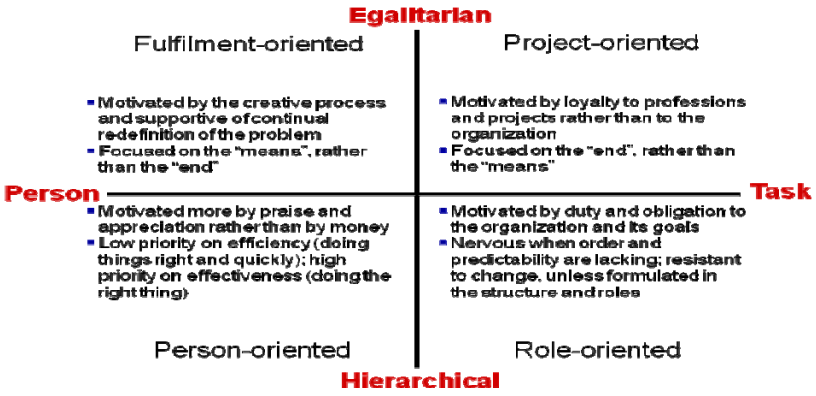

(Fons Trompenaars. 1998. Riding the Waves of Culture.)

3. Communication

3.1.Language

Language in International Business

- English is just one of the world's major business languages; it is the mother tongue of only about 5% of the world's population.
- Other major languages in international business include: Spanish, Chinese, French, and German.
- A fundamental tenet of any business encounter is effective communication. Individuals who have to rely on translators and are not skilled in the cultural and linguistic aspects of the foreign country are at a serious disadvantage.
- While many cultures sincerely appreciate a foreigner's attempt to speak their language (e.g., Brazilians, Germans), others do not, unless the speaker is very good (e.g., French).

(Ferraro. 2002. The Cultural Dimensions of International Business.)

Second Language Learning

- Commonly stated reasons <u>for not</u> learning a second language:
  - "I'm not very 'talented' in learning foreign languages."
  - "The company can hire local nationals in the country to run the business."
  - "I'll only be there for a short period of time, so it's not worth it."
  - "It could hinder my advancement at home if I'm too closely associated with them."
- Reasons <u>for</u> learning a foreign language:
  - Being able to speak about the art, literature and culture of a country greatly enhances the business encounter by earning the respect of the local people
  - According to Benjamin Lee Whorf, the only way to really understand the worldview (a system of categories for organizing the world) of a culture is through its language.
  - Learning a second language helps with a deeper understanding of one's own language.
  - Learning a second language is helpful in learning a third and fourth language.
- But beware: misunderstandings have been found to be greater between people who are more fluent than average. Native speakers tend to make more assumptions about the foreigners' ability to understand. The problems arose because the foreigners had learned the language in their home country and thus had not been socialized with the language (*Raymond Gorden, 1974*).

(Ferraro. 2002. The Cultural Dimensions of International Business.)

3.2. Non-Verbal
Non-Verbal Communication

- *Paralinguistics* – the nonverbal elements in speech, such as body language, intonation, etc., that send messages about feelings and emotional states, may affect the meaning of an utterance.
- Some studies say it makes up more than 70% of the communication channel.
- Nonverbal communication is highly dependent on the culture and the context. While some aspects of non-verbal communication may be universal (e.g., smiles, frowns, eyebrow flashes), the great majority are learned and can vary significantly in meaning from culture to culture.
- Unlike verbal communication, many non-verbal elements are out of our conscious control (e.g., blushing when embarrassed, perspiring when nervous, pupil dilation when frightened).
- Studies have shown that when there's a discrepancy between the verbal and the non-verbal messages, people will believe the non-verbal.
- Research has shown that women are better able to read non-verbal cues; 75% showed a significant female advantage (*Hall 1978, Rosenthal 1979*).
- *Proxemics*: the study of spatial interrelationships in humans or in populations of animals of the same species.
- *Kinesics*: the study of the role of body movements, such as winking, shrugging, etc., in communication.
  - *Gestures*
  - *Facial Expressions*
  - *Touching*
  - *Posture*
  - *Eye Contact*
- *Silence:* affects timing and turn-taking during discourse
- *Clothing/Hairstyles/Cosmetics/Artifacts*: influence our perceptions of the interlocutor, such as their status, their personal/political/religious leanings, etc.

(Ferraro. 2002. The Cultural Dimensions of International Business.)

3.2.1.Proxemics

- Ray Birdwhistle, the founder of *proxemics*, first described the differences in personal space between cultures; e.g., the Italian businessman who backed a British businessman all the way across the room when talking to him.
- You can see major differences in the importance various cultures place on personal space by just observing how people stand in elevators, subways, and queues.

- In France, if there is any gap at all between you and the person in front of you, you will loose your place in line.
- By contrast, Americans and British are very uncomfortable when people touch, lean or press against them. They will adopt an overly rigid posture, avoid eye contact, not even acknowledging that other people are present.
- Personal space is different around the head versus the feet. For example, touching someone's foot in the subway is okay, while touching their head is not. It's okay to pat a child on the head in American culture, but not in a Muslim culture.

3.2.2.Gestures

- *Gestures:* 1. a motion of the hands, head, or body to emphasize an idea or emotion; 2. something said or done as a formality or as an indication of intention: a political gesture.

3.2.3. Facial Expressions

Facial Expressions: 1. a manifestation of an emotion, feeling, etc., without words; 2. a look on the face that indicates mood or emotion.

3.2.4. Touching

- Touching is the most personal of non-verbal communication; in the first few years of life it is the most intense channel of communication.
- Cultures have well-defined systems of rules and meanings on touching, including who touches whom, on what parts of the body, and under what circumstances.
- Types of touching includes: patting, slapping, punching, pinching, stroking, shaking, kissing, licking, holding, embracing, linking, kicking, tickling, laying on (of hands), grooming, guiding
- The meaning of touch can vary from culture to culture. Some cultures are considered "high-touch" (e.g., Mediterranean cultures, Arabs, Jews, eastern Europeans); whereas, others are considered "low-touch" (e.g., English, Germans, northern European, and many Asian cultures).
- It's important not to over-generalize. Touch can vary within cultures according to a number of factors, age, sex, and relative status of the individuals.

3.2.5. Silence

- There are major differences in the interpretation of silence in a discourse between cultures.
- Westerners tend to interpret long silences as "non-comprehension" and thus try to "fill up the silence" by explaining the point one more time.

- Japanese often see Westerners as rude, coarse, insensitive, who should be taught to "shut up."
- Native Americans use long periods of silence when first meeting someone as a way of becoming more familiar and comfortable with the person before beginning a discourse.

(Ferraro. 2002. The Cultural Dimensions of International Business.)

3.3. Verbal

Elements of Verbal Communication

- Intonation
- Turn-taking
- Greetings
- Terms of Address
- Directness/Indirectness
- Agreement/Disagreement
- Individualism/Collectivism
- Explicit/Implicit Communication
- Lexical
- Humor

Out of the above we would only like to highlight a few:

3.3.1. Intonation

- Linguistically significant patterns of variation in the fundamental frequency of a speaker's voice.

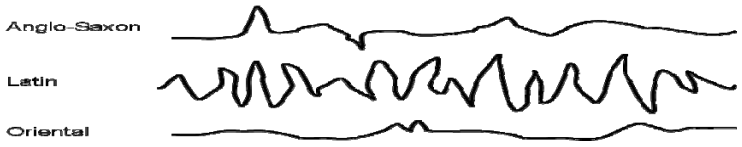

(Fons Trompenaars. 1998. Riding the Waves of Culture.)

3.3.2. Turn-Taking

- The social convention governing who speaks when in a discourse involving multiple participants; the rules that govern turn-taking are highly culture-dependent.
- **American middle class speakers** exhibit a pattern of **"no gap, no overlap"** and maintain strong sense of who speaks next in the conversation. The highest order rule is that the current speaker can select the next speaker, e.g., "Jack, what do you think?" Otherwise, the

first person who starts talking gets the floor. If no one starts talking, the speaker is obliged to continue to fill up the awkward silence *(Sacks, Schegloff and Jefferson, 1973)*

- **Other English speakers**, (e.g., New York Jewish *(Tannen, 1976)* and working class Australians *(Horvath and Daisley, 1987)*) demonstrate high frequency of **"cooperative overlap"** – the process of the next speaker starting before the current speaker has finished.
- In contrast, a variety of other cultures tolerate large gaps between speakers (e.g., Japanese, Native American, Finnish), which to many Westerners invoke a strong feeling of awkwardness.

(Ferraro. 2002. The Cultural Dimension of International Business.)

3.3.3. Greetings

Greetings Around the World

Brazil:

- Women kiss and are kissed; men embrace men

Germany:

- Handshake between men; one kiss for the woman

France/Belgium:

- Two kisses in Paris; three in Belgium; four in Brittany

Japan:

- Bowing; lower status person bows lower than higher status person

China:

- "Have you eaten rice today?" => "How are you?"

Native American:

- Silence until the two people become comfortable with each other

West African:

- Handshake with a snap of the fingers; handholding while talking/walking

3.3.4. Terms of Address

- Words used to refer to the person you are talking to, for example:
  - Germany: *Herr Doktor Professor Guy*
  - France: *Madame Beaman*
  - Brazil: *o João, a Maria / o Senhor, a Senhora*
  - North America: *John, Mary*
- Pronouns of power and solidarity, for example:
  - French: Tu/Vous *Comment allez-vous? Comment* vas-tu?
  - German: Du/Sie (Ihnen) *Wie geht es Dir? Wie geht es Ihnen?*
  - Spanish Tu/Usted *Como esta? Como esta Usted?*
- Forms of speech that signify group membership, for example in Japanese:

- *Uchi* (the in-group) "one of us" *Ohayo gozaimasu*
- *Soto* (the out-group) "one of them" *Konnichiwa* *(Mizutani, 1979*

3.3.5. Lexical

- Vocabulary is probably the most salient indicator of the relationship between language and culture in the business environment.
- A language's vocabulary contains large numbers of words that reflect the technologies, occupations, and values important to the culture (e.g., sports analogies and colloquialisms in American English).
- *Borrowings*: There are a significant number of English words that have been borrowed into other languages, e.g., Japan, *besuboru* 'baseball', Portuguese, *time* 'team', *site* 'website', *lapitope* 'laptop'.
- *Slang:* The use of slang can signal what subgroup the member is "in", e.g., teenagers, Jazz musicians. Business slang includes expressions like "dead in the water," "red tape", "bottom line."
- *Euphemisms:* Most cultures avoid taboo words around sexual relations and bodily functions, e.g., "bathroom" (American), "washroom" (Canadian), and "water closet" (British). However, what may be prohibited in one culture, may be allowed in another.
- *Proverbs:* Signal what values a culture places on various aspects of behaviour, e.g., 'The early bird catches the worm;" "Schaffe, schaffe, Häusler baue (Swabian), 'Work, work, build a house;' "The Germans live to work, the French work to live."
- *Word Formation*: German has the highly productive ability to create completely new words by concatenating multiple smaller words together, e.g., *eierlegende Wollmilchsau* 'egg-laying wool milk pig,

(Ferraro. 2002. The Cultural Dimension of International Business)

3.3.6. Humour

Use of Humour

- Humour is language and highly culture dependent and provides a good entrée into understanding the culture. What is considered funny varies considerably from culture to culture. Culture also varies on the permissible use of humour, understatement, irony in language and business settings.
- In Germany you would never open a business meeting with a joke or a cartoon as you would in the U.S. The Germans just wouldn't take you seriously.
- The English are masters at using understatement as form of humor. They may speak of being "underwhelmed" or regarding something with "modified rapture."

- The Japanese may say "If you could see your way to kindly troubling yourself in a matter so minor, I would be in your debt." To the American, this may sound humorous, but in reality it means, "do it or else."

(Fons Trompenaars. 1998. Riding the Waves of Culture.)

3.3.7. Meetings- Conducting Meetings

- Meeting style varies significantly across cultures, including such factors as timing, duration, agenda, breaks, etiquette, facilitation, notes, etc.
- In France, meetings rarely include scheduled breaks (except lunch). People get up and leave whenever they need to take a break.
- In Latin cultures, meetings typically start 15-30 minutes late, leading to such colloquialisms as "hora brasilera" or "hora mexicana".
- In Germany, meetings start on time, follow a defined agenda, and are a followed up by printed minutes from the meeting.
- Meeting purpose and decision-making strategies also vary across cultures. For example, in France, decisions are generally made in the hallway after the meeting has been concluded.
- Use of "Small Talk" and asking personal/family-related questions varies tremendously across culture (e.g., high in Arab cultures and in some American local cultures, such as the South, low in German and Japanese cultures)

To sum it up, it is extremely important to have a deep insight in the business background of our partners in order to choose the best verbal and non-verbal communication methods, styles and genres so that we could be able to achieve our business goals. This means we have to make a very thorough analysis of the cultural background, of what is 'comme il faut' to do during our business talks, negotiations, official and unofficial meeting in order not to spoil our chances for a good and prosperous partnership and cooperation.

Összefoglaló

Az „Interkulturális párbeszéd" évében jelen előadásban a szerző be kívánja mutatni, hogy a különböző kultúrák és kulturális hátterek, a különböző nyelvek hogyan hatnak egymásra és hogyan befolyásolják gondolkodásunkat és viselkedésünket. Eme hatásoknak nagyon fontos szerepe van minden tevékenységben, de különösen a gazdasági, üzleti életben, amikor a tárgyaló partner kultúrájának nem, vagy csak hiányos ismerete nagy baklövésekhez vezethet az etikett szempontjából is, de, ami még súlyosabb, komoly üzleti veszteségeket is okozhat. Mindezeket el lehet kerülni egymás jobb megismerésével és egymás szokásainak jobb tiszteletben

tartásával, hiszen igaz az az angol mondás, miszerint „When in Rome, do as the Romans do".

Bibliography:

- Bennett, Milton J. (Ed.). (1998). Basic concepts of intercultural communication. Yarmouth, ME: Intercultural Press, Boston MA.
- Chen, Guo-Ming, & Starosta, William J. (2005). Foundations of intercultural communication. Lanham, MD: University Press of America.
- Hofstede, Gert Jan; Pederson, Paul B.; Hofstede Geert. Exploring Culture. Intercultural Press, Boston, MA.
- Klopf, Donald W., & McCroskey, James C. (2007). Intercultural communication encounters. Boston: Allyn & Bacon.
- Lewis, Richard D. (1996, 1999, 2006). When cultures collide. Intercultural Press, Boston, MA.
- Lewis, Richard D. (2005). Humour across frontiers. Transcreen Publications Hampshire.
- Martin, Judith N., & Nakayama, Thomas K. (2007). Intercultural communication in contexts (4th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Peterson, Brooks. (2004). Cultural Intelligence. Intercultural Press, Boston, MA.
- Rogers, Everett M., & Steinfatt, Thomas M. (1999). Intercultural communication. Prospect Heights, IL: Waveland Press.
- Samovar, Larry A., Porter, Richard E., & McDaniel, Edwin R. (2007). Communication between cultures (6th ed.). Belmont, CA: Wadsworth.
- Samovar, Larry A., Porter, Richard E., & McDaniel, Edwin R. (Eds.). (2006). Intercultural communication: A reader (11th ed.). Belmont, CA: Wadsworth.
- Slavik Hannah (Ed.). (2004). Intercultural Communication and Diplomacy DiploFoundation, ISBN 99932-53-08-1
- Starosta, William J., & Chen, Guo-Ming. (Eds.). (2003). Ferment in the intercultural field: Axiology/value/praxis. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Storti, Craig. (1994). Cross-Cultural Dialogues. Intercultural Press, Boston, MA.
- Trappe, Tonya-Tullis, Graham: Intelligent Business, Intermediate Business English coursebook and workbook, The Economist, Perarson Education Limited, Longman, 2005
- Trompenaars, Fons, & Hampden-Turner, Charles. (1998). Riding the waves of culture: Understanding diversity in global business (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Trompenaars, Fons: Riding the Waves of Culture, Nicholas Brealey Publishing, 1997

KÖLCSEYNÉ BALÁZS MÁRIA

FROM ANALYSIS TO STRATEGY
Preparation process and main points of the South-Plain Regional Youth Strategy

Abstract

The preparation process and the presentation of the debate version's main points of the South-Plain Regional Youth Strategy creates a good opportunity to visualize the actualities of youth issues. Since the change of regime, a new generation has grown up which is able and wants to deal with its own destiny. Nowadays youngs want and able to visualize their expectations, demands and with an active role they try to outcrop the problems and elaborate solutions.

Keywords: youth, youth affairs, youth policy, development, South-Plain Regional Youth Strategy

Which are the most important occurences, tendencies characterizing our youth affairs?

First of all, I would like to mention the professionalism. Helping the youth became profession. Around twenty institutions of higher education provide nationally registered courses (OKJ) on **Youth worker** studies. The aim is to train such specialists who are prepared to transmit European values, represent youth interest and organizations, who are sensible and receptive for the problems of youth sub-culture (social, cultural) who are well-trained in their socio-cultural solution and development of age-group communities.

In 2007 a book has been published under the title **Youthwork** with the intention to provide assistence to the training but it contains useful information to anyone. This book filled such a gap that in short time a second edition was required. That did not mean only the reprint of the first edition but the extension, revision of that under a new title: **Youth affairs.**

Under the name of **Association of Youth Experts** a Youth Initiatives Network was funded in 2007. It pretends to create a co-operation between those experts who consider youth affairs as profession and not political field of force. This network is not an organization but a loose leaderness co-operation where all kind of achievement is property of its creator. The co-operation is open for those who are active in the field of youth affairs. Recently the membership can be gained with recommendation of three proponents. Among the members there are experts with different political

opinions, co-operators of different governmental and non-governmental sectors, experts from cities and settlements. For them working in network is important: collective thinking, exchange of opinion on youth issues.

The **National Youth Informational and Documentary Database** (NIIDA) has been established. It means a collective database of knowledge. After registration youth experts, youth workers, youth NGOs can upload their studies, articles, projects, presentation of their organizations or their links.
The aim of the database is to turn those information and knowledge collected in the youth sector into public treasure and to develop the quality of youth information service. NIIDA is important element of the development of quality youth work.

First National Summit of Professionals in Youth Affairs has been organized in 2008 by the Association of Youth Experts in Tata. This event was similar to a summer school: in the frame of plennary sessions there were professional programmes but also leisure-time activities. The aim of the summit was getting aquainted and strengthening professional coherence between youth work as unique and non-fungible activity and youth affairs as autonomous discipline. The main topic was 'Emancipation of Youth Affairs – Youth Affairs on the way of autonomy. The second summit is under preparation, predicting the possibility to turn it into a tradition.

The Hungarian Parliament in its Resolution 95/2007 (X.31.) has called upon the Government to elaborate and present the **National Youth Strategy**. The first version has been published and it determines for 15 years (2008-2023) social political objectives and related tasks which will be guaranteed by short-term action plans. National Youth Strategy contains targets and tasks related to children and adolescents, it means the strategy itself and also an analysis titled: 'Past and Present of Youth Policy in Hungary'. The social debate has been closed in the end of October. All recommendations and amendments must be considered and the Strategy must be presented to the Parliament until 31st December 2008.

As public initiative, the Child and Youth Conference made a proposal to create a new **Youth Act.** This document, expected since the change of regime and promised for decades, was published first in 2000 and after several attempts in 2006 but never has been approved by the Parliament. State and local governmental tasks and the required support system, the legal basis of the conditions for an institution system serving public tasks and coordination related to the youth –due to the lack of legal regulations- are still in level of ideas. The recent initiative can be followed from the draft to the day of debate, but thereafter there were no substantive reaction.

As common denominator the preparation has been started in 2008 with the aim of the standardization of local youth work and the description of best practices' constant elements.

Hungary is the 15th country its Youth Policy has been audited by international experts called by the Council of Europe. The audit and the national report on youth policy is asked/assumed voluntarily. These audits have the aim to support and not to recitate. They do not controll the implementation of commitments but make analysis, evaluation and highlighting on possible developments of the youth policy of given country by impartial experts. The international audit of the Hungarian National Youth Policy has been started in 2002. The national report started in autumn 2006 by the Institute of Political Sciences of the Hungarian Academy of Sciences. The preparation and evaluation have been performed in two phases. In the first phase, social debate has been carried out about the life conditions of youngs. Consultations have been organized by the Regional Offices of Youth Service and the documents have been evaluated by the member organizations of Child and Youth Conference and the Council of Child and Youth Programme. In the second phase, the presentation of institutional system and tools and also measures, programmes, projects of national youth policy have been prepared. The **Hungarian Youth Policy Review** was published in the 18. issue of New Youth Review in both Hungarian and English languages.

The **New Youth Review** (academic review on youth issues) was first published in autumn 2003. Katalin Szili, as Chairman of the Parliament has written in her introduction: 'I am convinced, that the New Youth Review is a long-felt gap filling publication which was a long overdue. It has place in every state and local governmental offices, libraries and bookeshelves of experts, 'simple' readers who want to understand this generation and also those youngs who are interested in public life'. The review is free of charge for subscribers.

How was the South-Plain Regional Youth Strategy prepared?

In 2005, in each region of Hungary (likewise in the South-Plain Region) regional youth analysis was prepared. The document based partly in studies, partly in sub-analysis of databases and statistics. It draws up the situation of youngs living in the region, the situation of regional youth policy, the SWOT analysis of the territory and possible breakouts. As the most important further aim of the study was to present the revealed problems and possibilities systematically in the planning process.

In 2006, the South-Plain Regional Youth Council made a Call for Proposal with the aim to prepare a youth strategy based on situation analysis. The application of **South-Plain Regional Cultural Association (DARKE)** has been approved.

Since then, as result of active workshops and extensive debates, the debate version of the strategy has been prepared. It provides appropiate professional base for the development of further professional co-operation

in the region. The 'contracting parties', the South-Plain Regional Youth Council jointly with the Mobilitás South-Plain Regional Youth Service Office, has opened an extensive debate on the document. It has been discussed by possible strategical partners and youth communities.

As the closing of the process, during the 5th Regional Youth Forum in the period of the European Youth Week, youth experts will finalize and express their opinion on the strategy which can become a planning document of regional youth issues.

Presentation of DARKE:
The South-Plain Regional Cultural Association **(DARKE)** was funded on the 13th December 2002 as the legal successor of Association of Hungarian Cultural Managers.

The association defined its activities, aims and tasks in its articles:

The aims of the Association:
a.) Supports all those efforts which aim to the **overall cultural development** of towns, micro regions, and the South-Plain.
b.) Joins and supports **cultural institutions and NGOs** of the South-Plain, represents the professional interest of their employees.
c.) By means of its activities, launches **new initiatives** in the field of culture, passes actualities and new **information** to cultural centers.

Activities of the Association:
To realize their targets:
- Organizes trainings
- Reveals and foreshows artistical and intellectual values and traditions of settlements
- Supports the building connection between different cultures
- Its preferential task is the education of youngs
- Prepares and uses analysis, developes programmes according to public education
- Organizes cultural events on county, regional, national and international level
- Collects, aggregates and transmits cultural information
- Creates working groups based on the needs and adjures exterior experts onto these
- Keeps contact with organizations, NGOs, local authorities and institutions national, regional, county and microregional level

Although the organization itself has no long past but its predecessor in title in the last twenty years has been achieved the appreciation of the institutions, governments and NGOs of the county and the region with its high-level professional work.

'Youngs are not problem, but source and long-term investment'
Main questions and main points of the South-Plain Regional Youth Strategy:

This overall regional youth strategy determines for the next five years (2008-2013) the regional development possibilities, tasks, aims of the youth issues according to other development strategies in force.
The startegy can be serve as a guideline for the South-Plain Regional Youth Council during the preparation of annual calls for proposals.

The aim – based on the breakouts determined in the situation analysis- is the enforcement of above mentioned priorities in the mid- and long-term development planning documents of the region:

- Community development --> strengthening the active participation of youngs and development of community places
- Taking sources
- Make youth work recognized
- Make non-formal educational methods recognized
- Building networks
- International mobility – strengthening the role of European citizenship
- BRIDGE – Cross border youth co-operation in the DKMT Euroregion

From the point of view of youth strategy, regionalism raises unique problems. The South-Plain Regional Youths Strategy defines its aims referring to youth services, youth communities, methods and tools of youth work. On other fields it builds on the tasks carriedby co-operating local governments, organizations and institutions.

To realize the determined aims the South-Plain Regional Youth Council must has a cooperation with the concerned three county governments, and calls up on cooperation the local governments of the region. The realization of the aims requires partnership between the age-group, the helpers and also state, local governmental and public sector.

Concrete problems in the debate version which the strategy aims to solve:

Leisure time of the youngs has been decreased in the last years. The competition in the field of education and labour market requires from the

youngs to train themselves outside the formal educational system and it is only possible in their free time. This is the reason why they are mainly passive recievers in their free time. They choose from the offered programmes and they are not active creators of their settlement's life, community or programme bidding.

- Healthy youngs guarantee the reproductive capacity of the society. Nowadays we do not pay enough attention on healthcare.
- From the Local Governmental Law, the purview of tasks referring to youth issues is missing (lack of normative supports and sources). Since years the creation of Youth Law is in the agenda, but until now there is no result.
- The sector must exploit the professionalism of youth work and youth expert activities. Methodical and professional preparedness do mean advantage in certain jobs.
- The reform of the administration system has contradictory adjudication by decision makers and other sectors of the society. Roles and tasks of the regions are contaversials. Nowadays, although (network) co-operations exist, the experience of co-operation is missing and it makes difficult the regular and durable collective thinking, realization of projects and drawing of funds.
- The Local Governmental Law assesses general tasks in the field of youth affairs. The majority of local governments considers the youth affairs as problem, it is not an autonomous sector, not autonomous task. Examining the situation, we can make a statement on that there is big difference among the different settlements. In larger settlements organizational frames of the youth policy has been established. Local governments generaly have no youth conception. Most of them even not planning to have one.
- To achieve effective youth work, local governments (committees, assemblies, majors) and political actors (uniformly) must pay increased attention on organized youngs and those who are out of organizations; must guarantee appropiate and continual sources, plannable and calculable calls for proposals, create and develop missing community spaces. In the majority of the settlements all of these are incidental.
- During the youth activities of local governments, the lack of financing is the main problem. Although in the last years more and more settlements recognize the role of youngs as resource, their available possibilities are straitened.
- Entrant youngs do not find appropiate job in the region, therefore they choose the migration or foreign jobs.

- Bad transportation and long distance from the capital, the proximity of the Eastern border (in geographical sense), existance of boondocks mean increased disadvantage.
- Tendency for international mobility is hardly determined by the low level or lack of foreign language knowlegde.
- Possibilities of supported – mobility promoting – programmes are not known in the region or they are not able to use it due to the lack of application writing capacity.
- The maintenance of institutions means hard or mostly insupportable liability for local governments. Microregional school maintaining communities are established, according to this, schools and cultural centers are closed in the smaller settlements. Youth keeping capacity of the settlements is weak, youth community spaces lack or operates with problems.
- Due to the grants of the last years, there were improvement considering the number of community spaces in the settlements. But the infrastructure, opening time, operation and expert endowment of these are still a problem.
- The infrastucture of the offices dealing with the task of regional youth services is adequate. The main problem is the lack of spaces (training rooms, client service and information should be created but it is hardly impossible to establish beside the recent structure.)
- Examining the non-profit sector operating in the region, we can declare, that in contempt of the last years developments, the majority of the NGOs works isolated, the co-operation or representation of interest in settlement, microregional or regional level is weak.
- The information flow between organizations and the Regional Youth Council can be improved.
- The internet, homepages can be more consciously and effectively used in the communication with youngs.
- Disadvantaged youngs or those who are living in smaller settlements have difficulties to access to these information.

Strategies, as the planning documents in general, can bring real changes or stay in the drawer of a writing-desk. The South-Plain Regional Youth Strategy has all the chances to mean a mid-term guiding to decision makers. It is based on real situation analysis, has been formed during professional debates and the extensive public debate provided possibility for the youngs, youth organizations –future strategical partners- of the region to express their opinion.

Plans – as set phrase says – worths as much as many has been realized of them. As the co-ordinator of the preparation process of the strategy, but also as a children breeding citizen, I believe that there will be organizations,

institutions, decision making bodies which will dismantle the strategical aims into action plans and make them realized.

Összefoglaló

A Dél-alföldi Regionális Ifjúsági Stratégia, annak készítési folyamata és az elkészült vitaverzió tartalmi hangsúlyainak bemutatása jó alkalmat teremt napjaink hazai ifjúságügyi történéseinek megjelenítésére. A rendszerváltás óta felnőtt egy olyan generáció, amely képes is és akar is saját sorsának alakulásába beleszólni. A ma ifjúsága már meg akarja és meg tudja jeleníteni elvárásait, igényeit, s aktív szerepvállalással tevőlegesen is részt kér a gondok felszínre hozásából, azok megoldási alternatíváinak kidolgozásából. Az elkészült Dél-alföldi Regionális Ifjúsági Stratégia minden eséllyel rendelkezik, már az indulásnál, hogy középtávon igazi iránymutatást jelentsen a döntéshozók számára: reális helyzetelemzésen alapul, szakmai műhelyviták során formálódott, széleskörű társadalmi vita nyújtott lehetőséget a régió fiataljainak, az ifjúsági szervezeteknek, a leendő stratégiai partnereknek a véleménnyilvánításra.

Bibliography

- Debate of South-Plain Regional Youth Strategy, 2008.
- Jancsák Csaba – Tarnay István – Vajda Árpád – Závogyán Magdolna: South-Plain Regional Youth Analysis, 2005.
- New Youth Review, issue 1., issue. 18.
- Youth Affair, New Mandate Editorial, 2008.
- Proposal on public tasks related to youth affairs, Child and Youth Conference
- www.mobilitas.hu
- http://excenter.eu/iszt/

MIHÁLY KOVÁCS

FUTURE OF THE LOCAL ADMINISTRATION

Abstract

The Hungarian public administration – especially local administration - is in for several structural changes in the next few years. The county was the centre of the social and political public life for long centuries. However the law on self-government in year 1990 changed the structure of local administration, so this area has been over-proliferated and over-proportioned since that time. The European integration has no compulsory and accepted structure of the local administration. The future reform of the administrations structure should listen to the historical roots, the experiences of the EU and especially take into consideration economic and efficiency aspects.

Keywords: public local administration, regional development, structural changes, NUTS system European integration

Introduction

It is a professional challenge to examine the economic aspect of change, which was followed by marked attentions in recent years – the change of regional structure of public administration. The question of present Hungarian public administration frequently appears only as a simplified question such as „the county or the region", but great attention – and sometimes intensified polemics as well – towards this field has more complex and deeper reasons.

To begin with, let's clarify what local administration means. According to Hungarian public administration science, regional administration belongs to local administration, dividing it from central (public) administration. Therefore when we mention regional administration, we mean all public institutions with any kind of authority or public services or regional developmental tasks could be connected to some sort of particular – either county or region – area.

The fact that the question of regional structure reform of public administration emerges at all can be connected to EU joining of our country, since the fact we'll join the „Europe of Regions" emerged due to integration which infers the so far missing existence of regional division of Hungary. The idea of regions generated serious debates, because at the same time

came up the issue of termination of counties – or at least cutting down their authorities. However – through centuries – the county was the scene of self-governance, of the social and political public life, and it was the most important level and sphere of public administration. For this reason roots of counties are too strong to simply eliminate them.

There are several types of regionalisational intentions. Some of them maintain county level administration for particular tasks. Regions themselves have different definitions, in fact such kind of ideas are not unused – they run through all our history. However expectations of the EU proclaimed in daily politics often have different content – or don't exist at all.

Organisational and Constitutional Law Frames

First important result of Hungarian regional public administration is the consequence of foundation of state, when King St. Stephen implemented the county system. Thus in Hungary – like in most European countries – the basis of regional scheme is connected to old historical traditions. Since foundation of state county scheme – and within that district public administration scheme – is typical here. History of county municipalities is counted from the date of convocation of meeting of the county councils operating as corporate organisation of whole county nobility, so county municipalities, as one of the pillars of Hungarian self-governance, have more than 750 years of past.

Counties still exist, thus their roots are strong, moreover: this structure adjusted itself according to expectations of prevailing ages and – by means of regional and competential changes – it was able to adjust itself to requirements of each particular era through tempests of history as well. For this reason even at the greater historical landmarks there was no need to destroy public administrational frames: so e.g. the process of burgeois transformation could commence without it.

Greatest importance of county structure from geo-historical point of view lies in the fact that it was always able to adjust itself to the changing constitutional, administrative, political structures, and spatially everything was built in or on the county. This is the reason why the county could be the fundamental frame of historical-regional processes for long centuries.

Municipal law was created in 1990 – when professional and social-political basis became matured enough for a decentralisational reform – and the hierarchy among settlement and county level was eleminated, and the local municipalities got structural independence. Strongest political debates occured about public adminsitrative role of counties, and finally it was cut down more than ever. The law provided counties with subsidiary role, and

narrowed their exclusive tasks to those regional typed public services, which tasks were not to be intented or were not possible to maintain by the settlements. The space of open commitment of tasks is narrowed also with obligatory tasks, which, in principle, should be supported by central budget. But it's level is not sufficient in practice – lack of sources is a cardinal problem of county municipalities nowadays as well.

County municipalities almost completely lost contact with settlement municipalities, therefore they became unable to perform a sort of regional integration role. Cutting down of their tasks obviously resulted that their tools also were diminished. At this point essential ideas for regional integration (such as planning, coordination, professional help or county level reallocation) were eliminated. Decentralised state organs (like consumer protection inspectorships, agricultural offices) were created one after the other for jobs taken away from counties and also for other different tasks. Presently there is no doubt: these organs were born undeliberately and were subordinated to actual political situation.

All these implicated disadvantegous consequences. Regional governance became over-bureaucracised and divided. Decentralised organs owned more tasks of which a local municipality (either regional or county municipality) could have been more able to provide. This leaded – according to my opinion – to the present situation, when source allocation is insufficiently effective.

The government which could set up as a result of 1994 elections could have had the possibility, due to it's confident majority, to adopt higher calibre reform laws, for which it is very unlikely to have a chance amongst nowadays' compensated political balance of power, in particular taking into consideration the fact, that the state of these laws is 2/3.

As an element of the reform of administrative system local municipality law was changed in 1994. The purpose of the change was rethinking of the weakened county municipalities and strengthening of regional level. It was expressed several times, e. g.: it was declared that the county municipalities are „settlement" municipalities, but in practice regarding strengthening of the role of counties the consensus was not strong enough, thus the modification altogether did not strengthen county level by far in projected extent.

Entry of Regional Development

Process of the change was brought by the change of model of regional development and by the law adopted especially for this purpose. Law about regional development and country planning was created after long and protracted preparations. This law altogether built up the Hungarian regional

political frames and maintained basis for planning, programme creating working processes with an EU-conform rule of law. For the purpose of executing regional development independent regional developmental institutions were founded, and moreover traditional admistrative organs also got role. Summing up the institutional system there are country-wise, regional and county-wise small region levels – namely a regional level was established besides the so far existing levels.

The issue, altogether what should be considered as a region – to which regional development councils can be adapted – in Hungary, raised several problems. Due to the unexplainedness of functions of the councils, the strong traditions of county system and the narrow sources of that time diversified forms of regions were originated. Finally this caotic situation was solved in 1999, when it was ordered to create regional councils in the 7 regions which were compatible with NUTS II level. This action layed down the permanent organisational structure, and created – continuously and without overlapping – an operational area comprising the whole country, and established for them an adequate working organisation.

Thus the above mentioned developmental or statistical regions were born in order to serve regional developmental tasks. In recent years several counter arguments were exposed regarding the necessity of these units as well. They admitted mainly that county municipalities would have been more able to perform these duties. Being aware regional political preferences of EU and competition challenges, majority opinions disagree with this opinion, and support the idea of regions created with regional development purpose. Creation of so called political regions (in fact creation of regional municipalities) is another issue of course – much stronger debates go on in this respect.

After parlament elections of 2006 issue of region versus county as an element of state budget came up again, even Parlament this summer voted about creation of political regions and at the same time about elimination of counties, but due to absence of necessary 2/3 majority, the situation of regional administration is constant for the time being.

Official Position of EU

It is worthwhile to examine the official position of EU regarding regional administration, as on the 1st of May 2004 our country became a member of European Union – namely became a member of a supranational organisation based on international contracts. An international organisation is regarded as supranational organisation if – among others – it is able to constrain it's members also by majority decisions. So here we have to

scrutinize if there are any kind of obligatory regulations related to organizing medium level administration.

The European Union is a supranational organisation based on three pillars. Regional politics – emphasysing it's importance – belong to the first pillar, which contains the supranational organisational structure and law and order (so called acquis communautaire) of the community. Nowadays further extention of Union is expected. With further extension the goal of it's founders can be reached – namely the creation of unity of nations of Europe, in which realisation of decision making – as close to citizens as possible – plays key role, meaning among others organizing local and medium level administration.

Regional politics operated whithin the borders of national politics for long years, till the foundation of a community monetary fund (European Regional Develepment Fund, ERFA), which supports programmes aiming to strengthen productive investments, infrastructure development and inside potential. Next important step was made due to the first broader reform of financial tools of regional politics, because NUTS (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics) system is used from that time on.

NUTS system is operating with five levels of hierarchic classification, of which three concern to regional, and two concern to local levels. In NUTS I level 78 big regions were determined (e. g.: Eastern German territories, Scotland). NUTS II level (e. g. : Austrian territories, French autonome regions) is regarded as the space of regional political action – on this level all Structural Funds can be – theoretically – utilised. NUTS III is the category of such smaller regional units like French counties.

Unambigously European Union does not have a uniformly established and accepted administrative system which should be accepted or implemented by member states. The Union left this issue in sphere of authority of member states, hence such kind of normative regulation could strongly affect their suverenity. This belongs to the third pillar, namely to authority of internal and judicial cooperation. Therefore there is no any kind of norm to be followed regarding the number, name or sphere of authority of public administrational levels. So we can't expect answer from acquis communautaire for administrational dilemma of Hungarian medium level, however a new dimension developed on the level of secondary law resources, and it's trends unquestionably form the present administrative structure; furthermore these trends should maintain guidance for a future administrative reform as well.

The concept of European administrative space is not completely unambigous, and it is still subject of debates what should be understood beyond this. Actually it consists of values and principles declared and practised by European Community, but this does not mean it should be obligatory norm for member states. Presently in the field of regional politics the areas of cooperation are layed down in different medium term programmes, keeping in mind the goal that Union should become the most competitive and most dinamic knowledge based economy, of which administration is a determinant factor.

In connection with regional administration of European Union the European Charta of Regional Self Governments should be mentioned anyway. The Charta among others defines the concept of region, it's regional connections, it's financing, it's participation in national decison making, and furthermore that regions should obtain constitutional protection.

It is questionable though for which date is expectable the adoption of the Charta. On one hand it can not influence the suverenity of states, on the other hand, we can be witnesses of many failures if we survey regional processes took place (or take place in nowadays) in certain member states. For example the British (namely English) regularisation has stopped, in Sweden a regional experimental programme was going on for years, but finally the experimental regions were taken out of administrative map. Although in Greece regions were established, but there are still strong debates about authority among prefect and the court of arbitration.

Surveying practice of certain member states in EU we can see two typical directions. On one hand there are countries which have few, but strong settlement municipalities with large areas and serious sphere of authority, furthermore they are financially strong as well, but besides that they have (compared with this) weak medium level (the so called North Model, e. g. Sweden or Danmark). On the other hand there are countries which have large number of settlement municipalities – which have law number of inhabitants, and in fact they provide only basic level public services – and strong medium level (so called South Model, e. g.: France, Austria, etc.)

Future of Regional Administration

Hungarian settlement municipality model (large number of settlement municipalities with weak sources) postulates strong regional medium level. That means a strong (much stronger than the present one) medium level should have been built up beside the ca. 3200 settlement municipalities.

Since nowadays counties have too much owners, situation of medium level is made ambivalent and uncertain by region developmental councils and decentralised organisations operating beside county municipalities.

In this situation European Union could have determine a potential move on direction, but in European integration there is no such established and accepted administrative structure, which should have been implemented by us. In spite of this need of establishing regions appears permanently since years of transformation. In municipal law (in accordance to the spirit of administrative politics of EU) a regional level institutional system was established for region developmental tasks. It's basis are the planning-statistical regions, which borders are still the subject of permanent debates.

Present Hungarian administration (especially taking into consideration the future reform of state budget) is facing several changes. Of course it is important to pay attention on historical roots and the Union practice but at the same time we should not neglige the consideration of economical efficiency aspects.

Összefoglaló

A mai magyar közigazgatás a következő években számos változás előtt áll, ezek közül kiemelkedik a területi közigazgatás, azaz az ún. mezo (közép) szint átalakítása. A területi közigazgatás változtatásának igénye hazánk Európai Uniós csatlakozásának egyértelmű következménye, hiszen az integráció kapcsán merült fel a régiók bevezetésnek ötlete. A 90-es önkormányzati törvény jelentősen átrajzolta a területi közigazgatás szerkezetét, túlságosan széttagolttá, túlbürokratizálttá téve a közép-szintet. Az ezzel kapcsolatos helyzetben lehetséges továbblépési irányt az Európai Unió jelölhetett volna ki, azonban az európai integrációban nincs olyan kialakult és elfogadott területi közigazgatási szerkezet, amelyet be kellett volna vezetnünk, tehát a közigazgatási szintek számára, elnevezésükre, hatásköreikre sincs semmiféle követendő normaanyag. A közigazgatási rendszer jövőbeli reformja során figyelembe kell venni a történelmi gyökereket, az Uniós gyakorlatot, de semmiképp nem szabad figyelmen kívül hagyni a közgazdasági-hatékonysági szempontok mérlegelését sem.

References

- Agg Zoltán (2005.) – *"Megyék és/vagy régiók Magyarországon", Comitatus különszám*, Budapest [Counties and/or Regions in Hungary. Special issue of Comitatus]
- Boytha György, Papp Mónika (2005.) – *Az Európai Unió létrejötte, intézményrendszere és jogforrásai.* Szent István Társulat, Budapest. [Establishment of EU. Institutional Structure and Sources of Law]

- Ficzere Lajos, Forgács István (2004.) – *Magyar közigazgatási jog, Különös rész európai kitekintéssel*, Osiris, Budapest [Hungarian Administration Law. Special issue on Europe]
- Hantos Gyula (1931.) – *A magyar közigazgatás területi alapjai,* Athenaeum, Budapest. [Regional Bases of Hungarian Administration]
- Kukorelli István (1998.) – *Alkotmánytan*, Osiris-Századvég, Budapest. [Principles of Constitutional Law]
- Mező István, Wiener György (2005.) – *Regionalizmus és önkormányzatiság*, Gondolat, Budapest. [Regionalism and Self-governance]
- Pálné Kovács Ilona (2001.) – *Regionális politika és közigazgatás,* Dialóg Campus, Budapest-Pécs. [Regional Politics and Administration]
- Szabó Pál (2005.) – "*A NUTS rendszer ki- és átalakulása"*, *Comitatus*, [Establishment and Change of NUTS System]
- Szegvári Péter (1998.) – "*Féltsük-e a megyét, a régiót?" Comitatus*, [Should We Worry about County and Region?]

KRAJCSÓNÉ KRASZKÓ ILONA

HALLGATÓI VÉLEMÉNYEK A SZÁMADATOK TÜKRÉBEN

Összefoglaló

A tanulmányban a végzett hallgatóink véleményének összegzése valósult meg, a 2008 márciusában megtartott öregdiák találkozón elvégzett felmérés adataiból. Ennek alapján elmondható az, hogy végzettjeink jelentős hányadban folytatnak tanulmányokat, döntő részben a Békéscsabán megszerzett képzettség folytatást végezve. Összességében elismertnek érzik diplomájukat, anyagi és erkölcsi vonatozásban is. Reálisan fogalmazták meg hiányérzetüket, tantárgyakkal, ismeretkörökkel kapcsolatban, amikből a képző helynek, így a karnak mindenféleképen feladatokat kell megfogalmaznia és megvalósítania annak érdekében, hogy hallgatóinak felkészítése minél jobban megfeleljen a munka erőpiaci igényeknek.

Ebben a tanulmányban a végzett hallgatók körében történt kérdőíves felmérés eredményei értékelésének második része történik meg (A felmérés első részének értékelése a Körös Tanulmányokban jelent meg, Krajcsóné Kraszkó Ilona (2008): Összehasonlító elemzés a végzett hallgatók körében. In Micheller Magdolna (szerk.): Körös Tanulmányok. Tessedik Főiskola Gazdasági Főiskolai Kar).

A 2008 februárjában megtartott Öregdiák találkozón részt vevő hallgatókat kértük arra, töltsék ki a kérdőívet, írják le véleményüket. A felmérés indítéka két dolog volt. Egyrészt jogszabályi előírás, a végzett hallgatók képzésről alkotott véleményének a felkutatása, másrészt fontos stratégiai döntések alapja lehet egy ilyen reális információ.

Ebben a tanulmányban a következő kérdéscsoportokra adott válaszok értékelését teszem meg:

- a végzés óta milyen tanulmányokat folytattak, mi volt ennek kiváltó oka?
- milyen a nyelvtudásuk szintje, használják-e az idegen nyelvet munkájuk során?
- mennyire elégedettek a Békéscsabán kapott diplomával, az itt kapott tudással, milyen erősségeit, gyengeségeit látják az itt folyó képzésnek?

1. Képzésen való részvétel a békéscsabai képzés befejezése óta

1. sz. tábla

A békéscsabai végzés óta megszerzett, illetve jelenleg folyamatban lévő újabb végzettség megszerzése

Végzettség	Férfi		Nő		Összesen	
	Száma (fő)	Megosz-lás (%)	Száma (fő)	Megosz-lása (%)	Száma (fő)	Megosz-lása (%)
Főiskola, egyetem	11	58	5	33	16	47
Felsőfokú	3	16	2	14	5	15
Egyéb	-	-	3	20	3	9
Nem vett részt képzésben	5	26	5	33	10	29
Összesen	19	100	15	100	34	100

A megkérdezett hallgatóknak összesen 71 %-a folytatott a végzés óta valamilyen tanulmányt, 29 %-uk válaszolta azt, hogy semmilyen képzésben nem vett részt (1.számú ábra). Közel 50 %-a a választ adó hallgatóknak egyetemi, főiskolai képzésben vett részt. A férfi hallgatóink magasabb arányban vettek részt képzésben. Különösen az egyetemi, főiskolai tanulmányoknál tapasztalható nagy eltérés, a választ adók férfiak 58 %-a folytatott, vagy még jelenleg is folytat egyetemi tanulmányokat, ugyan ez az arány a nőknél mindössze 33 %. Az erre a kérdésre adott válaszoknál 1 hallgató jelölt meg főiskolai tanulmányokat – ez a BGF Külker. Főiskolai Kara volt -, az összes többi válaszadó egyetemi tanulmányokat folytatott. Nőknél az egyéb képzésben való részvétel a magasabb, ezek jellemzően OKJ-s képzések voltak. A férfi hallgatók nem jelöltek meg ilyen tanulmányokat. Úgy tűnik, ők nem „fecsérlik" az erőforrásaikat, idejüket szerényebb szintű tanulmányokra, nagyobb kihívásokat választanak.

A 2005-ben készített felméréssel összehasonlítva a válaszokat, elmondhatjuk azt, hogy a mostani felmérés szerint a hallgatók nagyobb aránya vett vagy vesz részt képzésekben, ez az eltérés közel 10 %-pontos. A belső arányokban hasonló értékek tapasztalhatók a két év adatai között.

2. sz. tábla

A megszerzett, ill. a folyamatban lévő végzettség részletezése szakok szerint

Szakok	Férfi		Nő		Összesen	
	Száma (fő)	Megoszlása (%)	Száma (fő)	Megoszlása (%)	Száma (fő)	Megoszlása (%)
Közgazdász	11	79	4	40	15	63
Marketing	-	-	1	10	1	4
Informatikus	1	7	1	10	2	8
Egyéb	2	14	4	40	6	25
Összesen	14	100	10	100	24	100

Fontosnak tartottuk megkérdezni a volt hallgatóinkat arról is, milyen területen folytatnak tanulmányokat. A válaszok háromnegyed része alapján azt mondhatjuk, hogy azok valamilyen szálon a békéscsabai tanulmányok folytatását jelentették. Kifejezetten közgazdász képzésben a válaszadók 63 %-a vett rész (2.számú tábla), a férfiaknál ez az arány lényegesen magasabb, 79 %, míg a nőknél 40 %. Az erre a kérdésre adott válaszok nyilván összefüggnek az előző kérdés válaszaival, mely szerint a férfiak magasabb arányban képezték magukat egyetemen, ez pedig tipikusan az első Békéscsabán megszerzett főiskolai közgazdász diploma egyetemi folytatása volt. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy az ő pályaválasztásuk sikeresebb volt, az eddigiekben úgy tűnik jobban megtalálták a számításukat a közgazdász területen folytatott munkában, mint a nők. A 2005-ös felmérésben lényegesen alacsonyabb volt a közgazdász képzésben részt vevők aránya, a hallgatók egészére vetítve 47 % volt az arány, férfiaknál 53, nőknél 42 %.

3. sz. tábla

A megszerzett végzettséget motiváló okok

Okok	Férfi		Nő		Összesen	
	Száma (fő)	Megosz-lása (%)	Száma (fő)	Megosz-lása (%)	Száma (fő)	Megosz-lása (%)
Munka-helyi elvárás	1	6	2	18	3	11
Jobb elhelyez-kedés remé-nye	7	44	2	18	9	33
Saját belső indítta-tás	8	50	7	64	15	56
Össze-sen	16	100	11	100	27	100

A következő kérdés arra vonatkozott, mi motiválta a képzésben való részvételt. Több ok került megjelölésre, mint ahány hallgató részt vett valamilyen képzésben. Ez azzal magyarázható, hogy lehetőség volt arra, hogy egyszerre több okot is megjelöljenek, és voltak választ adók, akik éltek is ezzel a lehetőséggel. A választ adók több mint fele a saját belső indíttatást jelölte meg kiváltó okként, 56 % ezen válaszok aránya (3.számú tábla). A három évvel ezelőtti felmérésnél 60 % volt ennek a kiváltó oknak az aránya. A jobb elhelyezkedés reményében a választ adók 33 % fogott tanuláshoz, korábban ez a válasz 28%-os aránnyal szerepelt, míg a munkahelyi elvárás 11 %-os értéke magasabb a három évvel ezelőttinél, amikor 8 % volt az aránya. Ez a 11 %-os érték véleményem szerint továbbra is egy rendkívül alacsony érték, nyilván a munkaerőpiac állapota húzódik meg mögötte, az az állapot, hogy a munkáltatónak bőséges lehetősége van olyan munkaerő alkalmazására, aki rendelkezik az adott munkaterület ellátásához szükséges ismeretekkel, ezért nem kérik tanulmányok folytatását. Ezzel együtt nyilván az is szerepet játszik ebben az arányban, hogy a különböző munkaterületek ma már annyira specializáltak, hogy azok megtanulására az adott helyszínen van csak lehetőség.

A nemek közötti arányok alapján azt lehet megállapítani, hogy a nők magasabb arányban jelöltek meg belső indíttatást kiváltó okként, mint a férfiak, 14 % pont az eltérés a nők javára. A munkahelyi elvárás is a nők válaszaiban ért el nagyobb arányt, 18 %-os értékkel, a férfiaknál 6 % ennek az oknak az aránya. A jobb elhelyezkedés reménye válasz viszont a férfiaknál rendelkezik nagyobb válaszadási aránnyal, náluk 44 %-ban szerepel kiváltó okként, míg a nőknél 18 %. A korábbi felmérésben hasonló belső válaszadási arányok voltak tapasztalhatók, mint a jelenlegiben.

2. A békéscsabai képzésről alkotott vélemény

A következő kérdéscsoport a békéscsabai képzésről alkotott utólagos vélemény feltárására irányult**.** Úgy gondolom, ez az információ rendkívül fontos minden egyes képző hely számára – nyilván ez egy rendkívül alapos oka a végzett hallgatók vélemény megismerése, jogszabályi előírásnak -, hiszen a munka világa dönti el azt, mennyire tud megfelelni az oktatási intézmény a munkaerő piaci igényeknek. A válaszokat olvasva az a benyomásom, hogy a hallgatók felelősséggel nyilatkoztak, válaszaikat a realitások talaján mozogva, segítő szándékkal fogalmazták meg.

Megkérdeztük a hallgatókat arról, milyennek látják diplomájuk elismertségét, szakmai, erkölcsi és anyagi presztizsét. A 34 válaszadóból 12 (35 %) volt hallgatónak az a véleménye, hogy elismert a diplomája (4.számú tábla). Ez az arány lényegesen magasabb, mint 3 évvel korábban, mivel akkor közel 22 %-uk volt ezen a véleményen. 19-en azt válaszolták, hogy közepesen elismertnek érzik a megszerzett diplomájukat, ez a választ adók 56 %. Ez valamivel alacsonyabb arány, mint a korábbi felmérésben volt, 4 %

pont az eltérés. A rosszul elismert választ a mostani felmérésben kevesebb, mint 10 %-a választotta a hallgatóknak, ez lényegesen kevesebb, mint a 3 évvel ezelőtti felmérésben, ahol közel 20 % volt az ilyen minősítést ad hallgatók aránya. Összességében jónak ítélem meg diploma elismertségére adott válaszokat, több mint 90 % volt a jó és közepes minősítés. A korábbi felmérés valamivel gyengébb eredményekről tanúskodik, ott magasabb volt a gyenge minősítések aránya. Véleményem szerint a munkában eltöltött idő gyarapodása, a beosztások növekdése, a nagyobb munkatapasztalat játszott szerepet abban, hogy javult a hallgatók véleménye diplomájuk elismertségéről.

4. sz. tábla

Diplomájának szakmai, erkölcsi és anyagi presztízse

Elismertség	**Férfi**	**Nő**	**Összesen**
Elismert	5	7	12
Közepesen elismert	11	8	19
Rosszul elismert	3	-	3
Összesen	19	15	34

Konkrétan megfogalmazhatták a hallgatók azt is, milyen ismeretek erősítését javasolják a képzés során. Itt is lehetőség volt több dolog megjelölésére, éltek ezzel a lehetőséggel a választ adók, átlagosan négy ismeretkört jelöltek meg. A válaszokat összesítve, nem tüntettem fel azokat az ismeretköröket, amelyeknél összesen 8-nál kevesebb választás volt (a hallgatók 25 %-ánál kevesebb igény esetén).

Az erősíteni javasolt ismeretkörök között első helyen – hasonlóan a korábbi felméréssel -, az idegen nyelv áll. Ez nyilván összefügg azzal, hogy munkájuk során a megkérdezett hallgatók 62 %-a használja az idegen nyelvet, illetve teljesen reálisan látják a nyelv szükségességét a 21. században, ezzel pedig nyilván szembeállítják a saját nyelvtudásukat, annak főiskolai tanulmányaik ideje alatt elért gyarapodásával együtt (5 számú tábla). Nem lehet viszont örülni annak, hogy ez most is a legnagyobb hiányosság, a leginkább fejlesztést igénylő terület a hallgatók szerint.

Második helyen a pénzügyi ismeretek áll, ami meglepetés számomra, hiszen folyamatosan korszerűsített, fejlesztett tananyagot hallgatnak diákjaink és adnak számot a belőle szerzett tudásról. Nyilván a munkájuk során ez még nem elég, több ilyen típusú ismeretre, gyakorlatban alkalmazható képességre van még szükség.

A kommunikációs ismereteket, készségeket 13 választ adó hallgató javasolta erősíteni, ezzel a harmadik leginkább javítást igénylő területként szerepel a felmérésben. A három évvel korábbi felmérésben a rangsor ötödik-hetedik helyén szerepelt, két másik ismeretkörrel, készségkörrel együtt.

A negyedik-ötödik helyen, holtversenyben az informatika és a controlling ismeretkör szerepel. Ebből a controlling ismeretekre vonatkozó hiányérzet véleményem szerint azért ilyen magas értékű, mert a képzés korábbi szakaszában alacsonyabb óraszámban, kevesebb ismeretanyaggal történt a tanítása. Az informatika tárgyra adott javaslat a korábbi felmérésben is előkelő helyen szerepelt, ott az ötödik-hetedik helyen állt holtversenyben két másik tárggyal együtt. Ily módon ez a helyezés kicsit talán gyengébb minősítését jelentheti az ebből a tárgyból kapott ismeretanyagnak.

Konkrét vállalkozási ismeretek hiányát érzi a megkérdezett hallgatók közel egy harmada, ami véleményem szerint a szakmai gyakorlat jó szintű működése esetén sokat javulhat.

A következő két ismeretkör, szintén holtversenyben, a karrier tanácsadás és az EU-s ismeretek az erősítést igénylő tárgyak között. Az EU ismeretek ismeretkörre lényeges bővítések, átalakítások történtek az elmúlt években, azonban nyilván a korábban végzett hallgató ennek még nem volt részese. Így is elmondható az, hogy az előző véleményformálás óta sokat javult a hallgatók hiányérzete ebben a körben. Erősödés tapasztalható viszont a Karrier tanácsadás ismertkörben, ami véleményem szerint az éleződő piaci verseny hatására alakult ki a hallgatókban. Úgy gondolom azonban, hogy szükség lenne intézményesen, nagyobb segítséget nyújtani ezen a területen is akár valamilyen szabadon választható tárgy, vagy tantárgyi blokk keretében.

5. sz. tábla

Erősíteni javasolt ismeretek, készségek

Ismertkör, készség	**Férfi**	**Nő**	**Összesen**
Idegen nyelv	11	8	19
Controlling	11	1	12
Kommunikáció	9	4	13
Pénzügy	13	4	17
Jogi ismeretek	6	2	8
EU-s ismeretek	4	5	9
Informatika	9	3	12
Vállalkozási ismeretek	5	5	10
Karrier tanácsadás	4	5	9
Számvitel	5	3	8
Egyéb	11	5	16
Összesen	88	45	133

Külön kérdés szerepelt a kérdőívben az idegen nyelv ismeretre, illetve használatra vonatkozóan. Ennek kettős oka van, egyrészt az, hogy milyen szintű a megszerzett nyelvismeret hasznosítása, másrészt egy stratégiai döntést segítő elem lehet abban, hogy milyen nyelvek tanítását lehetne felvállalnia a békéscsabai képzésnek.

7. számú tábla
A nyelvtudás szintjei

Nyelv	Egy nyelv			Két nyelv		
	Társalgási szinten	Tárgyalási szinten	Összesen	Társalgási szinten	Tárgyalási szinten	Összesen
Angol	6	5	11	7	7	14
Német	3	1	4	7	3	10
Szlovák	1	-	1	-	-	-
Spanyol	-	-	-	1	-	1
Francia	-	-	-	1	-	1
Olasz	-	-	-	-	1	1
Orosz	-	-	-	1	-	1
Román	-	-	-	-	2	2
Cigány	1	-	1	-	-	-
Összesen:	11	6	17	17	13	30

A választ adó hallgatók közül 17 olyan hallgató volt aki egy nyelv ismeretének birtokában van, 15-en két nyelvet jelöltek meg, és mindössze két olyan hallgató volt, aki nem jelölt meg nyelvismeretet (ők nyilván 40 év feletti korukra tekintettel kaphattak diplomát nyelvismeret nélkül).

Akik egy nyelv bortokában vannak, azok közül 11-en (65 %) az angol nyelvet ismerik, a német nyelvről 4-en (24%) mondhatják el ugyan ezt, míg 1-1 szlovák és cigány nyelv szerepel még a listán.

A két nyelvet ismerők közül, egy kivétellel az egyik nyelv az angol, ami az angol nyelv kulcsszerepére utal. 10 esetben a másik idegen nyelv a német, míg 1-1 esetben román, orosz, francia és spanyol nyelv kapcsolódik hozzá.

Mint azt már a korábbiakban említettem, az idegen nyelvet a munkája során a hallgatók 62 %-a használja. Ennek nyelvek szerinti megoszlásában szintén az angol nyelv dominál, a 21 fő idegen nyelvet munkája során használó hallgató közül 18 olyan hallgató van aki csak az angol nyelvet használja, 2 olyan válasz érkezett, ami szerint a német és az angol nyelvet egyaránt használja a munkavégzésben, és mindössze egy olyan hallgató van aki csak a német nyelvet használja.

8. számú tábla
A főiskolán tanultak és a munkavégzés igényének összhangja

A megfelelés szintjei	Férfi	Nő	Összesen
Teljesen megfelel	2	3	5
Részlegesen felel meg	16	11	27
Teljes az eltérés	1	1	2
Összesen:	19	15	34

Fontosnak éreztem megkérdezni a hallgatókat arról, mennyire felel meg az eddigi munkatapasztalatuk szerint a főiskolánkon szerzett ismeretanyag a munkapiac igényeinek.

Összességében azt mondhatjuk, hogy elfogadható minősítések születtek ezek alapján. A válaszok közel 80 %-a alapján részleges a megfelelés, 15 % teljes megfelelésnek minősített, míg mindösszesen 2 olyan hallgató volt, aki szerint teljes az eltérés. Véleményem szerint egy részleges megfelelés elfogadható minősítést takar, hiszen napjaink bonyolult, hatalmas specializációval rendelkező munkapiacán a munkavállalók döntő része egy speciális részterület munkáját végzi általában, amire teljes körű felkészítést ma már nem tud adni egyetlen felsőoktatási intézmény sem, bármelyik tudományterületről is van szó.

Összességében úgy érzem reális volt a hallgatók véleményalkotása, hatalmas tanúsággal szolgálhat a karon folyó képzésben a közeli és a távolabbi jövő feladatainak meghatározásában. Szükségesnek érzem a megfogalmazott véleményekből adódó feladatok elvégzését, az erősítést igénylő területek átgondolását, annak érdekében, hogy a tényleges munkaerő piaci igényeknek minél jobban meg tudjon felelni a karon folyó képzés, meggyőződésem ugyanis az, hogy csak az a felsőoktatási intézet életképes, amelyik így végzi munkáját, elkötelezett ezen piaci igények kielégítésére.

Abstract

The study contains a summary of the opinions of the graduated students of TSF GFK. The data were gathered during an alumni meeting held in March, 2008. On the ground of the survey it can be stated that the significant part of the graduated students continue their study mostly as a follow up of the education they attended in Békéscsaba. They are satisfied with the recognition of their degree considering both the financial and morals aspects. They gave a real picture about what they miss concerning the subjects, the fields of knowledge from which the faculty should establish task to accomplish in order that it should be more prepared to provide the quality of education that is able to better meet the requirement of the job market.

BIRIS RODICA TEODORA

MEHRSPRACHIGE VOLKSLIEDER

Abstract

In the western part of Romania, more precisely in Arad and Banat, folk songs appeared in several languages over the past three centuries due to the harmonious cohabitation between the Romanians and the Germans, the Hungarians, the Slovaks, the Serbs and other ethnic groups... These folk songs, which led to a proper understanding between the different ethnic groups, have brought diversity in everyday life, enriching it, and present interest not only in terms of language, but also in the terms of social interaction.

In this article we will present a few examples of multilingual folk songs that we have „ collected" from the western part of Romania. Particularly interesting are those in which, within the same song, the lyrics succeed themselves in the various languages belonging to the inhabitants of this region.

Keywords: das Volkslied, mehrsprachig, Zusammenleben, Minderheiten, tägliches Leben, Nationalität, Verse

1. Einleitung

Im westlichen Teil Rumäniens, in Arad und im Banat sind in den letzten drei Jahrhunderte, infolge des harmonischen Zusammenlebens der Rumänen mit den Ungarn, Deutschen, Slowaken, Serben und mit den anderen Ethnien, mehrsprachige Volkslieder erschienen. Diese Volkslieder wiederspiegeln die große Vielfalt des täglichen Lebens und bereichern sie. Sie sind sowohl linguistisch, als auch gesellschaftlich sehr interessant. Forschungsbedürftig scheinen uns besonders jene Volkslieder in denen die Verse mehrsprachig, in den Muttersprachen der hiesigen Bevölkerung verfasst wurden.

2.1. Mehrsprachige Volkslieder

Zum freien Landgut gehören auch die mehrsprachigen Volkslieder. Diese entstanden durch das Zusammenleben der Deutschen mit Rumänen und anderen hier ansässigen Nationalitäten. So entstanden die gemischten Volkslieder in eine, zwei, drei, vier Sprachen. Gewöhnlich sind es Scherzlieder, selten sind es Spottlieder. Die einfache Form der Beeinflussung besteht in der Aufnahme fremdsprachiger Elemente in deutsche Volkslieder

und umgekehrt. So ist das Lied „Mei Christian“ ist zweisprachig, deutsch und anderssprachige Wörter und Zeilen stehen nebeneinander oder unter Fortführung des Gedankengangs abwechselnd. Hier bringen wir ein Beispiel eines deutsch-serbischen Volksliedes:

„Meine Liebe draga (Geliebte),
Mehrsprachige Volkslieder

was hast du mir gemacht,
Da ja ne moga spava (daß ich nicht schlafen kann),
Die ganze liebe Nacht?“

Dieses zweisprachige Lied wird auf eine rumänische Volksweise bezogen. Solche Lieder wurden bei geselligen Zusammenkünften, aber auch bei Gemeinschaftsarbeiten, wie beim Kukuruzlieschen, frei oft gesungen:

„O wie gern und bucuros
gehe ich zu dir pe jos. Trallailalala
Und mit welcher voie bună, tra-la-la-la
Halt ich deine rechte mînă… tra-la-la-la
Und mit welcher bucurie tra-la-la-la
Drück ich dich ans Herz, Mărie… tra-la-la-la”

Ähnlich wurden in Guttenbrunn zwei Strophen eines Volksliedes gesungen, in dem rumänische Wörter in den deutschen Text eingeflochten waren:

„O, wie gem und bucuros (`freudig'), tra-la-la-la,
komm ich zu dir her pe jos (`zu Fuß), tra-la-la-la.
Und mit welcher dulceaţă (`Lust, Wonne') tra-la-la-la
drück ich dich in meine *braţă (Arme)* tra-la-la-la
Und mit welcher voie *bună*`Vergnügen, Lust'),tra-la-la-la,
küß ich deine kleine *mană (`Hand'),* tra-la-la-la.
Und mit welcher bucurie (`Freude, Wonne') tra-la-la-la
druck ich dich ans Herz, Mărie (`Marie'). tra-la-la-la, tra-la-la-la." (Konschitzky, 1981, S.: 155, nach Gehl, 1990).

Je nach der Intensität der Sprachmischung werden Einzelwörter, Sätze, ganze Strophen oder in Prosatexten Gespräche übersetzt. So versteht jeder Gesprächsteilnehmer die Bedeutung des Textes, auch wenn er nur eine der verwendeten Sprachen beherrscht. Walther Konschitzky bringt Beispiele von Volksliedern, die strophenweise in jeweils eine oder auch mehrere der im Banat und in Arad verwendeten Sprachen übersetzt sind. Einer Umfrage zufolge, ist ein strophenweise

ins Deutsche und Ungarische übersetztes rumänisches Volkslied in vielen Banater Dörfern bekannt:
Rumänisch:

Cine n-are *mindrulila,* tra-la-la-la,
să se *ducă-n* păduriţă, tra-la-la-la,
şi să scrie pe-o frunzulită că nu are *mindruliță*
tra-la-la-la, tra-la-la-la.

Deutsch:

Und wer keine Liebste hat, tra-la-la-la,
soll gehen in den *grünen* Wald, tra-la-la-la,
und soll schreiben auf *ein* Blatt, tra-la-la-la
daß *er keine Liebste* hat, tra-la-la-la, tra-la-la-la.

Ungarisch:

Kinek nincsen kedveskéje, tra-la-la-la,
Az *menjen* az *erdőcskébe,* tra-la-la-]a.

RODICA TEODORA BIRIS, PhD

Westuniversität "Vasile Goldis" Arad, Rumänien

*Es ír*ja egy *levelkére,* tra-la-la-la
hogy neki nincs szeretője, tra-la-la-la, tra-la-la-la
(Konschitzky, 1981, S.: 154, nach Gehl, 1990).

A sta si tamo radila?/ Was hast du dort gemacht? Ruzice sam ja brala./Rosen hab *ich* gepflückt.
Za koga si to *nabrala?/Für* wen hast *du* sie gepflückt?
Za mog milog *dragog./Für* mein geliebtes Herz. (Konschitzky, 1981, S.: 158, nach Gehl, 1990).

Wenn die Fremdsprache als bekannt vorausgesetzt werden kann, wechselt die Sprache selbst innerhalb der Strophe, wie aus diesem Beispiel aus Bak ersichtlich wird:

Edesem, kedvesem./ was ist denn das?
Mikor é*n* aludtam,/ träum *ich von* dir.
Mikor é*n* aludtam,/ träum *ich* von dir,
mindig azt gondoltam, hogy/ du liegst bei mir.

Die ungarischen Elemente bedeuten folgendes: édesem; *kedvesem* `meine Süße, meine Liebe', mikor é*n* aludtam `als ich einschlief', mindig azt *gondoltam* `immer dachte ich'.
(Konschitzky, 1981, S.: 163, nach Gehl, 1990).

Im Banater Bergland**,** in Anina, hat der Bergarbeiterchor in der Zwischenkriegszeit oft ein fünfsprachiges (deutsch-ungarisch-rumänisch-tschechisch-Romani) Volkslied gesungen, dessen Vielsprachigkeit bezeichnend für das Zusammenleben verschiedener Ethnien in dieser Region ist. Die Übersetzungen sind nicht immer der jeweiligen Sprachnorm gemäß. Vermutlich wurden auch Fehler absichtlich mitgestaltet und beim Vortrag besonders betont, um zu veranschaulichen, wie man Fremdsprachen verwendete; dabei kam es nur auf die Verständigungsmöglichkeit an.

Deutsch:
„Wer war hier? Wer war hier?
Wessen seine Pfeife gebleibt hier?
Meine liebe Rose, die war hier,
Meine liebe Rose, die war hier."
Ungarisch:
„Ki volt itt? Ki volt itt?
Kinek a pipája marad itt?
Az én kedves Rózsám az volt itt,
és annak a pipája marad itt?"
Rumänisch:
"Cine fost? Cine fost?
Cine lasat pipa-n casa nost?
A mea dulce bade-a fost aci."

Tschechisch:
„Kto bolt u? Kto bolt tu?
Deho jeko faiko zostal tu?
Moja mila draha bola tu,
Deho jeho faika bola tu."
Zigeunerisch:
„Ei wei hei? Ei wei hei?
Sitschu hutschu hutschum anschikai?
Sutschu trutschu hutschum anschikai,
sutschu trutschu hutschum anschikai."
(Konschitzky, 1981, S.: 158, nach Gehl, 1990)

Heute ist anstelle des spontanen Singens fast überall die Liederpflege getreten, in den Schulen, Kuturheime, Singgruppen und Orchester. Früher gab es viele deutsche Banater Komponisten die die deutschen Arader Lieder beinflußten. Davon erwähne ich die folgenden: Peter Focht, Josef Linster,

Richard Oschanitzky, Hans Weiß, Walter Klepper, Hans Klein, Peter Andreas.

2.2. Kinderlieder und Kinderreime

Viele Kinder stammten aus gemischten Familien und lernten schon zu Hause mehrere Sprachen. Das Erlernen einer Sprache war sehr einfach mit und witzig mit Hilfe der zweisprachigen Gedichten oder Texten, wie der folgende: „Unser Nochber, *szomszéd*, hat a Gaaß, *kecske*. Geht in Garte, *kertbe*, freßt Kraut, `'-*káposzta*. Schlag Fuß, lá*ba*. O du Krummer, *sánta*!" (Kontschitzky, 1981, S.: 159, nach Gehl, 1990s).

Gelegentlich entstehen mehrsprachige Mischtexte wie in diesem Kinderreim aus Lenauheim: „Am *văzut un* Vogelnescht, *cinci* Junge waren dren: trei *fugit,* zwei net kriet." (Ich habe ein Vogelnest gesehen, fünf Junge waren drin: drei sind entflohen, zwei konnte ich nicht kriegen.) (Konschitzky, 1981, S.: 161, nach Gehl, 1990) Dabei sind folgende Lexeme aus dem Rumänischen entlehnt: das Verb „am văzut"-`ich habe gesehen', der Artikel „un"-`ein', das Numerale „trei"-`drei' und das Verb „(au) fugit"-`sind entflohen'. Es gibt auch eine andere Variante dieses Kinderreimes: „*Am vazut* e Vogelnist, *„şapte* Junge ware im Nist: *trei au murit; patru* au fugit." Mit Veränderung der Numeralien lautet dieser Text: `Ich habe ein Vogelnest gesehen, sieben Jungen waren im Nest: drei sind gestorben, vier sind davongelaufen. Derselbe Reim ist in Bakowa dreisprachig zur Scherzfrage umgestaltet: ‚Am vezut un Krakenescht, siewe, acht Junge drin: trei *au murit,* patru *au fugit. Hány marad?".* `W'ieviel bleiben?' nicht verstehen, wird sie durch eine deutsche ersetzt: „Wieviel sein noch dringeblieb?" Notfalls wird auch der ganze Text übersetzt. Auch die Ziffern werden geändert, um die Kinder mit den Zahlwörtern der anderen Sprache bekannt zu machen (Konschitzky, 1981, S.: 162, nach Gehl, 1990).

Das Leben und Arbeit der Handwerker werden nicht nur zum Motiv von Sprüchen und Liedern, sondern auch zum lnhalt von Spielen und

RODICA TEODORA BIRIS, PhD

Westuniversität "Vasile Goldis" Arad, Rumänien

Tänzen. Aus Temeswar ist folgendes, von Hans Mokka festgehaltenes Kinderspiel überliefert:

Zwei Kinder besprechen sich, welches Handwerk sich als Frage für das Spiel wählen. Dann kommen sie zu den Spielern und sagen:

„Wir kommen aus dem Morgenland und können allerhand!` Die Kinder fragen: Was könnt ihr? Was könnt ihr?"
Die beiden antworten: „Unser Handwerk heißt T"(Gehl, 1990, S.: 246)

Erraten die Kinder das Handwerk - in diesem Fall bedeutet das T „Tischler", so wählen sich zwei neue Handwerksburschen, die aus dem Morgenland kommen.

3. Schlußfolgerung

Die mehrsprachigen Volkslieder sind ein überzeugender Beweis der gegenseitigen Beeinflussung in allen Bereichen des Lebens, sowohl bei den Kindern, die die große Chance ausnutzten mehrsprachig aufzuwachsen, als auch bei den Erwachsenen. Die Kinder spielten auf der Straße zusammen mit ihren verschiedenethnischen Freunden und sie feierten zusammen mit ihren Eltern die bedeutenden Feste.

Bibliographie

- Dittrich, Karin (2001): Zu den morphologischen Merkmalen des Temeswarer Stadtdeutsch. In: Temeswarer Beiträge zur Germanistik, Band 3, Mirton Verlag, Timisoara. ISSN 1454-4008
- GEHL, Hans (1988), Glogowatz im Arader Komitat, hrsg. von der Ortsgemeinschaft Glogowatz.
- ders. (1975): Das Handwerk im Kreis Arad. In: Gehl, Hans (Hrsg.): Handwerk und Brauchtum. Beiträge zur Volkskunde der Banater Deutschen, Facla Verlag, Temeswar.
- ders.(1990): Donauschwäbische Handwerkerfolklore. Zunftleben und Wanderschaft. In: „Jahrbuch für Ostdeutsche Volkskunde", hrsg. von Ulrich Tolksdorf, Band 33, N.G. Euwert Verlag, Marburg.
- ders. (1994): Voraussetzungen für Südosteuropäische Sprachinterferenzen. In: „Materialien" Heft 4, Tübingen.
- ders.(1994): Die Doanuschwaben. In: „Materialien" Heft 4, Tübingen.

SZABO IOAN ALEXANDRU

A PÉNZMOSÁS – MINT GAZDASÁGI, PÉNZÜGYI ÉS VALUTÁRIS JELENSÉG ROMÁNIA VISZONYLATÁBAN

1. A pénzmosás fogalmának nemzeti megközelítése

A román törvénykezés úgy tekinti a pénzmosás fogalmát, mint: „azon cselekedetek összességét, amelyek a pénzmosás megelőzését és büntetését szolgálják, úgy, ahogyan a 656-os számú törvény 23-ik cikkelye rendelkezik, és pedig: a törvénysértéssel szerzett javak kicserélése vagy átruházása, olyan céllal, hogy eltitkolódjon és szétszóródjon azok tisztességtelen eredete, vagy segítséget nyújtson azoknak, akik szabálysértés cselekedetével javakat szereztek és kibúvót keresnek a nyomozás, ítélkezés és büntetés elöl**;** a javak igazi eredetének elrejtése vagy elleplezése, azok elhelyezésének, elrendezésének, forgalmának, tulajdonának, illetve birtoklásának és használatának eltitkolása, tudván, hogy a javak törvénytelen cselekedetéből származnak**;** olyan javak birtoklása vagy használata, amelyek tudottan szabálysértő tevékenységből erednek".

Egyes hazai szakemberek munkálataiban, a pénzmosás jelenségét úgy fogalmazzák meg, mint: „a pénzalapok újrahasznosítását, úgynevezett komplex folyamatokon keresztül, amelyek során, a szabálysértéssel szerzett jövedelmek átvitelt, áthelyezést, megváltoztatást, összekeverést (elegyítést) szenvednek, abból a célból, hogy eltitkolódjon vagy eltűnjön a nyereségek igazi jellege, eredete, elrendezése, áthelyezése vagy tulajdonjoga"[19].

Ezek a megfogalmazások összhangban vannak az egyes nemzetközi szervezetek részéről kidolgozott meghatározásokkal. Így, a bécsi ENSZ egyezmény (1998 dec. 19) úgy minősíti a pénzmosást, mint olyan szándékos viselkedést, amely a következő cselekedetekhez vezet:

- a tulajdonjog megváltoztatása, átruházása, azzal a tudattal, hogy az tulajdonképpen bűncselekedetből származik, vagy ilyen irányú cselekedetben való részvételből jött létre, azzal a céllal, hogy eltitkolja vagy álcázza (elpalástolja) annak igazi eredetét**;**
- a tulajdonjog igazi természetének, forrásának, elhelyezésének, mozgásának és jogtalan birtoklásának eltitkolása vagy elpalástolása, tudván azt, hogy az illető tulajdon eredete bűncselekedethez vagy az abban való részvételhez kötődik**;**
- tulajdonok birtoklása, megszerzése és használata, azzal a tudattal, hogy ezek átvételi időpontja, bizonyos bűncselekedetekhez vagy azokban való részvételhez fűződik**;**

19 Şt. Popa, A. Cucu „ Economia subterană şi spălarea banilor" Expert kiadó, Bukarest 2000. ev.

- bármely, a fenti cselekedetek elkövetésében való részvétel, társulás vagy próbálkozás (kísérlet) olyan cél érdekében, amely elősegíti, illetve tanácsolja a hasonló cselekedetek kibontakozását".

Hasonló szövegösszefüggésben, az Európai Közösség Tanácsának 91/308. számú, 1991. június 10-én kelt utasítása, a következő formában határozza meg a pénzmosást:

- „a tulajdonjog átruházása - tudván azt, hogy az bűncselekményből, vagy abban való részvételből származik - , azt a célt követve, hogy ez eltitkolódjon vagy tisztességtelenül elrejtődjön, valamint segítség nyújtása, bármely személy számára, hasonló cselekedetek véghezviteléhez, kibúvást keresve a jogi következmények elöl**;**
- a tulajdon (vagyon) természeti forrásának, helyzetének, sajátosságának és igazi mozgásának eltitkolása vagy tisztességtelen elrejtése, tudván, hogy a megszerzett tulajdon, bűncselekmény elkövetéséből, vagy az abban való részvételből származik**;**
- tulajdonok megszerzése, birtoklása vagy használata, ismerve az átvétel időpontjában, hogy a tulajdonok, bűncselekményből vagy abban való részvételből erednek**;**
- bármely, fentebb említett cselekedetek elkövetésében való részvétel, társulás és próbálkozás (kísérlet), illetve bűnrészesség (cinkosság), elrejtése, támogatása és tanácsolása".

Tehát, a pénzmosás fogalmának elemzése arra következtet, hogy ezek a cselekedetek célja a törvényes jelleg rögzítése olyan értékekre (vagyonok, pénzalapok), amelyek bűncselekmény folytán vagy törvénybe ütköző módon kerültek tulajdonba.

2. A pénzmosás folyamatának szakaszai

Bárhol a világban, tehát Romániában is, a pénzmosás három fázist feltételez:

- az elhelyezés vagy elő – mosás fázisán keresztül a piszkos pénzek, tiszta pénzekké változnak (átváltódnak)**;**
- a rétegezés, illetve az alapvető mosás, olyan fázis, amely során könyvelési bejövetelek segítségével a pénzek átváltódnak**;**
- a beépülés, másként szólva, a szárítás és újrahasznosítás, a harmadik fázis, amelyen áthaladva a pénzek felhasználódnak nyereség (haszon) termelés céljából**;**

A pénzek elhelyezése a pénzügyi körforgásban, a készpénzben levő nyereség fizikai elmozdításával jár, és kibúvást képez a törvényes ellenőrző szervek felderítő tevékenysége elöl. Ez a cselekvés magával vonja a

készpénztől való megszabadulást és a nem tisztességes úton nyert jövedelmek fizikai eltávolítását jelenti. Ez a szakasz a pénzmosás legkockázatosabb része, mivel, hogy nagy mennyiségű készpénz begyűjtésével és kezelésével jár.

A nyeremény - összegek elhelyezésének több módszere és intézménye van, mint például, a hagyományos pénzügyi intézmények (bankok, takarékossági és hitel - egyesületek, hitelszövetkezetek) és a nem hagyományos pénzügyi intézmények. Ez utóbbiakhoz tartoznak a pénzváltó egységek, az ingó értékeket forgalmazó társaságok, az árutőzsdék, a csekk – inkasszó-szolgáltatások, a tőke átruházó ügynökségek. Az újrahasznosítási módszerek hasonlóak mindkét kategóriába tartozó intézmények esetében.

A pénzváltó szolgáltatások Romániában, eltérően más országoktól, csak pénzváltó tevékenységet folytatnak, amelyek a valuta-tranzakciók folytán átváltják a nem tisztességes forrásokból származó pénzösszegeket, és nem adnak ki dokumentumokat, vagy a számítógépek működésében olyan zavarokat idéznek elő, hogy azok lehetetlenné tegyék az illető szolgáltatások rekonstrukcióját.

Az ilyen ügyletekben résztvevő felek mindegyike tisztességtelen hasznot szerez: az újrahasznosító fél lerázza a nagy mennyiségű belföldi pénzt, és egy sokkal kisebb mennyiségű valutát kap – míg a pénzváltó, adócsalást követ el azzal, hogy a valuta – ügyletből származó jövedelmét elejti adóbevallásából.

A tőke-átruházó ügynökségek, amelyeken keresztül névtelenségi leplek kerülnek a belföldi és külföldi pénzáramlásokra,- és elleplezik a pénzek forrását és rendeltetését. A kaszinók, szintén megkönnyítik a törvénytelen úton szerzett pénzek elhelyezését, minthogy a szerencsejátékoknál készpénzt használnak és a résztvevők névtelensége biztosított.

A tisztességtelenül szerzett pénzek hasonló elhelyezése, sok esetben, a hosszan tartó és nagy értékű javakat (gépkocsik, jachtok, fényűzési cikkek, ingatlanok) forgalmazó kereskedelmi egységeken keresztül történik, amelyek pénz ellenében átszolgáltatják a javakat az újrahasznosítók oldalára. Ez utóbbiak viszont újból értékesítik az illető javakat, és így tisztességes pénzhez jutnak.

Az újrahasznosítók, céljuk elérése érdekében, befolyást gyakorolnak a tőzsdeügynökökre, bizonyos előnyök felkínálásával, arra kéztetve őket, hogy ne jelentsék be a részvények és javak beszerzését. Ugyanakkor, egyes színleges gazdasági társaságok létesítése vagy a tisztességtelenül szerzett valuták törvénytelen exportálása, gyakori módszerkent szolgál az újrahasznosításoknak a tiltott úton szerzett pénzek elhelyezéséra.

A pénzmosás következő fázisa, a rétegezés. Erre az jellemző, hogy pénzügyi tranzakciók komplex rétegezése folytán, biztosítani kívánják a tisztességtelen jövedelmek szétválasztását ezek forrásaiktól, az ellenőrző szervek becsapását és az ismeretlenség (névtelenség) keltését.

A következő példákkal szeretnénk érzékeltetni a pénzmosás előbb említett fázisát: pénzügyi eszközök beszerzése (utazási csekkek, hitellevelek,

stb.) a pénzügyi intézményekbe letett tisztességtelen eredetű pénzekből -, amelyeket utólag újból pénzre váltják át, valamint piszkos pénzek elektronikus átutalása azokból a bankszámlákból, amelyekbe előlegesen le lettek téve.

Az utóbbi időben, pénzmosás céljából, az újrahasznosítók internetes szolgálatokhoz folyamodnak, annak a látszatát keltve, hogy területen kívüli, vagy törvényes elhelyezést valósítanak meg.

A beépülés, a pénzmosás utolsó szakasza és a mosott pénzek mozgását mutatja, törvényesen létrehozott entitások közvetítésével, annak a látszatát keltve, hogy a javak megszerzése törvényes úton történt. A beépülés folyamatának ismertetésére a következő példákat említjük meg:

- veszteséges javak vagy üzletek beszerzése, majd viszonteladása, miután, tisztességtelenül szerzett pénzek felhasználásával eredményessé váltak**;**
- piszkos pénzekből vásárolt javak eladása olyan gazdasági társaságoknak, amelyek a valóságban ugyanazon személy tulajdonát képezik, és ahol, viszonteladás folytán, jelentős jövedelem származik, amely törvényes tranzakcióból eredőnek tekinthető**;**
- hamis kölcsönök nyújtása egy olyan színleges kereskedelmi társaság részéről, amely pénzügyi paradicsomba nyert beiktatást és egy belföldi társaság ellátása és ellenőrzése alatt van és, amely újrahasznosított pénzeket felhasználva, haszonélvezője is az említett kölcsönöknek**;**
- hamis számlák felhasználása import vagy export tevékenység lebonyolítására, olyan értelemben, hogy túlbecsülik az importált javak számlázási értékét – az országban tisztességtelenül szerzett pénzek külföldi újrahasznosítása esetén – illetve, túlbecsülik az export számlák értékét – ha külföldről származó pénzek újrahasznosítása történik.

A pénzmosás folyamata Romániában, mind jobban kötődik a pénzügyi paradicsomok létezéséhez és működéséhez. Az entitások természetétől függetlenül (általános társaságok, offshore bankok, kaptiv biztosítási társaságok stb.) ezek, az újrahasznosítók által, felhasználhatóak a pénzmosás minden szakaszában: elhelyezés, rétegezés és beépülés. Ezen lehetőségek mellett-, a társadalmi – politikai stabilitás**;** a banki, szállítási és kommunikációs megkönnyítések létezése; az alacsony megnyitási költségek**;** a megegyezések és jogi támogatások hiánya azon országokkal ahonnan az újrahasznosításra szánt összegek származnak -, mind meghatározó tényezői az újrahasznosítók szabad választásának, amelyek biztonságban érzik pénzeiket a pénzügyi paradicsomok védelmében.

3. A pénzmosás jelenségének sajátosságai Romániában

A pénzmosás jelensége Romániában az 1989 – es év után vált valósággá, a pénz és bankügyi tevékenységek fokozódásának következtében.

Nemzetgazdaságunk utólagos csatlakozása az integrált gazdasági körforgásba, a szervezett bűnözés nemzetközisítéséhez vezetett a hazai üzleti életben, és ebben az összefüggésben „kirobbanó" hatással volt a titkos nyereségek újrahasznosítási szükségleteire, a pénzösszegek eredetének eltitkolására és ezek a hivatalos gazdasági életbe való – későbbi beépülésére. A pénzmosás jelenségének országos kiterjedése, mint a szervezett nemzetközi bűnözés megnyilvánulása megkönnyítést kapott az újrahasznosítók professzionizmusában és találékonyságában, de ugyanakkor, az állam hatósági intézményeinek tekintélyi válságában is. Így magyarázható az a tény, hogy a 2000-ik év utáni Romániában, évenként kb. 115 milliárd dollár értékű pénzmosás történik-, ahogyan a John Walker Crime Treds szervezet egyik tanulmánya bizonyítja-, s ezzel országunk a 7-ik helyet foglalja el nemzetközi viszonylatban**;** de ugyanakkor a „Pénzmosás Leküzdését szolgáló Nemzeti Hivatal" jelentése szerint, csak a 2004-es évben, az újrahasznosított pénzösszegek elérik a 468 milliárd eurót[20].
A pénzmosás jelenségének romániai kibontakozásában, a következő szakaszok elhatárolása észlelhető:

- hermetikus (légmentes szakasz**;**
- az újrahasznosító bűnöző csoportok nyitásának szakasza**;**
- a pénzmosási tevékenység nemzetközisítésének szakasza.

A hermetikus szakasz azokra az etnikai és foglalkozási alapokon létrehozott csoportosulásokra jellemző, amelyek közvetlen az 1990 –es év után alakultak. A legjelentősebb csoportosulások, amelyek ebben a szakaszban tevékenykedtek, az Arab Maffia, a Cigány Maffia, a Török Maffia, a Kínai Maffia, az Ukrán és Moldován Maffia nevek alatt voltak közismertek. Mindezek a csoportosulások külön jelentőséggel bírtak a Romániában zajló üzleti bűncselekmények terén. Ilyen módon, az Arab Maffia szabálysértő tevékenységet folytatott a kábítószer üzérkedésben, a cigaretta és az alkohol csempészetben, a lopott luxus gépkocsik üzérkedésében, a prostitúció és a hamis valutával való ügynökösködés terén.
Egy másik csoportosulás, a Cigány Maffia, a privát és a közvagyon elleni lopásokra, rablásokra, szélhámosságra, törvénytelen valuta és nemesfémekkel való üzérkedésre, gépkocsik lopására, prostitúcióra, kerítésre, koldulásra, gyermekekkel való kereskedésre - a külföldi állampolgárok általi törvénytelen örökbefogadás céljából – szakosodott.
A Török Maffia csoportosulás egyik része az élelmiszeri és ipari cikkekkel való nagy csempészeteket kezdeményezte és vitte végbe**;** amíg a másik része romániai nőket toborozott, akiknek munkahelyet ígértek, viszont a valóságban prostitúcióra kényszerítették.
Végső soron, a Kínai Maffia képviselői, nagy terjedelmű törvénytelen üzletelést folytattak a saját országukra jellemző áruk csempészetével, amíg az

20 * Lásd a „ Finanţe şi contabilitate" folyóirat 1/2002-es és 3/2003-as számait a Román Pénzügyminisztérium kiadásában.

Ukrán és Moldován Maffia a „Racket" típusú cselekedetek lebonyolítására**,** prostituált személyek árúba bocsátására**,** fegyverekkel, lőszerekkel és radioaktív elemekkel való üzérkedésre**,** luxus gépkocsik lopására és árúba bocsátására**,** kábítószerekkel való üzérkedésre**,** valamint cigaretta és alkohol csempészetre voltak felkészülve.

A hermetikus szakaszt követi a pénzmosás nyitási szakasza, amelyre az a jellemző vonás, hogy bennszülött elemeket használ fel saját felépítésben, akik különböző szakosításokkal rendelkeznek pénzügyi, adminisztratív, kereskedelmi és jogi területeken. Sok esetben, a bűnügyi csoportosulások, régi rendőröket, ügyeszeket, más magas rangú tisztviselőket, adóellenőröket stb. alkalmaznak, akiket arra használnak fel, hogy megkönnyítsék a megszerzési hozzáférhetőséget az import – export licenszekre, az építkezési jóváhagyásokra, a vám és pénzügyőrség tisztviselők megvesztegetésére és hamis társaságok alapító okmányaira.

Az újrahasznosítási tevékenységet, mint a pénzmosás jelenségének harmadik szakaszát, az jellemzi, hogy több országból származó és különböző bűnügyi csoportosulások beszervezését követi. Ebben a szakaszban valósul meg az üzleti és a bűnözési erőszakosság közötti fuzionálás.

Az üzleti bűnözésnek egy különálló ágazatát képezi a Fehér Gallérosok Maffiája, amely kereskedelmi és bank-üzleti szaktekintélyek csoportosulását foglalja össze. Ez a szervezet, néha képes befolyásolni a romániai politikajog gazdaság és igazságügy területi döntéseit, hatalmas vagyonokat halmozva fel a privatizálás alkalmával elkövetett törvénytelen üzleti lépésekkel, mint például a valutában kapott törvénytelen hitelek, az import árukra kiszabott adózás alóli kibúvás és a kontingens javakra szolgáló törvénytelen licencek megszerzése.

4. A pénzmosás jelenségének leküzdése

A pénzmosás jelenségének leküzdése több körülmény sine qua-non fennállóságát követeli meg, amelyek minősége közvetlenül befolyásolja a pénzmosás hatásosságát.

Ezek a körülmények a következők:

- a jogi keret létezése**;**
- a szervezeti keret meglévősége**;**
- a pénzmosás leküzdéséhez járuló személyzet biztosítása.

4.1. A jogi keret létezése

A jogi keret megteremtése fontos körülménye a pénzmosás - jelenség leküzdésének, minthogy annak hiányában, ez a tevékenység szubjektívvé és önkényessé válhat. Még az 1999-es év kezdetétől, Románia azon fáradozott, hogy tiszteletben tartsa az ezen a téren elfogadott nemzetközi szabályokat.

Utólag, a csatlakozás előtti tárgyalások időszakában, Románia egyezkedéseket folytatott az Európai Bizottsággal és az Európai Unió Tanácsával a harmincegy kiszabott tanácskozási fejezet mindegyikével kapcsolatban, bezárólag a 4-ik „A tőke szabad áramlása" és a 24-ik „Az igazságügyi és a belügyi együttműködés" szakaszokkal, amelyek a pénzmosás kérdéseivel is kapcsolatosak. Ezzel az alkalommal, hazánk felvállalta a közösségi folyamat minden irányú előírásait és megvalósította azok transzponálását és beültetését a nemzeti törvénykezésbe.

A 656/2002 – es számú törvény a legfontosabb rendeleteket tartalmazza, amelyek összhangban vannak a közösségi folyamat követeléseivel, ami a pénzmosási cselekményeket illeti. Ez a törvény később módosítást szenvedett a 39/2003-as és 230/2005-ös törvények által, amelyek a szervezett bűnözés megelőzéséről és leküzdéséről, illetve a pénzmosás megelőzéséről és büntetéséről rendelkeznek.

4.2. A pénzmosási tevékenység leküzdésének szervezési rendszere

A pénzügyi ellenőrzés megszervezése a következőket foglalja magába:
- a pénzmosási tevékenység leküzdésének meghatározása**;**
- a szervezeti felépítés**;**
- azon hatósági szervek illetékességének meghatározása, amelyek a pénzmosás leküzdésével foglalkoznak**;**
- a pénzmosási tevékenység jogi- szabályzatai alá eső fizikai és jogi személyek kötelezettségeinek meghatározása.

A célkitűzések azokat a tevékenységeket érintik, amelyek a román törvények szerint az ellenőrzés területéhez tartoznak, azaz:

a.) az értékek átváltása vagy átutalása**;**

b.) a javak eredetének, elhelyezésének, szétszóródásának, forgalmának vagy tulajdonának elrejtése illetve eltitkolása**;**

c.) a javak megszerzése, birtoklása vagy használata, - tudván, hogy ezek bűncselekmények elkövetéséből származnak, - mégpedig:
  - letétek és lerakatok elfogadása**;**
  - pénzösszegek letétbe való fogadása**;**
  - hitelezés, a fogyasztási hiteleket is beleértve, a jelzáloghitel, a faktoring, a pénzügyi leasing, a kereskedelmi értékpapírok skontója, az átalány, a kereskedelmi ügyletek finanszírozása**;**
- kifizetési és elszámolási műveletek**;**
- pénz átutalások**;**
- pénzeszközök, hitelkönyvek, utazási kártyák kiadása és kezelése**;**
- jótállás nyújtása vagy vállalása, valamint kötvények jegyzése**;**
- saját felelősségű ügyletek lebonyolítása vagy olyan tranzakciók végzése az ügyfelek felelősségére, amelyek által felhasználásra kerülnek a monetáris piac eszközei: csekkek, fizetési meghagyások, letéti igazolványok, stb.**;**

- valutaváltó műveletek – derivált pénzügyi eszközökkel való megoldása, illetve ugyanazon műveletek elvégzése, kamat-rátával vagy ingó értékekkel kapcsolatos eszközökkel**;**
- derivált pénzügyi eszközöket felhasználó ügyletek lebonyolítása**;**
- ingó-értékek elhelyezésének közvetítése és az ezzel járó szolgáltatások felkínálása**;**
- az ügyletek nevében és kockázatában lévő értékpapírkészlet kezelése**;**
- ingó értékek őrizete és kezelése**;**
- kollektív befektető szervezetek részére történő ingó értékek raktározása**;**
- banki és pénzügyi tanácsadás**;**
- meghatalmazási műveletek lebonyolítása.

Úgyszintén, ellenőrzés alá tartoznak:
- a számítógépekkel végzett műveletek**;**
- hamisnak gyanúsított értékekkel, fizetési eszközökkel és pénzekkel végzett ügyletek**;**
- bank, pénzügyi és biztosítási területeket célzó csalási tevékenységek**;**
- mindazon műveletek, amelyek szerepelnek a pénzmosás megelőzésével és büntetésével, valamint a terrorista cselekedetek finanszírozásának megelőzésével és leküzdésével foglalkozó 656/2002-es számú törvény, 23-ik cikkelyében.

A pénzmosás leküzdését szolgáló tevékenység szervezeti felépítése az intézményrendszer meghatározására vonatkozik. Ilyen irányban létesült a „Pénzmosás Megelőzésének Nemzeti Hivatala" elnevezésű és a Kormányhivatal alárendeltségébe tartozó, jogi személyiséggel rendelkező szakhivatal. Határköre teljesítésére a Hivatal saját központi apparátussal rendelkezik, amelynek vezetését, Kormányhivatal által kinevezett elnök biztosítja.

A Hivatal tanácsadó-döntési szervét a Plénum tölti be, amelybe egy-egy képviselőt állítanak a következő minisztériumok és központi szervezetek: a Gazdasági és Pénzügyi minisztérium, az Igazságügyi minisztérium, a Belügyi minisztérium, a Legfelső - bíróság, a Román Nemzeti Bank, a Számvevőszék, a Bankok Romániai Egyesülete, akiket 5 évre neveznek ki Kormányhivatali határozattal.

A pénzmosás leküzdését szolgáló tevékenység megszervezése és működése azt is megköveteli, hogy törvényes rendelkezés szabja meg a Hivatal illetékességét és azok a jogi és fizikai személyek kötelezettségeit, akik mozgósítva vannak a fenti műveletekben.

Tevékenységi céljainak elérése érdekében az említett Hivatal tudósításokat igényel, amelyek elemzést és feldolgozást kapnak, és ha alapos indokok léteznek a pénzmosásra vagy terrorista cselekedetek finanszírozására, azonnal jeleznie kell a Legfelső - bírósági Semmítőszék

mellett működő Ügyészséget. Terrorista cselekedetek finanszírozásának felderítése esetén, azonnal jelezni kell a Román Tájékoztatási Szolgálatot is.

Azok a személyek, akik a pénzmosás megelőzésével és leküzdésével foglalkozó törvényrendelet előírásai szerint működnek, kötelesek maghatározni az ügyfelek személyazonosságát, minden olyan ügylet esetében, amely minimális értéke lejben vagy valutában meghaladja a 15.000 euró egyenértékét, attól függetlenül, hogy egy vagy több, de egymással összefüggő művelet játszik szerepet.

Ugyanakkor és mihelyt tájékoztatás létezik, bizonyos pénzmosás jelét mutató ügyletekkel kapcsolatban, kötelező módon azonosítani kell a tetteseket, akkor is, ha az ügyletek értéke nem haladja túl a fenn említett határt.

A 656/2002-es számú törvény 8-ik cikkelyének megfelelően, az utólagos módosításokat és kiegészítéseket is figyelembe véve az ügyfelek azonosítása és a tájékoztatások feldolgozása kötelező eljárás a következő személyekre vonatkozóan:

- a hitelintézmények és a Romániában működő hitelt nyújtó külföldi érdekeltségű fiók- intézmények**;**
- a pénzügyi intézmények, valamint a külföldi azonos intézmények Romániában létesített fiók intézményei**;**
- a magán nyugdíjalapok kezelői és az engedéllyel rendelkező marketing ügynökök, akik a magán nyugdíj szférákon folytatnak tevékenységet**;**
- a kaszinók**;**
- a pénzügyi átvizsgálók és a pénzügyi illetve könyvelési szakvéleményt nyújtó fizikai vagy jogi személyek**;**
- a jegyzők, az ügyvédek és más szabadfoglalkozást űző személyek, abban az esetben, ha támogatást adnak ügyfeleiknek olyan műveletek kidolgozásában és végrehajtásában, amelyek a következő területekre vonatkoznak: ingatlan javak, részvények és tulajdonrészek vagy kereskedelmi alapelemek vásárlása és eladása**;** a felek pénzügyi eszközeinek és más javainak kezelése**;** bank és takarékossági számlák valamint pénzügyi eszközök nyitása illetve kezelése**;** kereskedelmi társaságok létesítésével, működésével vagy kezelésével kapcsolatos hozzájárulási folyamatok jegyzése**;** kereskedelmi társaságok, ingó értékekkel foglalkozó kollektív befektető szervezetek, illetve fiduciáris (bizalmi) kötelezettségekkel foglalkozó vagy más hasonló egységek létesítése, kezelése vagy vezetése**;** más törvényes formában szervezett tevékenységek kibontakozása, amelyeken keresztül az ügyfelek bármilyen pénzügyi vonatkozású vagy ingatlan javakkal járó érdekeit képviselik**;**
- kereskedelmi társaságokkal vagy különböző entitásokkal kapcsolatos szolgáltatásokat végző egységek – egyebek mint a szabadfoglalkozást végző könyvelők, jegyzők és bizonyos csoportokba tartozó szabadfoglalkozású személyek**;**
- a privatizációs folyamatok hatáskörében cselekvő személyek**;**

- ingatlan ügynökök**;**
- szövetkezések és alapítványok**;**
- más fizikai és jogi személyek, akik javakat vagy szolgáltatásokat forgalmaznak, de csak akkor, ha ezek alapját olyan műveletek képezik, amelyek minimális értéke lejben vagy valutában 15.000 euró egyenértékét képezi, függetlenül, hogy egy, illetve több, - egymással összefüggő műveletről van szó.

A fent említett személyek megfelelő intézkedéseket kell, hogy foganatosítsanak tevékenységük során, a pénzmosás és a terrorcselekedetek finanszírozásának megelőzésére, és céljuk elérése érdekében – kockázat alapján – szabványosított kiegészítő és egyszerűsített intézkedéseket rendelnek el az ügyfelek megismerésére, amelyek a reális haszonélvező azonítást biztosítják számukra. Ugyanakkor, ezek a személyek, a pénzmosással kapcsolatos törvényes előírások áthágása esetén, felelősséggel tartoznak a polgárjogi, fegyelmi vagy szabálysértési előírások alapján, a törvénytelen cselekedetektől függően.

A szabálysértőket 10.000–50.000 lejig terjedő pénzbírság sújtja, azzal a megjegyzéssel, hogy a jogi személyek esetében a pénzbírságon kívül mellékbüntetések is kiszabhatók, mégpedig:

- a szabálysértésből származó javak elkobzása**;**
- bizonyos tevékenységek folytatására kiadott jóváhagyások, engedélyek vagy jogosítványok felfüggesztése, illetve a gazdasági társaság tevékenységének egy hónaptól hat hónapig tartó felfüggesztése**;**
- a külkereskedelmi tevékenységre kiadott licencek vagy engedélyek visszavonása egy hónaptól hat hónapig kiterjedő időszakra, vagy véglegesen**;**
- a bankszámlák elzárása, tíz naptól egy hónapig tartó időszakra
- egyes tevékenységek folytatására kiadott jóváhagyások, engedélyek vagy jogosítványok hatálytalanítása**;**
- az egységek bezárása.

A szabálysértések megállapítását és a büntetések alkalmazását a Hivatal vagy más illetékes hatósági szerv által felhatalmazott képviselők végzik, akik a törvényszerinti ellenőrzéseket is gyakorolják. Ha az ellenőrzést a felügyelő hatósági szervek végzik, a szabálysértések megállapítását és a büntetések alkalmazását az illető szervek által , nevezetesen felhatalmazott képviselők végzik.

A pénzmosás során elkövetett bűnügyi cselekedeteket, azok súlyosságától függően, 3-tól 10 évig terjedő szabadságvesztéssel sújtja a törvény.

4.3. A pénzmosás leküzdéséhez járuló személyzet biztosítása

A pénzmosás jelenségének leküzdési tevékenységének körülményei figyelembe veszik a humán tényezőket is, azaz a szükséges személyzeti keret kialakítását a Hivatal működésében és azoknak az entitásoknak a felépítésében, amelyek e téren működnek. A személyzet különös szakmai és deontologiai képességeket kell megtestesítsen , ahhoz, hogy biztosítsa a tisztességtelen úton szerzett pénzek újrahasznosítását megelőző és leküzdő tevékenység hatásosságát.

A humán tényezők minősége és a pénzmosást megelőző és leküzdő tevékenység menedzselése, lényeges biztosítéka a jelenség leküzdésének, olyan körülmények között, amelyekben a bűnügyi csoportosulások legösszetettebb eljárásokat használnak fel a tisztességtelen úton szerzett pénzek - a „felszíni" gazdaság irányában történő forgalmazásában - és arra szolgálnak, hogy elrejtsék a pénzforrások eredetét, illetve a tulajdonok átváltását.

Befejező gondolatok

A pénzmosást, mint társadalmi jelenséget, nem lehet egyedi módon megközelíteni és nem lehet elkülöníteni a piszkos pénzeket létrehozó törvénysértésektől. Másképp mondva, ezt a jelenséget úgy kell tekintenünk, mint a gazdasági és pénzügyi bűnözés végkifejletét, amely felhasználja a hivatalos gazdaságban rejlő kedvező alkalmakat, saját céljaira terelve az intézmények kóros működését és a kormányszintű hiányos menedzselést.

A fenti szövegösszefüggésben, a pénzmosás megelőzésére és büntetésére határozott cselekedetek szükségesek Románia gazdaságában, a következő irányokat illetően:

- a jelenség kiirtásával megbízott intézmények közötti együttműködés felerősítése**;**
- a nemzetközi közreműködések és a pénzmosás leküzdésével foglalkozó nemzeti szervezetek közötti tapasztalatcserék kiterjesztése**;**
- támogatás szerzése a nemzetközi szakmai szervezetektől, a pénzmosás elleni harc módszereinek tökéletesítése céljából**;**
- egy állandó tájékoztatási rendszer kiépítése, amelyen keresztül gyorsan (operatív módon) kézre kerítésre kerüljenek a pénzmosási tevékenységek, éppen még a kezdeti formáiban.

Úgy értékeljük, hogy az ilyen irányú cselekedetek kétségtelenül hozzájárulnak a nemzetközi csoportosulások azon képességeinek csökkentéséhez, amelyek segítségével újrahasznosításra kerülnek a bűncselekmények folytán szerzett értékek.

Abstract

The work approaches an actual problem in the contemporary world – the money laundering.

In the first part of the work, we discuss about the concept of money laundering within the national legislation and within the works of some Romanian specialists, concluding that the definitions given to the phenomenon of money laundering are in agreement with those written by the international specialized departments.

After clarifying the conceptual aspects, the work presents the 3 phases of the money laundering process: the placing or the pre-laundering, the stratification or the main laundering, and the integration that is the goods` recycling.

In the same context, there are outlined the main methods and techniques used in Romania in the 3 phases of the money laundering.

Further on, the work focuses on the specific features of the phenomenon of money laundering in Romania; in this evolution we distinguish the following periods:

- the hermetical period
- the period of opening the delinquent groups, concerning the funds` recycling
- the period of internationalization of the money laundering activity

The way of fighting against this money laundering phenomenon is another main preoccupation of the author; with this occasion the main conditions are examined:

- the existence of the legal background
- the existence of the organizational background
- the existence of a needed personnel for fighting against the money laundering

In the end of work, the work, the author presents some final ideas the money laundering phenomenon should be treated as the final point of the economic - financial criminality, which turns into account the existing opportunities in the official economy, by exploiting the institution dysfunctions and the deficiency in the governmental management.

He can also conclude that in Romania there are some strict actions for preventing money laundering.

The following actions are to be done:

- increasing the institutional cooperation between the institutions involved in fighting against this phenomenon;
- enlarging the collaboration on an international field and experience exchange with other national institutions involved in the fight against money laundering;

- obtaining support from the international organizations in order to improve the methods to fight against money laundering;
- the implementation of an informative permanent system that can find in an operative way, although in an initial state, the actions of money laundering.

Felhasznált irodalom

- Şt. Popa, A. Cucu, „ Economia subterană şi spălarea banilor" Expert kiadó, Bukarest,20000
- D. Dăianu, R. Vrânceanu, „ România şi Uniunea Europeană" Polirom kiadó, Bukarest, 2000
- A 656/2002-es számú Törvény, a pénzmosás megelőzésére és büntetésére valamint egyes intézkedések foganatositása a terror cselekmények finanszirozásának megelőzésére és leküzdésére, azokkal a módositásokkal és kiegészitésekkel, amelyeket a 39/2003-as számú Törvény, a 135/2005-ös számú Sürgősségi Kormányrendelet hozott (ez utóbbit a 36/2006-os számú Törvény hagyott jóvá bizonyos módositásokkal), a 36/2006-os Törvény és a 405/2006-os számú Törvény.

SZIRA ZOLTÁN - VARGA ERIKA

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS EGYES INDIKÁTORAINAK MEGHATÁROZÁSA A HULLADÉKGAZDÁLKODÁSBAN KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A VESZÉLYES HULLADÉKOKRA

Összefoglaló

A tanulmány - a fenntartható fejlődés elveinek bemutatását követően - kiterjedt adatbázisra épülve az Észak-magyarországi Régióban működő gazdálkodó szervezetek által kibocsátott veszélyes hulladékainak mennyiségi adatait dolgozza fel az EWC kódrendszernek megfelelően**.** A régió településein keletkezett veszélyes hulladékok először EWC kód szerint vannak csoportosítva, majd megyénként a legnagyobb mennyiségű veszélyes hulladékot "előállító" települések vannak kiemelve. Az új veszélyes hulladékokat tároló vagy semlegesítő telepek létesítésénél figyelembe kell venni e településeket.

Bevezetés

1987-ben a *Közös Jövőnk* címmel kiadott ENSZ dokumentum, az ún. Bruntland Jelentés bevezette a fenntartható fejlődés koncepcióját. A dokumentum a fogalom egyik alapvető jellegzetességének tekintette a *környezeti*, *társadalmi* és *gazdasági* folyamatok *összehangolt* kezelésének szükségességét. A megvalósítás eszközrendszerének egyik elemeként már ez a dokumentum is felhívja a figyelmet az új típusú fejlesztési stratégiák készítésének szükségességére. A fenti elvnek érvényesülnie kell a hulladékgazdálkodás területén is.

A felmérés célja, hogy az Észak-magyarországi Régió (innen: Régió) településein működő összes veszélyes hulladékot kibocsátó gazdálkodó szervezetet felkutassa és az általuk kibocsátott veszélyes hulladékok mennyiségét számszerűsítse, majd elemezze. Az alkalmazott gyűjtési módszer a hagyományos a körleveles, kérdőíves adatgyűjtést jelenti, amely során a vizsgált cégek olyan adatokat küldtek vissza, amelyeket össze lehetett hasonlítani, illetve csoportokba lehetett gyűjteni. Olyan adatbázist sikerült megalkotni, amely ténylegesen a valós adatokat mutatják, és így mindenféle további vizsgálódásnak nyújthatnak biztos alapot. Az elemzett terület (Heves megye, Nógrád megye és Borsod-Abaúj-Zemplén megye) összterülete 13.429 km^2 (ami Magyarország területének közel 15%-a), településeinek száma 584 db. Ezeken a településeken összesen 946 db cég, 1193 telephelyén állít elő a termelés folyamán veszélyes hulladékot. A cégek, illetve telephelyeik megoszlását a következő táblázat mutatja.

1. .táblázat:

A veszélyes hulladékot kezelő cégek megoszlása

Összesített adatok (terület, település, cég, telephely)				
	Heves megye	**Nógrád megye**	**BAZ megye**	**Összesen**
Terület	3.637 km²	2.544 km²	7.248 km²	13.429 km²
Települések száma	111	116	357	584
Cégek száma	307	205	434	946
Telephelyek száma	381	233	579	1193

Forrás: saját szerkesztés

A régió cégeitől begyűjtött veszélyes hulladékok adatai EWC kód szerint kerülnek elrendezésre. A jelentős visszaérkező adattömeg feldolgozásra került az alábbi mátrixban (sorai: a veszélyes hulladékok 20 főcsoportja, oszlopai: megyék).

2. táblázat:

A veszélyes hulladékok adatai EWC kód szerint

EWC kód	**Főcsoportok**	**Heves (t)**	**Nógrád (t)**	**BAZ (t)**	**Összes (t)**
01	Ásványok kutatásából, bányászatból, kőfejtésből, fizikai és kémiai kezelésből keletkezett hulladékok	1667,057	0	1,523	**1668,58**
02	Mezőgazdasági, kertészeti, vízkultúrás termelésből, erdőgazdaságból, vadászatból, halászatból élelmiszer-előállításból származó hulladékok	1,115	0,448	3,084	**4,647**
03	Fafeldolgozásból és falemez-, bútor-, cellulóz rost szuszpenzió-, papír- és kartongyártásból származó hulladékok	1390,386	0,020	11,645	**1402,051**
04	Bőr-, szőrme- és textilipari hulladékok	0	5,920	11,773	**17,693**

05	Kőolaj-finomításból, földgáztisztításból és kőszén pirolitikus kezeléséből származó hulladékok	78,729	4,571	1823,145	**1906,445**
06	Szervetlen kémiai folyamatokból származó hulladékok	3506,236	8,775	5508,512	**9023,523**
07	Szerves kémiai folyamatokból származó hulladékok	2251,447	46,323	2030,317	**4328,087**
08	Bevonatok (festékek, lakkok, zománcok), ragasztók, tömítőanyagok, nyomdafestékek termeléséből, kiszereléséből, forgalmazásából, felhasználásból származó hulladékok	303,890	297,851	1123,603	**1725,344**
09	Fényképészeti ipari hulladék	31,249	8,461	29,828	**69,538**
10	Termikus gyártásfolyamatokból származó hulladékok	16131,255	501,764	6076,352	**22709,37**
11	Fémek és egyéb anyagok kémiai felületkezeléséből és bevonásából származó hulladékok	126,034	783,428	302,319	**1211,781**
12	Fémek, műanyagok alakításából, fizikai és mechanikai felületkezeléséből származó hulladékok	859,819	1117,306	359,488	**2336,613**
13	Olajhulladékok és folyékony üzemanyagok hulladékai (kivéve étolajokat, valamint a 05, 12 és 19 fejezetekben felsorolt hulladékokat)	5960,270	876,252	7194,716	**14031,24**
14	Szerves oldószer-, hűtőanyag- és hajtógáz hulladékok (kivéve 07 és 08)	49,675	4,690	8,609	**62,974**

15	Hulladékká vált csomagolóanyagok; közelebbről nem meghatározott abszorbensek, törlőkendők, szűrőanyagok és védőruházat	241,903	259,760	1013,275	**1514,938**
16	A jegyzékben közelebbről nem meghatározott hulladékok	385,110	205,760	2831,068	**3421,938**
17	Építési és bontási hulladékok (beleértve a szennyezett területekről kitermelt földet is)	2097,209	3017,613	802,029	**5916,851**
18	Emberek, illetve állatok egészségügyi ellátásából és/vagy az azzal kapcsolatos kutatásból származó hulladékok (kivéve azokat a konyhai és éttermi hulladékokat, amelyek nem közvetlenül az egészségügyi ellátásból származnak)	201,850	143,146	372,161	**717,157**
19	Hulladékkezelő létesítményekből, szennyvizeket keletkezésük telephelyén kívül kezelő szennyvíztisztítókból, illetve az ivóvíz és iparvíz szolgáltatásból származó hulladékok	4389,816	632,208	15733,279	**20755,3**
20	Települési hulladékok (háztartási	233,727	35,014	160,609	**429,35**

	hulladékok és az ezekhez hasonló, kereskedelmi, ipari és intézményi hulladékok), beleértve az elkülönítetten gyűjtött hulladékokat is)				
Összesen		**39906,777**	**7949,310**	**45397,335**	**93253,42**

Forrás: saját szerkesztés EWC kódrendszer alapján

A táblázat tehát összegzi a régióban keletkező, kizárólag EWC kóddal rendelkező veszélyes hulladékokat, mely szerint *a régióban keletkezett veszélyes hulladékok mennyisége meghaladja a 93.000 tonnát*. Hogy kell ezt az adatot kezelni? Elhamarkodott lenne levonni azt a következtetést, hogy a régióban ennyi veszélyes hulladék keletkezett. Gondoljunk csak arra, hogy ez az adat a cégek bevallott adatai alapján jött ki. Sajnálatos módon, Magyarországon még nem tart ott a környezeti kultúra, hogy a nagy többségnek érdeke legyen a valós adatok nyilvánosságra hozatala. Megállapodhatunk azonban abban, hogy az az állítás, hogy *a régióban legalább 93.000 tonna veszélyes hulladék keletkezett*, helytálló.

A továbbiakban megvizsgáljuk, hogy a Régióban a különböző cégeknél keletkezett veszélyes hulladékok hogyan oszlanak meg az egyes megyék nagyobb települései között, de csak a jelentősebb veszélyes hulladékot előállító településeket véve górcső alá.

Heves megye. A megye 111 településén 307 cég 381 telephelyéről származik veszélyes hulladék.

3. táblázat:

Heves megye főbb településein keletkezett veszélyes hulladék

Heves megye főbb településein keletkezett veszélyes hulladék (tonna)							
	Eger	Hatvan	Gyöngyös	Füzesabony	Lőrinci	Heves	Sorösszeg
01							
02							
03	0,081	1388,510			0,020		1389,401
04							
05	,650	0,665	8,750	24,341			34,406
06	10,380	9,510	27,949				47,839
07	1,375	0,448	7,269	59,985			69,077
08	16,114	18,746	7,431	211,489	1,412	3,529	258,721
09	19,641	4,529	2,274	3,628	0,697		30,769
10		18,623			468,762		487,385
11	20,870		54,870				75,740
12	650,854	1,803	1,791	0,451	54,115	0,710	709,724
13	370,611	1421,447	84,131	201,285	38,967	9,474	2125,915
14	1,342	0,462	6,999				8,803
15	74,284	32,546	18,822	10,403	1,078	1,332	138,495
16	85,594	79,269	9,199	0,539	1,214	1,199	177,014
17	0,729	20,040	34,977	7,518	0,004	0,012	63,280
18	94,524	45,119	61,238	0,257		0,125	201,263
19	130,343	6,885	1882,512				2019,740
20	30,867	0,972	193,146	0,056	0,045	0,413	225,499
Össz.:	**1508,259**	**3049,574**	**2401,358**	**519,952**	**566,314**	**16,794**	**8063,071**

Forrás: saját szerkesztés

Megállapítható, hogy Heves megyében a jelentősebb lélekszámmal rendelkező településeken (nagyobb lélekszámú városokban) több mint 8.000 tonna veszélyes hulladék keletkezett. Ennek a mennyiségnek 87%-át (mintegy 7.000 tonnát), a megye Hatvan, Gyöngyös és Eger városai adják.

Nógrád megye. A megye 116 településén 205 cég 233 telephelyéről származik veszélyes hulladék.

4. táblázat:

Nógrád megye főbb településein keletkezett veszélyes hulladék

Nógrád megye főbb településein keletkezett veszélyes hulladék (tonna)							
	Salgótarján	Balassagyarmat	Bátonyterenye	Pásztó	Rétság	Szécsény	Sorösszeg
01							0
02	0,448						0,448
03			0,020				0,02
04	0,080	5,840					5,92
05	4,016	0,005			0,100		4,121
06	1,750	0,400	4,788			1,650	8,588
07	0,060	35,390		0,003	0,801		36,254
08	198,181	0,593	2,117	33,733	5,746	0,129	240,499
09	2,675	5,306		0,200		0,060	8,241
10	382,600	16,310			2,584		401,494
11	783,122	0,201					783,323
12	468,812	284,882	1,145	0,020	281,728	0,600	1037,187
13	465,194	103,950	45,136	3,340	17,363	9,878	644,861
14	0,793	0,099		0,874	0,100	0,086	1,952
15	183,656	8,051	1,429	3,831	5,278	0,677	202,922
16	145,678	31,359	0,481	1,337	0,683	19,147	198,685
17	1199	0,406			0,017		1199,423
18	71,322	57,010		14,688		0,010	143,03
19	427,225			21,067	181,745		630,037
20	29,219	5,444	0,146	0,181		0,012	35,002
Ö.:	**4363,831**	**555,246**	**55,262**	**79,274**	**496,14**	**32,249**	**5582,007**

Forrás: saját szerkesztés

A táblázatból megállapítható, hogy Salgótarján messze kiemelkedik a többi nógrádi település közül a veszélyes hulladék keletkezésének szempontjából. A salgótarjáni veszélyes hulladék mennyisége a nógrádi mennyiség csaknem 90%-át adja.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye. A megye 357 településén 434 cég 579 telephelyéről származik veszélyes hulladék.

BAZ megyében több veszélyes hulladék keletkezik, mint a régiót alkotó másik két megyében együtt. Jelentős mennyiség keletkezik a kisebb lélekszámú településeken is, de Heves és Nógrád megyékhez hasonlóan itt is csak a 6 legjelentősebb települést vizsgáljuk (pl. Edelény, Szikszó, Szerencs és Szendrő települések esetében annyi veszélyes hulladék keletkezik, hogy ezekkel az adatokkal a nógrádi 6 település közé befférnének). Az alábbi táblázatból látható, hogy Miskolc, Felsőzsolca és Tiszaújváros települések kiemelkednek, de szorosan követi őket Kazincbarcika, majd kicsit lemaradva, Ózd.

5. táblázat:

Borsod-Abaúj-Zemplén megye főbb településein keletkezett veszélyes hulladék

Borsod-Abaúj-Zemplén megye főbb településein keletkezett veszélyes hulladék (tonna)							
	Miskolc	**Felsőzs.**	**Kazincb.**	**Ózd**	**Sátoralj.**	**Tiszaújváros**	**Sorösszeg**
01							0
02							0
03	0,119		0,300		2,845	0,253	3,517
04	0,632		1,275				1,907
05	7,488		0,040	0,077	0,180	1750,496	1758,281
06	1365,983	0,012	4074,077	1,362	12,354	7,778	5461,566
07	62,159		1376,143		0,041	477,283	1915,626
08	36,767	0,200	803,575	0,044	6,791	240,090	1087,467
09	0,733		6,923	4,200	2,748	2,226	16,83
10	2902,845	0,080	1,266	2631,830	358,406	135,350	6029,777
11	0,175		0,280	3,686	72,483	0,800	77,424
12	104,201	0,400	3,179	7,800	136,248	0,004	251,832
13	1031,815	1,266	178,383	298,097	53,276	3038,445	4601,282
14	1,921		0,654	0,125	0,467	1,651	4,818
15	222,848	1,028	108,066	9,059	123,151	96,628	560,78
16	2560,958	0,187	43,224	3,473	14,980	102,422	2725,244
17	71,111	51,710	5,831		0,024	178,964	307,64
18	242,312		36,009	50,927	19,452	3,777	352,477
19	1695,770	9318,710				4256,708	15271,19
20	141,623	0,008	0,249	0,309	0,133	1,519	143,841
Ö.:	**10449,46**	**9373,601**	**6639,474**	**3010,989**	**803,579**	**10294,39**	**40571,5**

Forrás: saját szerkesztés

Következtetések

Amennyiben a régiót alkotó három megyének az adatait összesítjük, azt tapasztaljuk, hogy a *régió keleti részében igen egyesítetten, nagy mennyiségben keletkezik veszélyes hulladék. A 6 legtöbb veszélyes hulladékot termelő települése közül, 4 BAZ megyében található.*

1.ábra:

A régió „legveszélyesebb" települései

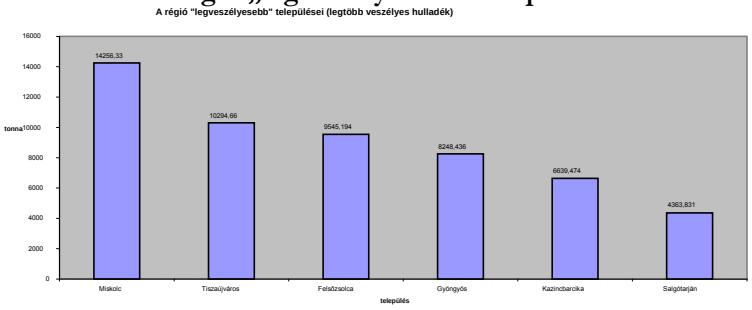

Forrás: saját szerkesztés

Fontos azt a tényt is észrevenni, hogy *e 6 településen együtt majdnem annyi veszélyes hulladék keletkezik, mint a régió maradék 578 településén összesen.*

Abstract

Based on an extensive database – after presenting the principles of sustainable development- this study aims to analyze the hazardous waste in

the region of Northern Hungary. Hazardous waste is categorized by EWC system, and then the settlements of the region are ranked according to the amount of waste material they have produced. Finally, the 6 settlements that have produced the largest amount of hazardous waste are heightened. When establishing new junkyards for hazardous waste management these settlements should be given priority.

Felhasznált irodalom

- AFG – Austrian Federal Government (2002): Building our future. (The Austrian Strategí for Sustainable Development – An initiative of the Federal Government), Fed. Ministry of Agric., Wien.
- CGL (1999): Plan National pour une Développement Durable, Cons. de Gouv. du Luxembourg
- CIDD(2003):Stratégie Nationale de Développement Durable, Comité Interministériel pour un Développement Durable, Paris.
- DANISH GOVERNMENT (2002): A shared future – balanced development (Denmark's national strategy for sustainable development), The Danish Government, Copenhagen.
- DELG (2002): Making Ireland's Development Sustainable – Review, Assessment ands Futur Action, Department of Environmental and Local Government, Dublin.
- ECFESD (2001): Towards a new Environment Action Programme for Europe, European Consultative Forum on the Environment and Sustainable Development, Brussels.
- EU (2003): Environment Policy Review (Consolidating the env. pillar of sust. dev.), Comm. from the Commission to the Council and the EP, Brussels, 3.12.2003.
- EU (2001): A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development, European Commission, Brussels, 15.5.2001.
- ME (2003): Evaluation of sustainable development in Finland, Ministry of Env., Helsinki.
- OCDE (2001): Stratégies de développement durable (Les lignes directrices) OCDE, Paris.
- RMFA (2002): National Strategy for Sustainable Development, Royal Ministry of For. Aff., Oslo
- SWEDISH GOVERNMENT (2002): Sweden's National Strategy for Sustainable Development 2002 (A summary of Gov. Communication 2001/02:172), Ministry of the Env., Stockholm.
- SSESD (2000): Federal plan for sustainable development *2000-2004*, Secretary of State for Energy and Sustanaible Development, Brussels.
- UK Gov (2003): A better quality of life (A strategy for sustainable development for the United Kingdom) UK Government, 1999 (Updated: 4 March 2003).

VÉGH SÁNDOR

AZ ATOMENERGIA RENESZÁNSZA

A világ gyakorlatilag energiaválságban szenved. A növekvő népesség és egyben a rendkívüli fogyasztás, exponenciálisan követeli a hiányt kiegyenlítő energiákat. A világ a gondok ellenére fejlődik, de ez bizony kielégíthetetlen tűnő energiaéhséggel jár. Az energiát, ezen belül a villamos energiát valahonnan elő kell teremteni. Visszaút nincs!

Sajnálatos, hogy a csernobili atombaleset óta, a világ atomenergia ellenes hisztériában szenved. Ez rendkívüli ellentmondás, mert ugyanakkor a fejlett világ nem akar lemondani a jólét nyújtotta életmódról. Akkor miből lesz energiánk? Nos megvan ez, csak szigorúan azokra kell bízni, akik értenek is hozzá és eléggé felelős gondolkodásúak ahhoz, hogy e rendkívüli teljesítményt adó, de bonyolult s egyben veszélyes üzemet uralni tudják.

Sok esetben, akik az atomenergia ellen ágálnak, a fosszilis energiahordozókat erőltetik. Nos, ez a lehető legrosszabb dolog volna, hiszen akármelyik normál égéssel működő energiaforrást is helyeznénk előtérbe, akkor tovább termeljük az üvegházhatás okozóját, a széndioxidot!

Az atomerőműnek nincs kéménye. Nincs füstgáz kibocsátás! Az inkább probléma, hogy az atomerőművek fűtőanyaga igencsak korlátozott mennyiségben áll rendelkezésre. Még akkor is, hogy a hatvanas években felfedezték a szaporító reaktorokat, amelyek nagymértékben megnövelték a kibányászható uránium felhasználási hatékonyságát. Tehát a rendelkezésre álló hasadóanyag kevés, de nagyon sok energiát adhat. Akkor csak egy értelmes dolgot tehetünk: felhasználjuk azt, ami van, és biztosítjuk a civilizációnk további létét.

De mit is értünk tulajdonképpen "atomreneszánsz" alatt? A Kurt Lewin Alapítvány szerkesztésében sugárzott Egál című műsor vendége *Pázmándi Tamás*, a **Magyar Nukleáris Társaság** elnöke szerint a fent említett kérdésre igen egyszerű a válasz, miszerint ***"nincs megoldás atomenergia nélkül."***

Napjainkban számtalan ország (és itt már nemcsak a nagyhatalmakról van szó) **kezdett el növekvő figyelmet fordítani atomenergia programjának beindítására, illetve fellendítésére** annak ellenére, hogy egy atomerőmű megépítése magasan a legdrágább a többi erőmű típushoz képest. Egy atomerőmű üzemeltetése ugyanis az építési költségekkel ellentétben lényegesen olcsóbb más típusú erőművekhez viszonyítva, sőt, a legjobb gazdasági és klímavédelmi szempontból. Mindezek mellett az atomenergia felhasználásának szükségességét, amit egyre több zöld szervezet is elismer, olyan neves politikusok is egyértelműen hangoztatják, mint Angela Merkel német kancellár.

A megújuló energiaforrásokat nem külön-külön, alternatívaként, hanem együtt kell
használni az atomenergiával minden országnak, földrajzi területnek aszerint, hogy adottságaiból mi hozható ki a legjobban. Ez *"nem "vagy-vagy", hanem "és" kérdés"* !

Minden technológia helyes üzemeltetése emberfüggő! *Pázmándi Tamás* szerint **az atomenergia biztonsá(gossá)gával kapcsolatos, megoldandó problémák listáján a jövőbeni képzett munkaerő kérdése tölti be a vezető pozíciót**. Hiszen az elmúlt évtizedek ellenkampányai mellékhatásként igencsak elrettentették a fiatalokat az atomiparban való elhelyezkedéstől is. Az atomiparban dolgozók életkora alapján azonban egy jelentősen öregedő szakágról beszélhetünk, mivel a legtöbb foglalkoztatott ezen a területen nyugdíjas kor körüli. **A legfontosabb feladat tehát az lenne, hogy minél több fiatal ismerkedhessen meg a különböző atomprogramokkal, hogy az atomipar akadálymentes fejlődése biztosítottá váljon.**

A média sajnálatosan rossz irányba terelte az atomenergia felhasználásának biztonsági körülményeit. Nem direkt akarta ezt valószínűleg, de ellenhadjáratot okozott, sok negatív megközelítéssel egyenesen hisztérikus az elutasítás. Az ellentmondás csak az, hogy a média a maga sokoldalú és bonyolult elektronikai rendszerével nincs meg elektromos energia nélkül…

Európában az igényeknek megfelelő mennyiségben állítanak elő villamos energiát, de sok az elöregedett erőmű, amelyek helyett újakat kell építeni az elkövetkezendő tíz évben. Csakhogy az üzemanyagimporttól való függősége miatt Európának nem jelent egyértelmű megoldást a földgáz. Inkább a megújuló energiaforrásoké és a maghasadáson alapuló atomreaktoroké a jövő, véli a Magyar Tudományos Akadémia Atomenergia Kutatóintézetének igazgatója. Dr. Gadó János szerint a megújuló energiaforrások aránya nőni fog, mivel számos, elsősorban környezetvédelmi előnnyel rendelkeznek, és ugyanez vonatkozik az atomerőműben előállított villamos energiára is.

- **Az atomerőművek hallatán sokszor felmerül a kérdés, vajon elég biztonságosak-e?**
  - Az atomenergia-iparban kicsi a balesetek lehetősége. Csernobil egy reaktortípus tervezési és üzemeltetési hibáinak volt a következménye. Az atomiparág levonta belőle a tanulságot, és huszonkét éve nem történt „malőr".
- **Az atomenergiával kapcsolatos másik probléma a hulladékok kezelése. Nem jelentenek ezek veszélyt a környezetre?**
  - A kis és közepes aktivitású hulladékok elhelyezése teljesen megoldott Magyarországon. A nagy aktivitású hulladékok végleges tárolásával kapcsolatban folyik a kutatás-fejlesztés, addig átmeneti tárolókban helyezik el a kiégett fűtőelemeket. Magyarországon Pakson van ilyen biztonságos, de nem végleges tároló.

- **Mik az atomenergia előnyei és hátrányai?**
  - Az atomerőműben termelt villamos áram árába beszámítják a közvetlen kiadásokon kívül a biztosítási és az államnak fizetett hulladéktárolással kapcsolatos költségeket, és még így is olcsóbb a többinél. Ennek az az oka, hogy a többi erőművel szemben egy atomerőmű állandóan működik. A beruházási költsége magas, a működési költsége viszont alacsony, a többi erőműnél ez pont fordítva van.
- **A csernobili balesetet követően épültek új atomerőművek?**
  - Ázsiában igen, Európában és Amerikában csak a már elkezdett atomerőművek építését fejezték be, a társadalmi elfogadottság hiánya miatt. A gázárak emelkedése óta változott a helyzet. Új atomerőművek fognak épülni az Egyesült Államokban és Európában. Sok ország döntött úgy, hogy részben atomenergiával pótolja a régi erőműveinek leállítása miatt kieső villamosenergia-termelést.
- **Szükségesnek tartja, hogy Magyarországon újabb blokkok épüljenek?**
  - Az elavult erőművek kiesése miatt már a 2010-es években problémát fog okozni a villamos energia hiánya, melynek mértéke attól is függ, hogy mennyire növekszik a fogyasztás, és hogy sikerül-e 2020-ig kiváltani a régi erőműveket. Az atomreaktorok 30-40 évre tervezett élettartamát a kedvező üzemi tapasztalatok folytán általában meg lehet hosszabbítani 50-60 évre. Természetesen bizonyos eszközöket és berendezéseket időről időre cserélni kell. A Paksi Atomerőmű blokkjait 1982–1987 között helyezték üzembe, azóta ez adja a magyar villamosenergia-termelés 40 százalékát. Az erőmű kiesését a magyar gazdaság nem viselné el.
- **Ha most elhatározná valaki, hogy új atomerőművet épít, hány év múlva valósulna meg a terve?**
  - Egy ilyen beruházás átfutási ideje legalább tizenkét év. Számos erőmű épül a környező országokban, és azt remélem, hogy pár év múlva Magyarországon is nagyobb szerepet fog játszani az atomenergia.

Megjegyezném, hogy az uránium eddig is itt volt évmilliárdok óta a Föld anyagában és közben kialakult az élet e bolygón. A radioaktív háttérsugárzás konstans jelenség a Földön, az élet kialakulását ez sem korlátozta, illetve nem akadályozta. Az uránium mellett több egyéb radioaktív ásványi anyagot is tartalmaz a bolygónk felső kérge amely a bioszféra szülőhelye. A mi szeretett Alföldünk agyagrétegeiben helyenként viszonylag magasabb az urániumtartalom, amelyet alföldi kiváló fazekasaink évszázadok alatt

rendszeresen felhasználtak cserép és egyéb kerámiák előállításához. Az agyagból készült tárgyak kiégetéssel nyerik el végső állapotukat, de ezzel semmit sem veszítettek uránium tartalmukból. Tehát a magyar otthonok ezreiben található enyhe radioaktivitást mutató virágcserép, gyümölcsöstál, miskakancsó és egyéb hasonló hétköznapi égetett kerámia tárgy. Természetesen ezen tárgyak semmilyen egészségkárosító hatással nem rendelkeznek.
Aszódi Attila, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Energetikai Bizottságának elnöke a konferencián arról beszélt, hogy ha Magyarország új atomerőművi blokkot akar, akkor mielőbbi döntés kell, mert korlátozott a berendezések beszerzésének lehetősége.

A szakemberek hangsúlyozták, hogy az atomerőmű verhetetlen a magyar piacon a kilowattóránként tíz forintos termelői árral, szemben a földgáztüzelésű erőművek 12 és 20 forint közötti árával. A földgáz tüzelésű erőművek termelői árában 75 százalék a földgáz ára, az atomerőmű termelői árában pedig mindössze 15 százalék a nukleáris fűtőanyag árának aránya.

Aszódi Attila előadásából kiderült, hogy a csernobili katasztrófát követő mintegy húsz éves "tetszhalott" állapot után az atomenergetika reneszánszát éli, s az utóbbi két-három évben jelentős fellendülésnek indult világszerte. Európában, Finnországban kezdődött a folyamat, majd Franciaországban folytatódott, de több szomszédunk (például Szlovákia vagy Románia) is csatlakozott az erőmű építési hullámhoz, ahogy Nagy-Britannia, Bulgária, Lengyelország, Litvánia, Svájc, Szlovénia, Olaszország, Németország vagy - új belépőként - Törökország is.
Külön kiemelném, hogy Svájcban eddig már öt atomerőmű épült és látja el az igényeket, ez Svájc szükségleteinek 75%-át fedezi.

Európán kívül az Egyesült Államok, Kína és Oroszország, valamint számos, az atomenergetikai piacra frissen belépő ország tervez fejlesztéseket.

Az új atomerőművek már harmadik generációsak. A Paksi Atomerőmű négy blokkja még második generációsnak számít. A harmadik generációs blokkok általában 1000-1500 megawatt teljesítményűek (a paksiak egyenként ötszáz megawattosak), hatásfokuk jóval magasabb a korábbi generációhoz képest. A blokkokat duplafalú, hermetikusan zárt védőépületbe helyezik el, ami azt jelenti, hogy gyakorlatilag nem juthat ki radioaktív sugárzás, és a külső veszély esetére is kellő biztonságot ad a blokkoknak.

Ugyanakkor a legalább hatvan éves üzemidő alatt az üzemanyagot a jelenlegi, átlagosan 11 hónappal szemben csak 24 hónaponként kell cserélni. Szerepüket erősíti, hogy ezek már úgynevezett menetrendtartó blokkok, ami a rendszerirányítás miatt fontos szempont. A piacon mindössze 4-5 atomenergetikai berendezést szállító cég van, a kereslet pedig nagy.

Ugyanakkor az elmúlt húsz év visszafogottsága miatt a gyártóknak kevesebb a tapasztalatuk.

A parlament által tavasszal elfogadott energiapolitikai koncepció felkérte a kormányt, hogy kezdje meg az új atomerőművi kapacitásokra vonatkozó döntéselőkészítő munkát. Aszódi Attila szerint ezen az úton nem szabad megállnia az országnak, hiszen a többi érdekelt állam láthatóan gőzerővel halad előre.

Nem szabad elfelejteni, hogy az atomerőművek 10-12 éves építési idő alatt készülnek el (beleértve az engedélyezés 4-6 éves időigényét is), és 50-60 éves üzemidőre tervezik őket. Tehát itt sokkal hosszabb távú gondolkodásra (kb. 70 éves előretekintésre) van szükség, mint a 12 évre szóló mai energiapolitikában. A mai paksi blokkok meghosszabbított üzemideje 2032 és 2037 között lejár, tehát ha új magyar nukleáris blokk lép be 2020-2025 körül, akkor csak 12-15 év az átfedés a mostani és az új blokk(ok) működése között. A döntésre rendelkezésre álló időt csökkenti a jelenlegi atomerőmű-gyártó vállalatok véges kapacitása is: ha a jelenleg még hezitáló országok új blokkok építése mellett döntenek, könnyen hosszú várólisták alakulhatnak ki a szállítóknál.

Hálózati, ellátás-biztonsági, telephely kihasználási okokból érdemes lenne Pakson kívüli telephelyben is gondolkodni (például Finnország, Szlovákia, Csehország hasonló méretű ország, mint hazánk, és esetükben is két külön telephelyen működnek atomerőművi blokkok). Egy új telephely felmérése, értékelése, engedélyeztetése és előkészítése szintén sok idő, emiatt is sürgősen lépni kellene.

További ösztönzést jelent, hogy a földgáz ára a magas olajár miatt várhatóan tartósan magas szinten fog maradni. Egy főre vetítve Magyarország ma is az EU második, a földgázra legjobban építő tagállama, így a földgáz részarányának további növekedése túlzottan kiszolgáltatná hazánkat. Ha a régióban mások nagy atomerőművi blokkokat építenek, a magyar rendszer földgáz-dominanciája pedig erősödik, akkor könnyen megeshet, hogy egy-másfél évtizeden belül a magyar áram átlagára jelentősen magasabb lesz, mint a környező országok átlagára. Ez nem csak az energetikai cégek, hanem az egész ipar számára is versenyhátrányt okozhat.

Az atomenergia reneszánsza azt is jelenti - mondta Aszódi Attila, aki a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Nukleáris Technikai Intézetének is elnöke -, hogy a világon a következő években több tízezer új nukleáris szakemberre lesz szükség évente. A budapesti egyetemen megmaradt ez a képzés, így most a világ több tájáról van érdeklődés a magyarországi oktatás iránt.

Noha hazánk jövőbeli energiaellátása egyre égetőbb kérdés, nehéz megjósolni, közeledik-e valaha a felek álláspontja. A Gazdasági és

Közlekedési Minisztérium új energiapolitikára vonatkozó dokumentumaiban a 2006-2030 közti időszak kilátásait elemzik. Ezzel szemben az Energia Klub egy 2050-ig ívelő időhorizontnak látja értelmét, amit "Magyarországi fenntartható energiastratégia" című munkájában részletesen ki is fejt.Az indokok közt szerepel az iparág rugalmatlansága és a kormányzati politikának biztosított nagyobb mozgástér is.

A legmarkánsabb nézetkülönbség a felek között a Paksi Atomerőmű megítélésében van. Míg az új energiapolitikai koncepció egyik lábát az atomerőmű és azok blokkjainak léte adná, addig a másik dokumentum az erőmű kérdését nem kezeli axiómaként, sőt egy atomerőműmentes jövőképet vázol fel.

Az ellenlábasok, az atomerőmű ellenesek inkvizícióra emlékeztető módon szeretnék eltörölni az „atommáglyákat"! Pedig ez a „máglya" emberek milliárdjainak biztosít több-kevesebb jólétet, egészséget, szórakozást, összefoglalva az életük minőségét emeli, javítja. Az inkvizítorok hagyományos máglyáin, jól tudjuk a történelmi forrásokból, ártatlanok égtek el, a legmegbocsáthatatlanabb módon állítottak elő széndioxidot és kormot!

Számomra nagyon zavaró az a hozzáállás a zöldek részéről, hogy minden korszerű technikai eszközt, beleértve a média világhálózatát is igénybe veszik atomerőműellenes kritikáikhoz és elítélő véleményeikhez. Igényt tartanak a modern kor összes vívmányára és médiaforrására, hogy érvényt szerezzenek mondandójukhoz. Csak ehhez az igényhez energia kell, nem is kevés! Kis hazánkban Paks az ország villamos-energia igényének 40-49%-át adja! Ha a zöldeknek szót fogadnánk, kikapcsolnánk Paksot, akkor az ország fele, visszaesne 150 évet, sötétben és szegénységben és unalomban találná magát. Nem volna média, ahol a zöldek bizonygathatnák igazukat…

A helyzet iróniája, hogy míg egyesek atomerőmű nélküli világképben gondolkodnak, addig manapság egyre többször hallani az atomerőművek reneszánsza kifejezést, utalva az uniós és a hazai irányra.

Az év elején csatlakozott Romániát és Bulgáriát is beszámítva az uniós 27-ek közül 15 ország már összesen 157 atomerőművel rendelkezik. Világviszonylatban 30 erőmű építését tervezik a közeljövőben, amelyből az EU is jelentősen kiveszi részét. Franciaország éllovasnak számít, de Bulgária, Románia és Finnország is atomenergiára voksolt. Észtország, Lettország és Litvánia pedig közös erőműben gondolkodik.

Hol spórolhatnánk?

Eközben az Energia Klub által készített tanulmány - a nemrégiben hazánkban kitüntetésben részesült Meadows professzorhoz hasonlóan - nem az atomenergiában vagy a megújulókban (bár utóbbiban is jelentős kihasználatlan lehetőségek rejlenek), hanem az energiahatékonyság növelésében látja az egyik legnagyobb potenciált. Hogy nem helyi kérdésről van szó, jól mutatja, hogy az unió 2005. évi Zöld könyve szerint az EU energiafelhasználását legalább 20 százalékkal lehetne csökkenteni költségtakarékos alapon 2020-ig. A teljes hazai gazdaságban minimum 10-15 százalékos energiamegtakarítás realizálható, ami - az uniós potenciált is figyelembe véve - később elérheti a 25-30 százalékot. "Intézményes pazarlás folyik energiafronton" - utalt a helyzet tarthatatlanságára egy szakértő. (A hazai igények mintegy 20 százalékát teszi ki a GKM energiapolitikai dokumentumai szerint az önkormányzati, költségvetési és egyéb intézmények energia felhasználása.)

VARGA ERIKA

A KOMPENTENCIÁK JELENTŐSÉGE AZ EMBERI ERŐFORRÁS-MENEDZSMENTBEN ÉS AZ OKTATÁSBAN

Összefoglaló

A gazdasági szervezetek erőforrás-rendszerében napjainkban egyre jelentősebb szerephez jut az emberi erőforrás, hiszen a vállalat összes erőforrásának hatékonysága jórészt a cégeket működtető, mozgásban tartó emberi tényezőtől, annak hatékonyságától függ. Ennek ellenére gyakran az emberi erőforrás tudatos fejlesztésére, fenntartására kevesebbet áldoznak, mint kellene – pedig az emberi erőforrásba fektetett beruházás mindig megtérül és az alkalmazotti kompetencia-fejlesztés komparatív versenyelőnyhöz juttatja a vállalatot.

A tudásalapú társadalom azonban nem jöhet létre megfelelő háttér, azaz minőségi képzést nyújtó oktatási intézmények nélkül.

A humánpszichológiai aspektusok, motiváció, teljesítmény, ösztönzés, pénz, munka is közgazdaságtani jelentőséggel bírnak, illetve az állandó képzés, továbbképzés, személyiségfejlesztő tréningek és az élethosszig tartó tanulás jelentős hangsúlyt kapnak a vállalati versenyképesség megtartásában és így a közgazdaságtan paradigmájában is.

Bevezetés

A gazdasági szervezetek erőforrás-rendszerében napjainkban egyre jelentősebb szerephez jut az emberi erőforrás, hiszen a vállalat összes erőforrásának hatékonysága jórészt a cégeket működtető, mozgásban tartó emberi tényezőtől, annak hatékonyságától függ.

Az emberi erőforrás-menedzsmentnek fontos szerepe van a szervezetek munkájában és az emberi tényező maga gyakran a siker kulcsa (BERDE-PIROS, 2005).

LIEBMANN–TARALIK-ZAKÁR-ERDÉLYI (2004) szerint nem véletlen, hogy manapság olyan sok vállalkozás megy csődbe Magyarországon, mivel hiányzik a szervezet működtetéséhez szükséges szakértelem.

Manapság kulcsfogalom a teljesítmény. A vállalati versenyképesség, sikeresség, kivívott piaci pozíció tehát sok esetben azon múlik, hogy azt a mögötte álló ember, embercsoport hogyan, miképpen, mennyire hatékonyan és eredményesen szervezi meg és működteti. Ennek ellenére gyakran az emberi erőforrás tudatos fejlesztésére, fenntartására kevesebbet áldoznak, mint kellene –pedig a költség-haszon relációjában nézve az emberi erőforrásba fektetett beruházás mindig megtérül és az alkalmazotti kompetencia-fejlesztés komparatív versenyelőnyhöz juttatja a vállalatot.

A kompetenciák szerepe az emberi erőforrás-menedzsmentben

A kompetencia azért vált a személyügy kulcsfontosságú fogalmává, mert a figyelmet arra irányítja, milyen tényezőkkel lehet elérni, hogy kiválóan teljesítő, kompetens dolgozóink (és így hatékony szervezeteink) legyenek. Olyanok, akik a tudásuk, képességeik, személyiségük felhasználásával sikeresen megoldják a munkahelyi feladataikat.

De mit is értünk kompetencián? A megjelent sok értelmezés egyike szerint kompetencián olyan viselkedés-repertoárt értünk, amelyek segítségével hatékony válaszokat tudunk adni a szervezet által elvárt követelményekre. A kompetens (rátermett) emberek az ismereteiket, képességeiket, személyiségüket, attitűdjeiket, értékrendszerüket úgy tudják felhasználni, hogy a feladatukat kiválón végezzék el.

A kompetencia az adott állás betöltéséhez szükséges követelmény, így ezeknek a munkaköri leírásban történő pontos meghatározása kulcsfontosságú és a hatékony és igazságos kiválasztás alapját is képezi.
A vezető szubjektív értékelése helyett az objektív kompetencia-alapú teszteket használják az *alkalmassági tesztekben, a kiválasztásnál, az egyéni fejlesztésekhez, a teljesítményértékeléshez* és sok egyéb esetben.

Alapvetően három csoportra oszthatjuk a kompetenciákat: az *alap kompetenciák* közé tartozik például a kezdeményezőkészség és az analitikus gondolkodás, a *kiegészítő* kompetenciákhoz soroljuk a változásmenedzsmentet és az önkontrollt, a harmadik csoportba pedig azok kerülnek, amelyek az *érzelmi intelligenciához* köthetők. Ugyanakkor vannak olyan kompetenciák, amelyek több csoportba is sorolhatók, mint például az önismeret, az önmenedzselés, a szociális tudatosság és a szociális készségek.

Egy másik felosztás szerint léteznek generikus és speciális kompetenciák: ha azt keressük, hogy milyen viselkedés–repertoárt mutatnak általában a vezetők (függetlenül attól, hogy melyik vállalatnál dolgoznak), akkor ún. *generikus kompetenciákhoz* jutunk.

Speciális kompetenciáknak az egyes munkakörök sikeres ellátásakor szükséges viselkedés–repertoárt nevezik.
Ha a kompetenciákat az elvárt teljesítmény szintjéhez csatoljuk, megkülönböztethetünk küszöb- és teljesítmény kompetenciákat. *Küszöb kompetenciáknak* nevezzük azokat a viselkedéseket, amelyekre feltétlenül szükség van a munka ellátásához.

Teljesítmény- kompetenciáknak nevezzük azokat a viselkedési formákat, amelyek a kiváló teljesítményt megkülönböztetik az alacsonyan vagy átlagosan teljesítőktől.

A komplex vezetői készségekhez feltétlenül szükséges az alapkompetenciák megléte, de a differenciáló kompetenciák a „jéghegy mélyén" rejtőzködnek. Kempf rajzolta fel azt a jéghegy modellt, amelyik

tartalmazza összesítve azokat az ismereteket, amiket el kell sajátítanunk. (lásd. 1. ábra.) (ZRINSZKY 1993, p.56)

1. ábra
Kempf-féle szervezeti jéghegy modell

Forrás: Bábosik 1982, p.103

Kempf szerint a kultúrában arról beszélünk nyilvánosan, ami a vízszint fölött van és tabunak minősül, ami alatta van. Ennek a határvonalnak a betartása pedig a vezetőtől függnek.

A vállalatok a tapasztalat, képzettség és személyes tulajdonságok alapján döntik el az új munkaerő felvételét, bár a kiválasztás egyik legfontosabb előfeltételének a kompetenciának kellene lennie, mivel a megfelelő arányú kívánatos személyiségjegyekkel és jellemvonásokkal rendelkező alkalmazottak *teljesítménye az átlagosakét akár 20-40%-al is meghaladja.* (CSEDŐ, www.figyelonet.hu, 2007. február 20.)

A kompetenciák beazonosítása egy adott munkakörre kulcsfontosságú. Ehhez azonban először meg kell érteni a munkakört - erre alkalmas a világviszonylatban legelterjedtebben használt úgynevezett faktorpont alapú Hay munkakör-értékelési módszertan. A munkakör-értékelés e módszere három alapfaktor köré épül: tudás, problémamegoldás és felelősség. Miután a munkaköri leírások körvonalazzák a pozícióhoz kapcsolódó konkrét feladatokat és elvárásokat, illetve beazonosítják a szükséges kompetenciákat, a következő lépés a toborzás, mely elég hosszú és költséges is lehet.

A munkakörök és az ahhoz kapcsolódó kompetenciák meghatározása azonban nem csak a kiválasztásnál fontos. Hosszabb távon ettől függ egy hatékony tehetségmenedzsment, a vezetőképzés megvalósítása vagy éppen a karriermenedzsment és az utánpótlás-tervezés.

A kompetenciára épülő HR modellek nem számítanak újdonságnak Magyarországon, bár a rendszer interpretációi és a definíciók eltérnek a többi ország gyakorlatától. A magyar nyelvben a „jártasság, készség" és a „kompetencia" szavak azonos jelentésűek. Azonban a kompetencia különböző készségekből épül fel, melyek közül a mai multinacionális EU környezetben a legfontosabbak a nyelvtudás, a kommunikációs készség, a csapatmunka, komplex problémamegoldó képesség és számítástechnikai ismeretek.

A kompetencia-alapú modell nélkülözhetetlen a mai tudás alapú társadalom világában is. Habár a kompetencia alapú EE technikák meglehetősen költségesek, mégis megérik az árat, hisz a toborzásra fordított összeg hosszú távon csak akkor térül meg, amikor a legalkalmasabb és legkompetensebb jelentkezőt veszik fel.

Az emberi erőforrás-menedzsment feladata, hogy a személyügyi kérdések hatékony megoldásával növelje a vállalat és azon belül a szervezeti egységek versenyképességét. A tudásalapú társadalom elvének fokozatos érvényre juttatása megköveteli az emberi tényező hangsúlyozottabb szerepét a gazdasági folyamatokban.

Kompetenciák az oktatásban

A tudásalapú társadalom azonban nem jöhet létre megfelelő háttér, azaz minőségi képzést nyújtó oktatási intézmények nélkül. Itt jól észrevehető az *oktatás*, illetve az oktatás által nyújtott és a munkaerőpiacon kulcsfontosságú kompetenciák fontossága.

A munkaerőpiacon – felmérések szerint – a gyakorlati tudás bír a legnagyobb értékkel, tehát az alkalmazott tudományok által adott ismeretek hasznosulnak leginkább a gazdasági életben. Ezért is kedveltek a *főiskolai* végzettséggel rendelkezők.

Óriási gond az, hogy a piaci igények változását csak fáziskéséssel észleli a felsőoktatás, s így mire megszerzi az oklevelét, esetleg elavult szakma birtokában lesz. Ezért is nagyon fontos feladat a tudatos szakmaválasztás, a szakemberek segítségével meghozott pályaválasztási döntés. (www.frissdiplomas.hu 2007)

A hagyományos *szakmunkásképzésnek* továbbra is jelentős szerepe marad, hiszen erre igény van a kisebb méretű foglalkoztatóknál éppúgy, mint a multinacionális cégeknél. Egyre elfogadottabb a *felsőfokú akkreditált* iskolarendszerű szakképzés, az ilyen végzettségűek iránt is igény mutatkozik a munkaerőpiacon.

A globalizáció hatásai a felsőoktatási intézmények számára is radikálisan új környezetet teremtettek. Az Uniós normáknak megfelelően a felsőoktatási képzés is igazodik Magyarországon. A tömegoktatás felfutása után az oktatáspolitika egyre inkább a *minőségi képzésre* kívánja helyezni a hangsúlyt.

A diplomás pályakezdők munkanélküliségét SELMECZY (2006) szerint a gyenge minőségű képzést nyújtó, alacsony felvételi ponthatárral csalogató felsőoktatási intézmények is növeli. Mindemellett megemlítendő a pályakezdők túlzott elvárása is növeli a diplomás munkanélküliek amúgy is népes táborát. A magas színvonalú tudást képviselő, elismert diplomák iránt azonban nem csökkent a kereslet.

A szakirodalmak a munkaerőpiacon elvárt képességek és készségek egész sorát sorolják fel.

FELSŐ – FARKAS (2007) állítják, hogy a megújulásra való képesség kiemelten fontos – ennek alapja az oktatás színvonala. MÁTYÁSI et al. (2007) a legnehezebben teljesíthető elvárásnak a munkatapasztalat hiányát említik. A munkaerőpiacon lévő munkavállalók tisztában vannak a munkaadóik elvárásával és azzal, hogy mivel kell rendelkezniük, ha munkahelyet akarnak váltani.

A munkába állóktól elvárják a munkáltatók, hogy ismerje leendő munkahelyét, annak szervezetét, s hogy határozott elképzelése legyen a leendő munkaköréről és a jövőben elvégzendő munkájáról. Gyakori elvárás, hogy a pályakezdők képesek legyenek csapatmunkára, jól kommunikáljanak és jó konfliktuskezelők legyenek (www.frissdiplomas.hu 2007).

TÓTH E. (2008) két megyében (Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén), valamint a fővárosban a pályakezdő diplomások körében lefolytatott primer kutatása tükrében jól látható, hogy Heves megyében az emberekkel való bánásmód, az együttműködés fontossága, az empátia fontossága és az elméleti tudás tűnik ki, mint ahogyan azt a 2. ábra és az 1. táblázat szemlélteti. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a gyakorlati tudás, az együttműködés és a vezetői beállítottság a fontos, míg Budapesten minden képesség fontossága a másik két megye fontossági sorrendje alatt marad.

2. ábra

A képességek fontossága

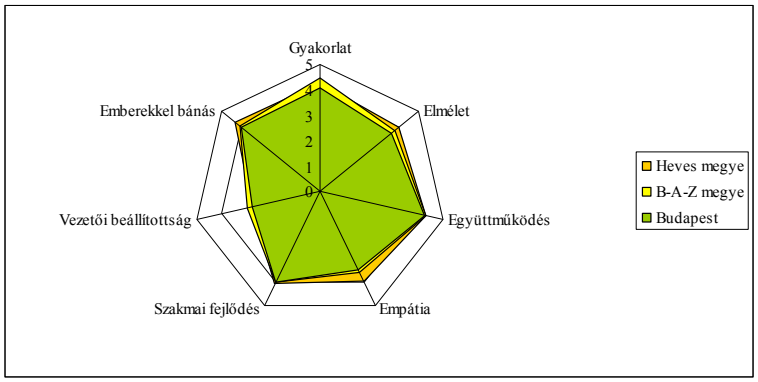

Forrás: Tóth E.

1. táblázat.

A képességek fontosságának középértéke

Képességek	Heves megye	B-A-Z megye	Budapest
Gyakorlat	4,29	**4,46**	4,07
Elmélet	**3,98**	3,80	3,59
Együttműködés	**4,25**	**4,25**	4,20
Empátia	**3,91**	3,54	3,45
Szakmai fejlődés	**4,09**	3,96	4,00
Vezetői beállítottság	2,72	**2,96**	2,7
Emberekkel való bánás	**4,34**	4,07	3,98

Forrás: Tóth E.

A szakirodalomban számos irodalom szól a kiemelten fontos ismeretekről.

SZEDLACSEK (2008) azt állítja, hogy függetlenül attól, hogy kell-e a munkakör betöltéséhez, legalább egy idegen nyelv ismerete és a számítógép üzleti célú felhasználása alapkövetelmény.

SELMECZY (2007) csatlakozik azok táborához, akik az idegen nyelvtudást és a számítógépes ismereteket a munkáltatók által legfontosabb ismeretek közé sorolják a friss diplomásoknál is.

TÓTH E. -DR. BARANYI A. -VARGA E. - FICZERÉNÉ DR. N.K. publikációjának kérdőíves felmérése alapján (a diplomások tanulási, továbbtanulási szándékaira, munkaerőpiaci helyzetére és a személyes adataikra vonatkozóan) az értékelhető 1022 kérdőív eredményéből az alábbi adatok szűrhetők le az idegen nyelv használatára vonatkozóan:

2. táblázat

Idegen nyelv használata a munkavégzés során és az önképzés tekintetében

Idegen nyelvet használ-e a munkája során?	Képzi-e magát idegen nyelvtudás tekintetében?		Szignifikancia értéke
	Igen	Nem	
Heves megye			
Igen	45	200	0,000
Nem	245	168	
B-A-Z megye			
Igen	45	11	0,000
Nem	51	86	
Budapest			
Igen	66	21	0,048
Nem	52	32	

Forrás: Tóth E. -dr. Baranyi A. -Varga E. - Ficzeréné dr. N.K.

Az *idegen nyelvi önképzést* többen tartják fontosnak, mint amennyien idegen nyelvet használnak a munkahelyükön. A 2. táblázatból is jól látható, hogy

fontos, hogy az értelmiségi réteg ismerje önmagát és fejlessze is különféle tréningekkel, melyekkel igen sokat megtudhat magáról és a környezetéről is. A 3. táblázat bemutatja a tovább-és átképzések fontosságára vonatkozó megállapításokat.

3. táblázat

Milyen téren tartja fontosnak a tovább-vagy átképzést?

Át- és tovább-képzési irány	Heves megye		B-A-Z megye		Budapest	
	válaszok száma fő	%	válaszok száma fő	%	válaszok száma fő	%
Saját szakmai vonalon	349	51,48	84	39,44	96	44,24
Szakmámtól eltérő ismeretek megszerzése	206	30,38	96	45,07	74	34,10
Személyiség-fejlesztés	123	18,14	33	15,49	47	21,66
Összes válasz	678	100,00	213	100,00	217	100,00

Forrás: Tóth E. -dr. Baranyi A. -Varga E. - Ficzeréné dr. N.K.

A tovább- és átképzés területeinek tekintetében a megkérdezettek a legnagyobb arányban saját szakmai vonalon tartják fontosnak a képzést.

Következtetések

Mint ahogy arra már utaltam, a 21. század rohamos technológiai, technikai, gazdasági fejlődése, a fokozódó követelményrendszer következtében rendkívüli mértékben megnőtt a szellemi tőke szerepe. A humánpszichológiai aspektusok, motiváció, teljesítmény, ösztönzés, pénz, munka is közgazdaságtani jelentőséggel bírnak, illetve az állandó képzés, továbbképzés, személyiségfejlesztő tréningek és az élethosszig tartó tanulás jelentős hangsúlyt kapnak a vállalati versenyképesség megtartásában és így a közgazdaságtan paradigmájában is.

Összegzésképpen ismét elmondható, hogy a mai nemzetközi munkaerőpiacon a versenyképességhez nélkülözhetetlenek a dolgozatban említett és részletezett kompetenciák, köztük egy vagy több idegen nyelv ismerete is.

Abstract

In the system of the resources of economic organizations the human factor is getting more and more significance as the efficiency of enterprises greatly depend on the effectiveness of people operating it. Despite this important statement, often less money is spent on the conscious

development of human resources that should be necessary although investment in the human factor is always profitable and improving competencies can provide the company with competitive advantage.

However, knowledge-based society cannot be created without the necessary background, i.e. institutions of education carrying out trainings of high standard.

Human psychological aspects, motivation, performance, incentives, salary, fringe benefits and work all have economic importance and continuous trainings, further trainings, re-trainings as well as lifelong learning are especially highlighted in the retention of corporate competitiveness as well as the paradigm of economics.

Felhasznált irodalom

- BÁBOSIK, I. (1982): Személyiségformálás közvetett hatásokkal. Budapest, Tankönyvkiadó
- BERDE CS. - PIROS M. (2005): Qualification and Human Reseources Management in Hungarian Agriculture. Studies in Agricultural Economics, Budapest, 17. p.
- FELSŐ-FARKAS M. (2007): A sikeres munkaerő-piaci szereplés döntő előfeltétele a hatékony belső képzés. Munkaügyi Szemle, 51. évf., 7-8. sz., p. 57-58.
- MÁTYÁSI S. – HASKÓ K. – BUZÁSI Z. – SELYMECI V. (2007): Iskola melletti munkatapasztalat-szerzés: kényszer vagy lehetőség? I. rész. Munkaügyi Szemle, 51. évf., 1. sz., p. 23-27.
- LIEBMANN L. –TARALIK K.-ZAKÁR T- ERDÉLYI T. (2004): Vállalkozások sikertényezői egy kvantitatív megkérdezéses vizsgálat eredményei alapján. IX. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok előadásai CD Gyöngyös, 2004.
- SELMECZY I. (2007): Diplomás pályakezdők és egyetemi, főiskolai karok vállalati szemszögből – 2007. Munkaügyi Szemle, 51. évf. 11-12. sz., p. 46-49.
- SZEDLACSEK GY. (2008): A munkáltatók szerepe és felelőssége a felnőttképzésben. Munkaügyi Szemle, 52. évf., 1. sz., p. 6-7.
- TÓTH E.(2008): A diplomás munkaerő helytállásának és fejlődőképességének összehasonlító értékelése (megjelenés alatt)
- TÓTH E.- DR. BARANYI A.- VARGA E.-FICZERÉNÉ DR. N.K (2008): A képzések és átképzések jelentőségének vizsgálata. XI. Nemzetközi Tudományos Napok, KRF, Gyöngyös.
- ZRINSZKY, László (1996): *A felnőttképzés tudománya. Bevezetés az andragógiába.* Budapest, OKKER Oktatási Iroda
- www.figyelonet.hu: Csedő Csaba cikke, 2007. február 20.
- www.frissdiplomas.hu